UNIVERSUL JURIDIC

Francisc DEAK
Romeo POPESCU

Ediţia a IV-a
actualizată şi completată

Tratat de drept succesoral

Vol. I
Moştenirea legală

UJ

Francisc Deak

Romeo Popescu

Tratat de drept succesoral

Ediția a IV-a, actualizată şi completată

Vol. I. Moştenirea legală

Francisc Deak

Romeo Popescu

Tratat de drept succesoral

Ediția a IV-a, actualizată şi completată

Vol. I. Moştenirea legală

Universul Juridic
Bucureşti
-2019-

Editat de **Universul Juridic SRL**.
Editura **Universul Juridic** este acreditată CNATDCU (lista A2) și este considerată editură cu prestigiu recunoscut.

Copyright © 2019, **Universul Juridic SRL**.
Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin **Universul Juridic SRL**.
Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul scris al **Universul Juridic SRL**.

Respect pentru autorii noștri, respect pentru profesia aleasă!

Prezenta lucrare, în tot sau în parte, este purtătoare de drepturi de autor, aflate sub protecția Legii nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe. Întrucât, în contemporaneitate, aceste drepturi sunt ignorate și încălcate într-o măsură alarmantă, în pofida sistemului valorilor și convențiilor sociale nescrise, a devenit necesară apărarea lor prin forța și sub sancțiunea legii.

UNIVERSUL JURIDIC SRL, titular al dreptului de autor asupra prezentei lucrări, precizează pentru cititorii săi:

- conform art. 196 din Legea nr. 8/1996, constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă reproducerea, fără autorizarea sau consimțământul titularului drepturilor recunoscute de lege, a operelor purtătoare de drepturi de autor sau a produselor purtătoare de drepturi conexe;
- conform art. 14 din Legea nr. 8/1996, prin reproducere se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloc și sub orice formă, inclusiv realizarea oricărei înregistrări sonore sau audiovizuale a unei opere, precum și stocarea permanentă ori temporară a acesteia cu mijloace electronice.

Editura își rezervă dreptul de a acționa, prin mijloace legale și prin implicarea autorităților competente, în vederea protejării drepturilor patrimoniale de autor al căror deținător este în baza contractelor de editare.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DEAK, FRANCISC
Tratat de drept succesoral / Francisc Deak, Romeo Popescu. - Ed. a 4-a, actualiz. și compl.. - București : Universul Juridic, 2019
3 vol.
ISBN 978-606-39-0428-8
Vol. 1. : Moștenirea legală. - 2019. - Conține bibliografie. -
ISBN 978-606-39-0429-5

I. Popescu, Romeo

34

Redactor: Andreea Savu
Tehnoredactor: Marcela Radu
Copertă: Aurelian Leahu

Redacție:
tel.: 0732.320.666
e-mail: redactie@universuljuridic.ro

Distribuție:
tel.: 021.314.93.15
fax: 021.314.93.16
e-mail: distributie@universuljuridic.ro

editurauniversuljuridic.ro

Editura Universul Juridic

Portal:
tel.: 0725.683.560
e-mail: portal@universuljuridic.ro

universuljuridic.ro

Universul Juridic

Librăria UJmag:
tel.: 0733.673.555; 021.312.22.21
e-mail: comenzi@ujmag.ro

ujmag.ro

Ujmag.ro

„Moartea este un fenomen simplu în natură. Doar oamenii îl fac înspăimântător." (Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)

„Nu cerceta aceste legi
Că eşti nebun când le-nţelegi!
Din codru rupi o rămurea,
Ce-i pasă codrului de ea!
Ce-i pasă unei lumi întregi
De moartea mea!"
(George Coşbuc, *Moartea lui Fulger*)

„Să mori nu este nimic, înspăimântător este să nu trăieşti." (Victor Hugo)

Cuprins

Cuvânt-înainte 15

Abrevieri 17

Titlul I. Reguli generale privitoare la moştenire 19

Capitolul I. Noţiuni generale 19
Secţiunea I. Precizări terminologice 19
1. Moştenirea 19
2. Persoana despre a cărei moştenire este vorba, defunctul 20
3. Persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului 20
4. Noţiunea de „masă succesorală" 20
5. Noţiunea de „succesiune" 21
Secţiunea a II-a. Felurile moştenirii 22
6. Enumerare 22
7. Moştenirea legală 23
8. Moştenirea testamentară 24
9. Coexistenţa moştenirii legale cu cea testamentară. 24
9.1. Coexistenţa calităţii de moştenitor legal cu aceea de legatar 26
10. Noţiunea de „moştenire *ab intestat*" 28

Capitolul II. Caracterele juridice ale transmiterii moştenirii 31
11. Enumerare 31
12. Transmiterea moştenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte (*mortis causa*) 31
13. Transmiterea moştenirii este o transmisiune universală 32
14. Transmiterea moştenirii este o transmisiune unitară 41
14.1. Excepţii de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale 42
14.2. Ipoteze care nu constituie excepţii de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale 51
15. Transmiterea moştenirii este indivizibilă 53

Capitolul III. Deschiderea moştenirii 57
Secţiunea I. Noţiuni introductive 57
16. Reglementare 57
Secţiunea a II-a. Data deschiderii moştenirii 58
17. Stabilirea datei (momentului) deschiderii moştenirii 58
18. Importanţa juridică a datei deschiderii moştenirii 61
Secţiunea a III-a. Locul deschiderii moştenirii 64
19. Stabilirea locului deschiderii moştenirii 64
20. Dovada locului ultimului domiciliu 68
21. Importanţa juridică a locului deschiderii moştenirii 69

Capitolul IV. Condiţiile generale ale dreptului de a moşteni 74
Secţiunea I. Enumerarea condiţiilor 74
22. Condiţiile prevăzute de Codul civil 74
Secţiunea a II-a. Capacitatea succesorală 74
§1. Noţiunea de „capacitate succesorală" 74
23. Reglementare 74
24. Probleme de capacitate în cazul moştenirii în nume propriu, prin reprezentare succesorală şi prin retransmitere 75
§2. Persoanele care au capacitate succesorală 82
25. Persoanele fizice în viaţă 82
26. Persoanele dispărute 83
27. Persoanele concepute, dar nenăscute la data deschiderii moştenirii 84
28. Persoanele juridice 85
§3. Persoanele care nu au capacitate succesorală 87
29. Persoanele fizice predecedate şi persoanele juridice care au încetat să aibă fiinţă 87
30. Persoanele fizice decedate în acelaşi timp (codecedaţii) 87
Secţiunea a III-a. Vocaţia la moştenire 92
31. Noţiune 92
32. Vocaţia succesorală generală şi concretă 93

Secțiunea a IV-a. Nedemnitatea succesorală 94
33. Noțiune 94
34. Caractere juridice 95
35. Cazurile de nedemnitate 96
35.1. Nedemnitatea de drept 97
35.2. Nedemnitatea judiciară 109
36. Efectele nedemnității succesorale 117
36.1. Efectele nedemnității față de nedemn 117
36.2. Efectele nedemnității față de descendenții nedemnului 120
36.3. Efectele nedemnității față de terți 121
37. Invocarea nedemnității succesorale 127
38. Înlăturarea efectelor nedemnității 130

Titlul II. Moștenirea legală 134

Capitolul I. Regulile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii 134
Secțiunea I. Condițiile dreptului de moștenire legală 134
§1. Noțiuni introductive 134
39. Noțiunea de „moștenire legală" 134
40. Enumerarea condițiilor 135
§2. Vocația succesorală legală 136
41. Vocația legală generală (eventuală) 136
42. Principiul reciprocității vocației legale generale la moștenire 139
43. Vocația legală concretă (efectivă, utilă) 141
Secțiunea a II-a. Principiile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii și excepțiile de la aceste principii 142
§1. Enumerarea principiilor 142
44. Trei principii 142
44.1. Principiul chemării la moștenire a rudelor în ordinea claselor de moștenitori legali 142
44.2. Principiul proximității gradului de rudenie între moștenitorii din aceeași clasă 149
44.3. Principiul egalității între rudele din aceeași clasă și de același grad chemate la moștenire 149

§2. Reprezentarea succesorală 151
45. Noțiune și utilitate 151
45.1. Imposibilitatea reprezentării renunțătorului în dreptul nostru succesoral 154
46. Domeniu de aplicare 158
47. Condiții 160
47.1. Cel reprezentat să fie lipsit de capacitatea de a moșteni sau să fie nedemn față de defunct 160
47.2. Locul celui reprezentat să fie un loc util 164
47.3. Reprezentantul să îndeplinească toate condițiile generale pentru a culege moștenirea lăsată de defunct 168
48. Modul cum operează reprezentarea 175
49. Efectele reprezentării succesorale 185
49.1. Efectul general al reprezentării succesorale 185
49.2. Efectul particular al reprezentării succesorale 188
50. Probleme speciale privind moștenirea prin reprezentare și prin retransmitere în lumina legilor de restituire (Legea nr. 18/1991, Legea nr. 112/1995, Legea nr. 10/2001) 196

Capitolul II. Reguli speciale aplicabile diferitelor categorii de moștenitori legali 209
Secțiunea I. Dreptul de moștenire al rudelor defunctului 209
51. Considerații generale 209
§1. Clasa întâi de moștenitori legali: descendenții defunctului 209
52. Preliminarii 209
53. Noțiunea de „descendenți" 210
54. Împărțirea moștenirii între descendenți 213
55. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al descendenților 216
§2. Clasa a doua de moștenitori legali: ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați 217
56. Precizări prealabile 217
57. Preliminarii 218
58. Noțiunea de „ascendenți privilegiați" 218
59. Vocația succesorală a tatălui din afara căsătoriei 219

60. Problema vocației succesorale a părinților firești în cazul adopției 219
61. Vocația succesorală a adoptatorului 220
62. Împărțirea moștenirii între ascendenții privilegiați și între ei și colateralii privilegiați 221
63. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al ascendenților privilegiați 224
64. Noțiunea de „colaterali privilegiați" 224
65. Împărțirea moștenirii între colateralii privilegiați 228
65.1. Reguli generale 229
65.2. Regulă specială: împărțirea pe linii a moștenirii 230
66. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al colateralilor privilegiați 234
§3. Clasa a treia de moștenitori legali: ascendenții ordinari 235
67. Noțiunea de „ascendenți ordinari" 235
68. Împărțirea moștenirii între ascendenții ordinari 236
69. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al ascendenților ordinari 237
§4. Clasa a patra de moștenitori legali: colateralii ordinari 237
70. Noțiunea de „colaterali ordinari" 237
71. Împărțirea moștenirii între colateralii ordinari 238
72. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al colateralilor ordinari 240
Secțiunea a II-a. Drepturile succesorale ale soțului supraviețuitor al defunctului 240
§1. Noțiuni generale 240
73. Sediul materiei 240
74. Condițiile cerute soțului supraviețuitor pentru a putea moșteni 241
74.1. Ipoteza divorțului 242
74.2. Ipoteza constatării nulității sau a anulării căsătoriei 245
75. Corelația dintre dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor și regimul matrimonial ales la încheierea căsătoriei 247
76. Enumerarea drepturilor succesorale ale soțului supraviețuitor 251

§2. Dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor în concurs cu oricare dintre clasele de moştenitori legali sau în lipsa rudelor din cele patru clase 251
77. Câtimea dreptului la moştenire al soţului supravieţuitor 251
77 bis. Probleme speciale privind drepturile soţului supravieţuitor 253
78. Imputarea cotei soţului supravieţuitor 258
79. Caracterele juridice ale dreptului la moştenire al soţului supravieţuitor 260
§3. Dreptul special de moştenire al soţului supravieţuitor asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic 260
80. Condiţii speciale 261
80.1. Soţul supravieţuitor să nu vină la moştenire în concurs cu descendenţii defunctului 262
80.2. Soţul decedat să nu fi dispus de partea sa din aceste bunuri prin liberalităţi 263
80.3. Ipoteza căsătoriei putative din cauză de bigamie 265
81. Noţiunea de „mobilier" şi „obiecte de uz casnic" 266
82. Natura juridică a dreptului special la moştenire al soţului supravieţuitor 269
82.1. Două teorii 269
82.2. Consecinţele de ordin practic ale celor două teorii 270
82.3. Poziţia jurisprudenţei şi a doctrinei majoritare 271
82.4. Situaţia sub imperiul noului Cod civil 271
§4. Dreptul de abitaţie al soţului supravieţuitor 272
83. Noţiune şi condiţii 272
84. Caractere juridice 274
85. Corelaţia dintre dreptul de abitaţie şi legislaţia locativă 278
Secţiunea a III-a. Drepturile asupra moştenirii vacante 280
86. Noţiunea de „moştenire vacantă" 280
87. Beneficiarii moştenirilor vacante 284

88. Natura juridică 286
89. Particularităţile drepturilor asupra moştenirilor vacante 288
89.1. Certificatul de vacanţă a moştenirii. Momentul dobândirii moştenirii vacante 288
89.2. Administrarea provizorie a bunurilor moştenirii 293
89.3. Răspunderea pentru pasivul moştenirii numai în limita activului 294
89.4. Inexistenţa dreptului de opţiune succesorală 296
89.5. Problema sezinei 296

Bibliografie selectivă 299

Cuvânt-înainte

S-au scurs mai bine de 17 ani de la trecerea în nefiinţă a regretatului profesor Francisc Deak. Şi după acest moment, alte şi alte generaţii de jurişti au învăţat folosind tratatele sale consacrate contractelor speciale şi succesiunilor, care au rămas opere de referinţă în domeniile respective. S-a confirmat încă o dată – dacă mai era nevoie – cât de încărcate de adevăr sunt cuvintele lui Alexandru Vlahuţă din memorabila sa poezie „*Din prag*":

„Bine e să ştii, la moarte, că o dungă laşi – un nume
C-ai săpat la zidul nopţii, c-ai muncit să-ţi scoţi în lume
Din al creierului zbucium, ca pe-un diamant, ideea.
Urma-ţi fi-va cunoscută pe-unde ţi-ai purtat scânteia..."

Apariţia noului Cod civil şi a operelor ulterioare, adoptarea sau, după caz, modificarea unor acte normative relevante în materia dreptului de moştenire, pronunţarea unor hotărâri importante ale Curţii Constituţionale, ale Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie şi ale celorlalte instanţe judecătoreşti au creat necesitatea actualizării *Tratatului de drept succesoral*, apărut ultima dată sub semnătura exclusivă a profesorului Francisc Deak în anul 2002. Am considerat că este o datorie de suflet şi de conştiinţă de a face în aşa fel încât această lucrare monumentală să rămână la fel de vie, constituind un instrument juridic util pentru studenţii facultăţilor de drept, pentru teoreticienii şi practicienii dreptului.

Am încercat să ofer explicaţiile necesare privitoare la raţiunea pentru care au fost adoptate unele reglementări din noul Cod civil şi am ilustrat unele idei prin exemple concrete, care să fie de ajutor în special studenţilor. Nu în ultimul rând, m-am străduit ca – ori de câte ori am considerat necesar – să privesc dincolo de caracterul tehnic al materiei succesiunilor şi să scot în evidenţă aspectele de ordin moral, social şi psihologic care stau la baza reglementării din „cea mai frumoasă materie a dreptului civil", aşa cum o considera profesorul Francisc Deak.

Romeo Popescu

Abrevieri

AUB	- Analele Universității București
C. Ap.	- Curtea de Apel
Cas.	- Curtea de Casație
C. civ.	- Codul civil
CD	- Culegere de decizii
C. fam.	- Codul familiei
C. Jud.	- Curierul Judiciar
col. civ.	- colegiul civil
C. pen.	- Codul penal
C. pr. pen.	- Codul de procedură penală
C. pr. civ.	- Codul de procedură civilă
CSJ	- Curtea Supremă de Justiție
dec.	- decizia
ed.	- ediția
Ed.	- Editura
H.G.	- Hotărârea de Guvern
ICCJ	- Înalta Curte de Casație și Justiție
JN	- Justiția Nouă
LP	- Legalitatea Populară
O.G.	- Ordonanța Guvernului
p.	- pagina
Repertoriu...	- Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1952-1969, de I. Mihuță, Al. Lesviodax, iar pe anii 1969-1975, 1975-1980 și 1980-1985, de I. Mihuță (Ed. Științifică 1970, 1976, 1982, 1986)
RRD	- Revista Română de Drept
RRDP	- Revista Română de Drept Privat
s. civ.	- secția civilă

s. civ. propr. int.	- secția civilă şi de proprietate intelectuală
sent.	- sentința
T.	- Tribunalul
TJ	- Tribunalul Județean
TMB	- Tribunalul Municipiului Bucureşti
T. Pop.	- Tribunalul Popular
T. Reg.	- Tribunalul Regional
TS	- Tribunalul Suprem

Titlul I
Reguli generale privitoare la moştenire

Capitolul I
Noţiuni generale

Secţiunea I
Precizări terminologice

1. Potrivit art. 953 C. civ., prin *moştenire* se înţelege transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una ori mai multe persoane în fiinţă (persoane fizice, persoane juridice, unităţi administrativ-teritoriale – comună, oraş, municipiu, după caz – ori statul). Rezultă că regulile care guvernează moştenirea se pot aplica numai în cazul morţii unei persoane fizice, nu şi în cazul încetării existenţei unei persoane juridice.

Moştenirea legală şi testamentară reprezintă moduri de dobândire a dreptului de proprietate. În acest sens, art. 557 alin. (1) C. civ. prevede că „Dreptul de proprietate se poate dobândi, în condiţiile legii, prin convenţie, **moştenire legală sau testamentară**, accesiune, uzucapiune, ca efect al posesiei de bună-credinţă în cazul bunurilor mobile şi al fructelor, prin ocupaţiune, tradiţiune, precum şi prin hotărâre judecătorească, atunci când ea este translativă de proprietate prin ea însăşi".

În locul noţiunii de „moştenire" se utilizează şi noţiunea de „succesiune". În acest sens, Codul civil prevede, de exemplu, că „Transmiterea bunului pe cale de *succesiune* nu poate fi oprită prin stipularea inalienabilităţii" [art. 627 alin. (5)]. Termenul „succesiune" îl regăsim şi în cuprinsul art. 806 C. civ.[1].

---

[1] Potrivit art. 806 alin. (1) C. civ., „În timpul exercitării calităţii sale, administratorul nu va putea deveni parte la niciun contract având ca obiect bunurile administrate sau să dobândească, altfel decât prin *succesiune*, orice fel de drepturi asupra bunurilor respective sau împotriva beneficiarului".

2. *Persoana despre a cărei moştenire este vorba, defunctul*, se mai numeşte şi *de cuius*, abreviere din formula dreptului roman *is de cuius succesionis* (*rebus*) *agitur* (cel despre a cărui moştenire/bunuri este vorba). În acest sens se vorbeşte, de exemplu, de moartea lui *de cuius*[1], fiind oarecum impropriu să se vorbească de moartea defunctului. Se mai utilizează, uneori, şi termenul de „autor" (de exemplu, autorul comun al comoştenitorilor)[2], iar în cazul moştenirii testamentare, de „testator".

3. *Persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului* se numesc „moştenitori" sau „succesori"[3]. În cazul moştenirii testamentare, dobânditorul se numeşte, de regulă, „legatar".

4. *Noţiunea de „masă succesorală".* În cadrul dreptului de moştenire, noţiunea de „moştenire" sau „succesiune" (uneori „ereditate") se întrebuinţează nu numai în sensul de transmitere a patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în fiinţă, dar şi pentru desemnarea a însuşi patrimoniului transmis din cauză de moarte, deci în sens de masa succesorală[4]. În acest sens, se vorbeşte de

---

[1] Gen. sg. de la *quis*, se foloseşte numai la singular.

[2] Art. 1.105 C. civ. prevede că „(1) Moştenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opţiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, în termenul aplicabil dreptului de opţiune privind moştenirea *autorului* lor. (2) În cazul prevăzut la alin. (1), partea succesibilului care renunţă profită celorlalţi moştenitori ai *autorului* său".

[3] Codul civil de la 1864 utiliza în mod frecvent şi termenul livresc de „erede", „erezi", „coerezi" (de exemplu, art. 692, 693, 696, 699, 701, 703, 704, 707-714 C. civ. de la 1864).

[4] În practica judiciară mai veche s-a decis că „Întrucât clauza de împuternicire înscrisă în libretul CEC reprezintă un mandat, care încetează la moartea mandantului titular de libret (*de cuius*), suma înscrisă în libret la data morţii lui face parte integrantă din moştenire" (TS, s. civ., dec. nr. 1347/1972, în *Repertoriu...* 1969-1975, p. 205, nr. 511), ca şi obligaţia mandatarului de a da socoteală moştenitorilor cu privire la sumele ridicate în temeiul clauzei de împuternicire (TS, s. civ., dec. nr. 1629/1976, în *Repertoriu...* 1975-1980, p. 141, nr. 331), dacă raportul de mandat nu a fost dublat de un alt act juridic care anihilează obligaţia de a da socoteală (a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale, Vol. II (Locaţiunea, Închirierea locuinţei, Arendarea, Antrepriza, Mandatul),* ed. a 4-a (actualizată de L. Mihai şi R. Popescu), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2007, Cap. VII, nr. 10, p. 233-234. Tot astfel, în practica mai recentă a instanţei supreme

moştenirea (succesiunea) lăsată de defunct, de moştenirea dobândită de moştenitori, de moştenirea sau succesiunea vacantă[1] (*hereditas iacens*[2]), adică fără stăpân (*hereditas caduca*[3]) etc.

5. *Noţiunea de „succesiune".* O precizare se mai impune în legătură cu noţiunea de „succesiune". În cadrul dreptului civil, această noţiune se întrebuinţează şi într-un sens mai larg, desemnând orice transmisiune de drepturi, între vii sau pentru cauză de moarte,

---

(a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 7522 din 25 octombrie 2011, publicată pe *www.scj.ro*), s-a decis că „dacă mandatara a ridicat sumele de bani din contul defunctei mandante, pe baza specimenului de semnătură în bancă, o formă de mandat care presupune posibilitatea mandatarului de a ridica sume de bani din contul mandantului şi în lipsa vreunui alt mandat care să-i confere mandatarei împuternicirea de a dispune într-un anume fel de sumele ridicate din contul defunctei, aceasta avea obligaţia să justifice modul în care a utilizat sumele respective.

Cum mandatara nu a făcut dovada desocotirii faţă de mandantă în timpul vieţii acesteia în ceea ce priveşte suma de bani ridicată din contul defunctei, obligaţia de a da socoteală se execută faţă de moştenitorii mandantei, dreptul corelativ de a pretinde predarea bunurilor primite în puterea mandatului – drept patrimonial – transferându-se acestora prin moştenire".

Masa succesorală trebuie să fie stabilită fără adăugirile şi îmbunătăţirile aduse de moştenitor bunurilor rămase de la defunct (TS, s. civ., dec. nr. 1593/1979, în CD, 1979, p. 124-125), eventualele modificări ulterioare neavând nicio influenţă (TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 1272/1977, în RRD nr. 7/1978, p. 49; TJ Cluj, dec. civ. nr. 1196/1988, în RRD nr. 5/1989, p. 66). Tot astfel, despăgubirile acordate sau pretinse pentru moartea prin accident a unei persoane nu fac parte din masa succesorală lăsată (TJ Tulcea, dec. civ. nr. 276/1977, în RRD nr. 12/1977, p. 47), persoanele păgubite putând valorifica dreptul la despăgubiri potrivit regulilor care guvernează răspunderea civilă delictuală, inclusiv competenţa teritorială a instanţelor judecătoreşti.

[1] Art. 2.636 alin. (2) C. civ. dispune că „În cazul în care, conform legii aplicabile moştenirii, *succesiunea* este vacantă, bunurile situate sau, după caz, aflate pe teritoriul României sunt preluate de statul român în temeiul dispoziţiilor legii române privitoare la atribuirea bunurilor unei *succesiuni* vacante".

[2] Vb. lat. *iaceo* – a zăcea. În dreptul roman era cunoscut adagiul *hereditas iacens sustinet personam defuncti* – „moştenirea deschisă, dar neacceptată prelungeşte personalitatea defunctului". A se vedea: E. Molcuţ, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011, p. 436; D. Oancea, *Introducere în dreptul roman*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009, p. 60.

[3] Adj. lat. *caducus* – fără stăpân.

transmisiune care poate fi universală, cu titlu universal sau cu titlu particular. În acest sens, de exemplu, cumpărătorul este succesorul cu titlu particular al vânzătorului (iar vânzătorul este autorul cumpărătorului)[1]. Prin urmare, noțiunea de „succesiune" (și succesor) numai în *sensul restrâns* al cuvântului – transmisiune pentru cauză de moarte – este echivalent al noțiunii de „moștenire" (moștenitor). Astfel fiind, considerăm că este mai indicată folosirea noțiunii de „moștenire", această tendință putând fi observată și în domeniul legislativ. De exemplu, art. 46 din Constituția României (revizuită în anul 2003) prevede că „*Dreptul la **moștenire** este garantat*", iar Legea fondului funciar nr. 18/1991, Legea nr. 112/1995, Legea nr. 10/2001, Legea nr. 165/2013, Legea notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995, Ordinul ministrului justiției nr. 2333/C/2013 privind aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii notarilor publici și a activității notariale nr. 36/1995[2] folosesc în mod constant noțiunea de „moștenire". Acestea au fost, de altfel, și motivele pentru care Cartea a IV-a din Codul civil se intitulează „*Despre moștenire și liberalități*", iar în cuprinsul Codului civil se utilizează preponderent termenul „moștenire" în locul celui de „succesiune".

Este însă evident că noțiunea de „succesiune" (succesor), utilizată totuși în domeniul dreptului de moștenire, are un *înțeles restrâns,* referindu-se numai la transmisiunile pentru cauză de moarte, iar noțiunea de „succesori" se referă la succesori în drepturi *mortis causa,* indiferent că sunt moștenitori legali sau testamentari, cu vocație universală, cu titlu universal sau cu titlu particular.

Secțiunea a II-a
Felurile moștenirii

6. *Enumerare.* Conform art. 955 alin. (1) C. civ., „Patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care

[1] Pentru amănunte privind succesorii universali, cu titlu universal ori cu titlu particular, a se vedea M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile*, Ed. Solomon, București, 2018, pp. 500-502.

[2] Publicat în M. Of. nr. 479 din 1 august 2013 și modificat de mai multe ori.

lasă moştenirea nu a dispus altfel prin testament". Prin urmare, în funcţie de izvorul vocaţiei succesorale a celor care dobândesc patrimoniul persoanei decedate, moştenirea poate fi *legală* sau *testamentară*.

7. *Moştenirea este legală* în cazul în care transmiterea patrimoniului succesoral are loc în temeiul legii – la persoanele, în ordinea şi în cotele determinate de lege. Ea intervine în cazul şi în măsura în care defunctul nu a dispus prin testament de patrimoniul său pentru caz de moarte sau manifestarea sa de voinţă nu poate produce efecte, în total sau în parte.

Precizăm că moştenirea este legală şi în cazul în care defunctul a lăsat *testament*, însă acesta *nu cuprinde* dispoziţii referitoare la *transmiterea* patrimoniului succesoral, ci numai alte dispoziţii, de exemplu, cu privire la numirea unui executor testamentar, cu privire la funeralii, înlăturarea de la moştenire (dezmoştenire, exheredare) a unor rude etc. În acest din urmă caz, dacă cel înlăturat este moştenitor rezervatar[1], el va culege *rezerva ca moştenitor legal*, tot aşa cum şi ceilalţi moştenitori – care beneficiază de dezmoştenire – vor culege moştenirea în temeiul legii, deci ca moştenitori legali. De exemplu, prin testamentul întocmit, *de cuius*-ul îl dezmoşteneşte pe singurul copil al acestuia; copilul va primi, la cerere, rezerva succesorală de jumătate din moştenire ca moştenitor legal, iar restul moştenirii va reveni, bunăoară, unui frate, care va fi chemat la moştenire tot ca moştenitor legal, iar nu ca legatar.

Cu alte cuvinte, moştenirea este legală fiindcă patrimoniul succesoral se transmite la persoanele, în ordinea şi în cotele determinate de lege[2], moştenitorii justificând această calitate a lor prin invocarea textelor legale corespunzătoare.

---

[1] Potrivit art. 1.086 C. civ., „Rezerva succesorală este partea din bunurile moştenirii la care moştenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinţei defunctului, manifestată prin liberalităţi ori dezmoşteniri". Sunt moştenitori rezervatari soţul supravieţuitor, descendenţii (copii, nepoţi, strănepoţi etc.) şi ascendenţii privilegiaţi (părinţii) ai defunctului (art. 1.087 C. civ.).

[2] În cazul partajului (împărţelii) de ascendent (art. 1.160-1.163 C. civ.), moştenitorii între care operează această împărţeală vin la moştenire în temeiul legii, chiar dacă cotele rezultând din această împărţeală nu ar coincide întocmai cu

Persoanele care dobândesc moştenirea în temeiul legii sunt *moştenitori universali*, cu vocaţie la întregul patrimoniu lăsat de defunct, chiar dacă, în concret, existând o pluralitate de moştenitori, ei beneficiază numai de o fracţiune din moştenire. De exemplu, dacă defunctul are trei copii şi toţi vor şi pot să moştenească, ei vor culege patrimoniul succesoral ca moştenitori universali (care au vocaţie la întregul patrimoniu succesoral), chiar dacă fiecare copil va beneficia în concret de doar 1/3 din moştenire. *Rezerva succesorală* se culege, în toate cazurile, *cu titlu universal*, deoarece rezerva reprezintă o parte a moştenirii[1]. Moştenitorii legali nu pot avea vocaţie numai la bunuri singulare, privite izolat (*ut singuli*), deci nu pot exista moştenitori legali cu titlu particular.

8. *Moştenirea este testamentară* în cazul şi în măsura în care transmiterea masei succesorale are loc în temeiul voinţei celui care lasă moştenirea, manifestată prin testament.

Persoanele desemnate de testator să culeagă moştenirea – în tot sau în parte – se numesc legatari (moştenitori testamentari). Legatarul poate fi: *universal*, cu vocaţie la întreaga moştenire lăsată de către defunct; *cu titlu universal*, cu vocaţie la o fracţiune din moştenire; *cu titlu particular*, cu vocaţie numai la bunuri singulare, anume determinate.

9. *Coexistenţa moştenirii legale cu cea testamentară.* În legătură cu cele două feluri ale moştenirii prevăzute de art. 955 C. civ., trebuie precizat că ele nu se exclud reciproc, ci, dimpotrivă, moştenirea legală poate coexista cu cea testamentară. În acest sens, art. 955 alin. (2) C. civ. prevede că „O parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moştenire testamentară, iar cealaltă parte prin moştenire legală". Aşadar, în dreptul nostru se admite – iar dacă există

---

cotele determinate de lege, fiind însă respectată rezerva succesorală a fiecăruia dintre ei (art. 1.163 C. civ.). Dar nu intrăm în amănunte, problema urmând a fi analizată în legătură cu partajul moştenirii.

[1] De exemplu, dacă *de cuius*-ul are un copil şi l-a instituit pe un prieten legatar universal, copilul va culege rezerva succesorală de 1/2 din moştenire (aşadar, rezerva se culege *cu titlu universal*, vocaţia copilului fiind limitată la o fracţiune din moştenire), iar legatarul va culege legatul redus la 1/2 din moştenire.

moştenitori rezervatari, chiar se impune – coexistenţa moştenirii legale cu cea testamentară[1].

Astfel, dacă testatorul a făcut numai legate cu titlu particular, patrimoniul succesoral se transmite, potrivit legii, moştenitorilor legali, numai că aceştia vor fi obligaţi faţă de legatarii cu titlu particular să execute legatele, iar dacă obiectul legatului este un drept real asupra unui bun individual determinat, acest drept va fi dobândit de legatar direct de la defunct şi deci nu va trece asupra moştenitorilor legali (care culeg restul patrimoniului succesoral)[2].

Dacă testatorul a făcut unul sau mai multe legate cu titlu universal, dar ele nu epuizează întregul patrimoniu succesoral (de exemplu, a făcut două legate pentru câte 1/3 din moştenire), devoluţiunea moştenirii va fi testamentară în limitele legatului sau legatelor şi legală pentru rest. De exemplu, prin testamentul întocmit, *de cuius*-ul i-a instituit legatari cu titlu universal pentru câte 1/3 din moştenire pe prietenii P1 şi P2; aceştia vor beneficia de aceste legate, ca moştenitori testamentari, iar restul de 1/3 din moştenire va reveni, de exemplu, fratelui F, ca moştenitor legal cu vocaţie concretă la moştenire.

În schimb, dacă testatorul a instituit prin testament mai mulţi legatari cu titlu universal, astfel încât aceste legate epuizează întreaga moştenire (şi, bineînţeles, nu sunt ineficace), sau dacă testatorul a instituit unul sau mai mulţi legatari universali[3], devoluţiunea moştenirii va fi numai testamentară.

---

[1] A se vedea şi M. Eliescu, *Moştenirea şi devoluţiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966, p. 53 (în continuare M. Eliescu, *op. cit.*, I). Nici Codul civil anterior şi nici Codul civil actual nu au păstrat principiul roman al incompatibilităţii moştenirii testamentare cu cea legală (*nemo partim testatus partim intestatus decedere potest* – „nimeni nu poate muri în parte cu testament, în parte fără testament").

[2] Potrivit art. 1.059 C. civ., „(1) Legatarul cu titlu particular al unui bun individual determinat dobândeşte proprietatea acestuia de la data deschiderii moştenirii. (2) Legatarul cu titlu particular al unor bunuri de gen este titularul unei creanţe asupra moştenirii. Dacă testatorul nu a prevăzut altfel, cel însărcinat cu executarea acestui legat este obligat a preda bunuri de calitate medie".

[3] Potrivit art. 1.055 alin. (1) C. civ., „Legatul universal este dispoziţia testamentară care conferă uneia sau *mai multor persoane* vocaţie la întreaga moştenire". Aşadar, pot exista mai mulţi legatari universali.

În toate cazurile însă, dacă există moştenitori rezervatari – care beneficiază, la cerere, de o parte din moştenire chiar şi împotriva voinţei liberale a testatorului – şi prin legatele făcute s-a adus atingere rezervei lor, ei vor dobândi, potrivit legii (ca moştenitori legali), partea din moştenire corespunzătoare rezervei şi numai pentru rest devoluţiunea succesorală va fi testamentară. De exemplu, *de cuius*-ul are un copil, C, dar l-a instituit legatar universal pe prietenul P; copilul C va avea dreptul să primească rezerva succesorală de jumătate din moştenire, *ca moştenitor legal*, iar prietenul P va primi, *ca moştenitor testamentar*, legatul universal redus în limitele cotităţii disponibile[1] de jumătate din moştenire. Aşadar, în acest caz, moştenirea legală coexistă cu cea testamentară.

Rezultă că moştenirea testamentară înlătură pe cea legală numai dacă nu există moştenitori rezervatari şi testatorul a instituit unul sau mai mulţi legatari universali sau doi ori mai mulţi legatari cu titlu universal care, împreună (cumulativ), au vocaţie la întreaga moştenire.

9.1. *Coexistenţa calităţii de moştenitor legal cu aceea de legatar.* Coexistenţa moştenirii testamentare cu aceea legală fiind admisă în mod expres de Codul civil, se pune întrebarea dacă o persoană poate să culeagă o anume parte din moştenire în calitate de legatar şi o altă parte în calitate de moştenitor legal, deci să se cumuleze cele două calităţi în aceeaşi persoană.

În principiu, pentru motivele arătate, nici această posibilitate nu poate fi exclusă. Astfel, de exemplu, dacă există mai mulţi legatari cu titlu universal (de pildă, 4 persoane – doi fraţi şi doi veri primari – pentru câte 1/4 din moştenire fiecare), iar unul dintre ei (de exemplu, un frate) nu vrea sau nu poate să beneficieze de legat, partea acestuia va putea fi culeasă ca moştenire legală de către legatarul care are şi o asemenea vocaţie (celălalt frate), fiind rudă cu defunctul în grad succesibil (firește, numai dacă această soluţie nu contravine dispoziţiilor testamentare). Tot astfel, dacă *de cuius*-ul are doi fraţi şi unul dintre ei este beneficiarul unui legat cu titlu particular având ca

[1] Potrivit art. 1.089 C. civ., „Cotitatea disponibilă este partea din bunurile moştenirii care nu este rezervată prin lege şi de care defunctul putea dispune în mod neîngrădit prin liberalităţi". Cotitatea disponibilă se obţine scăzând rezerva globală (totală) din masa succesorală.

obiect o casă, fratele gratificat va primi casa în calitate de moştenitor testamentar, iar 1/2 din restul moştenirii în calitate de moştenitor legal, în vreme ce celălalt frate va primi 1/2 din restul moştenirii în calitate de moştenitor legal.

Este însă posibil ca persoana chemată la moştenire de lege şi, totodată, gratificată prin testament, să opteze diferit cu privire la moştenirea legală şi la legat, adică să o accepte pe prima şi să renunţe la legat ori invers[1]. De exemplu, dacă *de cuius*-ul are doi fraţi (F1 şi F2), iar F1 este beneficiarul unui legat cu titlu particular având ca obiect o sumă de bani care reprezintă valoric 3/4 din moştenire, F1 poate să renunţe la legat şi să accepte moştenirea legală (ipoteză în care patrimoniul succesoral – din care face parte şi suma de bani – se va împărţi în mod egal între F1 şi F2) sau poate să renunţe la moştenirea legală şi să accepte legatul (ipoteză în care F1 va primi suma de bani, iar F2 va primi restul patrimoniului succesoral).

Dacă însă legatul este mai mic decât cota legală, moştenitorul legal nu poate renunţa la legat pentru a moşteni mai mult, deoarece un asemenea legat poate avea şi semnificaţia unei dezmoşteniri parţiale, caz în care moştenitorul legal poate reclama numai rezerva (dacă este mai mare decât legatul) prevăzută de lege în favoarea sa (rezervă care se dobândeşte întotdeauna în calitate de moştenitor legal)[2]. De

---

[1] Potrivit art. 1.102 alin. (2) teza I C. civ., „Legatarul chemat la moştenire şi ca moştenitor legal îşi va putea exercita opţiunea în oricare dintre aceste calităţi". A se vedea, de exemplu, C. Ap. Bucureşti, s. a IV-a civ., dec. civ. nr. 451/1999, în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 1999*, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2001, p. 152-153. Într-o altă speţă (a se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 698 din 31 ianuarie 2001, publicată pe *Indaco Lege4*), soţia supravieţuitoare a înţeles să respecte ultima voinţă a soţului său exprimată prin dispoziţiile testamentare şi să nu se manifeste ca moştenitoare legală, ci doar ca legatară. De aceea, nu a acceptat succesiunea în calitate de moştenitoare legală rezervatară, ci doar legatul cu titlu particular, prin care a dobândit drepturi exclusive asupra bunurilor cuprinse în acest legat. În consecinţă, moştenirea a revenit legatarei universale, iar soţia supravieţuitoare a dobândit doar bunurile care au format obiectul legatului cu titlu particular.

[2] Potrivit art. 1.102 alin. (2) teza a II-a C. civ., „Dacă, deşi nu a fost încălcată rezerva, din testament rezultă că defunctul a dorit să diminueze cota ce i s-ar fi cuvenit legatarului ca moştenitor legal, acesta din urmă poate opta doar ca legatar".

exemplu, dacă *de cuius*-ul a dispus prin testament ca moştenirea să se împartă în mod egal între copilul C şi soţul supravieţuitor S, copilul C nu ar putea renunţa la legatul cu titlu universal de 1/2 din moştenire pentru a moşteni 3/4 din moştenire, cât i s-ar fi cuvenit în calitate de moştenitor legal, deoarece, în cazul lui, legatul cu titlu universal are semnificaţia unei dezmoşteniri parţiale (reducerea cotei succesorale de la 3/4 la 1/2 din moştenire). În schimb, dacă *de cuius*-ul ar fi dispus prin testament ca C să primească doar 1/4 din moştenire, iar S să primească 3/4 din moştenire, C poate pretinde rezerva succesorală de 3/8 din moştenire, care i se cuvine în mod imperativ. În acest din urmă caz, C va primi, ca moştenitor legal, rezerva de 3/8 din moştenire, iar legatul lui S va fi redus de la 3/4 la 5/8 din moştenire[1].

10. *Noţiunea de „moştenire ab intestat".* În sfârşit, încă o precizare terminologică: în literatura de specialitate, în locul noţiunii de

---

Precizăm că admiţând coexistenţa calităţii de moştenitor legal cu aceea de legatar, nu avem în vedere „dublarea" calităţii de legatar cu aceea de moştenitor legal, admisă în practica mai veche a instanţei supreme (a se vedea, de exemplu, TS, s. civ., dec. nr. 202/1980, în CD, 1980, p. 93-94). În această concepţie, se are în vedere situaţia când un legatar culege moştenirea efectiv şi exclusiv în baza testamentului, dar, fiind rudă cu defunctul sau soţ supravieţuitor, el ar fi putut beneficia de moştenire (desigur, într-o proporţie mai mică) şi în lipsa dispoziţiei testamentare, în calitate de moştenitor legal. Pentru aceste motive se considera că există „o pluralitate de temeiuri", mai multe „temeiuri juridice componente", o „unire" a celor două calităţi, la calitatea de moştenitor legal se „adaugă voinţa *de cuius*-ului" (*ibidem*), care „nu înlătură calitatea de moştenitoare legală", această calitate fiind „predominantă" (TS, s. civ., dec. nr. 382/1979, în CD, 1979, p. 119-121; dec. nr. 2435/1979, în RRD nr. 5/1980, p. 45-46; dec. nr. 1622/1981, în CD, 1981, p. 48-49). În realitate, persoana (persoanele) în cauză culeg moştenirea în calitate de legatari, calitate pe care o invocă întrucât le conferă drepturi succesorale mai întinse. Spre deosebire de această concepţie, noi avem în vedere ipoteza în care, efectiv, o persoană culege *o parte* din moştenire în calitate de legatar, iar *o altă parte* – pentru care defunctul nu a dispus prin testament sau dispoziţia testamentară este ineficace –, în calitate de moştenitor legal (a se vedea, de exemplu, pentru practica mai recentă, ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 7358 din 8 iulie 2009, publicată pe *www.scj.ro*).

[1] Pentru cotitatea disponibilă specială a soţului supravieţuitor în concurs cu descendenţi ai defunctului care nu sunt comuni defunctului şi soţului supravieţuitor, a se vedea art. 1.090 C. civ.

„moştenire legală", uneori[1] se foloseşte noţiunea (din dreptul roman) de moştenire sau succesiune *ab intestat.*

Folosind această noţiune – care are avantajul de a preciza că regulile devoluţiunii legale se aplică întocmai numai în cazul persoanei decedate fără testament (*ab intestato mori*) –, trebuie totuşi să avem în vedere că folosirea ei este pur convenţională, fără semnificaţia din dreptul roman, în acest din urmă sens ea fiind, de fapt, improprie în dreptul nostru.

În dreptul roman, succesiunea testamentară era regula[2], motiv pentru care cea legală se definea prin raportare la absenţa testamentului, adică la ipoteza persoanei decedate fără a face un testament (*intestat*) sau care a făcut unul neconform regulilor de drept (ceea ce echivala cu lipsa testamentului). Pe de altă parte, în dreptul roman, testamentul trebuia – sub sancţiunea nulităţii – să cuprindă instituirea eredelui, potrivit regulii *heres est caput et fundamentum totius testamenti* – „instituirea de moştenitor este fruntea şi temelia oricărui testament"[3].

În dreptul nostru, moştenirea legală este regula[4], ea putând fi însă înlăturată – în tot sau în parte – prin testamentul lăsat de către *de cuius.*

---

[1] A se vedea, de exemplu, D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român,* vol. II, Bucureşti, 1926, p. 16 şi urm.; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Bucureşti, 1928, p. 364 şi urm.; M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 20, 148. În literatura de specialitate franceză se foloseşte, cu precădere, noţiunea de „succesiune *ab intestat*".

[2] După cum s-a observat, a muri *intestat* era considerată o dezonoare (D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 19; H. şi L. Mazeaud, J. Mazeaud, *Leçons de droit civil,* vol. IV, Paris, 1963, p. 535, nr. 663; în continuare Mazeaud, *op. cit.*), romanii având o adevărată manie de a face testamente (C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, Universitatea din Bucureşti, 1973, p. 202).

[3] Instituirea eredelui trebuia să se afle în fruntea (*caput*) testamentului şi să premeargă legatele şi orice alte dispoziţii, iar valabilitatea oricărui testament depindea de valabilitatea instituirii eredelui (*fundamentum*). A se vedea: V. Hanga, M. Jacotă, *Drept privat roman*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1984, p. 240; E. Molcuţ, D. Oancea, *Drept roman,* Ed. Şansa, Bucureşti, 1993, p. 141; D. Oancea, *op. cit.*, p. 177.

[4] Moştenirea legală este, „după spiritul Codului civil, modul de transmisiune cel mai natural al patrimoniului unui defunct" (C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 364). Afirmaţia a fost făcută cu referire la

De altfel, modul în care este redactat art. 955 alin. (1) C. civ.[1] scoate în evidență faptul că în dreptul succesoral român moștenirea legală este regula, iar moștenirea testamentară reprezintă excepția. Pe de altă parte, prin testament nu se pot institui moștenitori (în concepția Codului civil, *heredes gignuntur non scribuntur*[2]), ci numai legatari, care însă pot dobândi bunurile succesorale nu numai cu titlu particular, dar și cu vocație universală sau cu titlul universal, asemănător moștenitorilor legali, ceea ce justifică denumirea lor de moștenitori (testamentari).

Codul civil de la 1864, dar este în egală măsură valabilă și în ceea ce privește Codul civil actual. Caracterul de excepție al moștenirii testamentare se subliniază și în alte sisteme de drept. A se vedea, de exemplu, pentru dreptul elvețian, J. Guinand, M. Stettler, *Droit civil II. Successions*, Ed. Univ. Fribourg Suisse, 1999, p. 37-38.

[1] „Patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament".

[2] *Gigno, gignere, genui, genitum* = a naște, a crea.

Capitolul II
Caracterele juridice ale transmiterii moştenirii

11. *Enumerare.* După cum rezultă din definiția dată moştenirii – transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă –, aceasta are anumite particularități care o deosebesc de celelalte moduri de transmitere a drepturilor şi obligațiilor, cunoscute dreptului civil.

Astfel, având loc numai la moartea unei persoane fizice, moştenirea este *o transmisiune pentru cauză de moarte* şi, fiindcă se referă la patrimoniul persoanei decedate, iar nu la drepturile şi obligațiile ei privite izolat, această transmisiune are caracter *universal.* Pe de altă parte, deşi patrimoniul unei persoane fizice este divizibil în mai multe mase de drepturi şi obligații, în cadrul transmisiunii moştenirii el este privit ca fiind, în principiu, *unitar* (putându-se transmite după aceleaşi norme juridice) şi *indivizibil.*

12. *Transmiterea moştenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte (mortis causa)* întrucât se produce numai în urma şi prin efectul morții fizic constatate sau judecătoreşte declarate a unei persoane fizice (*viventis hereditas non datur*). Prin urmare, normele dreptului succesoral nu pot fi aplicate actelor de transmisiune între vii (*inter vivos*) guvernate de dreptul obligațional şi nici în cazul încetării existenței unei persoane juridice; chiar dacă în cazul încetării existenței unei persoane juridice operează o transmisiune universală sau cu titlu universal, încetarea existenței persoanelor juridice (şi efectele ei) este reglementată prin acte normative speciale (de exemplu, art. 244 şi urm. C. civ., Legea nr. 31/1990 a societăților, Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței şi de insolvență).

Precizăm însă că normele care guvernează transmisiunea succesorală sunt, în principiu, aplicabile şi persoanelor juridice[1], unităților

[1] Persoanele juridice pot dobândi patrimoniul succesoral, în tot sau în parte, numai în calitate de legatari.

administrativ-teritoriale (comune, oraşe, municipii) ori statului[1], în cazurile şi în măsura în care ei se prezintă în calitate de dobânditori ai patrimoniului sau ai unor bunuri din patrimoniul persoanei fizice decedate.

13. *Transmiterea moştenirii este o transmisiune universală* întrucât are ca obiect patrimoniul persoanei fizice decedate, ca universalitate juridică, adică totalitatea drepturilor şi obligaţiilor care pot fi evaluate în bani şi care au aparţinut defunctului[2].

Drepturile şi obligaţiile *nepatrimoniale*, în principiu, *nu* se transmit prin moştenire[3] şi, de regulă, nici informaţiile cu privire la starea

---

[1] Potrivit art. 963 alin. (3) C. civ., „În lipsa moştenitorilor legali sau testamentari, patrimoniul defunctului se transmite comunei, oraşului sau, după caz, municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii". Art. 553 alin. (3) C. civ. prevede că moştenirile vacante aflate în străinătate se cuvin statului român.

[2] Potrivit art. 31 alin. (1) C. civ., „Orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile şi datoriile ce pot fi evaluate în bani şi aparţin acesteia".

Întrucât moştenitorii universali sau cu titlu universal „preiau patrimoniul aceluia pe care îl moştenesc, aşa cum acesta a existat în momentul deschiderii succesiunii, cu drepturile şi obligaţiile respective", ei sunt obligaţi să respecte şi puterea lucrului judecat, în sensul că nu mai pot „repune în discuţie, printr-o altă acţiune, un drept care a fost recunoscut persoanei pe care ei o moştenesc sau care nu a mai existat în patrimoniul acesteia, ei fiind obligaţi să respecte o atare hotărâre" (TS, s. civ., dec. nr. 400/1984, în CD, 1984, p. 132-133).

[3] Potrivit art. 11 din Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor şi drepturile conexe (republicată în M. Of. nr. 489 din 14 iunie 2018), *„(1) Drepturile morale nu pot face obiectul vreunei renunţări sau înstrăinări. (2) După moartea autorului, exerciţiul drepturilor prevăzute la art. 10 lit. a), b) şi d)* [respectiv, dreptul de a decide dacă, în ce mod şi când va fi adusă opera la cunoştinţă publică; dreptul de a pretinde recunoaşterea calităţii de autor al operei; dreptul de a pretinde respectarea integrităţii operei şi de a se opune oricărei modificări, precum şi oricărei atingeri aduse operei, dacă prejudiciază onoarea sau reputaţia sa] *se transmite prin moştenire, potrivit legislaţiei civile, pe durată nelimitată. Dacă nu există moştenitori, exerciţiul acestor drepturi revine organismului de gestiune colectivă care a administrat drepturile autorului sau, după caz, organismului cu cel mai mare număr de membri, din domeniul respectiv de creaţie*".

de sănătate a pacientului[1].

Tot astfel, potrivit art. 97 din Legea nr. 8/1996, drepturile morale ale artiştilor interpreţi sau executanţi nu pot face obiectul vreunei renunţări sau înstrăinări. După moartea artistului interpret sau executant, **exerciţiul** drepturilor prevăzute la art. 96 [respectiv dreptul de a pretinde recunoaşterea paternităţii propriei interpretări sau execuţii; dreptul de a pretinde ca numele sau pseudonimul său să fie indicat ori comunicat la fiecare spectacol şi la fiecare utilizare a înregistrării acestuia; dreptul de a pretinde respectarea calităţii prestaţiei sale şi de a se opune oricărei deformări, falsificări sau altei modificări substanţiale a interpretării ori execuţiei sale sau oricărei încălcări a drepturilor sale, care ar prejudicia grav onoarea ori reputaţia sa] se transmite prin moştenire, potrivit legislaţiei civile, pe durată nelimitată. Dacă nu există moştenitori, exerciţiul acestor drepturi revine organismului de gestiune colectivă care a administrat drepturile artistului interpret sau executant ori, după caz, organismului cu cel mai mare număr de membri, din domeniul respectiv.

După cum se observă, nu drepturile nepatrimoniale (pe care legea le numeşte „drepturi morale") ale autorilor şi ale artiştilor interpreţi sau executanţi se transmit, ci doar *exerciţiul* acestor drepturi.

[1] Potrivit art. 21 din Legea drepturilor pacientului nr. 46/2003, publicată în M. Of. nr. 51 din 29 ianuarie 2003, „Toate informaţiile privind starea pacientului, rezultatele investigaţiilor, diagnosticul, prognosticul, tratamentul, datele personale sunt confidenţiale chiar şi după decesul acestuia". Art. 22 din aceeaşi lege prevede că „Informaţiile cu caracter confidenţial pot fi furnizate numai în cazul în care pacientul îşi dă consimţământul explicit sau dacă legea o cere în mod expres". Aceste dispoziţii legale au fost supuse controlului de constituţionalitate, autorul sesizării susţinând, printre altele, că se încalcă art. 46 din Constituţie („Dreptul la moştenire este garantat), „întrucât este încălcat dreptul moştenitorului legal al defunctului de a obţine informaţii referitoare la starea pacientului, rezultatele investigaţiilor, diagnosticul, prognosticul şi tratamentul aplicat în timpul vieţii. Consideră că, în lipsa unui înscris prin care pacientul să se exprime cu privire la confidenţialitatea datelor medicale care îl privesc, moştenitorii trebuie să aibă acces la aceste informaţii".

Prin decizia nr. 1429 din 2 noiembrie 2010 (publicată în M. Of. nr. 16 din 7 ianuarie 2011), Curtea Constituţională a respins ca neîntemeiată excepţia de neconstituţionalitate, reţinând următoarele: „Extinderea obligaţiei de a păstra confidenţialitatea datelor privind starea de sănătate a persoanei, chiar şi în cazul persoanelor decedate, apare, de asemenea, ca un reflex firesc al drepturilor fundamentale mai sus menţionate [respectiv, dreptul la respectarea vieţii private şi a vieţii de familie], dacă se are în vedere faptul că, deşi capacitatea de folosinţă a persoanei încetează la moartea acesteia, în virtutea respectului datorat persoanei umane, memoria persoanei decedate şi opţiunile făcute în timpul vieţii trebuie

Tot astfel, nu se transmit prin moştenire:

▪ drepturile patrimoniale care se sting la moartea titularului lor întrucât au caracter viager sau sunt contractate ori născute *ex lege intuitu personae* (cum ar fi dreptul de uzufruct, uz sau abitaţie, o creanţă de întreţinere sau de rentă viageră, dreptul de folosinţă a unei locuinţe, dreptul la pensie[1]) ori din alte cauze (de exemplu, moartea

---

ocrotite şi ulterior decesului. Dreptul de opţiune al pacientului privind păstrarea confidenţialităţii cu privire la starea de sănătate nu este transmisibil *mortis causa*, păstrându-se astfel opţiunea exprimată până la momentul morţii titularului dreptului.

Raportat la criticile reţinute în prezenta cauză, Curtea arată că „dreptul la moştenire nu presupune dreptul moştenitorilor de a obţine informaţii cu privire la starea pacientului".

Fără a pune în discuţie însăşi constituţionalitatea textelor de lege criticate, Curtea reţine că „normele imperative care instituie confidenţialitatea datelor privind pacientul pot ridica, în anumite situaţii, probleme cu privire la posibilitatea unor persoane de a-şi realiza drepturile, în măsura în care acestea depind de informaţiile privind starea medicală a pacientului. Acesta este motivul pentru care prevederile art. 22 din Legea nr. 46/2003 au permis legiuitorului să instituie excepţii de la regula prevăzută de art. 21 din aceeaşi lege. În acest sens, art. 39 alin. (2) din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătăţii, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 372 din 28 aprilie 2006, stabileşte că folosirea informaţiilor privind pacienţii este permisă în situaţia când: «a) există o dispoziţie legală în acest sens; b) există acordul persoanei în cauză; c) datele sunt necesare pentru prevenirea îmbolnăvirii unei persoane sau a comunităţii, după caz; d) datele sunt necesare pentru efectuarea urmăririi penale»".

[1] În privinţa contribuţiei la fondul de pensii, Curtea Constituţională s-a pronunţat (a se vedea, de exemplu, dec. nr. 901 din 25 octombrie 2012, publicată în M. Of. nr. 853 din 18 decembrie 2012) în sensul că „sumele plătite cu titlu de contribuţie la asigurările sociale nu reprezintă un depozit la termen şi, prin urmare, nu pot da naştere vreunui drept de creanţă asupra statului sau a fondurilor de asigurări sociale". În consecinţă, s-a respins ca neîntemeiată excepţia de neconstituţionalitate în cadrul căreia autorul sesizării a susţinut că o astfel de contribuţie la fondul de pensii dă naştere unui adevărat drept de proprietate asupra acestui fond, care trebuie transmis moştenitorilor.

Alta este situaţia **pensiilor administrate privat**, reglementate de Legea nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat (republicată în M. Of. nr. 482 din 18 iulie 2007). Potrivit art. 38, „(1) În cazul decesului unui participant înainte de deschiderea dreptului la pensia privată, beneficiarilor [adică moştenitorilor participantului, definiţi conform prevederilor Codului civil] li se

celui care lasă moştenirea a operat ca o condiţie rezolutorie – a se vedea întoarcerea convenţională prevăzută în materia contractului de donaţie de art. 1.016 C. civ.[1] – sau ca un termen incert extinctiv – de exemplu, contractul de locaţiune a fost încheiat pe durata vieţii locatarului, situaţie în care, la decesul locatarului, dreptul de folosinţă nu se va transmite moştenitorilor acestuia[2])[3] şi obligaţiile patrimoniale

---

deschide câte un cont la ultimul fond de pensii la care a contribuit participantul decedat, în care se transferă activele cuvenite fiecăruia. (2) Drepturile beneficiarilor prevăzuţi la alin. (1) sunt aceleaşi cu cele ale participanţilor la acel fond de pensii. (3) Beneficiarul are dreptul, după caz, la: a) cumularea conturilor la un singur fond de pensii, dacă are calitatea de participant la un alt fond de pensii; b) plata unică sau plăţi eşalonate în rate pe o durată de maximum 5 ani, fără a datora penalităţi, dacă nu are calitatea de participant. (4) Plata drepturilor beneficiarului se face în termen de 10 zile lucrătoare de la data solicitării acestora".

Pentru pensiile facultative în privinţa cărora sumele din cont pot fi transmise moştenitorilor, a se vedea art. 94 din Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative (publicată în M. Of. nr. nr. 470 din 31 mai 2006).

[1] Potrivit art. 1.016 alin. (1) C. civ., „Contractul poate să prevadă întoarcerea bunurilor dăruite, fie pentru cazul când donatarul ar predeceda donatorului, fie pentru cazul când atât donatarul, cât şi descendenţii săi ar predeceda donatorului". Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. III, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2018, pp. 204-206.

[2] Potrivit art. 1.820 C. civ., „(1) Locaţiunea nu încetează prin moartea locatorului sau a locatarului. (2) Cu toate acestea, în cazul locaţiunii cu durată determinată, moştenitorii locatarului pot denunţa contractul în termen de 60 de zile de la data la care au luat cunoştinţă de moartea locatarului şi existenţa locaţiunii".

[3] O situaţie specială este cea reglementată de prevederile art. 541 alin. (1) teza finală C. pr. pen., cu denumirea marginală „Acţiunea pentru repararea pagubei", care au următorul conţinut: „Acţiunea pentru repararea pagubei poate fi pornită de persoana îndreptăţită, potrivit art. 538 şi 539, iar după moartea acesteia poate fi continuată sau pornită de către persoanele care se aflau în întreţinerea sa la data decesului". Această dispoziţie legală are un conţinut cvasiidentic cu cea cuprinsă în art. 506 alin. (1) din vechiul Cod de procedură penală, care a fost supus controlului de constituţionalitate, autorii excepţiei de neconstituţionalitate susţinând că prevederile legale menţionate încalcă dispoziţiile constituţionale ale art. 46, referitor la „Dreptul la moştenire".

legate de o calitate personală a defunctului (de exemplu, obligația de întreținere prevăzută de lege în considerarea calității personale a defunctului[1], nu și obligația de întreținere asumată de către *de cuius* printr-un contract de întreținere[2]) și cele născute din contracte încheiate *intuitu personae* [de exemplu, obligațiile antreprenorului –

Prin decizia nr. 696 din 28 iunie 2012 (publicată în M. Of. nr. 566 din 9 august 2012), Curtea Constituțională a respins, ca neîntemeiată, excepția de neconstituționalitate, cu următoarea motivare: „acțiunea reglementată de art. 504-507 din Codul de procedură penală [anterior] are ca obiect repararea unui prejudiciu care nu are sorginte patrimonială, ci morală, iar în caz de deces al persoanei îndreptățite, acțiunea poate fi continuată sau pornită de către persoanele care se aflau în întreținerea sa. Prin includerea acestor persoane în categoria titularilor acțiunii, legiuitorul a urmărit protejarea lor și compensarea lipsei sprijinului financiar produs după moartea persoanei condamnate pe nedrept, cu sumele pe care aceasta le-ar fi putut obține din partea statului pentru prejudiciul suferit. Dreptul celorlalți moștenitori nu este afectat prin dispozițiile art. 506 alin. (1) din Codul de procedură penală [anterior], întrucât nu se aduce atingere dreptului lor legal de a obține patrimoniul defunctului în integralitatea lui sau o fracțiune a acestuia, așa cum se găsea la data deschiderii succesiunii.

În sfârșit, Curtea mai constată că rațiunea edictării acestor prevederi izvorăște nu din dreptul la moștenire, ci din rațiuni obiective referitoare la răspunderea patrimonială a statului pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare, iar această răspundere urmează a se realiza, în conformitate cu art. 52 alin. (3) din Constituție, în condițiile legii".

Așadar, calitatea procesuală activă în cadrul acțiunii pentru repararea pagubei, intentată sau continuată după decesul persoanei îndreptățite potrivit art. 504 din vechiul Cod de procedură penală, nu este conferită în considerarea calității de moștenitor, ci a aceleia de persoană care se afla în întreținerea celui îndreptățit la repararea pagubei.

Aceste considerente sunt valabile în totalitate și după intrarea în vigoare a noului Cod de procedură penală.

[1] Avem în vedere obligația legală de întreținere reglementată de art. 513 și urm. C. civ. Potrivit art. 514 C. civ., obligația de întreținere are *caracter personal* și se stinge prin moartea debitorului obligației de întreținere, dacă prin lege nu se prevede altfel. Pentru o situație în care obligația legală de întreținere se transmite moștenitorilor, a se vedea art. 518 C. civ.

[2] Dacă debitorul decedează înaintea creditorului întreținerii, obligația de întreținere nu se stinge, ci întreținerea în natură poate fi înlocuită cu o sumă de bani corespunzătoare, în condițiile art. 2.261 C. civ.

art. 1.871 alin. (1) C. civ.[1], obligaţiile mandatarului – art. 2.030 C. civ.[2]].

Prin caracterul universal al transmisiunii moştenirii se explică *deosebirile faţă de transmisiunile prin acte între vii.*

a) Astfel, transmisiunea prin acte între vii, în sistemul dreptului nostru civil, nu poate avea ca obiect obligaţii, ci numai drepturi, Codul civil necunoscând cesiunea de datorie, privită ca o operaţiune prin care un debitor transmite obligaţia sa unui alt debitor fără acordul creditorului. Totuşi, este de remarcat faptul că în Codul civil a fost reglementată instituţia intitulată „preluarea datoriei", dar trebuie subliniat că pentru preluarea datoriei *este absolut necesar acordul creditorului* (art. 1.599 şi urm. C. civ.)[3]. De asemenea, noul Cod civil

---

[1] Potrivit art. 1.871 alin. (1) C. civ., „În cazul în care antreprenorul decedează sau devine, fără culpa sa, incapabil de a finaliza lucrarea sau de a presta serviciul, contractul încetează dacă a fost încheiat în considerarea aptitudinilor personale ale antreprenorului". Pentru amănunte, a se vedea: R. Dincă, *Contracte civile speciale în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 221; Fl. Moţiu, *Contractele speciale*, ed. a V-a, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2014, p. 198.

[2] Potrivit art. 2.030 C. civ., mandatul încetează prin „moartea [...] mandantului ori a mandatarului. Cu toate acestea, atunci când are ca obiect încheierea unor acte succesive în cadrul unei activităţi cu caracter de continuitate, mandatul nu încetează dacă această activitate este în curs de desfăşurare, cu respectarea dreptului de revocare sau renunţare al părţilor ori al moştenitorilor acestora". Precizăm că, potrivit art. 2.035 C. civ., „(1) În caz de deces, incapacitate sau faliment al uneia dintre părţi, moştenitorii ori reprezentanţii acesteia au obligaţia de a informa de îndată cealaltă parte. (2) În cazul prevăzut la alin. (1), mandatarul sau moştenitorii ori reprezentanţii săi sunt obligaţi să continue executarea mandatului dacă întârzierea acesteia riscă să pună în pericol interesele mandantului ori ale moştenitorilor săi".

Menţionăm şi faptul că în privinţa mandatului judiciar, art. 88 C. pr. civ. prevede că „Mandatul nu încetează prin moartea celui care l-a dat şi nici dacă acesta a devenit incapabil. Mandatul dăinuieşte până la retragerea lui de către moştenitori sau de către reprezentantul legal al incapabilului". Pentru amănunte, a se vedea M. Tăbârcă, în *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016, p. 300-301.

[3] Pentru amănunte, a se vedea L. Pop, I.F. Popa, S.I. Vidu, *Curs de drept civil. Obligaţiile*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2015, p. 485-494.

reglementează şi instituţia intitulată „cesiunea contractului" (art. 1.315-1.320), dar este relevantă prevederea art. 1.315 alin. (1), potrivit cu care „O parte poate să îşi substituie un terţ în raporturile născute dintr-un contract numai dacă prestaţiile nu au fost încă integral executate, *iar cealaltă parte consimte la aceasta*"[1]. În schimb, în cadrul transmisiunii succesorale, trec asupra moştenitorilor legali sau legatarilor universali sau cu titlu universal *nu numai drepturile, dar şi obligaţiile defunctului*, fără acordul creditorului, fiindcă această transmisiune are ca obiect nu drepturi şi obligaţii privite izolat (*ut singuli*), ci patrimoniul defunctului ca universalitate juridică, iar în acest cadru, drepturile defunctului nu pot fi despărţite de obligaţiile pe care le-a avut.

b) Pe de altă parte, în dreptul nostru, transmisiunea prin acte între vii nu poate avea ca obiect un patrimoniu. Din acest motiv, cât timp titularul trăieşte, patrimoniul lui nu poate fi transmis asupra altei persoane, actele încheiate de titular putând avea ca obiect numai drepturi privite izolat[2]. În schimb, după moarte, încetând personalitatea titularului, devine posibilă, şi chiar necesară, transmiterea patrimoniului defunctului asupra unei sau unor persoane în fiinţă.

Precizăm că, dacă un moştenitor universal sau cu titlu universal vinde drepturile sale succesorale (vânzarea unei moşteniri, reglementată de art. 1.747-1.754 C. civ.), contractul va avea ca obiect dreptul de moştenire privit izolat (*ut singuli*), deşi acest drept poartă asupra unei universalităţi (dacă există un singur moştenitor legal sau legatar) sau asupra unei cote-părţi indivize asupra universalităţii (dacă sunt mai mulţi moştenitori legali ori legatari). Deci obiectul înstrăinării nu este patrimoniul vânzătorului, ci o masă de bunuri din acest patrimoniu, dar individualizat prin raportare la dreptul de moştenire al vânzătorului privit izolat. Şi fiindcă această înstrăinare are ca obiect o

---

[1] Pentru amănunte privind cesiunea de contract, a se vedea L. Pop, I.F. Popa, S.I. Vidu, *op. cit.*, p. 494-508.

[2] Pentru amănunte privind netransmisibilitatea patrimoniului prin acte juridice între vii, a se vedea: C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2017, p. 16-17; V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2013, p. 18-19.

universalitate sau o cotă-parte indiviză asupra universalităţii, legatarul cu titlu particular nu poate fi vânzătorul unui drept succesoral (ci numai al dreptului – real sau de creanţă – care formează obiectul legatului cu titlu particular). Deoarece obiectul înstrăinării este o universalitate, ea implică o transmisiune nu numai de drepturi, dar şi de obligaţii, fără a fi necesar acordul creditorului moştenirii. Este o derogare de la regula potrivit căreia transmisiunile între vii pot avea ca obiect obligaţii, dar numai dacă se obţine acordul creditorului. Însă transmisiunea datoriilor va fi producătoare de efecte numai între părţile contractante, nu şi faţă de terţi. Creditorii moştenirii vor putea urmări, pentru realizarea creanţelor lor, pe vânzător (moştenitor). Astfel, art. 1.751 C. civ. prevede că vânzătorul rămâne răspunzător pentru datoriile moştenirii vândute. Este o consecinţă ce decurge din nerecunoaşterea de către Codul civil a cesiunii de datorie[1].

c) Transmisiunea moştenirii se deosebeşte de transmisiunea prin acte între vii şi prin faptul că drepturile dobândite de succesorii în drepturi *mortis causa* sunt opozabile terţilor fără îndeplinirea formalităţilor prevăzute de lege pentru transmisiunile prin acte între vii. Astfel, drepturile reale dobândite sunt opozabile terţilor independent de efectuarea formalităţilor de publicitate imobiliară[2].

---

[1] Pentru amănunte privind vânzarea unei moşteniri, a se vedea: Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. I, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2017, p. 216-221; R. Dincă, *Varietăţi de vânzare*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016, p. 51-118.

[2] Potrivit art. 887 C. civ., „(1) Drepturile reale se dobândesc fără înscriere în cartea funciară când provin din **moştenire**, accesiune naturală, vânzare silită, expropriere pentru cauză de utilitate publică, precum şi în alte cazuri expres prevăzute de lege. (2) Cu toate acestea, în cazul vânzării silite, dacă urmărirea imobilului nu a fost în prealabil notată în cartea funciară, drepturile reale astfel dobândite nu vor putea fi opuse terţilor dobânditori de bună-credinţă. (3) În cazurile prevăzute la alin. (1), titularul drepturilor astfel dobândite nu va putea însă dispune de ele prin cartea funciară decât după ce s-a făcut înscrierea". Pentru amănunte, a se vedea M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, vol. II (Noile cărţi funciare), ed. a 2-a, revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011, p. 792-795. A se vedea şi TS, s. civ., dec. nr. 69/1975, în care se precizează că cererea de ieşire din indiviziune a unui moştenitor nu reprezintă un act de dispoziţie care să necesite intabularea prealabilă (în CD, 1975, p. 132-135). Transmisiunile prin moştenire nu sunt supuse publicităţii, fără a deosebi după cum acestea sunt universale, cu titlu universal sau cu titlu particular.

Iar pentru dobândirea creanțelor nu este necesară respectarea formalităților prevăzute de lege pentru cesiunea de creanțe[1]. Aceste deosebiri se explică tot prin caracterul universal al transmisiunii moștenirii, adică prin faptul că drepturile nu sunt privite în mod izolat, ci ca părți componente ale patrimoniului defunctului. În schimb, în cazul vânzării unei moșteniri, pentru opozabilitatea față de terți – în funcție de natura drepturilor dobândite (reale sau de creanță) – este necesară îndeplinirea formalităților de publicitate, fiindcă dreptul succesoral este privit izolat de patrimoniul vânzătorului, acest patrimoniu neformând obiectul contractului[2].

Precizăm că principiul universalității transmisiunii succesorale operează nu numai atunci când moștenitorul sau moștenitorii au vocație universală (moștenitori legali sau legatari universali), dar și atunci când ei au numai o vocație cu titlu universal. Mai mult decât atât, în cazul în care nu există moștenitori legali rezervatari, este posibil ca întreaga moștenire să fie culeasă de legatarii cu titlu universal. De exemplu, doi legatari cu vocație la câte o jumătate din moștenire (deci cu titlu universal). Și în acest caz, transmisiunea este universală, în sensul că moștenirea lăsată de defunct se transmite moștenitorilor, ca universalitate juridică și, în ultimă instanță, ea trebuie să fie, în integralitatea ei, dobândită de moștenitori.

Deși transmiterea moștenirii este o transmisiune universală și are ca obiect, în principiu, și obligațiile care au aparținut defunctului, totuși, art. 1.114 alin. (2) C. civ. prevede că moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii *numai cu bunurile din patrimoniul succesoral*, proporțional cu cota fiecăruia. De asemenea, potrivit art. 1.139 alin. (2) C. civ., comuna, orașul sau, după caz, municipiul suportă pasivul moștenirii

---

[1] A se vedea și M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 50. Potrivit art. 1.566 alin. (2) C. civ., dispozițiile capitolului privitor la cesiunea de creanță nu se aplică transferului creanțelor în cadrul unei transmisiuni universale sau cu titlu universal.

[2] Art. 1.753 C. civ. prevede: „(1) Cumpărătorul unei moșteniri nu dobândește drepturile reale asupra imobilelor cuprinse în moștenire decât potrivit regulilor privitoare la cartea funciară. (2) El nu poate opune terțelor persoane dobândirea altor drepturi cuprinse în moștenire decât dacă a îndeplinit formalitățile cerute de lege pentru a face opozabilă dobândirea fiecăruia dintre aceste drepturi".

vacante *numai în limita valorii bunurilor din patrimoniul succesoral.* Prin aceste dispoziţii nu se infirmă principiul, ci numai se limitează răspunderea, această limitare devenind necesară tocmai pentru că transmisiunea moştenirii este universală şi în lipsa ei răspunderea moştenitorilor ar fi fost nelimitată (*ultra vires hereditatis*)[1].

14. *Transmiterea moştenirii este o transmisiune unitară*, în sensul că moştenirea, în întregul ei, deci toate drepturile şi obligaţiile defunctului, se transmite moştenitorilor legali sau legatarilor *după aceleaşi norme juridice, indiferent de natura şi/sau provenienţa ori originea bunurilor care o compun*[2]. Caracterul unitar al dreptului succesoral corespunde unităţii patrimoniului transmis şi al dreptului de proprietate, drept care formează obiectul principal al transmisiunii moştenirii[3].

Precizăm că prin caracterul unitar al transmisiunii înţelegem transmiterea patrimoniului succesoral după aceleaşi norme juridice – fără a face deosebire între diferitele bunuri care îl compun, *după natura lor* (drepturi reale sau drepturi de creanţă, bunuri mobile sau imobile etc.), *după provenienţa lor* (de exemplu, bunuri provenite de pe linie maternă sau paternă), *după originea lor* (bunuri moştenite sau achiziţionate) sau *după modalităţile de care sunt afectate* (termen sau condiţie, proprietate comună pe cote-părţi sau în devălmăşie etc.) –, iar nicidecum unicitatea actului normativ, dreptul succesoral unitar român fiind reglementat prin mai multe acte normative (în afara Codului civil, de exemplu, Codul de procedură civilă, Legea notarilor publici şi a activităţii notariale nr. 36/1995, republicată, Ordinul ministrului justiţiei nr. 2333/C/2013 privind aprobarea Regulamentului de aplicare a Legii notarilor publici şi a activităţii notariale nr. 36/1995 etc.).

---

[1] În sistemul noului Cod civil va putea răspunde *ultra vires hereditatis* numai moştenitorul care, cu rea-credinţă, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donaţie supusă raportului ori reducţiunii, ipoteze în care un astfel de moştenitor va fi ţinut să plătească datoriile şi sarcinile moştenirii proporţional cu cota sa din moştenire, *inclusiv cu propriile sale bunuri* – art. 1.119 C. civ.

[2] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 51.

[3] A se vedea C. Stătescu, *Drept civil. Contractul de transport. Drepturile de creaţie intelectuală. Succesiunile*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1967, p. 108.

Principiul unității transmisiunii succesorale, creat de jurisconsulții romani (negat numai în orânduirea feudală, mai ales în privința bunurilor nobiliare/fiefuri/atribuite primului născut de sex bărbătesc – privilegiul de masculinitate și de primogenitură), guvernează și dreptul nostru succesoral[1].

14.1. *Excepții de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale.* Pentru considerente de ordin social-economic și de echitate, principiul unității transmisiunii succesorale cunoaște însă în dreptul nostru și unele *excepții*[2].

a) Astfel, dacă la moartea unui soț, *în lipsă de descendenți*, soțul supraviețuitor vine în concurs cu ascendenții (părinți, bunici, străbunici etc.) și/sau colateralii defunctului (frați/surori, nepoți de frate/soră, strănepoți de frate/soră, unchi/mătuși, veri primari, frații/surorile bunicilor defunctului), el moștenește – în afară de partea sa succesorală și fără a suporta în privința acestor bunuri concursul comoștenitorilor – *mobilierul și obiectele de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților* (art. 974 C. civ.)[3].

Prin urmare, în privința mobilierului și obiectelor de uz casnic, în ipoteza arătată, se aplică o reglementare specială, derogatorie de la regulile generale ale devoluțiunii succesorale legale. Înseamnă că legiuitorul a înlăturat, pentru o parte din bunurile lăsate de defunct, principiul unității transmisiunii succesorale.

b) Derogări de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale sunt prevăzute și în *domeniul dreptului muncii*, în privința salariului, a indemnizației de concediu și a pensiei neîncasate de defunct.

b.1) Astfel, potrivit art. 167 alin. (2) din Codul muncii, „În caz de deces al salariatului, drepturile salariale datorate până la data decesului sunt plătite, **în ordine**, soțului supraviețuitor, copiilor majori ai defunctului sau părinților acestuia. Dacă nu există niciuna dintre aceste categorii de persoane, drepturile salariale sunt plătite altor moștenitori, în condițiile dreptului comun".

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 51.

[2] Derogările vizează *natura* bunurilor.

[3] A se vedea *infra* nr. 80-82.

Rezultă că în privința *salariului neîncasat* de către persoana decedată nu se aplică principiul unității moştenirii, legea specială stabilind mai multe *derogări de la dreptul comun*:

(i) soțul supraviețuitor, copiii majori sau părinții defunctului beneficiază de aceste drepturi în altă ordine decât cele prevăzute în dreptul comun;

(ii) soțul supraviețuitor, copiii majori sau părinții defunctului beneficiază de aceste drepturi independent de calitatea lor de moştenitori (de exemplu, chiar dacă renunță la moştenirea defunctului);

(iii) pentru încasarea drepturilor băneşti salariale, soțul supraviețuitor, copiii majori sau părinții defunctului nu trebuie să prezinte certificatul de moştenitor. În schimb, ceilalți „moştenitori" – care pot fi moştenitori legali[1] sau testamentari (legatari universali, cu titlu universal sau cu titlu particular) – trebuie să probeze calitatea lor de moştenitori, nefiind suficientă dovada rudeniei nici măcar în cazul moştenitorilor legali.

Într-un mod oarecum similar, art. 61 din Legea-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice[2] prevede că, „în caz de deces, drepturile băneşti cuvenite personalului militar, polițiştilor, funcționarilor publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare şi personalului civil se plătesc, pentru întreaga lună în care a avut loc decesul, după caz, soțului supraviețuitor, copiilor sau părinților, iar în lipsa acestora, celorlalți moştenitori legali".

b.2) Întrucât Codul muncii nu prevede dispoziții referitoare la încasarea *indemnizației* (compensației în bani) cuvenite salariatului decedat *pentru concediul neefectuat* [art. 146 alin. (3) din Codul muncii], considerăm că se aplică dispozițiile corespunzătoare din Codul muncii privitoare la salariul neîncasat, indemnizația de concediu având natura juridică a salariului.

---

[1] Dintre aceşti „alți moştenitori" (legali), cei care nu sunt moştenitori rezervatari (de exemplu, frații, surorile, unchii, mătuşile, verii primari etc.) pot fi dezmoşteniți de defunct, caz în care nu mai pot dovedi calitatea lor de moştenitori.

[2] Publicată în M. Of. nr. 492 din 28 iunie 2017.

b.3) În sfârşit, potrivit art. 120 din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, „(1) Sumele neîncasate de către pensionar, reprezentând pensia pe luna în care a avut loc decesul şi/sau, după caz, drepturi restante de pensie, cuvenite şi neîncasate până la deces, se plătesc soţului supravieţuitor, copiilor, părinţilor sau, în lipsa acestora, celorlalţi moştenitori, în condiţiile dreptului comun. (2) Sumele prevăzute la alin. (1) pot fi solicitate în cadrul termenului general de prescripţie"[1].

În mod criticabil, alin. (1) al art. 120 nu prevede în mod expres că sumele neîncasate se plătesc „în ordine" persoanelor indicate, dar din modul de redactare a textului rezultă că intenţia legiuitorului a fost aceea de a se respecta ordinea indicată. Spre deosebire de salariul neîncasat, se observă că nu se mai face referire doar la copiii majori, ceea ce înseamnă că sunt vizaţi atât copiii majori, cât şi cei minori.

În concluzie, salariul, compensaţia în bani a concediului neefectuat ori pensia neîncasată formează mase distincte de bunuri şi se atribuie în caz de deces după reguli diferite faţă de cele prevăzute în dreptul comun. *De lege ferenda* ar fi însă indicată o mai atentă corelare a textelor, unele deosebiri dintre cele două reglementări nefiind justificate.

c) Potrivit art. 44 alin. (2) teza a II-a din Constituţie, astfel cum a fost revizuită în anul 2003, „Cetăţenii străini şi apatrizii pot dobândi dreptul de proprietate privată asupra terenurilor numai în condiţiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană şi din alte tratate internaţionale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condiţiile prevăzute prin lege organică, precum şi prin moştenire legală".

Aşadar, cetăţenii străini şi apatrizii pot dobândi, după revizuirea Constituţiei din anul 2003, dreptul de proprietate asupra terenurilor *prin moştenire legală*[2]. Rezultă că moştenitorul testamentar, dacă nu

---

[1] Moştenitorul legal sau testamentar trebuie să facă dovada calităţii sale printr-un certificat de moştenitor. A se vedea şi art. 80 din Normele de aplicare a prevederilor Legii nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, aprobate prin H.G. nr. 257 din 20 martie 2011, publicată în M. Of.. nr. 214 din 28 martie 2011.

[2] Aşa cum pe bună dreptate s-a arătat în literatura de specialitate (V. Stoica, *op. cit.*, p. 155), „Raţiunea pentru care, în noua formulare constituţională, s-a

are cetăţenia română (şi indiferent dacă are domiciliul în ţară sau în străinătate), nu poate dobândi dreptul de proprietate asupra terenului care face parte din moştenire decât în condiţiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană şi din alte tratate internaţionale la care România este parte, pe bază de reciprocitate, în condiţiile prevăzute prin lege organică. Avându-se în vedere dispoziţia constituţională menţionată mai sus, a fost adoptată Legea nr. 312/2005 privind dobândirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor de către cetăţenii străini şi apatrizi, precum şi de către persoanele juridice străine[1].

Considerăm însă că moştenitorul testamentar străin sau apatrid sau persoană juridică străină (care nu ar putea dobândi dreptul de proprietate asupra terenului în condiţiile legii speciale şi nici în temeiul unor tratate internaţionale la care România este parte, pe bază de reciprocitate) *poate beneficia de echivalentul valoric al terenului (în bani sau alte bunuri)*, iar în cazul construcţiilor, poate beneficia de dreptul de superficie asupra construcţiei dobândite prin moştenire testamentară (dreptul de proprietate asupra construcţiei şi dreptul de folosinţă asupra terenului). Dispoziţia constituţională interzice numai dobândirea dreptului de proprietate asupra „terenului", privit în materialitatea lui.

Referitor la posibilitatea cetăţenilor străini sau a apatrizilor ori a persoanelor juridice străine de a beneficia de echivalentul valoric al terenului, apreciem că sunt necesare unele precizări, mai ales că există autori care contestă chiar şi dreptul la echivalentul valoric.

Referitor la posibilitatea moştenitorului testamentar (străin, apatrid sau persoană juridică străină) de a dobândi dreptul de proprietate asupra terenurilor, dispoziţia citată din Constituţia actuală a României seamănă cu cea din art. 7 alin. (5) al Constituţiei din 1866 (modificată

---

recunoscut posibilitatea cetăţenilor străini şi a apatrizilor de a dobândi dreptul de proprietate asupra terenurilor prin moştenire legală este necesitatea de a consolida legăturile dintre diaspora românească şi ţara-mamă". Pentru practica judiciară, a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. civ. nr. 6614 din 4 noiembrie 2008 şi dec. nr. 7553 din 28 noiembrie 2008, ambele publicate pe *www.scj.ro*.

[1] Pentru amănunte, a se vedea: Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *op. cit.*, vol. I, 2017, p. 26-29; C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 126-128; V. Stoica, *op. cit.*, p. 152-155.

în 1879), cu deosebirea că în prezent sunt vizate terenurile, iar în trecut erau vizate imobilele rurale: „numai românii sau cei naturalizați români pot dobândi imobile rurale în România", prin dobândire avându-se în vedere dobândirea proprietății, ca și în prezent.

În legătură cu acest text constituțional care a provocat vii controverse, ne mărginim să evocăm numai părerea a doi iluștri civiliști.

Astfel, D. Alexandresco a susținut că „succesiunea *ab intestat* sau testamentară fiind, după art. 644 C. civ. [de la 1864] un mod de a dobândi proprietatea, se înțelege că străinii sunt incapabili de a moșteni asemenea imobile în natură, neavând, după părerea noastră, nici dreptul la valoarea lor în bani, pentru că dreptul la valoarea unui bun presupune un drept asupra însuși acestui bun, drept pe care Constituția nu-l conferă străinului"[1].

În schimb, M.B. Cantacuzino a susținut părerea contrară: „această prohibițiune, care privește exclusiv numai natura specifică a bunurilor succesorale, nu constituie o incapacitate pentru străini de a culege o moștenire în România, fie chiar în ipoteza în care moștenirea ar cuprinde exclusiv numai imobile rurale situate în România. Moștenitorul străin, având o chemare la patrimoniul privit ca universalitate, va avea drept la valoarea bunurilor imobiliare rurale pe care nu le poate dobândi în natură. Aceasta în puterea subrogațiunei reale inerentă transmisiunei patrimoniului ca atare"[2].

În ceea ce privește practica judecătorească, însuși D. Alexandresco – adversar declarat și consecvent al dreptului străinilor la valoarea în bani (sau alte bunuri) a imobilelor rurale – arată că „o jurisprudență constantă (...) a recunoscut străinilor dreptul la valoarea acestor imobile", referindu-se, în acest sens, printre altele, și la ultima decizie a Curții de Casație pronunțată în acest sens la 1 aprilie 1915[3] (este vorba de ultima decizie a Curții de Casație înainte de adoptarea Constituției din 1923, care, prin art. 18, a prevăzut expres dreptul

---

[1] *Op. cit.*, vol. I, p. 176. A se vedea și: E. Safta-Romano, *Dreptul de moștenire*, Ed. Grafix, Iași, 1995, p. 31-32; I. Popa, *Natura juridică a dreptului real al cetățenilor străini și apatrizilor asupra terenurilor aferente construcțiilor proprietatea lor*, în Dreptul nr. 7/1998, p. 33-36.

[2] *Curs de drept civil*, Ed. Ramuri, Craiova, p. 235-236.

[3] *Op. cit.*, vol. II, p. 33.

străinilor la echivalentul în bani al imobilelor rurale: „Străinii vor avea dreptul numai la valoarea acestor imobile").

În practica judecătorească s-a mai precizat că art. 7 alin. (5) din Constituția din 1866 (modificată în 1879) nu a adus nicio schimbare în ordinea succesorală, ridicând străinului numai dreptul de a poseda imobile rurale, fără însă a-i lua dreptul la valoarea lor în bani, la nevoie imobilul putând fi vândut prin licitație publică[1]. Iar după adoptarea Constituției din 1923 s-a precizat că „legiuitorul nu a înțeles să aducă vreo schimbare ordinii succesorale şi nici să confere altei persoane calitatea de proprietar asupra unui imobil rural moştenit de un străin, ci numai a voit, într-un interes general, să ridice străinilor dreptul de a poseda în România imobile rurale, recunoscându-le în schimb, dreptul la valoarea lor"[2].

În Constituția actuală a României (spre deosebire de cea din 1923) nu se precizează expres dreptul străinului la echivalentul valoric al terenului. Cu toate acestea, soluția poate fi identică, pentru că în materie de moştenire legiuitorul constituant a urmărit nu stabilirea unei interdicții valorice, ci a uneia care vizează proprietatea terenurilor privite în materialitatea lor. Astfel se explică dreptul străinilor de a dobândi proprietatea asupra unei construcții (inclusiv industriale) şi prin moştenire testamentară, deşi construcția are uneori o valoare mult mai mare decât terenul aferent, asupra căruia poate dobândi numai un drept de folosință (în cadrul dreptului de superficie).

d) Unii autori[3], având în vedere dispozițiile art. 6 din Decretul nr. 321/1956 privind dreptul de autor (abrogat de Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor şi drepturile conexe), au inclus în rândul excepțiilor de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale şi

---

[1] A se vedea C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat,* vol. VI, Bucureşti, 1930, p. 343 nr. 1, lit. a şi b.

[2] Cas., dec. nr. 735/1936, în F. Mihăilescu, S.C. Popescu, *Jurisprudența Înaltei Curți de Casație*, Bucureşti, 1944, p. 330, nr. 57.

[3] A se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 52; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 109; St. Cărpenaru, *Dreptul de moştenire*, în Fr. Deak, St. Cărpenaru, *Drept civil. Contractele speciale. Dreptul de autor. Dreptul de moştenire*, Universitatea din Bucureşti, 1983, p. 381; D. Macovei, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Chemarea, Iaşi, 1993, p. 9.

ipoteza *drepturilor patrimoniale de autor*, care „alcătuiesc o masă deosebită în lăsământul succesoral" şi „se transmit după norme derogatorii de la dreptul comun"[1].

După părerea noastră, *în cazul acestor drepturi nu ne-am aflat şi nu ne aflăm în prezenţa unei excepţii de la caracterul unitar al transmisiunii moştenirii*, deoarece normele de transmitere succesorală sunt cele din dreptul comun, legea specială prevăzând unele reguli speciale numai în privinţa *caracterului temporar* al drepturilor patrimoniale de autor dobândite prin moştenire, inclusiv moştenirea testamentară, cu consecinţa imposibilităţii retransmiterii prin succesiune (sau orice alt mod) după expirarea termenului prevăzut de lege, imposibilitate datorată stingerii a însuşi dreptului, iar nu pentru că am fi în prezenţa unei derogări de la caracterul unitar al moştenirii.

Astfel, ca regulă generală, la moartea autorului, drepturile patrimoniale de autor „se transmit prin moştenire, potrivit legislaţiei civile, pe o perioadă de 70 de ani", începând cu data de 1 ianuarie a anului următor morţii autorului sau aducerii operei la cunoştinţă publică, după caz, legea stabilind anumite termene şi reguli deosebite pentru anumite opere şi situaţii speciale, de exemplu, opere realizate în colaborare, opere colective, de artă aplicată, programe pentru calculator etc. [a se vedea art. 27-34 şi art. 205 alin. (3), iar pentru transmiterea prin moştenire a exerciţiului unor drepturi morale ale autorului, a se vedea art. 11 din Legea nr. 8/1996]. În toate cazurile, în privinţa devoluţiunii legale sau testamentare a moştenirii, din care fac parte aceste drepturi, inclusiv stabilirea cotelor succesorale sau a rezervelor moştenitorilor rezervatari ori a vocaţiei succesorale, se aplică dreptul comun[2]. Tot dreptul comun se aplică şi în privinţa regulilor transmisiunii succesorale (dreptul de opţiune, răspunderea moştenitorilor pentru datorii etc.) şi a partajului moştenirii din care fac parte drepturile patrimoniale de autor.

---

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 52.

[2] „Din însuşi modul cum este redactat rezultă că prin art. 6 citat nu s-a instituit o altă ordine succesorală în ce priveşte dreptul patrimonial de autor decât cea stabilită pentru celelalte drepturi patrimoniale prin Codul civil, la care se face referire" (TS, s. civ., dec. nr. 242/1974, în CD, 1974, p. 162). A se vedea şi: TS, s. civ., dec. nr. 1291/1973, în RRD nr. 3/1974, p. 144; CSJ, s. civ., dec. nr. 410/1993, în Dreptul nr. 8/1994, p. 84-85.

În schimb, după cum s-a observat în literatura de specialitate, în privinţa duratei pentru care moştenitorii dobândesc aceste drepturi[1] se aplică regulile special prevăzute de lege[2], drepturile patrimoniale de autor neputând fi recunoscute fără limitare în timp[3].

Legea nr. 8/1996 stabileşte însă limitarea în timp indiferent de persoana moştenitorului[4]. Astfel fiind, se poate spune că, în ultimă

---

[1] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 52; T. Mandrea, *În legătură cu transmiterea prin moştenire a dreptului patrimonial de autor*, II, în RRD nr. 12/1973, p. 61.

[2] A se vedea şi T. Pop, *În legătură cu transmiterea prin moştenire a dreptului patrimonial de autor*, I, în RRD nr. 12/1973, p. 59.

[3] Drepturile din domeniul proprietăţii industriale se transmit prin moştenire, legală sau testamentară, potrivit dreptului comun, fără vreo limitare specială în timp în persoana moştenitorilor, faţă de drepturile recunoscute defunctului. Transmiterea prin moştenire a acestor drepturi produce însă efecte faţă de terţi numai începând cu data publicării în Buletinul Oficial de Proprietate Industrială a menţiunii transmiterii înregistrate la OSIM, ca şi în materia transmiterii prin acte între vii (a se vedea, de exemplu, art. 42 din Legea nr. 64/1991 privind brevetele de invenţie, art. 42 din Legea nr. 84/1998 privind mărcile şi indicaţiile geografice, art. 38 din Legea nr. 129/1992 privind protecţia desenelor şi modelelor).

Menţionăm, totodată, că dreptul de folosire a invenţiei de către terţi în anumite situaţii speciale [a se vedea art. 33 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 64/1991, care reglementează dreptul de folosire personală anterioară, şi art. 33 alin. (1) lit. f), care reglementează dreptul de folosire personală ulterioară, care sunt limite speciale ale dreptului de folosire exclusivă a invenţiei] poate fi transmis numai odată cu patrimoniul sau o fracţiune din patrimoniul terţului titular al dreptului, deci, în caz de deces, numai prin moştenire legală sau prin legat universal ori cu titlu universal, nu şi prin legat cu titlu particular.

[4] Decretul nr. 321/1956 a prevăzut termene diferite (certe sau incerte) în funcţie de persoana moştenitorului (soţul supravieţuitor şi ascendenţii, pe timpul vieţii, descendenţii, timp de 50 ani, cu posibilitatea retransmiterii prin moştenire în cadrul acestui termen, iar ceilalţi moştenitori – inclusiv legatarii – pe timp de 15 ani, fără drept de retransmitere prin moştenire). Potrivit art. 205 alin. (3) din Legea nr. 8/1996, „Durata drepturilor patrimoniale asupra operelor create înainte de intrarea în vigoare a prezentei legi şi pentru care nu au expirat termenele de protecţie calculate conform procedurilor legislaţiei anterioare se prelungeşte până la termenul de protecţie prevăzut în prezenta lege. Prelungirea produce efecte numai de la intrarea în vigoare a prezentei legi". Pentru o corectă aplicare a prevederilor art. 205 alin. (3) din Legea nr. 8/1996, a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. civ. nr. 1170 din 11 februarie 2011, publicată pe *www.scj.ro*. A se vedea

analiză, nu suntem în prezența unei excepții de la principiul unității moștenirii, întrucât este vorba numai de *o limitare în timp a dreptului însuși* transmis de la autorul operei la moștenitorii săi[1], la expirarea termenului prevăzut de lege stingându-se drepturile patrimoniale de autor și deci aceste drepturi nu mai fac parte din masa succesorală subsecventă (asemănător altor drepturi, afectate de termen extinctiv). Or, o adevărată excepție de la caracterul unitar al moștenirii presupune aplicarea unor reguli deosebite în ceea ce privește stabilirea vocației succesorale sau a cotelor-părți cuvenite comoștenitorilor etc., ceea ce nu este cazul în privința dobândirii prin moștenire a drepturilor patrimoniale de autor[2].

și Veronica Stoica, *Impactul unor acte normative adoptate după anul 1990 asupra dreptului de moștenire al soțului supraviețuitor*, în Dreptul nr. 6/1999, p. 34-35.

[1] A se vedea și E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 32.

[2] În opinia noastră, transmisiunea succesorală a bunurilor reprezentând amintiri de familie nu este o excepție de la caracterul unitar al transmiterii moștenirii.

Amintirile de familie sunt reglementate de art. 1.141-1.142 C. civ. Constituie amintiri de familie bunurile ce au aparținut membrilor familiei și stau mărturie istoriei acesteia. Sunt incluse în această categorie bunuri precum corespondența purtată de membrii familiei, arhivele familiale, decorațiile, armele de colecție, portretele de familie, documentele, precum și orice alte bunuri cu semnificație morală deosebită pentru respectiva familie. Aceste bunuri fac parte din masa succesorală și se transmit moștenitorilor, *potrivit dreptului comun*, și de aceea transmisiunea lor succesorală nu poate fi inclusă în categoria excepțiilor de la caracterul unitar. Derogarea apare sub aspectul regimului juridic, în sensul că „moștenitorii pot ieși din indiviziune cu privire la bunurile care constituie amintiri de familie numai prin partaj voluntar, iar în cazul în care nu se realizează partajul voluntar, bunurile care constituie amintiri de familie rămân în indiviziune. Pe durata indiviziunii, prin acordul moștenitorilor sau, în lipsa acestuia, prin hotărârea instanței, amintirile de familie sunt depozitate în interesul familiei la unul ori mai mulți dintre moștenitori sau în locul convenit de ei. Moștenitorul desemnat ca depozitar poate revendica bunurile care constituie amintiri de familie de la cel care le deține pe nedrept, dar nu le poate înstrăina, împrumuta sau da în locațiune fără acordul unanim al coindivizarilor". Stabilirea unui regim juridic derogatoriu al amintirilor de familie posterior momentului transmisiunii succesorale, deci după nașterea stării de indiviziune între moștenitorii care culeg moștenirea potrivit regulilor de drept comun, nu contravine caracterului unitar al

14.2. *Ipoteze care nu constituie excepţii de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale.* În sfârşit, urmează să facem unele precizări referitoare la ipoteze care *nu constituie excepţii* de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale.

a) Potrivit art. 2.230 C. civ., în materia *asigurărilor facultative de persoane*, „Indemnizaţia de asigurare se plăteşte asiguratului sau beneficiarului desemnat de acesta. În cazul decesului asiguratului, dacă nu a fost desemnat un beneficiar, indemnizaţia de asigurare intră în masa succesorală, revenind moştenitorilor asiguratului". În ceea ce priveşte împărţirea indemnizaţiei de asigurare, legea (art. 2.232 C. civ.) prevede că „Atunci când sunt mai mulţi beneficiari desemnaţi, indemnizaţia de asigurare se împarte în mod egal între aceştia, dacă nu s-a stipulat altfel".

În privinţa repartizării indemnizaţiei de asigurare, ea se face în mod egal numai în cazul „beneficiarilor desemnaţi". Înseamnă că, în cazul moştenitorilor, repartizarea între ei a indemnizaţiei de asigurare se face potrivit regulilor devoluţiunii succesorale legale sau testamentare, deci nu derogă de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale. De exemplu, dacă defunctul a lăsat ca moştenitori legali soţul supravieţuitor şi un copil, aceştia vor împărţi indemnizaţia de asigurare nu în mod egal, ci 1/4 soţul supravieţuitor şi 3/4 copilul, potrivit regulilor devoluţiunii legale a moştenirii. Dacă defunctul a lăsat testament, se vor aplica regulile devoluţiunii testamentare.

Considerăm că nu suntem în prezenţa unei excepţii de la caracterul unitar al moştenirii şi pentru faptul că indemnizaţia de asigurare nu provine din patrimoniul asiguratului, fiind formată în afară de patrimoniul defunctului, deci în afară de moştenire[1], motiv pentru care „Creditorii asiguratului nu au dreptul să urmărească indemnizaţia de asigurare cuvenită beneficiarilor asigurării sau moştenitorilor asiguratului, după caz" [art. 2.236 alin. (2) C. civ.]. Pe de altă parte, în

---

transmiterii moştenirii. Reguli derogatorii de la dreptul comun există doar cu privire la regimul juridic al indiviziunii şi al partajului bunurilor ce constituie amintiri de familie. A se vedea şi C. Munteanu, *Despre amintirile de familie şi morminte*, în RRDP nr. 2/2009, p. 53-65 (articolul a fost scris înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil).

[1] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 23.

această materie, moştenitorii asiguratului culeg indemnizaţia de asigurare nu în calitate de moştenitori, ci în aceea de terţi beneficiari[1] (dintr-o stipulaţie pentru altul) care se bucură de acţiune directă împotriva asigurătorului, din patrimoniul căruia dobândesc suma asigurată.

Pentru identitate de motive, suma asigurată nu este supusă nici reducţiunii, ca liberalitate excesivă, nici raportului, ca donaţie indirectă[2].

b) Alături de alţi autori[3], considerăm că nu constituie o excepţie de la caracterul unitar al moştenirii *coexistenţa moştenirii testamentare cu cea legală*[4], indiferent că această coexistenţă a fost voită de testator (a dispus prin testament numai de o parte din moştenire) sau se datorează ineficacităţii parţiale a legatelor (nulitate, caducitate, revocare judecătorească) ori reducţiunii liberalităţilor excesive.

c) În sfârşit, considerăm că nu suntem în faţa unei excepţii de la caracterul unitar al transmisiunii moştenirii nici în cazul în care *defunctul*, prin voinţa sa exprimată în testament, *a împărţit moştenirea în mai multe mase deosebite*, atribuind, de exemplu, bunurile mobile unei persoane, iar pe cele imobile alteia[5]. După părerea noastră, nu suntem în faţa unei excepţii nici în această ipoteză, întrucât devoluţiunea succesorală este guvernată de aceleaşi norme juridice (care permit stabilirea unui legat cu titlu universal prin raportare la proprietatea asupra totalităţii bunurilor determinate după natura lor – legatul proprietăţii tuturor bunurilor imobile sau legatul proprietăţii tuturor bunurilor mobile, potrivit art. 1.056 C. civ.). Pe de altă parte, caracterul unitar sau neunitar al moştenirii nu poate să depindă de modul de determinare de către testator a obiectului legatului (de

---

[1] Indemnizaţia de asigurare se plăteşte moştenitorilor asiguratului nu în această calitate, ci în aceea de beneficiari (TS, s. civ., dec. nr. 1070/1983, în RRD nr. 5/1984, p. 56).

[2] Reducţiunea sau raportul s-ar putea admite, cel mult, în privinţa primelor plătite din patrimoniul asiguratului, cu condiţia dovedirii că ele constituie o donaţie indirectă. A se vedea, în acest sens, TS, s. civ., dec. nr. 427/1971, în CD, 1971, p. 121.

[3] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 52-53; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 381; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 33.

[4] A se vedea *supra* nr. 9.

[5] Pentru o altă părere, a se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 52; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 109.

exemplu, dacă a atribuit mobilele unui legatar şi imobilele celuilalt, moştenirea ar avea caracter neunitar, iar dacă a atribuit celor doi legatari câte o jumătate din fiecare, moştenirea ar avea caracter unitar).

Tot astfel, nu vom fi în prezenţa unei derogări nici în cazul în care defunctul ar atribui unui sau unor legatari anumite bunuri în funcţie de proveniența lor, de exemplu, bunurile moştenite ori primite cu titlu de donaţie de la părinţi.

Întrucât aceste deosebiri vizează numai determinarea obiectului legatului de către defunct, principiul unităţii moştenirii, caracteristic dreptului nostru, nu este înlăturat.

15. *Transmiterea moştenirii este indivizibilă* în sensul că acceptarea sau renunţarea la moştenire are caracter indivizibil, neputând avea ca obiect numai o parte din moştenire. Cu alte cuvinte, fiecare moştenitor trebuie să accepte moştenirea potrivit vocaţiei succesorale sau să renunţe la ea[1].

Acest principiu decurge din indivizibilitatea patrimoniului succesoral, care se transmite, ca atare, asupra moştenitorilor şi explică de ce, în cazul renunţării la moştenire de către unul sau mai mulţi succesibili[2], precum şi în cazul nedemnităţii succesorale ori a ineficacităţii legatelor (nulitate, revocare, caducitate), vor profita de drept succesorii acceptanţi a căror vocaţie era înlăturată sau diminuată prin existenţa altor moştenitori sau care aveau obligaţia să execute legatul în cauză (neacceptat sau ineficace). De exemplu, *de cuius*-ul are doi copii, C1 şi C2. Atunci când C1 acceptă moştenirea, actul acceptării vizează moştenirea în întregul ei, iar nu doar jumătate din aceasta. Întrucât C1, în calitate de moştenitor legal, are vocaţie la

---

[1] C. Ap. Craiova, dec. civ. nr. 704 din 16 octombrie 2005, publicată pe *portal.just.ro*. În speţă, s-a reţinut în mod corect de către instanţa de recurs că instanţa de fond şi apoi instanţa de apel au încălcat principiul indivizibilităţii actului juridic de opţiune succesorală, deoarece au reţinut că reclamantul este moştenitor acceptant pentru bunurile imobile şi neacceptant pentru bunurile mobile rămase în succesiunea autorului său.

[2] Prin *succesibil*, potrivit art. 1.100 alin. (2) C. civ., se înţelege persoana care îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege pentru a putea moşteni – adică are capacitate şi vocaţie succesorală, nu a săvârşit fapte care să atragă sancţiunea nedemnităţii şi nu a fost dezmoştenită –, dar care nu şi-a exercitat încă dreptul de opţiune succesorală (adică nici n-a acceptat moştenirea, dar nici nu a renunţat la ea).

întreaga moştenire (chiar dacă este posibil ca în concret să primească doar jumătate, pentru că cealaltă jumătate îi revine lui C2), dacă C2 nu moşteneşte din cauza nedemnităţii sau a renunţării, C1 va moşteni întreg patrimoniul succesoral, care este indivizibil. De asemenea, dacă, de pildă, *de cuius*-ul are un copil, C, şi l-a instituit pe prietenul P legatar cu titlu universal pentru 1/3 din moştenire, în cazul în care C acceptă moştenirea, iar legatul lui P este nul, întreg patrimoniul succesoral îi va reveni lui C, care, datorită vocaţiei la întreaga moştenire, va profita de drept de nulitatea legatului făcut lui P. În calitatea lui de moştenitor legal, C nu ar putea accepta moştenirea doar pentru 2/3 din moştenire. La data deschiderii moştenirii, patrimoniul succesoral s-a transmis nefracţionat, iar dacă unul dintre succesibili nu vrea sau nu poate să moştenească, celălalt va dobândi în totalitate acest patrimoniu indivizibil.

Întrucât patrimoniul succesoral este indivizibil, în cazul pluralităţii de moştenitori el se transmite în această stare şi ea subzistă până la efectuarea partajului, afară numai dacă defunctul a făcut prin testament un partaj de ascendent[1].

a) Prin derogare de la caracterul indivizibil al transmisiunii succesorale, creanţele şi datoriile defunctului sunt, în ceea ce priveşte raporturile dintre moştenitori, pe de o parte, şi creditorii ori debitorii defunctului, pe de altă parte, împărţite de drept între moştenitori din ziua deschiderii moştenirii, cu excepţiile prevăzute de lege (art. 1.442[2] şi art. 1.460 C. civ.[3]).

---

[1] A se vedea şi: M. Eliescu, *op. cit.*, II, p. 306 şi 327; St. Cărpenaru, *op. cit*, p. 556 şi 559; D. Macovei, *op. cit.*, p. 10; TS, s. civ., dec. nr. 108/1980, în CD, 1980, p. 91-93. Partajul de ascendent poate fi definit drept un act juridic între vii (donaţie) sau pentru cauză de moarte (testament) prin care ascendentul împarte între toţi descendenţii săi cu vocaţie succesorală la deschiderea moştenirii bunurile sale, în tot sau în parte, aceste bunuri fiind dobândite de către aceştia divizat, în mod individual, iar nu în cote-părţi ideale, ce caracterizează starea de indiviziune.

[2] Art. 1.442 C. civ. dispune că „Obligaţia în favoarea unui creditor solidar se împarte de drept între moştenitorii săi".

[3] Art. 1.460 C. civ. prevede că „Obligaţia unui debitor solidar se împarte de drept între moştenitorii acestuia, afară de cazul în care obligaţia este indivizibilă". A se vedea şi L. Pop, I.F. Popa, S.I. Vidu, *op. cit.*, p. 455-456.

b) O altă derogare de la principiul transmiterii moştenirii în stare de indiviziune rezultă din dispoziţiile Legii nr. 18/1991 (republicată în 1998) referitoare la reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor. Potrivit art. 13 din Lege, calitatea de moştenitor se recunoaşte nu numai persoanelor care au acceptat moştenirea lăsată de fostul proprietar, ci şi moştenitorilor care nu acceptaseră în termenul de opţiune succesorală (dar nici nu renunţaseră la) moştenirea lăsată de fostul proprietar la data decesului, ei fiind consideraţi acceptanţi prin cererea făcută comisiei constituite potrivit legii. Invers, moştenitorul acceptant al moştenirii autorului, care nu a făcut cerere de reconstituire a dreptului de proprietate, nu poate pretinde drept de proprietate asupra terenului reconstituit pe numele comoştenitorilor sau moştenitorilor subsecvenţi, care au beneficiat de prevederile legii în absenţa moştenitorului care nu a cerut comisiei reconstituirea dreptului de proprietate. *Numai în privinţa renunţării la moştenire se aplică principiul indivizibilităţii.* De altfel, prin decizia nr. XI din 5 februarie 2007, Secţiile Unite ale Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie au admis un recurs în interesul legii declarat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie şi, în aplicarea dispoziţiilor art. 8 şi art. 13 alin. (2) din Legea nr. 18/1991, republicată, au stabilit: „Beneficiază de repunerea în termenul de acceptare a succesiunii numai moştenitorii care nu au acceptat succesiunea în termenul prevăzut de art. 700 din Codul civil [anterior], **iar nu şi cei care au renunţat la moştenire**"[1].

O reglementare asemănătoare este consacrată şi de art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 („Succesibilii care, după data de 6 martie 1945, nu au acceptat moştenirea sunt repuşi de drept în termenul de acceptare a succesiunii pentru bunurile care fac obiectul prezentei legi. Cererea de restituire are valoare de acceptare a succesiunii pentru bunurile a căror restituire se solicită în temeiul prezentei legi"). Aşadar, succesibilul care nu a depus cerere de restituire în termenul prevăzut de lege nu beneficiază de măsurile prevăzute de lege, chiar dacă a acceptat moştenirea autorului său (de exemplu, deschisă în anul 1980).

---

[1] A se vedea şi Gh. Vidican, *notă critică* la Decizia Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, Secţiile Unite, nr. XI din 5 februarie 2007, în RRDP nr. 3/2009, p. 238-243.

În privința celor care au renunțat la moștenire, în H.G. nr. 250/2007 din 7 martie 2007 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare unitară a Legii nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 se prevede că, „Având în vedere că textul legal [art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001] face referire numai la succesibilii neacceptanți, *per a contrario*, rezultă că **succesibilii renunțători nu beneficiază de prevederile legii** (deci se recunoaşte valabilitatea renunțării exprese a unuia sau a unora dintre succesori, urmând ca de cota care a făcut obiectul renunțării exprese să profite succesibilii acceptanți notificatori împreună cu cei neacceptanți notificatori, care au fost repuşi de drept în termen)". Aşadar, succesibilul care la moartea fostului proprietar a renunțat la moştenirea acestuia, devenind astfel persoană străină de moştenire, nu poate beneficia de dispozițiile Legii nr. 10/2001. Rezultă că în privința celor care au renunțat la moştenire se aplică *principiul indivizibilității*[1].

---

[1] A se vedea, de exemplu, ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 5130 din 22 iunie 2007 şi nr. 3591 din 3 mai 2011, publicate pe *www.scj.ro*.

Art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001 a fost supus în repetate rânduri controlului de constituționalitate. Instanța de contencios constituțional a respins, de fiecare dată, excepția de neconstituționalitate cu următoarea motivare: „Curtea a reținut că acest text de lege dă expresie caracterului reparatoriu al Legii nr. 10/2001. Sub acest aspect, repunerea în termenul de acceptare a moştenirii, pentru bunurile preluate abuziv de statul totalitar, cu încălcarea dreptului de proprietate al titularilor, are ca finalitate respectarea principiului *restitutio in integrum*, fiind în deplină concordanță cu dispozițiile art. 44 alin. (1) teza întâi din Constituție, privind garantarea dreptului de proprietate privată. Curtea a reținut că dispozițiile legale criticate nu aduc atingere principiului egalității prevăzut în art. 16 alin. (1) din Legea fundamentală, întrucât neacceptarea succesiunii în termenul instituit de art. 700 alin. (1) din Codul civil din 1864, din motive neimputabile succesibililor cărora li se aplică prevederile art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001, nu este echivalentă cu actul de voință al renunțării la moştenire. Aşadar, nefiind vorba de situații juridice identice, regimul juridic diferit instituit de legiuitor este justificat, fără a se aduce atingere principiului constituțional al egalității în fața legii. Scopul dispozițiilor legale criticate este acela de a pune capăt perpetuării stării de anormalitate instituite în derularea raporturilor juridice, iar nu acordarea unui avantaj necuvenit, stabilit arbitrar, ce generează o inegalitate între succesibilii care au acceptat moştenirea în termenul instituit prin prevederile Codului civil din 1864 şi cei care sunt repuşi în termenul de acceptare prin art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001" (a se vedea dec. nr. 1158 din 11 decembrie 2007, publicată în M. Of. nr. 5 din 4 ianuarie 2008; dec. nr. 105 din 3 februarie 2009, publicată în M. Of. nr. 262 din 22 aprilie 2009; dec. nr. 149 din 27 martie 2018, publicată în M. Of. nr. 552 din 2 iulie 2018).

Capitolul III
Deschiderea moştenirii

Secţiunea I
Noţiuni introductive

16. *Reglementare.* Prin deschiderea moştenirii se produce efectul juridic al transmiterii moştenirii. Ea prezintă o importanţă juridică deosebită întrucât moştenitorii, indiferent că sunt moştenitori legali sau testamentari, nu pot dobândi niciun drept asupra patrimoniului succesoral până în momentul deschiderii moştenirii prin moarte, deoarece patrimoniul unei persoane fizice, aşa cum s-a arătat[1], nu poate fi transmis şi dobândit decât la moartea titularului. De fapt, înainte de deschiderea moştenirii nici nu se poate vorbi de moştenitori ori de masă succesorală, persoana în viaţă fiind titularul patrimoniului său, iar moştenitorii urmează să fie determinaţi numai la data deschiderii moştenirii[2]. Până la data deschiderii moştenirii, potenţialii moştenitori au doar o simplă speranţă de a moşteni, iar această speranţă *se poate* transforma în drept de moştenire numai la decesul lui *de cuius*[3].

Conform art. 954 alin. (1) C. civ., „Moştenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia". Deci o persoană în viaţă niciodată nu poate să transmită o moştenire. De aici regula că nu poate fi moştenit un om viu (*nulla est viventis hereditas*).

În sistemul dreptului civil român, prin *moarte* se înţelege numai moartea naturală a unei persoane fizice, care a fost constatată fizic prin examenul cadavrului sau declarată prin hotărâre judecătorească în cazul imposibilităţii constatării fizice. Subliniem că simpla declarare

---

[1] A se vedea *supra* nr. 12.

[2] Astfel fiind, descendentul unei persoane în viaţă nu poate contesta renunţarea făcută de acesta din urmă la o moştenire ce i s-ar fi cuvenit, întrucât printr-o asemenea acţiune descendentul urmăreşte mărirea patrimoniului acelei persoane, spre a moşteni mai mult la decesul ei, fără a avea vreun drept asupra acelui patrimoniu câtă vreme moştenirea nu a fost deschisă. A se vedea TJ Maramureş, dec. civ. nr. 340/1983, în RRD nr. 10/1983, p. 72-73.

[3] A se vedea şi D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2017, p. 11.

judecătorească a dispariției unei persoane fizice nu are ca efect deschiderea moștenirii, pentru că „*cel dispărut este socotit a fi în viață, dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă*" (art. 53 C. civ.).

Din punct de vedere juridic, deschiderea moștenirii presupune cercetarea și stabilirea a două coordonate: *data* deschiderii moștenirii și *locul* deschiderii moștenirii.

Secțiunea a II-a
Data deschiderii moștenirii

17. *Stabilirea datei (momentului) deschiderii moștenirii.* Deoarece moștenirea unei persoane „*se deschide în momentul decesului acesteia*" [art. 954 alin. (1) C. civ.], **data deschiderii ei coincide cu momentul morții celui care lasă moștenirea**.

Deschiderea moștenirii (și data ei) nu trebuie să fie confundată cu deschiderea procedurii succesorale notariale. Este impardonabil ca de prea multe ori, atât în sălile de judecată, cât și în unele hotărâri judecătorești să se folosească expresia „nu s-a deschis moștenirea (succesiunea)" sau „nu am deschis moștenirea (succesiunea)" ori „nimeni nu a deschis moștenirea (succesiunea)", în condițiile în care decesul a intervenit de multă vreme și cu acel prilej moștenirea (succesiunea) s-a deschis *în mod automat, de drept*, fără a fi nevoie de vreo manifestare de voință din partea moștenitorilor (succesibililor)[1].

---

[1] În speța soluționată prin dec. civ. a TJ Ilfov nr. 411/1979, notariatul de stat competent a comunicat instanței „că succesiunea defunctei – decedată la 08.02.1977 – nu a fost deschisă" (a se vedea RRD nr. 10/1979, p. 65). Este evident că moștenirea în cauză a fost deschisă pentru că ea nu depinde de actele ce se efectuează ulterior la notarul competent. Ceea ce nu a fost declanșat este procedura succesorală notarială, care produce alte efecte juridice.

Tot astfel, în dec. civ. nr. 467R/2004 a C. Ap. Pitești, s. civ. (publicată pe *Indaco Lege4*), s-a reținut că „Pentru partajarea acestor terenuri între moștenitorii ce au solicitat reconstituirea dreptului de proprietate, *era necesar să se solicite deschiderea succesiunii defunctului I.I.I.*, instanța nefiind învestită cu o astfel de cerere".

Rezultă că persoana care pretinde moştenirea sau anumite drepturi asupra moştenirii, indiferent că îşi întemeiază aceste drepturi pe dispoziţiile legii (moştenitorii legali) sau pe dispoziţiile testamentare (legatarii), trebuie să dovedească moartea, precum şi data – eventual chiar ora şi minutul – morţii celui pe care vrea să-l moştenească (art. 249 C. pr. civ.)[1].

Dovada morţii, inclusiv data ei, se face cu certificatul de deces eliberat după întocmirea actului de deces, ca urmare a constatării morţii în mod direct (moarte fizică constatată) de către organele abilitate de lege. Potrivit art. 32 din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă[2], „(1) Întocmirea actului de deces se face la serviciul public comunitar local de evidenţă a persoanelor sau, după caz, de ofiţerul de stare civilă din cadrul primăriei unităţii administrativ-teritoriale în a cărei rază s-a produs decesul, pe baza certificatului medical constatator al decesului şi a declaraţiei verbale făcute de membrii familiei decedatului sau, în lipsa acestora, de una dintre următoarele persoane: a) medicul sau alt cadru din unitatea sanitară unde s-a produs decesul; b) orice persoană care are cunoştinţă despre deces. (2) Declarantul va depune certificatul medical constatator

---

Din păcate, erori nepermise referitoare la semnificaţia sintagmei „data deschiderii moştenirii (succesiunii)" se întâlnesc şi în unele acte normative relativ recente. Astfel, art. 17 alin. (5) din Legea nr. 289/2002 privind perdelele forestiere de protecţie prevede că „În ipoteza în care procedura succesorală nu este deschisă, un reprezentant al expropriatorului este îndreptăţit să solicite deschiderea succesiunii, iar suma reprezentând despăgubirile va fi consemnată într-un cont distinct pe seama moştenitorilor aparenţi". De asemenea, art. 14 alin. (5) lit. n) din Legea nr. 169/2013 privind unele măsuri necesare pentru lucrările de dezvoltare a Conductei de gaze naturale Nabucco prevede că, „în cazul în care moştenitorii nu sunt cunoscuţi sau nu pot prezenta certificat de moştenitor sau, respectiv, succesiunea nu este deschisă, despăgubirea se consemnează într-un cont deschis pe numele companiilor Nabucco, pe seama succesiunii". În realitate, în ambele ipoteze se confundă „deschiderea succesiunii", care se realizează în mod automat în momentul morţii celui care lasă moştenirea, cu „deschiderea procedurii succesorale notariale".

[1] Art. 249 C. pr. civ. prevede: „Cel care face o susţinere în cursul procesului trebuie să o dovedească, în afară de cazurile anume prevăzute de lege".

[2] Republicată în M. Of. nr. 339 din 18 mai 2012.

al decesului, documentul de identitate şi, după caz, documentul de evidenţă militară ale celui decedat".

În ipoteza în care decesul nu poate fi constatat în mod direct, prin examinarea cadavrului uman, actul de deces se completează pe baza hotărârii judecătoreşti declarativă de moarte rămasă definitivă, care cuprinde şi data stabilită de instanţă ca fiind aceea a morţii [potrivit art. 52 alin. (1) C. civ., „Cel declarat mort este socotit că a încetat din viaţă **la data pe care hotărârea rămasă definitivă a stabilit-o ca fiind aceea a morţii.** Dacă hotărârea nu arată şi ora morţii, se socoteşte că cel declarat mort a încetat din viaţă în ultima oră a zilei stabilite ca fiind aceea a morţii"][1].

În ambele cazuri, deci atât în cazul morţii fizic constatate, cât şi în cazul declarării judecătoreşti a morţii, întrucât moartea şi data producerii ei sunt simple fapte materiale, dovada contrară se va putea face prin orice mijloace de probă. Astfel, deoarece menţiunile din actul (certificatul) de deces referitoare la deces şi data lui nu reprezintă constatări ale delegatului de stare civilă, făcute *ex propriis sensibus*, ele vor face dovadă nu până la înscrierea în fals, ci numai până la proba contrară în cadrul acţiunii în justiţie intentate pentru anularea ori rectificarea actului (certificatului) de stare civilă[2]. Tot astfel, dacă cel declarat mort este în viaţă, se poate cere oricând anularea hotărârii declarative de moarte [art. 54 alin. (1) C. civ.][3], iar dacă se va dovedi ca adevărată o altă dată a morţii, instanţa judecătorească va putea

---

[1] Cu privire la obligativitatea stabilirii datei morţii în cadrul hotărârii de declarare a morţii sub imperiul legislaţiei anterioare actualului cod civil, a se vedea TS, s. civ., dec. nr. 106/1970, în CD, 1970, p. 71. Pentru procedura de declarare a morţii, a se vedea art. 944-951 C. pr. civ.

[2] Potrivit art. 99 alin. (2) C. civ., „Actele de stare civilă sunt înscrisuri autentice şi fac dovada, până la înscrierea în fals, pentru ceea ce reprezintă constatările personale ale ofiţerului de stare civilă şi, până la proba contrară, pentru celelalte menţiuni". Pentru anularea, completarea, modificarea sau rectificarea actelor de stare civilă, a se vedea art. 100-102 C. civ.

[3] Potrivit art. 55 C. civ., „Orice persoană interesată poate cere oricând anularea hotărârii declarative de moarte, în cazul în care se descoperă certificatul de deces al celui declarat mort".

rectifica data morţii stabilită prin hotărârea declarativă de moarte [art. 52 alin. (3) C. civ.][1].

Tot prin orice mijloace de probă se pot dovedi – dacă va fi nevoie[2] – ora şi minutul morţii netrecute în actul (certificatul) de deces.

18. *Importanţa juridică a datei deschiderii moştenirii.* Stabilirea exactă a momentului deschiderii moştenirii prezintă o importanţă deosebită pentru că în funcţie de acest element se determină (indiferent de momentul soluţionării problemei pe cale notarială sau judecătorească):

- persoanele chemate a moşteni[3], capacitatea lor succesorală[4] şi drepturile ce li se cuvin asupra moştenirii[5]. De asemenea, dacă

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea M. Nicolae, G.Al. Ilie, V. Bîcu, R. Rizoiu, *Drept civil. Persoanele*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016, p. 170-179.

Cu privire la problematica declarării judecătoreşti a morţii în sistemul Decretului nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice (abrogat la data intrării în vigoare a Codului civil), a se vedea Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a 8-a, revăzută şi adăugită de M. Nicolae, P. Truşcă, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2003, p. 335 şi urm. şi lucrările (inclusiv practica judecătorească) acolo citate.

[2] Stabilirea orei, eventual a minutului morţii prezintă importanţă practică numai în cazul în care două sau mai multe persoane cu vocaţie succesorală, reciprocă sau unilaterală, au decedat la aceeaşi dată (zi). Cazul clasic este acela al accidentelor de circulaţie, soldate cu mai multe victime, care nu au decedat în acelaşi moment (de exemplu, o persoană a decedat imediat după impact, iar cealaltă la spital sau în drum spre spital).

[3] În practica judiciară s-a decis că stabilirea persoanelor chemate la moştenire se face în raport de momentul deschiderii succesiunii, moment care, în ipoteza declarării judecătoreşti a morţii unei persoane, coincide cu data prevăzută în hotărârea judecătorească ca fiind data morţii acesteia. În condiţiile în care se reţine că reclamantul nu are vocaţie succesorală la moştenirea defunctului, acţiunea având ca obiect anularea certificatului de moştenitor se respinge ca fiind introdusă de o persoană fără calitate procesuală activă (C. Ap. Oradea, s. civ., dec. nr. 143/R din 15 februarie 2002, publicată în C. Jud. nr. 6/2002, p. 80-85).

[4] A se vedea *infra* nr. 23 şi urm. De exemplu, calculul perioadei de concepţie a copilului sau constatarea caducităţii legatului ca urmare a predecesului legatarului (a se vedea T. Gorj, dec. nr. 1989/2013, publicată pe *portal.just.ro*).

[5] De exemplu, în cazul pluralităţii de moştenitori legali, cotele-părţi ce li se cuvin din moştenire. În practica instanţei supreme (a se vedea ICCJ, s. a II-a civ., dec. nr. 4091 din 23 octombrie 2012, publicată pe *www.scj.ro*) s-a decis că

este cazul, se determină moştenitorii rezervatari, întinderea rezervei lor succesorale şi a cotităţii disponibile[1];

- data de la care începe, *de regulă*, curgerea termenului de opţiune succesorală de un an [art. 1.103 alin. (1) C. civ.];
- momentul transmiterii moştenirii către succesori, actul juridic al acceptării moştenirii retroactivând până la data deschiderii moştenirii [art. 1.114 alin. (1) C. civ.][2]. Tot astfel, şi renunţarea la succesiune produce efecte retroactive până la această dată [art. 1.121 alin. (1) C. civ.];
- problema validităţii actelor (pactelor) juridice asupra moştenirii, ştiut fiind că, în principiu, actele asupra unei succesiuni nedeschise sunt nule absolut (art. 956 C. civ.)[3];

„potrivit dispoziţiilor art. 202 alin. (3) din Legea nr. 31/1990, în cazul decesului asociatului, societatea este obligată la plata părţii sociale către succesori, conform ultimului bilanţ contabil aprobat. Momentul naşterii obligaţiei de plată se raportează la data ultimului bilanţ contabil aprobat, *existent la momentul decesului asociatului.* Drepturile asociatului decedat trebuie stabilite în acelaşi mod ca şi cele ale asociatului exclus sau ale celui care se retrage din societate şi *acestea trebuie raportate la valoarea reală, de piaţă, a activelor la data decesului*, iar nu la valoarea acestora aşa cum se regăseşte în bilanţul contabil".

[1] Chiar dacă în cuprinsul donaţiilor şi testamentelor se obişnuieşte să se menţioneze de către notarii publici care autentifică aceste acte juridice că, la data facerii liberalităţii, dispunătorul are potenţiali moştenitori rezervatari (soţ, descendenţi, ascendenţi privilegiaţi), cercul acestora şi întinderea rezervei lor (în special din punct de vedere valoric) se pot determina numai la data deschiderii moştenirii.

[2] În dreptul român, atât în cazul moştenirii legale, cât şi în cazul moştenirii testamentare, transmiterea patrimoniului succesoral (transmisiune universală ori cu titlu universal) sau a bunurilor determinate din patrimoniu (transmisiune cu titlu particular) operează *de drept* din momentul deschiderii moştenirii, fără vreo manifestare de voinţă din partea succesibilului şi chiar fără ştirea lui. Rezultă că, în dreptul nostru, patrimoniul succesoral *nu rămâne niciun moment fără titular.* În dreptul roman, dacă la moştenire veneau *heredes voluntarii* (*extranei*) – care dobândeau succesiunea numai dacă voiau –, până la acceptarea de către ei a moştenirii (prin *aditio hereditatis*) ea nu avea titular, fiind o *hereditas iacens.* Pentru amănunte, a se vedea: E. Molcuţ, *op. cit.*, p. 85 şi 436; D. Oancea, *op. cit.*, p. 60.

[3] Inclusiv partajul voluntar, care nu poate fi făcut înainte de deschiderea succesiunii (chiar dacă s-ar produce prin conversiunea unui partaj de ascendent

- compunerea şi valoarea masei succesorale;
- începutul indiviziunii succesorale în cazul pluralităţii de moştenitori universali sau cu titlu universal;
- legea care va cârmui devoluţiunea moştenirii în cazul conflictului în timp al unor legi succesorale succesive [principiul neretroactivităţii legii – art. 6 alin. (1) C. civ. şi art. 15 alin. (2) din Constituţie][1]. În acest sens, art. 91 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil prevede că „Moştenirile deschise înainte de intrarea în vigoare a Codului civil sunt supuse legii în vigoare la data deschiderii moştenirii"[2].

Precizăm însă că actele ulterioare deschiderii moştenirii – cum ar fi, de exemplu, acceptarea sau renunţarea la moştenire sau procedura succesorală ori partajul între moştenitori – sunt guvernate de legea în vigoare la data săvârşirii acestor acte, în virtutea regulii potrivit căreia dispoziţiile legii noi se aplică tuturor actelor şi faptelor încheiate sau, după caz, produse ori săvârşite după intrarea sa în vigoare, precum şi situaţiilor juridice născute după intrarea sa în vigoare [principiul aplicării imediate a legii noi – art. 6 alin. (5) C. civ.][3]. De exemplu, partajul moştenirii se va realiza potrivit legii în vigoare la data efectuării partajului, iar nu potrivit legii în vigoare la data deschiderii moştenirii.

---

nul pentru vicii de formă) – TJ Sălaj, dec. civ. nr. 306/1972, în RRD nr. 1/1973, p. 160-161.

[1] Chemarea la moştenire se stabileşte în funcţie de legea în vigoare la data deschiderii moştenirii, chiar dacă testamentul lăsat de defunct a fost făcut după principiile altei legi, ce era în vigoare la data confecţionării lui (T. Reg. Banat, dec. civ. nr. 3697/1956, în LP nr. 2/1957, p. 237).

[2] Moştenirile vacante care s-au deschis înainte de 1 octombrie 2011 revin statului român, iar cele care s-au deschis ulterior acestei date vor fi culese de comuna, oraşul sau municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii (art. 55 din Legea nr. 71/2011). Pentru amănunte, a se vedea Veronica Stoica, L. Dragu, *Moştenirea legală în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012, p. 35.

[3] A se vedea şi M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 63; M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală*, vol. I, Ed. Solomon, Bucureşti, p. 459 şi urm.

Secțiunea a III-a
Locul deschiderii moștenirii

19. *Stabilirea locului deschiderii moștenirii.* Moștenirea se deschide la locul *ultimului domiciliu al defunctului* [art. 954 alin. (2) teza I C. civ.].

Această regulă se corelează și cu prevederile art. 118 C. pr. civ. (care dă litigiile privitoare la moștenire în competența exclusivă a instanței celui din urmă domiciliu al defunctului[1]), precum și cu cele ale art. 15 lit. a) și b) al Legii nr. 36/1995 a notarilor publici și a activității notariale, care conferă competență teritorială în materia procedurii succesorale notariale notarului public din biroul notarial situat în circumscripția teritorială a judecătoriei[2] în care defunctul și-a avut ultimul domiciliu, iar în cazul moștenirilor succesive, moștenitorii pot alege competența oricăruia dintre notarii publici care își desfășoară activitatea într-un birou individual sau într-o societate profesională din circumscripția teritorială a judecătoriei în care și-a avut ultimul domiciliu acela dintre autori care a decedat cel din urmă.

Regula ultimului domiciliu al defunctului se impune și din *considerente de ordin practic*, întrucât la ultimul domiciliu se află, de obicei, înscrisurile defunctului (inclusiv eventualul testament întocmit de defunct) și tot acolo se pot culege cel mai ușor și informațiile despre moștenitorii (rudele și alte persoane apropiate) defunctului și despre masa succesorală[3].

Prin urmare, pentru stabilirea locului deschiderii moștenirii nu interesează locul unde a decedat cel care lasă moștenirea și nici locul reședinței, dacă defunctul avea o altă locuință secundară[4].

---

[1] A se vedea și art. 687-689 C. pr. civ., privitoare la executarea silită împotriva moștenitorilor debitorului decedat.

[2] În cazul în care în circumscripția unei judecătorii funcționează mai multe birouri de notari publici, competența teritorială a fiecărui notar public se întinde pe tot cuprinsul acelei circumscripții. Competența teritorială a notarilor publici numiți în municipiul București se întinde pe tot cuprinsul circumscripției Tribunalului București [art. 11 alin. (2) din Legea nr. 36/1995].

[3] A se vedea și M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 55.

[4] Potrivit art. 88 C. civ., „Reședința persoanei fizice este în locul unde își are locuința secundară".

Potrivit art. 87 C. civ., domiciliul persoanei fizice, în vederea exercitării drepturilor şi libertăţilor sale civile, este *acolo unde aceasta declară că îşi are locuinţa principală*. Poate fi vorba de *domiciliul de drept comun*, adică cel voluntar al persoanei fizice cu deplină capacitate de exerciţiu, şi de *domiciliul legal*, adică cel fixat de lege minorului sau persoanei puse sub interdicţie (art. 92 C. civ.)[1]. În ceea ce priveşte domiciliul legal al persoanei dispărute, care este la domiciliul curatorului (în cazul în care s-a instituit curatelă asupra bunurilor celui care a dispărut), deoarece vizează numai actele în care curatorul este îndreptăţit să-l reprezinte (art. 94 C. civ.) – deci numai actele patrimoniale între vii –, nu are nicio înrâurire asupra locului unde moştenirea se deschide[2] dacă, ulterior, prin hotărâre judecătorească definitivă, se va declara moartea celui dispărut. Tot astfel, domiciliul legal al moştenitorilor la curator, în cazul instituirii curatelei asupra unor bunuri succesorale (art. 95 C. civ.), nu are, evident, nicio influenţă asupra locului de deschidere a moştenirii în cazul decesului unuia sau unora dintre aceşti moştenitori. În sfârşit, precizăm că domiciliul convenţional (ales) nu poate avea nicio aplicaţie în privinţa locului deschiderii moştenirii. De exemplu, nu ar putea produce efecte, fiind nulă de drept, clauza testamentară prin care testatorul ar dispune ca litigiul eventual în legătură cu moştenirea pe care o va lăsa să fie

---

[1] Potrivit art. 92 C. civ., „(1) Domiciliul minorului care nu a dobândit capacitate deplină de exerciţiu în condiţiile prevăzute de lege este la părinţii săi sau la acela dintre părinţi la care el locuieşte în mod statornic. (2) În cazul în care părinţii au domicilii separate şi nu se înţeleg la care dintre ei va avea domiciliul copilul, instanţa de tutelă, ascultându-i pe părinţi, precum şi pe copil, dacă acesta a împlinit vârsta de 10 ani, va decide ţinând seama de interesele copilului. Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătoreşti, minorul este prezumat că are domiciliul la părintele la care locuieşte în mod statornic. (3) Prin excepţie, în situaţiile prevăzute de lege, domiciliul minorului poate fi la bunici, la alte rude ori persoane de încredere, cu consimţământul acestora. De asemenea, domiciliul minorului poate fi şi la o instituţie de ocrotire. (4) Domiciliul minorului, în cazul în care numai unul dintre părinţii săi îl reprezintă ori în cazul în care se află sub tutelă, precum şi domiciliul persoanei puse sub interdicţie judecătorească este la reprezentantul legal".

[2] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 56.

judecat de altă instanță decât aceea a ultimului său domiciliu. În materie de moștenire, litigiile prevăzute de art. 118 C. pr. civ. sunt de competența *exclusivă* a instanței celui din urmă domiciliu al defunctului[1].

Dacă ultimul domiciliu al defunctului *nu este cunoscut* sau *nu se află pe teritoriul României*, art. 954 alin. (3) C. civ. prevede că „moștenirea se deschide la locul din țară aflat în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să existe cel puțin un bun imobil al celui care lasă moștenirea. În cazul în care în patrimoniul succesoral nu există bunuri imobile, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat, cu condiția ca în această circumscripție să se afle bunuri mobile ale celui ce lasă moștenirea. Atunci când în patrimoniul succesoral nu există bunuri situate în România, locul deschiderii moștenirii este în circumscripția notarului public celui dintâi sesizat". Alin. (4) prevede că dispozițiile alin. (3) se aplică în mod corespunzător atunci când primul organ sesizat în vederea desfășurării procedurii succesorale este instanța judecătorească.

Art. 92 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil prevede că dispozițiile art. 954 alin. (3) și (4) se aplică *numai procedurilor succesorale notariale sau judiciare începute după intrarea în vigoare a Codului civil.*

Anterior intrării în vigoare a Codului civil, în cazul în care ultimul domiciliu al defunctului *nu era cunoscut* sau *nu se afla pe teritoriul României*, în lumina art. 68 alin. (2) din Legea nr. 36/1995 (abrogat prin art. 101 din Legea nr. 71/2011), se decidea că locul deschiderii moștenirii este *locul din țară unde se aflau bunurile cele mai importante ca valoare ale acesteia.*

---

[1] Și sub imperiul vechiului Cod de procedură civilă s-a admis unanim că regulile de competență sunt excepționale și absolute. A se vedea: I. Stoenescu, S. Zilberstein, *Drept procesual civil. Teoria generală. Judecata la prima instanță. Hotărârea,* Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 176-179, 185; V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I, Ed. Național, București, 1996, p. 422 și 428-429; G. Boroi, D. Rădescu, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, Ed. All, București, 1994, p. 41-42; TS, s. civ., dec. nr. 1467/1975, în CD, 1975, p. 217; *idem*, dec. nr. 195/1970, în CD, 1970, p. 238.

Reglementarea din Codul civil este preferabilă pentru că este posibil ca cel care lasă moştenirea să fi avut mai multe bunuri situate în diverse locuri din ţară (de exemplu, avea un apartament în Bucureşti, o casă de vacanţă la Predeal, o altă casă de vacanţă la Eforie Sud etc.). În aceste cazuri, ar fi trebuit să se dispună administrarea unor probe (inclusiv proba cu expertiză) pentru a se stabili unde se aflau bunurile cele mai importante din punct de vedere valoric. Un asemenea demers era costisitor şi putea genera pierderi mari de timp. De aceea s-a preferat o soluţie mult mai flexibilă[1].

Totodată, s-a considerat că nu este o soluţie potrivită aceea ca, indiferent de componenţa patrimoniului succesoral, locul deschiderii moştenirii să fie în circumscripţia notarului public celui dintâi sesizat. S-a ţinut seama de o „ierarhie" a bunurilor, considerându-se că cele imobile sunt mai importante şi că acolo unde se află cel puţin un bun imobil care a aparţinut defunctului se pot obţine mult mai uşor date despre rudele acestuia (care pot avea vocaţie concretă la moştenire), despre masa succesorală şi despre înscrisurile care au aparţinut defunctului şi care ar putea fi de folos în cadrul procedurii succesorale notariale (de exemplu, testamentul lăsat de către *de cuius*, acte de proprietate, notificări, hotărâri judecătoreşti, contracte de donaţie, înscrisuri care atestă drepturi de creanţă sau datorii etc.). De aceea, atunci când este sesizat de o persoană interesată, care solicită deschiderea procedurii succesorale, notarul public trebuie să verifice cu atenţie dacă în circumscripţia sa se află cel puţin un bun imobil. Dacă se susţine că nu există bunuri imobile, ci doar bunuri mobile, este important ca notarul să efectueze verificări suplimentare în privinţa inexistenţei bunurilor imobile, pentru a nu da posibilitatea moştenitorilor de rea-credinţă să dezbată succesiunea la ce notar din ţară doresc (prin indicarea unui bun mobil ca fiind situat în circumscripţia acelui notar, bun mobil care la nevoie poate fi şi deplasat în acea circumscripţie), prin eludarea normelor imperative prevăzute de art. 954

[1] După cum s-a arătat în literatura de specialitate (a se vedea M.D. Bob, *Probleme de moşteniri în vechiul şi în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012, p. 36), „chestiunea cu bunurile cele mai importante ca valoare era arbitrară şi imposibil de verificat practic".

alin. (3) C. civ., iar ulterior să solicite eliberarea unui certificat de moştenitor suplimentar în care să fie cuprinse bunurile imobile[1].

20. *Dovada locului ultimului domiciliu.* Potrivit art. 954 alin. (2) teza a II-a din Codul civil, „Dovada ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces sau, după caz, cu hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă". S-a preferat această soluție, care este mult mai simplă (în certificatul de deces există o rubrică referitoare la ultimul domiciliu al defunctului, iar hotărârea judecătorească declarativă de moarte trebuie să menționeze şi ultimul domiciliu cunoscut al defunctului[2]), dar prezintă anumite inconveniente în

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea şi D. Negrilă, *Moştenirea în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 37-40.

Soluția consacrată de art. 954 alin. (3) C. civ. a fost propusă de Uniunea Națională a Notarilor Publici din România şi este una corespunzătoare, net superioară celei anterioare.

[2] Potrivit art. 944 C. pr. civ., „Cererea de declarare a morții unei persoane se introduce la instanța competentă în a cărei circumscripție acea persoană a avut *ultimul domiciliu cunoscut*". Art. 947 C. pr. civ. dispune că „(1) Prin grija instanței care a judecat cererea, dispozitivul hotărârii de declarare a morții rămase definitivă se va afişa timp de două luni la sediul acelei instanțe şi al primăriei comunei, oraşului, municipiului sau sectorului municipiului Bucureşti, în a cărei rază teritorială a avut *ultimul domiciliu cunoscut cel declarat mort*, precum şi la *acest domiciliu*. (2) Dispozitivul hotărârii va fi comunicat instanței de tutelă *de la ultimul domiciliu cunoscut al celui declarat mort*, spre a se numi un curator, dacă va fi cazul. (3) De asemenea, dispozitivul hotărârii de declarare a morții, cu mențiunea că hotărârea a rămas definitivă, va fi comunicat serviciului de stare civilă *de la ultimul domiciliu cunoscut al celui declarat mort*, pentru a înregistra moartea".

Din aceste texte legale rezultă că, în mod obligatoriu, în dispozitivul hotărârii judecătoreşti trebuie să se menționeze care a fost ultimul domiciliu cunoscut al celui care a fost declarat mort. În plus, art. 39 alin. (1) din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă prevede că întocmirea actului de deces, în baza unei hotărâri judecătoreşti definitive declarative de moarte, se face din oficiu sau la cererea persoanei interesate, iar potrivit art. 391 alin. (3) (introdus prin Legea nr. 213/2013), „Ofițerul de stare civilă are obligația să întocmească acte de deces în cuprinsul cărora să fie menționate data decesului în format an, lună, zi *şi ultimul domiciliu al defunctului*".

Față de modul în care este formulat art. 954 alin. (2) teza a II-a C. civ., *hotărârea judecătorească declarativă de moarte rămasă definitivă este suficientă pentru a face dovada ultimului domiciliu al defunctului.* În aceste condiții, notarul

ipoteza în care domiciliul defunctului inserat în cartea de identitate nu coincide cu ultimul domiciliu real al defunctului (de exemplu, în ultimii 2 ani de viaţă, *de cuius* – care potrivit cărţii de identitate avea domiciliul în Suceava, deşi înstrăinase apartamentul de acolo – a locuit în mod statornic în Bucureşti, la fiul său, fără să fi solicitat schimbarea domiciliului din Suceava în Bucureşti).

Anterior intrării în vigoare a Codului civil, în practica judiciară s-a decis că „noţiunea de domiciliu constituie o situaţie de fapt şi poate fi dovedită prin orice mijloc de probă, pentru a se stabili în mod real localitatea în care persoana fizică îşi avea domiciliul, în accepţiunea legii civile. Actul de identitate face dovada domiciliului, însă dacă există contestaţie asupra menţiunilor privitoare la domiciliu, instanţa este obligată să determine ea domiciliul, în sensul dispoziţiilor art. 13-15 din Decretul nr. 31 din 1954"[1].

21. *Importanţa juridică a locului deschiderii moştenirii.* Locul deschiderii moştenirii prezintă importanţă pentru determinarea organelor competente teritorial să rezolve diferite probleme privind moştenirea.

A) Secretarul consiliului local al localităţii în raza căreia se aflau bunurile defunctului la data deschiderii moştenirii poate să ceară

---

public competent sau instanţa de judecată poate proceda la rezolvarea problemelor succesorale cu care sunt învestiţi, fără a fi nevoie să aştepte eliberarea certificatului de deces. Cu toate acestea, art. 236 alin. (1) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 prevede că „Dovada decesului şi a ultimului domiciliu se face cu certificatul de deces. În cazul hotărârilor judecătoreşti declarative de moarte, rămase definitive, dovada se face cu certificatul de deces eliberat în condiţiile Legii nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, republicată". Constatăm că un ordin al unui ministru prevede altceva decât o lege (!), ceea ce într-un stat de drept nu ar trebui să se întâmple (pentru opinia potrivit căreia şi în cazul declarării judecătoreşti a morţii dovada ultimului domiciliu trebuie să se facă tot cu certificatul de deces, iar notarul public sesizat cu dezbaterea unei asemenea moşteniri este obligat să îndrume partea la organul competent a emite certificatul de deces, neputând să deschidă procedura succesorală notarială numai pe baza hotărârii judecătoreşti de declarare a morţii, a se vedea D. Negrilă, *op. cit.*, p. 33).

[1] TS, s. civ., dec. nr. 576/1972, în RRD nr. 10/1972, p. 174; în acelaşi sens, a se vedea şi TS, s. civ., dec. nr. 613/1973, în CD, 1973, p. 147-149.

deschiderea procedurii succesorale notariale [art. 103 alin. (1) din Legea nr. 36/1995].

Potrivit art. 117[1] din Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale, „(1) Secretarul unității administrativ-teritoriale va comunica, în termen de 30 de zile de la data decesului unei persoane, *camerei notarilor publici în a cărei circumscripție teritorială defunctul a avut ultimul domiciliu*, o sesizare pentru deschiderea procedurii succesorale, care va cuprinde: a) numele, prenumele și codul numeric personal ale defunctului; b) data decesului, în format zi, lună, an; c) data nașterii, în format zi, lună, an; d) ultimul domiciliu al defunctului; e) bunurile mobile sau imobile ale defunctului înregistrate în evidențele fiscale sau, după caz, în registrul agricol; f) date despre eventualii succesibili, în format nume, prenume și adresa la care se face citarea".

B) Procedura succesorală necontencioasă reglementată de Legea nr. 36/1995 este de competența notarului public din biroul notarial situat în circumscripția teritorială a judecătoriei în care defunctul și-a avut ultimul domiciliu. În cazul moștenirilor succesive, moștenitorii pot alege competența oricăruia dintre notarii publici care își desfășoară activitatea într-un birou individual sau într-o societate profesională din circumscripția teritorială a judecătoriei în care și-a avut ultimul domiciliu acela dintre autori care a decedat cel din urmă [art. 15 lit. a) și b)][1].

În privința regimului juridic al impozitelor aferente transmisiunii dreptului de proprietate și a dezmembrămintelor acestuia cu titlu de moștenire sunt incidente prevederile art. 111 alin. (3)-(5) din Codul fiscal[2].

---

[1] Potrivit art. 103 alin. (1) din Legea nr. 36/1995, „Procedura succesorală notarială se deschide la cererea oricărei persoane interesate, precum și a secretarului consiliului local al localității în raza căreia se aflau bunurile defunctului la data deschiderii moștenirii".

[2] Potrivit dispozițiilor art. 111 alin. (3)-(5) din Codul fiscal, publicat în M. Of. nr. 688 din 10 septembrie 2015, „(3) Pentru transmisiunea dreptului de proprietate și a dezmembrămintelor acestuia cu titlul de moștenire nu se datorează impozitul prevăzut la alin. (1), *dacă succesiunea este dezbătută și finalizată în termen de 2 ani de la data decesului autorului succesiunii. În cazul nefinalizării procedurii succesorale în termenul prevăzut mai sus, moștenitorii datorează un*

C) Instanța judecătorească competentă a judeca acțiunile privitoare la moştenire se determină tot în funcție de locul deschiderii moştenirii (chiar dacă în masa succesorală se găsesc imobile aflate în circumscripția altei instanțe)[1]. Potrivit art. 118 C. pr. civ., „(1) În materie de moştenire, *până la ieşirea din indiviziune*, sunt de competența exclusivă a instanței celui din urmă domiciliu al defunctului:

1. cererile privitoare la validitatea sau executarea dispozițiilor testamentare[2];

---

impozit de 1% calculat la valoarea masei succesorale. (4) Impozitul prevăzut la alin. (1) şi (3) se calculează la valoarea declarată de părți în actul prin care se transferă dreptul de proprietate sau dezmembrămintele sale. În cazul în care valoarea declarată este inferioară valorii minime stabilite prin studiul de piață realizat de către camerele notarilor publici, notarul public notifică organelor fiscale respectiva tranzacție. (5) Camerele notarilor publici actualizează cel puțin o dată pe an studiile de piață care trebuie să conțină informații privind valorile minime consemnate pe piața imobiliară specifică în anul precedent şi le comunică direcțiilor generale regionale ale finanțelor publice din cadrul A.N.A.F.".

[1] A se vedea: V.M. Ciobanu, *op. cit.*, p. 429; G. Boroi, D. Rădescu, *op. cit.*, p. 42; CSJ, s. civ., dec. nr. 3362/1999, în Dreptul nr. 12/2000, p. 136. Instanța competentă se determină în funcție de locul deschiderii moştenirii (ultimul domiciliu al defunctului) şi în cazul în care obiectul acțiunii îl constituie ieşirea din indiviziune asupra unui teren restituit moştenitorilor defunctului potrivit Legii nr. 18/1991 (TMB s. a III-a civ., dec. nr. 515/1993, în *Culegere TMB* 1993-1997, p. 334-335). Pentru noul Cod de procedură civilă, a se vedea: I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, ediție revăzută, completată şi actualizată, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 690-692; M. Tăbârcă, *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 669-676; Gh.-L. Zidaru, în *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I, *op. cit.*, p. 457-459; G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016, p. 245-247. Pentru practica judiciară, a se vedea ICCJ, s. I civ., dec. nr. 1195/2014, nr. 1399/2015 şi nr. 212/2016, toate publicate pe *www.scj.ro*.

[2] De exemplu, acțiunea în anularea testamentului pentru lipsa discernământului sau pentru vicierea consimțământului, acțiunea în constatarea nulității absolute a testamentului pentru lipsa formei prevăzute de lege. După ce dispozițiile testamentare au fost executate, acțiunea împotriva executorului testamentar (cu privire la socoteli şi angajarea răspunderii) se judecă, potrivit regulilor generale, de instanța domiciliului executorului testamentar, iar nu de instanța locului deschiderii moştenirii, nefiind vorba de executarea dispozițiilor testamentare. A se vedea D. Alexandresco, *op. cit.*, p. 555.

2. cererile privitoare la moştenire şi la sarcinile acesteia, precum şi cele privitoare la pretenţiile pe care moştenitorii (inclusiv cel aparent) le-ar avea unul împotriva altuia[1] (de exemplu, petiţia de ereditate, acţiunea în reducţiune sau pentru raportul donaţiilor, acţiunea de partaj succesoral şi cererile având ca obiect pretenţii născute din cauza şi în timpul indiviziunii etc.);

3. cererile legatarilor sau ale creditorilor defunctului împotriva vreunuia dintre moştenitori sau împotriva executorului testamentar, inclusiv cererile acelor creditori care au făcut cheltuieli prilejuite de înmormântarea defunctului sau cu conservarea şi administrarea bunurilor succesorale (creanţe ulterioare deschiderii moştenirii)[2].

(2) Cererile formulate potrivit alin. (1) care privesc mai multe moşteniri deschise succesiv sunt de competenţa exclusivă a instanţei ultimului domiciliu al oricăruia dintre defuncţi".

De asemenea, sunt de competenţa instanţei celui din urmă domiciliu al defunctului cererile privitoare la anularea certificatului de moştenitor (art. 120 din Legea nr. 36/1995)[3].

După desăvârşirea partajului între moştenitori (inclusiv judecarea acţiunilor în garanţie între copărtaşi sau în desfiinţarea partajului[4]),

---

[1] În cazul acţiunilor intentate de moştenitori împotriva terţilor (care nu pretind drepturi succesorale) se aplică dispoziţiile de drept comun. A se vedea: I. Stoenescu, S. Zilberstein, *op. cit.*, p. 178; V.M. Ciobanu, *op. cit.*, p. 429; G. Boroi, D. Rădescu, *op. cit.*, p. 42.

[2] A se vedea: Gr. Porumb, *Codul de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1960, p. 90; I. Stoenescu, S. Zilberstein, *op. cit.*, p. 177; V.M. Ciobanu, *ibidem*; G. Boroi, D. Rădescu, *ibidem*; ICCJ, s. civ., dec. nr. 2456 din 25 martie 2004, publicată pe *www.scj.ro*.

[3] Prin decizia nr. 578/2011, publicată în M. Of. nr. 544 din 1 august 2011, Curtea Constituţională a statuat: „Referitor la critica distinct formulată faţă de prevederile art. 14 din Codul de procedură civilă [anterior], dezvoltată pe argumentul că certificatul de moştenitor ar fi un act administrativ fiscal şi, în consecinţă, instanţa competentă ar fi cea de contencios-administrativ, nici aceasta nu poate fi reţinută, întrucât dispoziţiile legale şi jurisprudenţa, în unanimitate, califică certificatul de moştenitor ca fiind un act juridic civil, a cărui eventuală contestare ori verificare este de competenţa instanţei de drept comun, şi anume instanţa civilă".

[4] A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 366-367; I. Stoenescu, S. Zilberstein, *op. cit.*, p. 178.

competenţa excepţională a instanţei locului deschiderii succesiunii încetează şi se revine la regulile generale de competenţă teritorială. Tot astfel, cererile creditorilor îndreptate împotriva *unicului moştenitor* al defunctului se judecă de instanţa competentă potrivit regulilor generale (*actor sequitur forum rei*)[1]. În sfârşit, precizăm că acţiunile reale imobiliare, fără legătură cu probleme succesorale – cum ar fi, o acţiune în revendicare în care reclamantul nu pretinde drepturi succesorale sau în care moştenitorii revendică imobilul de la un terţ care nu contestă calitatea lor de moştenitori ai defunctului ori o urmărire ipotecară –, sunt de competenţa instanţei în circumscripţia căreia se află imobilul (art. 117 C. pr. civ.)[2].

Menţionăm şi faptul că cererilor privitoare la moştenire **nu** li se aplică procedura cu privire la cererile cu valoare redusă (adică cele care au o valoare de cel mult 10.000 de lei la data sesizării instanţei), reglementată de art. 1.026-1.033 C. pr. civ.

---

[1] Potrivit art. 107 C. pr. civ., „(1) Cererea de chemare în judecată se introduce la instanţa în a cărei circumscripţie domiciliază sau îşi are sediul pârâtul, dacă legea nu prevede altfel. (2) Instanţa rămâne competentă să judece procesul chiar dacă, ulterior sesizării, pârâtul îşi schimbă domiciliul sau sediul".

[2] Potrivit art. 117 C. pr. civ., „(1) Cererile privitoare la drepturile reale imobiliare se introduc numai la instanţa în a cărei circumscripţie este situat imobilul. (2) Când imobilul este situat în circumscripţiile mai multor instanţe, cererea se va face la instanţa domiciliului sau reşedinţei pârâtului, dacă aceasta se află în vreuna dintre aceste circumscripţii, iar în caz contrar, la oricare dintre instanţele în circumscripţiile cărora se află imobilul. (3) Dispoziţiile alin. (1) şi (2) se aplică, prin asemănare, şi în cazul acţiunilor posesorii, acţiunilor în grănituire, acţiunilor privitoare la îngrădirile dreptului de proprietate imobiliară, precum şi în cazul celor de împărţeală judiciară a unui imobil, când indiviziunea nu rezultă din succesiune". A se vedea şi: Gh.-L. Zidaru, în *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I, *op. cit.*, p. 454-456; G. Boroi, M. Stancu, *op. cit.*, p. 244-245.

Pentru opiniile exprimate sub imperiul reglementării anterioare, care era similară cu cea actuală, a se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 61; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 110; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 384. În sens contrar, a se vedea I. Stoenescu, S. Zilberstein, *op. cit.*, p. 178-179, şi lucrările acolo citate. Menţionăm că în ceea ce priveşte partajul moştenirii, competenţa aparţine instanţei celui din urmă domiciliu al defunctului, chiar dacă moştenirea ar fi imobiliară (M. Eliescu, *Transmisiunea şi împărţeala moştenirii în dreptul RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966, p. 264, lucrare ce va fi citată în continuare M. Eliescu, *op. cit.*, II).

Capitolul IV
Condițiile generale ale dreptului de a moşteni

Secțiunea I
Enumerarea condițiilor

22. *Condițiile prevăzute de Codul civil.* Sub titlul „*Condițiile generale ale dreptului de a moşteni*", Codul civil (art. 957-962) prevede trei condiții – două pozitive şi una negativă – pe care trebuie să le întrunească o persoană pentru a putea moşteni: *să aibă capacitate succesorală, să aibă vocație (chemare) la moştenire* şi *să nu fie nedemnă de a moşteni.*

Secțiunea a II-a
Capacitatea succesorală

§1. Noțiunea de „capacitate succesorală"

23. *Reglementare.* Potrivit art. 957 alin. (1) teza I C. civ., „O persoană poate moşteni dacă există la momentul deschiderii moştenirii". Rezultă că orice persoană care ***există*** *în momentul deschiderii moştenirii* are capacitate succesorală, adică capacitatea de a moşteni, de a culege o succesiune.

Dovada existenței în momentul deschiderii moştenirii incumbă aceluia care pretinde drepturi asupra moştenirii (art. 249 C. pr. civ.) şi care poate să fie moştenitorul în cauză (prin reprezentanții legali, dacă este cazul), dar şi succesorii săi în drepturi, în cazul în care moştenitorul a fost în viață la data deschiderii moştenirii (un timp cât de scurt), dar ulterior a decedat, drepturile lui asupra moştenirii fiind reclamate de propriii săi succesori în drepturi (*moştenire prin retransmitere*).

Întrucât dovada vizează „existența" în raport cu momentul deschiderii moştenirii, ea se poate referi fie la dovada existenței persoanei în momentul deschiderii moştenirii, fie la dovada momentului deschiderii moştenirii în perioada existenței persoanei cu vocație succesorală. Cu

alte cuvinte, dovada vizează nu numai şi nu atât existenţa persoanei, ci mai ales *corelaţia ei cu momentul morţii* celui care lasă moştenirea.

În această ordine de idei, urmează să facem unele precizări în legătură cu persoanele care au capacitate succesorală, fiindcă există în momentul deschiderii moştenirii, şi în legătură cu persoanele care nu au capacitate succesorală, fiindcă nu mai există în acel moment. În prealabil, sunt necesare unele diferenţieri privind capacitatea succesorală în cazul moştenirii prin reprezentare succesorală şi prin retransmitere, în raport de problema capacităţii succesorale în cazul moştenirii în nume propriu.

24. *Probleme de capacitate în cazul moştenirii în nume propriu, prin reprezentare succesorală şi prin retransmitere.* O persoană poate culege moştenirea în nume propriu, prin reprezentare succesorală sau prin retransmitere[1].

În cazul moştenirii *în nume propriu*, moştenitorul pretinde drepturi succesorale în virtutea calităţii personale de moştenitor legal sau testamentar. Pentru a culege moştenirea, el trebuie să dovedească, aşa cum am arătat în cele ce precedă, „existenţa" sa în momentul deschiderii moştenirii.

În cazul moştenirii *prin reprezentare succesorală,* specifică numai moştenirii legale, moştenitorul (unul sau mai mulţi) cu vocaţie succesorală legală (reprezentant) pretinde drepturile succesorale ale ascendentului său (reprezentat) decedat la data deschiderii moştenirii, urcând în locul, gradul şi drepturile acestuia (art. 965 C. civ.). În acest caz, reprezentantul trebuie să dovedească faptul că el personal are capacitate succesorală (adică „existenţa" la data deschiderii moştenirii), iar cel reprezentat era decedat la acea dată[2].

---

[1] Din punct de vedere practic, atunci când se pune întrebarea dacă o persoană îndeplineşte sau nu îndeplineşte condiţiile pentru a moşteni, trebuie să se verifice, pe rând, dacă poate veni la moştenire în nume propriu, prin reprezentare succesorală sau prin retransmitere. În cazul moştenirilor succesive, această verificare trebuie să-i vizeze pe toţi antecesorii celui care pretinde drepturi succesorale.

[2] A se vedea *infra* nr. 45-50. Precizăm că, potrivit art. 965 C. civ., „Prin reprezentare succesorală, un moştenitor legal de un grad mai îndepărtat, numit reprezentant, urcă, în virtutea legii, în drepturile ascendentului său, numit reprezentat, pentru a culege partea din moştenire ce i s-ar fi cuvenit acestuia dacă

În caz de *retransmitere* a moştenirii, moştenitorul *legal* (în nume propriu sau prin reprezentare) ori *testamentar* – supraviețuind un timp cât de scurt defunctului[1] – dobândeşte *el* succesiunea acestuia din urmă (chiar dacă nu a acceptat-o, dar nici nu a repudiat-o) şi, confundată cu a sa proprie, o lasă propriilor săi moştenitori, legali sau testamentari (moştenire succesivă, subsecventă). În acest caz, persoanele care pretind drepturi asupra masei succesorale prin retransmitere trebuie să dovedească „existența" moştenitorului în momentul deschiderii primei moşteniri şi, bineînțeles, propriile drepturi succesorale asupra moştenirii lăsate de acesta (inclusiv „existența" la data deschiderii acestei din urmă moşteniri)[2]. De exemplu, *de cuius*-ul X a decedat la data de 15.10.2015 şi a lăsat doi copii, C1 şi C2. C2 a decedat la data de 15.02.2016, lăsând, la rândul său, doi copii, N1 şi N2. Aceştia din urmă vor moşteni prin retransmitere o parte din

---

nu ar fi fost nedemn față de defunct sau decedat la data deschiderii moştenirii". Rezultă că reprezentarea succesorală poate interveni şi atunci când reprezentatul nu este decedat, dar este nedemn, iar nu numai atunci când reprezentatul este decedat. Atunci când se analizează comparativ moştenirea în nume propriu, moştenirea prin reprezentare succesorală şi moştenirea prin retransmitere, interesează doar cazul în care reprezentatul este *decedat* la data deschiderii moştenirii.

[1] Faptul că, în mod obişnuit, atunci când se tratează problema moştenirii prin retransmitere, în literatura de specialitate se foloseşte sintagma „moştenitorul legal ori testamentar – *supraviețuind un timp cât de scurt defunctului*" nu trebuie să ne conducă la concluzia greşită că ne-am afla în prezența moştenirii prin retransmitere numai în situația în care decesul celui de-al doilea *de cuius* intervine la scurt timp după decesul primului. Putem fi în prezența moştenirii prin retransmitere şi în ipoteza în care al doilea deces a survenit, de exemplu, după 10 sau 20 de ani de la data primului deces. Ceea ce este definitoriu pentru moştenirea prin retransmitere este împrejurarea că *prima moştenire nu s-a lichidat şi moştenitorii celui de-al doilea (sau subsecvent) de cuius reclamă drepturi succesorale din acea moştenire* (a se vedea, de exemplu, dec. nr. 5647 din 15 octombrie 2004, pronunțată de secția civilă şi de proprietate intelectuală şi publicată pe *www.scj.ro*, în care decesul celui de-al doilea *de cuius* a intervenit la 14 ani după decesul primului).

[2] Pentru o aplicare corectă a regulilor referitoare la moştenirea prin retransmitere, a se vedea, de exemplu: ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 1055 din 18 februarie 2010; ICCJ, s. I civ., dec. nr. 2389/2015, ambele publicate pe *www.scj.ro*.

patrimoniul succesoral lăsat de X, în sensul că C2 a dobândit el însuşi o parte din moştenirea lui X şi, ceea ce a moştenit (în speţă, jumătate din moştenirea lui X) a transmis propriilor moştenitori, N1 şi N2. Pentru a putea moşteni prin retransmitere, N1 şi N2 trebuie să dovedească faptul că C2 a „existat" la data deschiderii moştenirii lui X (ceea ce se verifică în speţă) şi că ei îndeplinesc toate condiţiile pentru a-l moşteni pe C2 (nu pe X)[1]. Dacă se vor face aceste dovezi, moştenirea lui X se va împărţi astfel: C1 moşteneşte *în nume propriu* jumătate din moştenire, iar cealaltă jumătate a fost moştenită de C2 (cota-parte i-a fost „transmisă" acestuia) şi, ulterior, la data decesului lui C2, a fost (din nou) transmisă („retransmisă") propriilor moştenitori, N1 şi N2, fiecare primind câte un sfert din moştenirea lui X.

Retransmiterea poate fi şi *succesivă*. Bunăoară, în exemplul de mai sus, dacă şi N2 a decedat la 15.05.2017 şi moştenitorul său este Sn1 (copilul lui N2), la data deschiderii moştenirii lui N2 – respectiv la data de 15.05.2017 – cota de un sfert din moştenirea lui X, pe care N2 a moştenit-o prin retransmitere, se va transmite din nou către Sn1, moştenitorul lui N2, care astfel va culege un sfert din moştenirea lui X (prin retransmitere succesivă).

Menţionăm că retransmiterea moştenirii operează chiar dacă moştenitorul – decedat înăuntrul termenului de opţiune succesorală de

---

[1] Pentru o situaţie în care un colateral ordinar de gradul al V-lea l-a moştenit pe *de cuius* prin retransmitere, a se vedea C. Ap. Craiova, dec. nr. 540 din 16 aprilie 2007, publicată pe *portal.just.ro*. În speţă, moştenirea s-a deschis la data de 17 iunie 2005 şi a fost acceptată de 3 veri primari (colaterali ordinari de gradul al IV-lea), care au şi obţinut certificatul de moştenitor ce le atesta calitatea de moştenitori. Cel de-al patrulea văr primar nu şi-a exercitat dreptul de opţiune succesorală, decesul lui intervenind la data de 4 august 2005. Dreptul de opţiune succesorală al celui de-al patrulea văr primar a fost retransmis fiicei sale (reclamantă în litigiul având ca obiect anularea certificatului de moştenitor), care, în termenul de opţiune succesorală, a acceptat atât moştenirea autorului său, cât şi moştenirea *de cuius*-ului, exercitând astfel dreptul de opţiune succesorală retransmis de tatăl său. În aceste condiţii, chiar dacă reclamanta nu era rudă în grad succesibil cu defunctul (era colateral ordinar de gradul al V-lea), prin retransmitere a dobândit o parte din moştenirea acestuia; tatăl său (în calitate de văr primar al defunctului) l-a moştenit pe *de cuius*, iar ceea ce a moştenit, împreună cu restul bunurilor sale, a revenit reclamantei.

un an – nu a exercitat acest drept (nici nu a acceptat, dar nici nu a repudiat-o), fiindcă din patrimoniul retransmis face parte şi acest drept de opţiune, care poate fi exercitat de beneficiarul retransmiterii în termenul aplicabil dreptului de opţiune privind moştenirea autorului său [art. 1.105 alin. (1) C. civ.]. De exemplu, dacă moştenirea lui A s-a deschis la data de 1 decembrie 2016, a fost acceptată de fiul său C1, iar fiul său C2 a decedat la data de 1 februarie 2017 fără să fi acceptat moştenirea lui A până la data decesului acestuia, N (fiul lui C2) va putea să exercite dreptul de opţiune succesorală al lui C2 cu privire la moştenirea lui A până la data de 1 februarie 2018, iar nu doar până la data de 1 decembrie 2017[1].

Dacă însă termenul de opţiune este expirat, beneficiarul retransmiterii trebuie să dovedească faptul că moştenitorul (autorul său) a acceptat moştenirea în termen sau că a murit înainte de expirarea termenului şi acceptarea a fost făcută de el, în caz contrar stingându-se titlul său de moştenitor[2]. De exemplu, dacă moştenirea lui A s-a deschis la data de 1 decembrie 2016 şi a fost acceptată de fiul său C1, iar fiul său C2 a decedat la data de 1 februarie 2018, pentru a-l putea moşteni pe A, N (fiul lui C2) trebuie să dovedească faptul că C2 a acceptat moştenirea în termenul de un an care a început să curgă de la 1 decembrie 2016; în caz contrar (adică atât în situaţia în care C2 a renunţat la moştenire, cât şi în situaţia în care acesta nu a acceptat moştenirea în termen), C2 nu ar avea ce anume să îi transmită lui N, iar moştenirea lui A i-ar reveni în întregime lui C1[3]. În schimb, dacă C2 a decedat, de exemplu, la data de 10 iunie 2017 fără să fi acceptat moştenirea lui A, N va trebui să dovedească faptul că până la data de 10 iunie 2018 a exercitat el însuşi dreptul de opţiune succesorală al lui C2 cu privire la moştenirea lui A (evident, exercitarea dreptului de opţiune trebuie să se fi făcut în sensul acceptării moştenirii).

---

[1] Pentru o altă opinie, care nu are acoperire în prevederile legale (art. 1.105 C. civ.), a se vedea M.D. Bob, *op. cit.*, p. 204-205. Chestiunea va fi analizată pe larg la materia dreptului de opţiune succesorală.

[2] Pentru amănunte, a se vedea şi D. Cimpoeru, *Moştenirea prin retransmitere*, în Dreptul nr. 4/1995, p. 28-30.

[3] A se vedea, de exemplu, C. Ap. Ploieşti, dec. civ. nr. 411 din 1 iunie 2011, publicată pe *portal.just.ro*.

Prin urmare, statuarea instanței supreme – în sensul că „instanțele aveau îndatorirea să stabilească, pe bază de probe, dacă D.P. a acceptat succesiunea..."[1] – este corectă întrucât, în speță, moartea bunicilor (*de cuius*) a avut loc în februarie şi, respectiv, în septembrie 1981, iar moartea fiului lor în octombrie 1982. În consecință, copiii şi soția supraviețuitoare a fiului puteau beneficia – alături de alți moştenitori – de retransmiterea părții din moştenirea bunicilor numai dacă fiul ar fi acceptat în termen moştenirea[2].

Moştenirea prin reprezentare se impune a fi deosebită de moştenirea prin retransmitere şi pentru faptul că în primul caz există o singură moştenire dobândită de mai mulți moştenitori în nume propriu sau prin reprezentare şi îşi exercită drepturile succesorale o singură dată. În schimb, în cel de-al doilea caz există două (eventual chiar mai multe) moşteniri succesive; prima moştenire este culeasă – în tot sau în parte – de cel de-al doilea *de cuius*, în viață la deschiderea primei moşteniri, şi pe care o transmite la moarte propriilor moştenitori. Fiind vorba de două (sau mai multe) moşteniri, ele trebuie examinate separat, pentru a vedea componența lor separată, acceptarea în termen, cotele-părți ce se cuvin moştenitorilor[3], cota moştenită din prima moştenire intrând în patrimoniul celui de-al doilea *de cuius*, iar apoi prin retransmitere, în cadrul celei de-a doua moşteniri, în patrimoniul propriilor moştenitori. În speța soluționată prin decizia citată a

---

[1] TS, s. civ., dec. nr. 856/1985, în CD, 1985, p. 87.

[2] Anterior intrării în vigoare a noului Cod civil, beneficiarul retransmiterii putea exercita dreptul de opțiune succesorală al autorului său doar în intervalul de timp care a mai rămas din termenul de opțiune de 6 luni (prevăzut de art. 700 din Codul civil de la 1864), termen care începea să curgă de la data decesului primului *de cuius*. De exemplu, dacă moştenirea lui A s-a deschis la data de 1 decembrie 2009, a fost acceptată în termen de fiul său C1, iar fiul său C2 a decedat la data de 1 februarie 2010 fără să fi acceptat moştenirea lui A până la data decesului acestuia, N (fiul lui C2) ar fi putut să exercite dreptul de opțiune succesorală al lui C2 cu privire la moştenirea lui A doar până la data de 1 iunie 2010, când se împlinea temenul de 6 luni care a început să curgă de la data de 1 decembrie 2009. Această reglementare a determinat mari neajunsuri şi de aceea nu a fost menținută.

[3] A se vedea: CSJ, s. civ., dec. nr. 753/1990, în *Deciziile CSJ* 1990-1992, p. 138-140; ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 5178/2006, publicată pe *legalis.ro*.

instanței supreme, era posibil ca la moartea unuia dintre părinți, alături de copii, să fi moștenit și celălalt părinte (în calitate de soț supraviețuitor), apoi tot patrimoniul lăsat după ce decedează și cel de-al doilea părinte să fie dobândit de descendenții lui (eventual și descendenții dintr-o altă căsătorie, din afara căsătoriei etc., care nu aveau vocație succesorală la prima moștenire).

De asemenea, este posibil ca în cazul moștenirii prin retransmitere unii moștenitori să îl moștenească atât pe primul defunct, cât și pe cel de-al doilea (din al cărui patrimoniu succesoral face parte cota-parte moștenită de la primul defunct), fiind necesară cumularea cotelor. De exemplu, moștenirea lui X a fost deschisă la data de 15 noiembrie 2016 și în componența ei a intrat un apartament. Moștenitorii cu vocație concretă la moștenirea lui X sunt copiii acestuia, C1, C2 și C3. La data de 15 decembrie 2016, înainte de a fi lichidată moștenirea lui X, C3 a decedat, iar patrimoniul său succesoral este compus doar din cota-parte ce i se cuvine din dreptul asupra apartamentului lăsat de X. Presupunând că moștenirea lui X a fost acceptată de C1, C2 și C3 (în calitate de descendenți), iar moștenirea lui C3 a fost acceptată de S (soția supraviețuitoare a lui C3), precum și de C1 și C2 (în calitate de colaterali privilegiați ai lui C3), se va proceda astfel: mai întâi se examinează moștenirea lui X și se ajunge la concluzia că ea se va împărți între C1, C2 și C3 în mod egal, fiecăruia revenindu-i o cotă de 1/3. Apoi, se examinează moștenirea lui C3, din care face parte cota de 1/3 care îi revine lui C3 din moștenirea lui X. C1 și C2 vor moșteni din nou (de data aceasta în calitate de colaterali privilegiați ai lui C3), în final ei cumulând cota pe care au obținut-o în calitate de descendenți cu cea pe care au obținut-o în calitate de colaterali privilegiați. Apartamentul care a aparținut lui X va fi împărțit astfel: C1 va primi 5/12 (dintre care 1/3 în calitate de descendent al lui X și 1/12 prin retransmitere, în calitate de frate al lui C3), C2 va primi tot 5/12, iar S va primi 1/6 (prin retransmitere, în calitate de soție supraviețuitoare a lui C3).

Moștenirea prin retransmitere este aceea care permite ca, până la urmă, o persoană să culeagă, în tot sau în parte, bunurile lăsate de o altă persoană față de care nu avea vocație succesorală concretă. De exemplu, averea lăsată de doi soți este moștenită în totalitate de unicul fiu al acestora. La decesul acestui fiu este posibil ca unica lui

moştenitoare să fie soţia sa supravieţuitoare, care va culege prin retransmitere întreaga avere lăsată de socrii ei, faţă de care nu avea vocaţie succesorală, legală sau testamentară[1].

Mai precizăm că în cazul moştenirii prin retransmitere (succesive, dar care se dezbat deodată, cele anterioare nefiind „culese") competenţa teritorială a birourilor notariale (şi a altor organe) se determină după domiciliul defunctului care a decedat cel din urmă [art. 15 lit. b) din Legea nr. 36/1995][2]. De asemenea, art. 254 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 prevede că „În cazul succesiunilor succesive care se dezbat deodată se întocmeşte un singur certificat de moştenitor pentru toţi defuncţii, stabilindu-se pentru fiecare dintre aceştia, în ordinea decesului lor, masa succesorală, precum şi calitatea şi drepturile fiecărui moştenitor sau legatar. Fiecare cauză succesorală va face obiectul unui dosar distinct, iar certificatul de moştenitor pentru succesiuni succesive va primi un singur număr, dat în dosarul aceluia dintre defuncţi care a decedat primul, celelalte dosare conexându-se la acesta"[3].

---

[1] În practica instanţei supreme (dec. nr. 5647 din 15 octombrie 2004 pronunţată de secţia civilă şi de proprietate intelectuală şi publicată pe *www.scj.ro*) s-a decis că „moştenirea prin retransmitere are aplicare ori de câte ori persoana care o invocă dovedeşte capacitatea succesorală a autorului său, în momentul deschiderii primei moşteniri, precum şi propriile drepturi succesorale asupra moştenirii acestuia din urmă. În speţă, moartea proprietarului tabular al imobilului solicitat, A.T. S.P. (P.S.), a avut loc la 26 octombrie 1978, iar moartea fiului acestuia, A.P., în iunie 1992. În consecinţă, pârâta P.C.V., ca soţie supravieţuitoare a fiului şi moştenitoare legală are beneficiul retransmiterii părţii din moştenirea socrului ei. Nu mai puţin, sub raportul termenului de prescripţie a dreptului de opţiune succesorală, pârâta P.C.V. beneficiază şi de prevederile art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001, fiind de necontestat că din patrimoniul retransmis face parte şi acest drept de opţiune. Aşa fiind, rezultă că legal şi temeinic instanţele au recunoscut pârâtei P.C.V. dreptul dobândit, *pro parte,* prin retransmitere de moştenire, asupra imobilului din litigiu".

[2] Art. 15 lit. b) din Legea nr. 36/1995 prevede că, „în cazul moştenirilor succesive, moştenitorii pot alege competenţa oricăruia dintre notarii publici care îşi desfăşoară activitatea într-un birou individual sau într-o societate profesională din circumscripţia teritorială a judecătoriei în care şi-a avut ultimul domiciliu *acela dintre autori care a decedat cel din urmă*".

[3] A nu se confunda moştenirile prin retransmitere (succesive, dar neculese şi care se dezbat deodată) cu moştenirile succesive (consecutive) care s-au dezbătut

§2. Persoanele care au capacitate succesorală

25. *Persoanele fizice în viață* la data deschiderii moștenirii au capacitate succesorală fără deosebire de rasă, de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială (art. 4 din Constituție[1]). Dovada se face cu actele de stare civilă, iar în caz de deces al moștenitorului care a fost în viață la data deschiderii moștenirii, cu certificatul (actul) de deces sau hotărârea judecătorească definitivă declarativă de moarte, din care rezultă că moartea moștenitorului a intervenit după deschiderea succesiunii, persoanele interesate putând dovedi contrariul prin orice mijloace de dovadă admise de lege.

Subliniem că legea nu condiționează capacitatea succesorală de durata vieții moștenitorului după data deschiderii moștenirii. Dacă moștenitorul moare imediat după deschiderea succesiunii, drepturile sale succesorale (inclusiv dreptul de opțiune succesorală) vor trece la propriii săi moștenitori, ca parte componentă a patrimoniului succesoral lăsat de el. Astfel se explică posibilitatea unei persoane de a beneficia, până la urmă, de bunurile lăsate de o altă persoană, față de care nu avea vocație succesorală (nici legală şi nici testamentară). De exemplu, la moartea părintelui unuia dintre soți, urmată de decesul soțului moștenitor, partea acestuia din moștenirea părintelui va fi culeasă – în tot sau în parte, după caz – de soțul lui supraviețuitor, ca

---

separat, emițându-se certificate de moștenitor succesive, separate. A se vedea, de exemplu, în cauza soluționată de CSJ, completul de 7 jud., prin decizia nr. 7/1993, în *Buletinul CSJ*, 1993, p. 7-11.

[1] În sistemele de drept musulman – de origine religioasă (Coran şi profețiile lui Mahomed) –, principiul egalității cunoaşte multe excepții. De exemplu, fiul defunctului are o cotă dublă față de fiica lui; în raporturile succesorale dintre soți, femeia are o cotă redusă la jumătate față de bărbat: un nonmusulman (*kafir*, necredincios) nu poate moşteni un musulman; părăsirea Islam-ului (apostasia) atrage o incapacitate absolută de a moşteni, cel în cauză fiind considerat mort, moştenirea lui fiind culeasă de trezoreria publică, după unele legislații, iar după altele, bunurile achiziționate înainte de apostasie, de către moştenitorii musulmani, iar cele achiziționate ulterior, de către trezorerie. Pentru amănunte şi alte particularități (calificate de un autor drept conflicte între civilizații), a se vedea Colectiv, *Le droit musulman de la famille et des successions à l'épreuve des ordres juridiques occidentaux*, Zurich, 1999, p. 309-353.

parte componentă a patrimoniului succesoral lăsat de soţul decedat, deşi soţul supravieţuitor nu avea vocaţie succesorală la moştenirea lăsată de socrii lui.

26. *Persoanele dispărute* au, de asemenea, capacitate succesorală[1]. În acest sens, art. 53 C. civ. prevede că „cel dispărut este socotit a fi în viaţă, dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă".

Înseamnă că persoana dispărută are capacitate succesorală, fiind prezumată de lege a fi în viaţă, indiferent de timpul care ar fi trecut de la dispariţia persoanei[2].

Însă capacitatea succesorală a dispărutului este numai „provizorie", definitivându-se prin reapariţia lui sau prin constatarea fizică a morţii lui, intervenită după deschiderea moştenirii, ori declararea prin hotărâre judecătorească definitivă a morţii lui, stabilindu-se ca dată a morţii o dată ulterioară deschiderii moştenirii la care are vocaţie succesorală. În toate aceste cazuri, *el*, şi, prin intermediul patrimoniului său, *succesorii lui în drepturi*, prin retransmitere, vor putea culege, respectiv păstra drepturile moştenite.

În schimb, capacitatea succesorală (provizorie) a dispărutului se desfiinţează cu efect retroactiv dacă se constată fizic sau prin hotărâre

---

[1] Precizăm că art. 957 alin. (1) C. civ. prevede că „O persoană poate moşteni dacă există la momentul deschiderii moştenirii. Dispoziţiile art. 36, **53** şi 208 sunt aplicabile".

[2] În conformitate cu prevederile art. 178-179 C. civ., instanţa de tutelă de la ultimul domiciliu din ţară al celui dispărut poate institui *curatela* dacă o persoană a dispărut fără a exista informaţii despre ea şi nu a lăsat un mandatar sau un administrator general. De asemenea, în scopul protejării intereselor celui dispărut, art. 1.080 alin. (1) lit. a) C. civ. prevede că „Executorul testamentar va cere, în condiţiile legii, punerea sigiliilor, dacă printre moştenitori sunt şi minori, persoane puse sub interdicţie judecătorească sau *dispărute*", iar potrivit art. 1.144 alin. (2) C. civ., „Dacă nu sunt prezenţi toţi moştenitorii ori dacă printre ei se află minori sau persoane puse sub interdicţie judecătorească ori *persoane dispărute*, atunci se vor pune sigilii pe bunurile moştenirii în cel mai scurt termen, iar partajul voluntar se va realiza cu respectarea regulilor referitoare la protecţia persoanelor lipsite de capacitate de exerciţiu sau cu capacitate de exerciţiu restrânsă ori privitoare la *persoanele dispărute*".

judecătorească definitivă declarativă de moarte că nu mai exista la data morții celui care lasă moștenirea[1]. În acest caz, tot ce s-a primit din moștenire în numele dispărutului va trebui restituit moștenitorilor care au fost înlăturați de la moștenire prin prezența dispărutului sau ale căror cote-părți din moștenire au fost astfel micșorate. Desigur, urmașii lui care au dreptul de a-l reprezenta succesoral vor păstra cota lui parte din moștenire, dar nu ca parte componentă a patrimoniului moștenit de la dispărutul declarat mort cu efect retroactiv (moștenire prin retransmitere), ci în calitate de moștenitori cu vocație proprie (moștenire prin reprezentare succesorală).

27. *Persoanele concepute, dar nenăscute la data deschiderii moștenirii.* Cu toate că existența persoanei fizice începe din ziua nașterii, art. 36 C. civ. – la care trimite în mod expres art. 957 alin. (1) – prevede că „drepturile copilului sunt recunoscute de la concepțiune, însă numai dacă el se naște viu" (*infans conceptus pro nato habetur, quoties de commodis eius agitur*).

Rezultă că legea, în interesul copilului, consacră expres capacitatea lui succesorală de la concepțiune, cu condiția să se nască viu (nu și viabil). Fiind vorba de fapte materiale, cel care pretinde moștenirea în numele copilului trebuie să dovedească, folosindu-se de orice mijloace de probă admise de lege, data concepției copilului, situarea acestei date înainte de momentul deschiderii moștenirii și că el s-a născut viu. Dacă aceste dovezi au fost făcute, copilul se va putea bucura de „dreptul" la moștenire, fiindcă acest drept, cu toate că are ca obiect o universalitate – cuprinzând și pasivul –, nu poate vătăma interesele lui.

În legătură cu dovada concepției, în actualul stadiu de dezvoltare a științei nefiind posibilă stabilirea cu exactitate a momentului concepției, art. 36 trimite la prevederile art. 412 C. civ.[2], care statuează că „(1) Intervalul de timp cuprins între a trei suta și a o sută optzecea zi dinaintea nașterii copilului este timpul legal al concepțiunii. El se calculează zi cu zi. (2) Prin mijloace de probă științifice se poate face

[1] Pentru diversele ipoteze în care o persoană dispărută poate fi declarată moartă prin hotărâre judecătorească, a se vedea art. 49-52 C. civ.

[2] Art. 412 C. civ. face parte din Secțiunea 1, „Stabilirea filiației", Capitolul II, „*Filiația*", al Titlului III, „*Rudenia*", din Cartea a II-a, „*Despre familie*".

dovada concepţiunii copilului într-o anumită perioadă din intervalul de timp prevăzut la alin. (1) sau chiar în afara acestui interval"[1].

28. *Persoanele juridice* au capacitatea de a dobândi – în virtutea testamentului lăsat de defunct – bunurile moştenirii de la *data dobândirii personalităţii juridice* în condiţiile legii, adică de la data înregistrării, dacă sunt supuse înregistrării, iar celelalte persoane juridice de la data actului de înfiinţare, de la data autorizării constituirii lor sau de la data îndeplinirii oricărei alte cerinţe prevăzute de lege [art. 205 alin. (1) şi (2) C. civ.].

Însă legea recunoaşte şi persoanelor juridice o *capacitate de folosinţă anticipată*, deci şi capacitatea succesorală anticipată, de la data actului de înfiinţare sau, în cazul fundaţiilor testamentare, din momentul deschiderii moştenirii testatorului, chiar şi în cazul în care liberalităţile nu sunt necesare pentru ca persoana juridică să ia fiinţă în mod legal (art. 208 C. civ.)[2].

---

[1] După cum în mod just s-a arătat în literatura de specialitate (a se vedea M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2013, p. 374), „Potrivit art. 412 alin. (2) C. civ., prezumţia dobândeşte un *caracter relativ*, în sensul că, prin mijloace de probă ştiinţifice, se poate face dovada concepţiunii copilului într-o anumită perioadă din intervalul de timp prevăzut la alin. (1) sau chiar în afara acestui interval. Aceasta înseamnă că, din punct de vedere medical, pe baza analizei caracteristicilor copilului la naştere (gradul de dezvoltare, dimensiuni, greutate etc.) se poate determina că, în realitate, faptul concepţiei a avut loc într-o anumită perioadă din cadrul celor 121 de zile, ce reprezintă timpul legal al concepţiei şi chiar se poate face dovada că timpul legal al concepţiei a fost mai mic sau mai mare de 121 de zile". De asemenea, prezumţia relativă consacrată de art. 412 C. civ. „este de natură să faciliteze stabilirea paternităţii atât pentru copilul din căsătorie, cât şi pentru cel din afara căsătoriei" (M. Avram, *op. cit.*, p. 373). În sensul că prezumţia instituită de art. 412 alin. (2) C. civ. are caracter relativ, a se vedea şi I. Genoiu, *Dreptul la moştenire în Noul Cod civil*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 43. Pentru o opinie potrivit căreia prezumţia cuprinsă în art. 412 alin. (2) C. civ. are caracter absolut, opinie pe care nu o împărtăşim, a se vedea Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 45.

[2] Art. 957 alin. (1) C. civ. trimite în mod expres la art. 208 C. civ.

Art. 33 din Decretul nr. 31/1954 recunoştea persoanelor juridice *capacitate de folosinţă anticipată,* deci şi capacitatea succesorală anticipată, de la data actului de înfiinţare, *însă numai în măsura în care bunurile succesorale erau necesare pentru ca persoana juridică să ia fiinţă în mod valabil.* Soluţia actuală este în mod evident preferabilă pentru că, presupunând că bunurile ce constituie obiectul unor

De asemenea, art. 19 alin. (3) din O.G. nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații[1] prevede că dacă fundația dobândește personalitate juridică după decesul fondatorului, efectele liberalităților făcute în favoarea fundației anterior constituirii ei se vor produce de la data actului constitutiv, pentru fundațiile înființate prin acte între vii, *iar pentru fundațiile înființate prin testament, de la data morții testatorului*[2].

Desigur, în toate cazurile trebuie să fie respectat *principiul specialității capacității de folosință*, consacrat de art. 206 C. civ. [„(1) Persoana juridică poate avea orice drepturi și obligații civile, afară de acelea care, prin natura lor sau potrivit legii, nu pot aparține decât persoanei fizice. (2) Persoanele juridice fără scop lucrativ pot avea doar acele drepturi și obligații civile care sunt necesare pentru realizarea scopului stabilit prin lege, actul de constituire sau statut. (3) Actul juridic încheiat cu încălcarea dispozițiilor alin. (1) și (2) este lovit de nulitate absolută"].

Deci capacitatea succesorală a persoanei juridice fără scop lucrativ[3] este țărmurită de scopul pentru care ea a fost înființată, astfel încât legatul – care nu corespunde scopului – va fi nul sau caduc, după cum incapacitatea a existat în momentul întocmirii testamentului sau s-a ivit ulterior (prin schimbarea scopului de către organele competente), dar înainte de deschiderea moștenirii[4].

---

liberalități ar fi suficiente pentru constituirea valabilă a persoanei juridice, nu se vede care ar fi motivul pentru care nu ar fi valabile și alte liberalități, având ca obiect alte bunuri, care ar favoriza buna funcționare a persoanei juridice. A se vedea și: M.S. Croitoru, *Aplicarea legii civile în timp din perspectiva noului Cod civil*, în RRDP nr. 6/2011, p. 35; M. Nicolae, G.Al. Ilie, V. Bîcu, R. Rizoiu, *op. cit.*, p. 359.

[1] O.G. nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații a fost publicată în M. Of. nr. 39 din 31 ianuarie 2000 și modificată de mai multe ori, ultima dată prin O.G. nr. 18/2018.

[2] Pentru evoluția jurisprudenței în materia înființării fundațiilor prin testament și/sau prin donație, a se vedea M.D. Bob, *op. cit.*, p. 40-43.

[3] Potrivit noului Cod civil, principiul specialității capacității de folosință vizează numai *persoanele juridice fără scop lucrativ, iar nu toate persoanele juridice* (în același sens, a se vedea: Gh. Piperea, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 196; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 44; M. Nicolae, G.Al. Ilie, V. Bîcu, R. Rizoiu, *op. cit.*, p. 361-363).

[4] Principiul specialității, aplicabil practic numai în cazul asociațiilor și fundațiilor de utilitate publică, este calificat de unii autori drept o regulă de

Menționăm că nici în cazul persoanelor juridice capacitatea succesorală nu depinde de durata existenței persoanei juridice după data deschiderii succesiunii. Dacă încetarea persoanei juridice a intervenit după deschiderea moştenirii, drepturile sale succesorale vor trece asupra persoanei sau persoanelor juridice dobânditoare a patrimoniului persoanei juridice legatare aflate în reorganizare, respectiv vor intra în masa patrimonială supusă lichidării, în caz de dizolvare.

§3. Persoanele care nu au capacitate succesorală

29. *Persoanele fizice predecedate şi persoanele juridice care au încetat să aibă ființă.* Deoarece au capacitate succesorală numai persoanele care „există" la momentul deschiderii succesiunii, persoanele fizice predecedate (inclusiv în cazul în care intervine declararea judecătorească a morții) şi persoanele juridice care au încetat de a avea ființă mai înainte de data deschiderii moştenirii nu mai au capacitate succesorală (nefiind subiecte de drept) şi deci nu vor putea moşteni.

În cazul persoanelor fizice însă, partea din moştenire care s-ar fi cuvenit persoanei predecedate (dacă ar fi fost în viață la data deschiderii moştenirii) va putea fi culeasă – în cadrul moştenirii legale – de descendenții săi, în condițiile prevăzute de lege pentru reprezentarea succesorală. Dacă aceste condiții nu sunt întrunite, succesorii în drepturi ai persoanei predecedate nu vor avea drepturi asupra părții din moştenirea lui *de cuius* ce s-ar fi cuvenit persoanei predecedate dacă ea ar fi existat la data deschiderii moştenirii, succesiunea fiind culeasă de moştenitorii în viață (eventual chiar şi de descendenții persoanei predecedate, dar în nume propriu, iar nu prin reprezentare sau retransmitere).

30. *Persoanele fizice decedate în acelaşi timp (codecedații, comorienții).* Potrivit art. 957 alin. (2) C. civ., „Dacă, în cazul morții

---

oportunitate care nu atrage nulitatea legatului; prin interpretarea voinței testatorului poate fi substituită legatarului o altă persoană juridică. A se vedea Ph. Malaurie, L. Aynès, *Droit des successions et des libéralités*, LGDJ, Paris, 2016, p. 210, nr. 360.

mai multor persoane, nu se poate stabili că una a supraviețuit alteia, acestea nu au capacitatea de a se moșteni una pe alta". Rezultă că prin codecedați (comorienți) trebuie să înțelegem: (a) două sau mai multe persoane (b) decedate în astfel de condiții încât nu se poate stabili dacă una a supraviețuit alteia.

La aceste două condiții prevăzute de lege, unii autori mai adaugă încă o condiție, și anume ca între persoanele în cauză să existe vocație succesorală *reciprocă*, pentru că numai într-o astfel de situație interesează a se stabili cu precizie momentul morții fiecăreia. Dacă nu există o astfel de relație, problema persoanelor decedate în același timp nu se pune[1]. Este adevărat că această problemă se pune mai ales în cazul persoanelor cu vocație succesorală reciprocă, dar ea interesează chiar dacă între acele persoane există numai vocație succesorală *unilaterală*, iar nu reciprocă. O astfel de situație este cea în care, nefiind rude și nici soți, una dintre persoanele decedate în același timp a făcut testament în favoarea celeilalte, iar nu și invers. Tot astfel, în domeniul devoluțiunii legale a moștenirii, dacă persoanele decedate în același timp au fost căsătorite, dar căsătoria se declară nulă sau se anulează după decesul soților, constatându-se că unul dintre ei a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei (căsătoria putativă). Potrivit art. 304 C. civ., „Soțul de bună-credință la încheierea unei căsătorii nule sau anulate păstrează, până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă, situația unui soț dintr-o căsătorie valabilă". Drept urmare, dacă decesul unuia dintre soți s-a produs înainte de rămânerea definitivă a hotărârii de declarare sau de pronunțare a nulității, iar soțul supraviețuitor a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, el va putea veni la moștenire, fiindcă păstrează calitatea de soț pe care a avut-o la deschiderea succesiunii[2]. În schimb, dacă soțul supraviețuitor

[1] C. Stătescu, *op. cit.*, 1970, p. 96; a se vedea și: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 66; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 388; I. Zinveliu, *Dreptul la moștenire în RSR*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975 p. 16; J. Manoliu, St. Răuschi, *Drept civil. Succesiuni*, Universitatea „A.I. Cuza", Iași, 1983, p. 13.

[2] Rezultă că, în cazul nulității absolute pentru violarea art. 273 C. civ. (defunctul a fost căsătorit la data încheierii celei de-a doua căsătorii), calitatea de soț supraviețuitor o poate avea nu numai soțul din căsătoria valabilă, dar și soțul

nu a fost de bună-credinţă, nu va moşteni, pierzând calitatea de soţ cu efecte retroactive[1]. Este singura excepţie prevăzută de lege de la principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale.

În dreptul roman, în cazul *comorienţilor* (adică acele persoane care au murit **în aceeaşi împrejurare**, fără a se putea demonstra că una a supravieţuit alteia) se prezuma că persoanele socotite mai puternice după sex şi vârstă au supravieţuit şi deci, fiind în viaţă la data deschiderii moştenirii, puteau moşteni. În alte cazuri, de exemplu, dacă între comorienţi nu exista legătură de sânge (de rudenie), se considera că ei au murit deodată.

Dintre cele două soluţii cunoscute dreptului roman (şi de legislaţiile ulterioare), Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice (abrogat prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil) a consacrat *prezumţia morţii concomitente*, soluţie care este, indiscutabil, cea mai justă, prezumţia supravieţuirii în

---

din a doua (bigamie) sau subsecventă căsătorie (poligamie), bineînţeles numai dacă a fost de bună-credinţă la încheierea căsătoriei declarate nulă.

În cazul anulării hotărârii judecătoreşti declarative de moarte a soţului care ulterior a reapărut, problema bigamiei nu se pune, fiindcă prima căsătorie (cu soţul declarat mort şi ulterior reapărut) se consideră desfăcută pe data încheierii celei de-a doua căsătorii [art. 293 alin. (2) C. civ.], adică a căsătoriei dintre *de cuius* şi soţul supravieţuitor din a doua căsătorie, care va veni singur la moştenire în calitate de soţ supravieţuitor. Prin excepţie de la regula prevăzută în art. 304 C. civ., se admite că dacă soţul celui ce fusese declarat mort a fost de rea-credinţă (ştiind la încheierea celei de-a doua căsătorii că soţul lui declarat mort este în viaţă), el se face vinovat de bigamie, cea de a doua căsătorie fiind nulă absolut (a se vedea I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All, Bucureşti, 1993, p. 204). În ordinea de idei ce ne interesează aici, aceasta înseamnă că defunctul (soţul de rea-credinţă) va avea şi în acest caz doi soţi supravieţuitori: soţul din prima căsătorie rămasă valabilă (adică soţul care a fost declarat mort, dar a reapărut) şi soţul de bună-credinţă la încheierea celei de a doua căsătorii declarate nulă.

[1] Potrivit practicii instanţei supreme, instanţa care declară nulă sau anulează căsătoria este obligată să stabilească, prin aceeaşi hotărâre, buna sau reaua-credinţă a soţilor la încheierea căsătoriei (dec. de îndrumare a Plenului TS nr. 3/1974, în CD, 1974, p. 11-14. În acelaşi sens, s. civ., dec. nr. 852/1978, în CD, 1978, p. 146-147). Dacă totuşi instanţa ar omite să se pronunţe în această privinţă, considerăm că buna-credinţă ar putea fi constatată şi ulterior, de aceeaşi sau de altă instanţă competentă a judeca, de exemplu, procesul dintre moştenitori.

funcție de vârstă și sex fiind criticată, socotindu-se arbitrară, chiar și în literatura juridică a țărilor unde legislația o prevede[1]. Într-adevăr, dacă moartea se produce cu ocazia unei catastrofe aeriene sau feroviare ori cu ocazia prăbușirii unei construcții din cauza cutremurului de pământ etc., ce importanță mai prezintă rezistența fizică (în funcție de vârstă sau sex) a persoanelor în cauză? În plus, prezumția morții concomitente este, de cele mai multe ori, și mai echitabilă. De exemplu, dacă soții – având vocație succesorală reciprocă și ca moștenitori legali pe părinții lor – decedau în aceeași împrejurare fără a se putea stabili care dintre ei a supraviețuit celuilalt, în lumina prezumției morții concomitente niciunul nu putea moșteni în urma celuilalt, fiindcă nu se putea dovedi „existența", deci capacitatea succesorală a vreunuia dintre ei în momentul morții celuilalt soț. Înseamnă că moștenirile lăsate de soți erau culese, ca două moșteniri distincte, de către părinții fiecăruia. În schimb, dacă s-ar fi prezumat, de exemplu, că soțul a supraviețuit soției, el ar fi moștenit – în concurs cu părinții soției – jumătate din moștenirea ei (plus mobilierul și obiectele de uz casnic), bunuri care s-ar fi transmis, în cadrul moștenirii lăsate de el, părinților lui. Deci părinții soțului ar fi cules o bună parte și din bunurile soției fiului, ceea ce, evident, nu ar fi fost echitabil.

La fel se punea problema și în cazul în care comorienții ar fi fost doi frați sau un unchi și un nepot de frate etc. și care ar fi lăsat moștenitori diferiți (de exemplu, soți supraviețuitori). Numai în cazul în care comorienții ar fi lăsat aceiași moștenitori (de exemplu, soții pe copii, frații pe părinți etc.), problema nu ar mai fi prezentat interes practic, moștenitorul comun culegând ambele moșteniri.

Noul Cod civil nu a mai reglementat în mod distinct problema comorienților considerați ca fiind persoane care au decedat *în aceeași împrejurare*. De altfel, în literatura de specialitate anterioară apariției noului Cod civil s-a arătat[2], pe bună dreptate, că trebuia aplicată prezumția morții concomitente și în cazul în care moartea a survenit în aceeași zi și oră, dar nu și „în aceeași împrejurare", ci, de exemplu, din cauza bolilor de care sufereau persoanele în cauză, iar minutul morții

[1] A se vedea Mazeaud, *op. cit.*, p. 543.

[2] A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, București, 2002, p. 50-52.

nu a putut fi stabilit. Tot astfel, dacă două sau mai multe persoane au dispărut fără a se putea constata direct moartea lor şi, din această cauză, nu se poate dovedi că „au murit în aceeaşi împrejurare" (identitate de cauză a morţii).

Potrivit noului Cod civil, dacă, în cazul morţii mai multor persoane, nu se poate stabili că una a supravieţuit alteia[1], acele persoane sunt prezumate a fi decedat în acelaşi timp, *cu consecinţa lipsei capacităţii succesorale reciproce sau unilaterale, legale sau testamentare*[2].

De altfel, această soluţie este cât de poate de echitabilă[3], logică şi în deplină concordanţă cu prevederile art. 957 alin. (1) C. civ. Capacitatea succesorală se recunoaşte numai persoanelor care „există" la data deschiderii moştenirii şi dovada acestei existenţe trebuie să fie făcută de cel care reclamă moştenirea (*actori incumbit probatio* – art. 249 C. pr. civ.)[4]. Înseamnă că, în situaţia imposibilităţii dovedirii

---

[1] Pentru o situaţie în care s-a făcut dovada că o persoană a supravieţuit alteia, a se vedea, de exemplu, dec. civ. nr. 1106/2001, pronunţată de C. Ap. Bucureşti, s. a III-a civ. (publicată în *Curtea de Apel Bucureşti. Practică judiciară civilă 2001-2002*, Ed. Brilliance, Bucureşti, 2003, p. 302-305), în cadrul căreia s-a reţinut că „deşi soţii au decedat la aceeaşi dată, ca urmare a accidentului suferit, locul decesului – astfel cum rezultă din certificatele de deces şi fişa de observaţie medicală – este diferit, putându-se astfel stabili că soţia a supravieţuit soţului".

[2] A se vedea şi: C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ed. a 2-a, coordonatori Fl.A. Baias, E. Chelaru. R. Constantinovici, I. Macovei, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2014, p. 1074 (lucrarea va fi citată în continuare *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*); Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 50-51; D. Negrilă, *op. cit.*, p. 59; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 19.

[3] Argumentele prezentate mai sus referitoare la caracterul echitabil al soluţiei morţii concomitente sunt valabile, evident, şi sub imperiul noului Cod civil.

[4] Într-o speţă, doi soţi au decedat în urma intoxicării cu monoxid de carbon. Pentru stabilirea orei şi a minutului intervenirii deceselor, s-a solicitat opinia Comisiei Superioare din cadrul Institutului de Medicină Legală „Mina Minovici" din Bucureşti, care, luând în considerare toate aspectele care au concurat la decesul celor două persoane în aceleaşi împrejurări, atât din punctul de vedere al antecedentelor patologice, cât şi al constatărilor cu prilejul necropsiei, a concluzionat că nu există elemente obiective de ordin medico-legal din care să rezulte cu certitudine ora şi minutul deceselor şi, prin urmare, nu se poate preciza care dintre cele două persoane a decedat prima. În consecinţă, instanţa a decis că cei doi soţi sunt comorienţi, iar moştenirile lăsate de ei revin

supraviețuirii, drepturile succesorale nu pot fi recunoscute, din lipsa capacității succesorale, *urmând ca moștenirile să fie considerate deschise în același moment pentru toate persoanele în cauză și deferite, separat, moștenitorilor fiecăreia dintre persoanele decedate în același timp, fără ca – în mod reciproc sau una dintre ele – să poată beneficia de moștenirea lăsată de cealaltă sau de celelalte persoane*[1].

Din punct de vedere procedural, art. 241 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 prevede că dezbaterea succesiunilor soților comorienți – comorienții fiind definiți drept acele persoane care au decedat în același timp, dacă nu se poate face dovada că una a supraviețuit celeilalte –, deși aceștia nu se moștenesc unul pe altul, se va face deodată de același notar public, iar dosarele se vor conexa și se va elibera un singur certificat de moștenitor. În același mod se poate proceda și pentru alți comorienți între care ar fi existat vocație succesorală *reciprocă*, nu și unilaterală. Competența teritorială a dezbaterii cauzelor succesorale ale comorienților aparține primului notar public sesizat, competent cu dezbaterea succesiunii oricăruia dintre decedați, iar la stabilirea masei succesorale a fiecărui comorient vor participa moștenitorii tuturor persoanelor decedate.

Secțiunea a III-a
Vocația la moștenire

31. *Noțiune.* Pentru ca o persoană fizică sau juridică ori statul (sau, după caz, comuna, orașul sau municipiul)[2] să aibă dreptul de a culege, în tot sau în parte, moștenirea lăsată de o persoană fizică decedată, nu

---

moștenitorilor fiecărui soț (cei doi frați ai soțului, respectiv legatarii desemnați de către soție prin testament) – C. Ap. Alba Iulia, dec. nr. 419/A/2004, publicată pe *portal.just.ro*.

[1] În sensul că art. 957 alin. (2) C. civ. consacră condiția reciprocității vocației succesorale, a se vedea I. Genoiu, *op. cit.*, p. 46. Nu împărtășim acest punct de vedere, pentru argumentele prezentate în cele ce precedă.

[2] Reamintim că, potrivit art. 963 alin. (3) C. civ., „În lipsa moștenitorilor legali sau testamentari, patrimoniul defunctului se transmite comunei, orașului sau, după caz, municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moștenirii". Art. 553 alin. (3) C. civ. prevede că moștenirile vacante aflate în străinătate se cuvin *statului român*.

este suficient ca persoana ce pretinde moştenirea să aibă capacitate succesorală, ci mai este necesar ca ea să aibă *chemare la moştenire*, fie în virtutea legii, fie în virtutea testamentului lăsat de defunct. În acest sens, art. 962 C. civ. prevede că, „Pentru a putea moşteni, o persoană trebuie să aibă calitatea cerută de lege sau să fi fost desemnată de către defunct prin testament".

După cum vom vedea, *legea* conferă vocaţie (chemare) la moştenire rudelor defunctului (în anumite limite), inclusiv rudenia rezultată din adopţie, soţului supravieţuitor al defunctului şi statului (sau, după caz, comunei, oraşului sau municipiului). Aşadar, pentru ca o persoană să poată veni ca moştenitor legal la moştenirea unei alte persoane, este absolut necesar ca, în raport cu cel care lasă moştenirea, să aibă *o anumită calitate cerută de lege* (de exemplu, să fie soţ supravieţuitor al acestuia, copil etc.). Vocaţia succesorală *testamentară* poate să aparţină, în principiu, oricărei persoane cu capacitate succesorală, testamentul lăsat de defunct fiind recunoscut de lege, cu anumite limitări[1], ca temei al vocaţiei la moştenire.

32. *Vocaţia succesorală generală şi concretă.* Noţiunea de „vocaţie (chemare) la moştenire" are un dublu înţeles. În sensul ei *general*, ea desemnează vocaţia *potenţială (eventuală)* a unor persoane de a culege moştenirea lăsată de o altă persoană. În acest sens se analizează, de exemplu, vocaţia succesorală legală a rudelor în linie directă fără limită în grad sau limitarea vocaţiei succesorale legale a rudelor pe linie colaterală la gradul al IV-lea inclusiv ori principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale.

Dar noţiunea de „vocaţie succesorală" are şi un sens *concret* (vocaţie *efectivă*, *utilă*), determinată prin devoluţiunea succesorală, cu ajutorul căreia se selectează, dintre persoanele cu vocaţie succesorală generală, acele persoane care vor culege *efectiv* moştenirea lăsată de defunct. Deci vocaţia succesorală concretă presupune două condiţii[2]: *una pozitivă*, vocaţia succesorală generală, şi *una negativă*, persoana în cauză să nu fie înlăturată de la moştenire de un alt succesibil, chemat

[1] Avem în vedere incapacităţile de a primi prin legate cuprinse în testament (de exemplu, incapacităţile prevăzute de art. 990 şi 991 C. civ.).

[2] Evident, în ambele sale sensuri, vocaţia succesorală presupune existenţa capacităţii succesorale (dar nu şi invers).

de lege în rang preferabil sau de un legatar. De exemplu, fratele defunctului are vocație succesorală generală la moștenire (face parte din clasa a II-a de moștenitori legali, alături de părinții defunctului), dar pentru a avea și vocație succesorală concretă este necesar ca el să nu fie înlăturat de la moștenire de moștenitori din clasa I (clasa descendenților defunctului – copii, nepoți, strănepoți etc., fără limitare în grad) sau de legatari desemnați prin testament (de exemplu, de legatarul universal).

Nici vocația succesorală generală și nici cea concretă nu se confundă cu aptitudinea general-abstractă a unei persoane de a se bucura, în conținutul capacității sale de folosință, de dreptul la moștenire, garantat prin Constituție (art. 46). Dreptul de moștenire, ca o aptitudine abstractă, devine potențial prin intermediul vocației succesorale generale și efectiv, util prin vocația concretă la moștenire.

În privința legatarilor (desemnați prin testament), dreptul de moștenire se înfățișează numai ca aptitudine general-abstractă și ca vocație succesorală concretă. Noțiunea de „vocație succesorală generală" este inaplicabilă în materia moștenirii testamentare, căci legea nu conferă nimănui, în mod special, o asemenea vocație, dar nici nu limitează – în afara condiției generale a capacității succesorale[1] – cercul persoanelor care pot deveni legatari prin testament.

Secțiunea a IV-a
Nedemnitatea succesorală

33. *Noțiune.* Pentru ca o persoană să poată veni la moștenire, nu este suficient să aibă capacitate succesorală și vocație succesorală, generală și concretă, fiind necesar să îndeplinească și o condiție negativă, și anume să nu fie nedemnă de a moșteni[2].

---

[1] Incapacitățile speciale de a primi legate urmează să fie analizate – ca și incapacitățile speciale de a dispune prin legate – la materia devoluțiunii testamentare a moștenirii.

[2] Pentru unele aspecte de ordin istoric privind instituția nedemnității succesorale, a se vedea: M.D. Bob, *op. cit.*, p. 110-112 și lucrările acolo citate; Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 54.

Nedemnitatea (nevrednicia) succesorală este decăderea moştenitorului, legal sau testamentar, din dreptul de a culege o moştenire determinată, inclusiv din dreptul de a culege rezerva la care ar fi fost îndrituit din această moştenire, deoarece s-a făcut vinovat de o faptă gravă faţă de cel care lasă moştenirea sau faţă de un succesibil al acestuia.

34. *Caractere juridice.* Nedemnitatea succesorală, ca sancţiune civilă[1], se caracterizează prin următoarele:

a) se aplică numai în cazul săvârşirii faptelor expres şi limitativ prevăzute de lege, textele de lege care o prevăd fiind de strictă interpretare[2];

b) fiind o sancţiune, se aplică şi produce efecte sancţionatorii doar în privinţa autorului faptei;

---

[1] Sub imperiul Codului civil de la 1864, majoritatea autorilor au calificat nedemnitatea succesorală drept pedeapsă civilă (a se vedea M. Eliescu *op. cit.*, I, p. 73, 77; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 115; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 389; I. Zinveliu, *op. cit.*, p. 17.). De asemenea, şi după apariţia noului Cod civil unii autori au considerat că nedemnitatea este o pedeapsă civilă (a se vedea, de exemplu, I. Genoiu, *op. cit.*, p. 48). Întrucât hotărârea instanţei civile de constatare a faptelor de nedemnitate are caracter declarativ (hotărârea instanţei civile prin care se constată nedemnitatea operează *retroactiv*, având caracter declarativ, iar nu constitutiv), am preferat şi preferăm să calificăm nedemnitatea – mai exact urmările ei – drept *o sancţiune civilă*, iar nu pedeapsă, care implică o hotărâre constitutivă, de aplicare a pedepsei (ca, de exemplu, în cazul revocării donaţiei pentru ingratitudine). În acelaşi sens, Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 54.

[2] A se vedea şi C. Ap. Cluj, s. civ., dec. nr. 1220 din 23 iunie 1999, publicată în *Indaco Lege4*. În speţă s-a reţinut: „chiar dacă prin sentinţa penală nr. 219/1991 a Judecătoriei Cluj-Napoca, menţinută prin respingerea recursului prin decizia civilă nr. 248/1992 a Tribunalului Cluj, pârâta a fost condamnată la pedeapsa amenzii de 3.000 lei în baza art. 213 din Codul penal pentru săvârşirea infracţiunii de abuz de încredere la plângerea părţii vătămate J.J., această faptă nu este prevăzută de art. 655 Codul civil" [anterior], care declara nedemn pe „condamnatul pentru că a omorât sau a încercat să omoare pe defunct".

De asemenea, într-o altă speţă a fost respinsă ca neîntemeiată acţiunea prin care reclamanta a susţinut că, prin comportamentul său, pârâtul i-a pricinuit soţiei sale, în timpul căsătoriei, suferinţe fizice şi morale, deoarece acestea nu constituie atentat la viaţa celui care lasă moştenirea, neexistând în acest sens o hotărâre de condamnare definitivă (C. Ap. Bucureşti, s. a IV-a civ., dec. nr. 75 din 26 ianuarie 1995, publicată pe *Indaco Lege4*).

c) domeniul de aplicare a sancțiunii nu poate fi extins, *în principiu*, la alte moșteniri, nedemnul fiind înlăturat numai de la moștenirea persoanei față de care a săvârșit faptele, în acest sens nedemnitatea producând *efecte relative*. De exemplu, săvârșind fapta față de un frate, poate veni la moștenirea unui fiu al său sau a unui văr primar. Prin *excepție*, săvârșirea faptei împotriva unui alt succesibil al *de cuius*-ului determină înlăturarea nedemnului de la moștenirea unei altei persoane (*de cuius*), în condițiile art. 958 alin. (1) lit. b) C. civ.[1];

d) sancțiunea nedemnității fiind prevăzută pentru fapte săvârșite cu vinovăție, *moștenitorul trebuie să fi acționat cu discernământ*, în lipsa discernământului neputându-se vorbi de vinovăție[2]. Pe de altă parte, fiind vorba de săvârșirea de fapte, iar nu de acte juridice, se vor aplica regulile privitoare la discernământul necesar pentru angajarea răspunderii civile delictuale, și anume, în cazul minorului sub 14 ani și a persoanelor puse sub interdicție, discernământul din momentul săvârșirii faptei trebuie să fie dovedit, iar în cazul persoanelor care au împlinit 14 ani și nu sunt puse sub interdicție judecătorească, discernământul se prezumă până la proba contrară (art. 1.366 C. civ.). Desigur, în cazul în care nedemnitatea implică o condamnare penală, se vor aplica regulile de iresponsabilitate din dreptul penal.

35. *Cazurile de nedemnitate.* Art. 958 și 959 C. civ. prevăd cazurile de nedemnitate. Înainte de a înfățișa cele două categorii de cauze, menționăm că, potrivit art. 93 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil, „Prevederile art. 958 și 959 din Codul civil se aplică *numai faptelor săvârșite după intrarea în vigoare a Codului civil*". Așadar, pentru faptele săvârșite înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil se va aplica reglementarea cuprinsă în Codul civil de

---

[1] A se vedea *infra* pct. 35.1.b.

[2] În jurisprudență s-a decis că nu sunt îndeplinite condițiile pentru ca eredele donatar să fie considerat nedemn și, pentru acest considerent, să fie exclus de la succesiune și, apoi, să se revoce – pentru ingratitudine – și donația de care a beneficiat, atunci când acesta este alienat mintal și, deci, nu se poate considera că fapta sa a fost comisă cu intenție (T. Mureș, s. civ., dec. nr. 365 din 1 ianuarie 1982, publicată în RRD nr. 9/1983, p. 46-52 și pe *Indaco Lege4*).

la 1864, chiar dacă succesiunea se dezbate după intrarea în vigoare a noului Cod civil[1].

În sistemul Codului civil de la 1864 nedemnitatea succesorală a fost reglementată într-un mod necorespunzător. Principalele neajunsuri au constat, pe de o parte, în faptul că practic era consacrat un singur caz de nedemnitate (era nedemn cel condamnat pentru săvârşirea infracţiunii de omor sau tentativă de omor), iar pe de altă parte, pentru că era impusă condiţia condamnării prin hotărâre penală definitivă. De aceea, luându-se în considerare criticile formulate în decursul timpului şi reglementările adoptate în alte state cu privire la această materie, cu ocazia elaborării noului Cod civil s-a urmărit ca instituţia nedemnităţii succesorale să fie modernizată în aşa fel încât prin aplicarea normelor juridice la realităţile sociale să se creeze condiţiile pentru ca soluţiile pronunţate să corespundă pe deplin ideii de dreptate şi din punctul de vedere al dreptului succesoral.

Noul Cod civil reglementează *nedemnitatea de drept* (art. 958 C. civ.) şi *nedemnitatea judiciară* (art. 959 C. civ.).

35.1. *Nedemnitatea de drept.* Potrivit art. 958 C. civ., este de drept nedemnă de a moşteni:

a) persoana condamnată penal pentru săvârşirea unei infracţiuni cu intenţia de a-l ucide pe cel care lasă moştenire

Această sancţiune civilă, pe lângă cea penală, se justifică prin ideea că ar fi inechitabil şi potrivnic bunelor moravuri şi ordinii publice ca o persoană care săvârşeşte asemenea fapte grave să fie chemată la moştenirea celui pe care l-a ucis sau pe care a încercat să îl ucidă. După cum a decis Curtea Constituţională[2], „autorul unei infracţiuni de omor nu poate pretinde un statut juridic egal cu al celorlalţi cetăţeni, din rândul cărora s-a autoexclus prin fapta sa, astfel încât nedemnitatea instituită în ceea ce îl priveşte nu contravine prevederilor art. 16 şi 20

---

[1] Art. 655 C. civ. de la 1864 prevedea trei cazuri de nedemnitate: a) atentatul la viaţa celui care lasă moştenirea; b) acuzaţia capitală calomnioasă împotriva celui care lasă moştenirea; c) nedenunţarea omorului a cărui victimă a căzut cel care lasă moştenirea. Pentru detalii, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 61-64.

[2] A se vedea dec. nr. 530/2005, publicată în M. Of. nr. 1040 din 23 noiembrie 2005.

din Constituție. [...] Ar fi, de altfel, profund imoral ca legea să recunoască autorului infracțiunii de omor dreptul de moștenire asupra masei succesorale a propriei sale victime". Sau, cum s-a spus[1], „nimeni nu-și poate deschide calea unei moșteniri printr-un omor"[2].

b) persoana condamnată penal pentru săvârșirea, înainte de deschiderea moștenirii, a unei infracțiuni cu intenția de a-l ucide pe un alt succesibil care, dacă moștenirea ar fi fost deschisă la data săvârșirii faptei, ar fi înlăturat sau ar fi restrâns vocația la moștenire a făptuitorului

Textul are în vedere acele situații în care nedemnul l-a ucis sau a încercat să îl ucidă nu pe cel care lasă moștenirea, ci pe un alt succesibil[3] și, în acest mod, și-ar fi creat vocație la moștenire ori și-ar fi sporit cota succesorală pe care ar fi primit-o dacă moștenirea ar fi fost deschisă la data săvârșirii faptei. De exemplu, nedemnul, care este frate al defunctului (și face parte din clasa a II-a de moștenitori), l-a ucis pe fiul defunctului (care face parte din clasa I de moștenitori) și în acest mod ar fi dobândit vocație succesorală concretă la moștenirea *de cuius*-ului, dacă moștenirea ar fi fost deschisă la data săvârșirii faptei. Sau, nedemnul, care este fiu al defunctului, l-a ucis pe celălalt fiu al defunctului și în acest mod ar fi putut să culeagă întreaga moștenire lăsată de către *de cuius*, iar nu doar jumătate, cât i s-ar fi cuvenit dacă moștenea și celălalt fiu al defunctului. Tot astfel, un potențial moștenitor legal l-a ucis sau a încercat să îl ucidă pe cel pe care *de cuius*-ul l-a desemnat legatar (universal, cu titlu universal sau cu titlu particular) și care – dacă moștenirea ar fi fost deschisă la data săvârșirii faptei – l-ar fi înlăturat de la moștenire sau ar fi restrâns vocația la moștenire a potențialului moștenitor legal.

---

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 73.

[2] „*Mercy but murders, pardoning those that kill*" – „Nu-i milă, ci crimă să ierți pe ucigași" (W. Shakespeare, *Romeo și Julieta*, act III, sc. 1). Cuvintele de mai sus au îmbrăcat o frumoasă versiune românească în traducerea poetului Șt.O. Iosif: „*Ești ucigaș tu însuți atunci când/C-un ucigaș ești milostiv și blând*". A se vedea I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, Ed. Vestala, București, 2003, p. 220.

[3] Reamintim că, potrivit art. 1.100 alin. (2) C. civ., „Prin succesibil se înțelege persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală".

Este absolut necesar ca săvârşirea infracţiunii să se fi produs *înainte de deschiderea moştenirii*, astfel cum textul de lege prevede în mod expres. Dacă infracţiunea a fost comisă ulterior, chiar dacă moştenirea *de cuius*-ului nu a fost încă dezbătută, sancţiunea nedemnităţii nu se poate aplica. De exemplu, *de cuius*-ul A are doi copii, C1 şi C2, iar după 5 zile de la data deschiderii moştenirii lui A, copilul C1 săvârşeşte infracţiunea de omor împotriva lui C2 şi este condamnat penal prin hotărâre definitivă. Chiar dacă moştenirea lui A nu a fost dezbătută, C1 nu este nedemn să îl moştenească pe A, deoarece prin săvârşirea infracţiunii de omor împotriva lui C2 nu şi-a sporit cota succesorală ce i se cuvine din moştenirea lui A. Totuşi, în temeiul art. 958 alin. (1) lit. a) C. civ., C1 devine nedemn faţă de C2 şi nu îl va putea moşteni pe acesta în calitate de frate, chiar dacă ar avea vocaţie succesorală concretă la moştenirea lui[1].

De asemenea, pentru a stabili dacă o persoană care a fost condamnată penal pentru săvârşirea infracţiunii de omor sau de tentativă de omor este nedemnă de a moşteni, trebuie să raţionăm ca şi când moştenirea *de cuius*-ului s-ar fi fost deschis *la data săvârşirii faptei*, neavând importanţă ce se va întâmpla ulterior. De exemplu, A are doi copii, C1 şi C2, iar la data de 10 decembrie 2016 C1 săvârşeşte infracţiunea de tentativă de omor împotriva lui C2 şi este condamnat penal prin hotărâre definitivă. C1 devine nedemn de a-l moşteni pe A, a cărui moştenire s-a deschis la 10 aprilie 2018, chiar dacă oricum C2 nu îl va moşteni pe A (bunăoară, pentru că C2 i-a predecedat lui A sau pentru că este nedemn faţă de A ori pentru că a renunţat la moştenirea lui A, după data deschiderii moştenirii acestuia). Aşadar, în acest exemplu, important este faptul că, dacă moştenirea lui A s-ar fi deschis la data de 10 decembrie 2016 (data săvârşirii faptei de nedemnitate), C2 ar fi restrâns vocaţia lui C1 la moştenirea lui A, în sensul că amândoi ar fi primit câte 1/2 din moştenire.

Cu alte cuvinte, legea sancţionează acele fapte deosebit de grave prin care nedemnul urmăreşte să înlăture „obstacolele" care ar fi de natură să îl împiedice să moştenească o anumită persoană sau care, prin existenţa lor, i-ar diminua partea ce i se cuvine din moştenirea acelei persoane.

---

[1] În acelaşi sens, a se vedea D. Negrilă, *op. cit.*, p. 80-81.

Este posibil ca, fiind condamnat penal prin hotărâre definitivă pentru săvârşirea unei *singure* infracţiuni de omor sau de tentativă de omor, făptuitorul să devină nedemn de a culege mai multe moşteniri. De exemplu, soţii A şi B au doi copii, C1 şi C2. Fiind condamnat penal pentru săvârşirea infracţiunii de tentativă de omor împotriva lui C2, făptuitorul C1 devine nedemn faţă de A (tatăl acestuia şi al lui C2), faţă de B (mama lui C1 şi a lui C2) şi faţă de C2 însuşi (ipoteza prezentând importanţă dacă C2 nu are descendenţi, iar C1, în calitate de frate, ar avea vocaţie concretă la moştenirea lui C2). Faţă de A şi B, C1 devine nedemn în temeiul art. 958 alin. (1) lit. b), iar faţă de C2 devine nedemn în temeiul art. 958 alin. (1) lit. a).

Pentru ca o persoană să fie înlăturată de la moştenire în temeiul art. 958 C. civ., trebuie să fie îndeplinite *cumulativ* următoarele condiţii:

i) persoana respectivă să fi ucis sau să fi pus în executare hotărârea de a ucide pe cel despre a cărui moştenire este vorba (omor sau tentativă de omor), în ipoteza reglementată la lit. a), ori să fi ucis sau să fi pus în executare hotărârea de a ucide pe un alt succesibil care, dacă moştenirea ar fi fost deschisă la data săvârşirii faptei, ar fi înlăturat sau ar fi restrâns vocaţia la moştenire a făptuitorului, în ipoteza prevăzută la lit. b).

După cum se ştie, ambele aceste infracţiuni (omor şi tentativă de omor) se săvârşesc *cu intenţie* (directă sau indirectă). Nu se cere ca omorul sau tentativa de omor să fie calificat (de exemplu, cu premeditare). De asemenea, poate fi vorba şi de infracţiunea de ucidere la cererea victimei (art. 190 C. pen.)[1] sau de infracţiunea de ucidere a nou-născutului săvârşită de către mamă [art. 200 alin. (1) C. pen.]. Aceste din urmă infracţiuni sunt tot fapte de „ucidere a unei

[1] Pentru opinia potrivit căreia comiterea infracţiunii de ucidere la cererea victimei nu ar trebui să atragă sancţiunea nedemnităţii de drept, a se vedea S. Murariu, *Nedemnitatea succesorală raportată la infracţiunea de ucidere la cererea victimei*, articol publicat la 21 august 2015 pe *www.juridice.ro*.

Precizăm că, deşi problema referitoare la sancţionarea faptei de ucidere la cererea victimei este una extrem de delicată şi pe plan internaţional (existând şi ţări care au dezincriminat această faptă), dacă legiuitorul român a decis să sancţioneze această faptă pe planul dreptului penal, *a fortiori* se impune aplicarea unei sancţiuni de drept civil (nedemnitatea succesorală).

persoane", dar sancţionate mai blând, în considerarea condiţiilor speciale în care acţionează subiectul activ al infracţiunii. Pe de altă parte însă, uciderea din culpă (art. 192 C. pen.) ori lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte (art. 195 C. pen.) nu atrag sancţiunea nedemnităţii de drept, întrucât nu sunt săvârşite cu intenţia de a ucide[1].

ii) persoana respectivă să fi fost condamnată (penal) – în calitate de autor, coautor, instigator sau complice[2] (inclusiv sub forma favorizării[3]) – pentru omor sau tentativă de omor, iar hotărârea penală de condamnare să fi rămas definitivă.

Dacă făptuitorul nu a fost condamnat penal, trebuie să distingem între *două situaţii*:

- în cazul în care condamnarea pentru săvârşirea infracţiunii de omor sau tentativă de omor este împiedicată prin *decesul autorului*

---

[1] A se vedea, pentru infracţiunea de loviri ori vătămări cauzatoare de moarte, cazurile de nedemnitate judiciară [art. 959 alin. (1) lit. a) C. civ.]. După cum este cunoscut, infracţiunea de loviri ori vătămări cauzatoare de moarte este săvârşită cu *praeterintenţie*, iar nu cu intenţie directă sau indirectă.

[2] Deşi Codul civil nu prevede expres că sancţiunea nedemnităţii îi vizează şi pe instigatori şi pe complici, totuşi, luând în considerare prevederile art. 49 C. pen. („Coautorul, instigatorul şi complicele la o infracţiune săvârşită cu intenţie ***se sancţionează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor***. La stabilirea pedepsei se ţine seama de contribuţia fiecăruia la săvârşirea infracţiunii, precum şi de dispoziţiile art. 74"), faptul că uneori sunt mai grave faptele săvârşite de instigatori sau de complici, precum şi raţiunea legii în materia nedemnităţii, opinăm că şi în prezent, ca şi sub imperiul Codului civil anterior, trebuie decis ca toţi participanţii la comiterea infracţiunii (autori, instigatori, complici) să fie nedemni. În acelaşi sens, a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1075. Pentru amănunte privind instigarea şi complicitatea, a se vedea Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ed. a 2-a, revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016, p. 382-390.

[3] Este vorba de cel care a fost „favorizator la omorul ori încercarea de omor a defunctului" (M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 74), deci de favorizarea-**complicitate**. În cazul infracţiunii de favorizare a făptuitorului (art. 269 C. pen.), deşi se săvârşeşte cu intenţie, nu intervine nedemnitatea de drept, pentru că moştenitorul nu participă, sub nicio formă, la săvârşirea de către altul a omorului sau a tentativei de omor. Apreciem însă că, în anumite situaţii, pentru săvârşirea infracţiunii de favorizare a făptuitorului poate interveni nedemnitatea judiciară.

faptei, prin *amnistie* sau prin *prescripția răspunderii penale*, nedemnitatea operează dacă acele fapte au fost constatate printr-o hotărâre judecătorească civilă definitivă [art. 958 alin. (2) C. civ.][1]. Aşadar, instanța civilă este competentă să soluționeze cauze în cadrul cărora i se solicită să constate că au fost întrunite toate elementele infracțiunii de omor sau tentativă de omor, dar condamnarea nu a intervenit din cauza motivelor enumerate mai sus[2]. Apreciem că, pentru justa

[1] Din punct de vedere procedural (avem în vedere exigențele impuse de art. 35 din noul Cod de procedură civilă, potrivit căruia „Cel care are interes poate să ceară constatarea existenței sau inexistenței unui drept. Cererea nu poate fi primită dacă partea poate cere realizarea dreptului pe orice altă cale prevăzută de lege"), nu trebuie să existe nicio ezitare a instanțelor de judecată în a constata săvârşirea de către pârât a faptelor care atrag nedemnitatea, pentru simplul motiv că însuşi Codul civil abilitează instanțele să facă o astfel de constatare. În definitiv, instanțele constată inexistența dreptului de moştenire al pârâtului întrucât acesta este nedemn de a moşteni, iar acest aspect trebuie să rezulte în mod clar din dispozitivul hotărârii. Din examinarea practicii judiciare ulterioare intrării în vigoare a noului Cod civil rezultă că, în mod constant, instanțele *constată* că este nedemn de a moşteni cel care a săvârşit o faptă dintre cele prevăzute de lege (a se vedea, de exemplu: Jud. Găeşti, sent. civ. nr. 1016/2014, Jud. Piteşti, sent. civ. nr. 5332/2015, Jud. Oltenița, sent. civ. nr. 1111/2015, Jud. Deva, sent. civ. nr. 705/2016, Jud. Baia Mare, sent. civ. nr. 3547/2017, toate publicate pe *www.rolii.ro*.

[2] Anterior adoptării Codului civil, România a fost condamnată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului prin Hotărârea din 1 decembrie 2009 în cauza *Velcea şi Mazăre împotriva României* (publicată în M. Of. nr. 373 din 7 iunie 2010). Dat fiind caracterul inedit al hotărârii şi importanța deosebită a acesteia pentru sistemul nostru de drept, în cele ce urmează vom reproduce cele mai importante părți din hotărâre, care interesează materia nedemnității succesorale.

La originea cauzei s-a aflat o cerere îndreptată împotriva României, prin care reclamanții Ştefan Velcea şi Florica Mazăre au sesizat Curtea, susținând că li s-ar fi încălcat drepturile garantate de art. 2 şi 8 din Convenție.

Tatiana A. (fiica reclamantului Ştefan Velcea şi sora reclamantei Florica Mazăre) introdusese acțiune de divorț. Dat fiind comportamentul violent al soțului său, Aurel A., ea s-a mutat la domiciliul reclamantului.

În seara zilei de 7 ianuarie 1993, în jurul orei 18,00, Aurel A. şi fratele său, George L., agent de poliție, s-au deplasat la domiciliul reclamantului. Aurel A. avea de gând să o convingă pe soția lui să renunțe la procesul de divorț şi să se întoarcă la domiciliul familial. Nemulțumit că nu a putut să o convingă pe soția lui

să se întoarcă în căminul familial, Aurel A. s-a înfuriat şi a scos un cuţit, cu care le-a ucis pe soţia şi pe soacra sa şi l-a rănit pe reclamant (socrul său). Două ore mai târziu, Aurel A. s-a sinucis. Acesta a lăsat două scrisori în care mărturisea că le ucisese pe soţia şi pe soacra sa.

În cadrul acţiunii care a avut ca obiect partajarea bunurilor care aparţinuseră Tatianei A., instanţele de judecată au recunoscut drepturi succesorale şi lui Lucian L., fratele lui Aurel A., care a moştenit prin retransmitere cota care i s-a cuvenit lui Aurel A., în calitate de soţ supravieţuitor. Reclamanţii au susţinut că Aurel A. era nedemn de a moşteni, dar instanţele de judecată, bazându-se pe existenţa unei jurisprudenţe constante şi pe doctrină, au apreciat că art. 655 din Codul civil de la 1864 ce reglementa cauzele de nedemnitate succesorală cerea o hotărâre definitivă de condamnare a succesorului pentru omor pentru a putea fi înlăturat ca moştenitor al persoanei decedate. Or, în speţă, Aurel A. nu fusese condamnat printr-o hotărâre judecătorească definitivă, deoarece se sinucisese la puţin timp după ce şi-a ucis soţia. Astfel, Lucian L., fratele lui Aurel A., putea deveni moştenitorul fiicei reclamantului.

Curtea a hotărât că a avut loc încălcarea art. 8 din Convenţie [„1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieţii sale private şi de familie, a domiciliului său şi a corespondenţei sale. 2. Nu este admis amestecul unei autorităţi publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege şi dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea naţională, siguranţa publică, bunăstarea economică a ţării, apărarea ordinii şi prevenirea faptelor penale, protejarea sănătăţii sau a moralei ori protejarea drepturilor şi libertăţilor altora"], în ceea ce priveşte refuzul instanţelor de a constata nedemnitatea succesorală a lui Aurel A., în măsura în care capătul de cerere se referă la reclamant. De asemenea, a obligat statul pârât să plătească reclamantului 15.000 EUR, cu titlu de daune morale, iar reclamantei 8.000 EUR, cu titlu de daune morale.

Principalele argumente ale Curţii au fost următoarele:

„Curtea reaminteşte încă de la început că viaţa de familie nu cuprinde numai relaţii cu caracter social, moral sau cultural, de exemplu în sfera educaţiei copiilor; ea înglobează şi interese materiale, astfel cum o arată în special pensiile alimentare şi locul atribuit rezervei ereditare în ordinea juridică internă a majorităţii statelor contractante. Pe de altă parte, Curtea a afirmat deja că domeniul succesiunilor şi al liberalităţilor între rude apropiate apare ca strâns legat de viaţa de familie (*Marckx împotriva Belgiei*, Hotărârea din 13 iunie 1979, seria A nr. 31, pp. 23 şi 24, § 52, şi *Pla şi Puncernau împotriva Andorrei*, nr. 69.498/01, § 26, CEDO 2004-VIII). Drepturile succesorale constituie, aşadar, un element al

vieții de familie ce nu poate fi neglijat. Curtea reamintește că art. 8 din Convenție nu impune totuși recunoașterea unui drept general la liberalități sau la o anumită parte din succesiunea autorilor persoanei ori chiar a altor membri din familia sa; și în materie patrimonială, acest articol lasă, în principiu, statelor contractante dreptul de a alege mijloacele menite să permită fiecăruia să aibă o viață de familie normală, iar acest drept nu este indispensabil în căutarea acesteia.

Curtea observă că, în speță, reclamantul denunță în principal faptul că fratele ginerelui său, Lucian L., a moștenit-o pe fiica sa decedată. De asemenea, Curtea observă că, pe baza unei jurisprudențe constante referitoare la interpretarea art. 655 § 1 din Codul civil, instanțele interne au refuzat să îl califice ca nedemn pe ginerele reclamantului, Aurel A., pe motiv că acesta nu fusese condamnat pentru omor printr-o hotărâre judecătorească definitivă. Fratele său a putut astfel să îi ia locul la succesiune și să o moștenească pe fiica reclamantului.

Pentru Curte, limitările aduse de Codul civil român asupra capacității reclamantului de a primi o anumită parte din succesiunea fiicei sale din cauza existenței unor prevederi succesorale în favoarea unui soț nu intră, în sine, în contradicție cu Convenția (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Marckx*, menționată mai sus, § 53, *Merger și Cros împotriva Franței*, nr. 68.864/01, § 47, 22 decembrie 2004). Cu toate acestea, Curtea constată că, în speță, nu este vorba de dreptul la o numită parte din succesiune, astfel cum susține Guvernul, ci mai degrabă de o contestare a calității de succesori. În concluzie, art. 8 din Convenție intră în discuție.

Curtea observă în continuare că această cauză se referă la un litigiu succesoral între două persoane private. Cauza ar putea fi analizată din perspectiva unei ingerințe a instanțelor naționale în respectarea vieții de familie a reclamantului, dacă interpretarea dată de acestea prevederilor legale aplicabile ar trebui considerată ca și cum ar încălca art. 8 din Convenție, sau din perspectiva omisiunii instanțelor, în raporturi dintre persoane private, de a-și respecta obligațiile pozitive ce decurg din art. 8 și care vizează adoptarea de măsuri eficiente, rezonabile și adecvate pentru protejarea dreptului la viața de familie a reclamantului în aplicarea prevederilor legale respective [*Schaefer împotriva Germaniei* (dec.), nr. 14.379/03, 4 septembrie 2007].

Curtea poate totuși să lase deschisă această chestiune. Indiferent dacă abordăm cauza din perspectiva unei obligații pozitive, în sarcina statului, de a adopta măsuri rezonabile și adecvate pentru a proteja drepturile de care reclamantul beneficiază conform paragrafului 1 al art. 8, sau din perspectiva unei ingerințe a unei autorități publice ce trebuie justificată conform paragrafului 2, principiile aplicabile sunt destul de asemănătoare. În cele două cazuri, trebuie ținut cont de justul echilibru ce trebuie păstrat între interesele concurente ale individului și ale

societăţii în ansamblul ei; de asemenea, în cele două cazuri, statul se bucură de o anumită marjă de apreciere pentru a stabili prevederile ce trebuie adoptate pentru a asigura respectarea Convenţiei. În plus, chiar şi în cazul obligaţiilor pozitive ce rezultă din paragraful 1, obiectivele enumerate la paragraful 2 pot juca un anumit rol în căutarea echilibrului dorit (*Powell şi Rayner împotriva Regatului Unit*, 21 februarie 1990, § 41, seria A nr. 172, *Lopez Ostra împotriva Spaniei*, 9 decembrie 1994, § 51, seria A nr. 303-C, şi *Hatton şi alţii împotriva Regatului Unit* [MC], nr. 36.022/97, § 98, CEDO 2003-VIII).

Curtea constată că erau în conflict două interese: pe de o parte, interesul reclamantului, care dorea ca Aurel A. să fie declarat nedemn să o moştenească pe fiica sa, şi, pe de altă parte, cel al lui Lucian L., de a-l moşteni pe fratele său, inclusiv acea parte a bunurilor ce îi aparţinuse Tatianei A., în lipsa unei hotărâri definitive de condamnare a fratelui său. Necesitatea unei hotărâri judiciare definitive de condamnare pentru omor în vederea calificării unei persoane ca nedemnă îşi poate găsi justificarea în protecţia drepturilor şi libertăţilor altuia, unul dintre scopurile legitime prevăzute de art. 8 § 2 din Convenţie. O astfel de hotărâre de condamnare aduce, în principiu, o garanţie de securitate juridică faţă de orice altă constatare a vinovăţiei persoanei presupuse a fi nedemnă, ceea ce serveşte intereselor societăţii.

Curtea reaminteşte că Convenţia nu îi impune unui stat membru să adopte prevederi legislative în materie de nedemnitate succesorală. Cu toate acestea, odată ce aceste prevederi au fost adoptate, ele trebuie aplicate în conformitate cu scopul lor. Astfel, în speţă, pentru a stabili dacă instanţele naţionale au păstrat un just echilibru între interesele concurente, Curtea este nevoită să acorde o atenţie specială aplicabilităţii regulii prevăzute de Codul civil în materie de nedemnitate şi, mai ales, aplicării sale în speţă (*Osman împotriva Regatului Unit*, Hotărârea din 28 octombrie 1998, Culegere 1998-VIII, § 150). Ca excepţii de la exercitarea dreptului la respectarea vieţii de familie, argumentele instanţelor impun o analiză atentă şi detaliată de către Curte (*Emonet şi alţii împotriva Elveţiei*, nr. 39.051/03, § 77, CEDO 2007-...). Curtea nu neagă faptul că obligaţia de a interpreta şi de a aplica dreptul intern le revine în primul rând autorităţilor naţionale, mai ales instanţelor jurisdicţionale, şi nu îşi va substitui propria interpretare a dreptului în locul interpretării lor, afară de situaţiile arbitrare (*Bulut împotriva Austriei*, 22 februarie 1996, Culegere 1996-II, § 29, şi *Tejedor Garcia împotriva Spaniei*, 16 decembrie 1997, Culegere 1997-VIII, § 31). Cu toate acestea, în măsura în care Curtea este competentă să controleze procedura urmată în faţa instanţelor interne, ea consideră că o aplicare prea rigidă a prevederilor legale se poate dovedi contrară art. 8 din Convenţie.

În acest sens, Curtea observă că rezoluţia de clasare a cauzei din 20 august 1993 a declarat că Aurel A. era autorul morţii Tatianei A. (a se vedea paragraful 24 de mai sus). Parchetul şi-a întemeiat soluţia în special pe o scrisoare găsită în apartamentul lui Aurel A., în care acesta recunoştea că şi-a ucis soţia. Mai mult chiar, membrii familiei lui Aurel A., printre care Lucian L., nu au negat niciodată că Aurel A. era autorul morţii Tatianei A.

Fără a ignora importanța principiului securității raporturilor juridice în orice ordine juridică națională, principiu a cărui importanță a afirmat-o în mai multe rânduri, Curtea apreciază, având în vedere circumstanțele speciale ale cauzei de față, că interpretarea prevederii din Codul civil ce reglementează cauzele de nedemnitate a fost prea restrictivă, în detrimentul vieții de familie a reclamantului. În opinia sa, nu exista nicio îndoială cu privire la vinovăția lui Aurel A. Neținând cont de constatarea parchetului, de mărturisirea autorului omorului și de recunoașterea de către familie a vinovăției acestuia, instanțele au mers dincolo de ceea ce era necesar pentru a asigura respectarea principiului securității juridice.

Curtea nu poate admite ca, în urma decesului unei persoane, caracterul ilicit al acțiunilor sale să rămână fără efect. Desigur, principiile care guvernează răspunderea penală a unei persoane suspectate că ar fi comis fapte interzise de legea penală și aplicarea lor de către autoritățile naționale împiedicau, pe bună dreptate, odată ce s-a hotărât clasarea dosarului, continuarea anchetei privind răspunderea lui Aurel A. după decesul său. Curtea nu poate readuce în discuție acest principiu fundamental al dreptului penal național ce constă în caracterul personal și netransmisibil al răspunderii penale. Nu e mai puțin adevărat faptul că recunoașterea formală, de către autorități, a caracterului ilicit al unor astfel de acțiuni înainte de a ajunge la decizia de a clasa cauza, determinată de decesul persoanei în cauză, ar trebui să constituie, pe de o parte, un mesaj clar trimis opiniei publice că autoritățile nu sunt dispuse să tolereze astfel de acțiuni și, pe de altă parte, ar trebui să servească părților interesate, în pretențiile cu caracter civil pe care le pot avea (a se vedea, *mutatis mutandis*, *Niță împotriva României*, nr. 10.778/02, § 36, 4 noiembrie 2008).

Respectarea vieții de familie a reclamantului ar fi impus luarea în considerare a circumstanțelor speciale și, ca să le numim așa, excepționale, ale cauzei pentru a evita o aplicare mecanică a principiilor de interpretare a prevederilor art. 655 § 1 din Codul civil. Curtea concluzionează de aici că, având în vedere situația foarte specială din cauza de față (paragraful 128 de mai sus) și ținând cont de marja de apreciere limitată de care beneficia statul pârât pentru o chestiune ce privește viața de familie, nu a fost păstrat un just echilibru între interesele succesorului Aurel A., pe de o parte, și interesele reclamantului, pe de altă parte.

Prin urmare, a avut loc încălcarea art. 8 din acest punct de vedere. Curtea ia totuși act cu interes de modificarea legislativă recentă referitoare la clauza privind nedemnitatea succesorală în noul Cod civil român (...), modificare ce merge în același sens cu cel al raționamentului său expus mai sus".

Precizăm că, sub imperiul Codului civil de la 1864, în literatura de specialitate (a se vedea, de exemplu, D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*, Ed. Rosetti, București, 2003, p 52 și lucrările acolo citate) s-a apreciat că reglementarea era inechitabilă și criticabilă, întrucât în cazul în care ucigașul se sinucide imediat după comiterea crimei, el culege moștenirea celui pe care l-a omorât și o va transmite rudelor sale, în detrimentul rudelor celui ucis. Și aceste opinii au fost avute în vedere cu ocazia elaborării noului Cod civil.

soluţionare a cauzei civile, deosebit de utile pot fi probele administrate de organele de urmărire penală, dar instanţa civilă poate administra orice alte probe prevăzute de lege.

Potrivit art. 153 alin. (2) din noul Cod penal, prescripţia nu înlătură răspunderea penală în cazul infracţiunilor de omor (omor simplu şi omor calificat) şi al infracţiunilor intenţionate urmate de moartea victimei. Aceasta înseamnă că în cazul acestor infracţiuni nu se mai pune problema ca cel care a comis fapte care atrag nedemnitatea să nu fie condamnat (aşa cum se întâmpla la momentul intrării în vigoare a noului Cod civil)[1].

- în cazul în care condamnarea pentru săvârşirea infracţiunii de omor sau tentativă de omor nu a intervenit, indiferent din ce alt motiv (de exemplu, făptuitorul a fost achitat pentru că a fost în legitimă apărare ori s-a dispus clasarea, prin ordonanţa dată de procuror, pentru iresponsabilitate etc.)[2], făptuitorul nu va fi nedemn, întrucât lipseşte condiţia condamnării[3].

În încheiere, menţionăm că, atunci când s-a lucrat la Codul civil în cadrul Comisiei care a funcţionat în perioada 2006-2009 la Ministerul Justiţiei, nu au existat niciun fel de informaţii cu privire la existenţa acestei cauze pe rolul CEDO. De altfel, Codul civil a fost adoptat în anul 2009, iar hotărârea Curţii a fost pronunţată la sfârşitul anului 2010. Comisia de Cod civil a avut în vedere caracterul profund nedrept al reglementării existente în Codul civil anterior, precum şi opiniile critice formulate în decursul timpului. Din fericire, noua reglementare creează toate condiţiile ca, cel puţin din acest punct de vedere, să se pronunţe hotărâri care să nu mai trezească sentimentul de nedreptate şi care să nu mai atragă condamnări ale statului român la CEDO.

[1] Potrivit art. 153 alin. (3) C. pen., prescripţia nu înlătură răspunderea penală nici în cazul infracţiunilor de omor (omor simplu şi omor calificat) şi al infracţiunilor intenţionate urmate de moartea victimei pentru care nu s-a împlinit termenul de prescripţie, generală sau specială, la data intrării în vigoare a acestor dispoziţii. Pentru amănunte, a se vedea Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 411-412.

[2] A se vedea, în acest sens, TJ Mureş, dec. civ. nr. 365/1982, cu *Notă* de N. Pleşan, în RRD nr. 9/1983, p. 46-49.

[3] În practică s-a decis că, deşi pârâtul a avut un comportament agresiv faţă de defunctă, astfel cum s-a reţinut în situaţia de fapt, în cauză nu este îndeplinită condiţia de a fi pronunţată o hotărâre de condamnare a acestuia pentru respectivele fapte, în dosarul penal constituit efectuându-se în continuare cercetări în

În schimb, nedemnitatea va opera dacă moştenitorul condamnat a fost ulterior amnistiat (amnistie postcondamnatorie), grațiat sau reabilitat, deoarece aceste măsuri de politică penală nu şterg intenția de a ucide, ci numai condamnarea sau executarea pedepsei[1] ori unele efecte secundare ale condamnării (interdicții, incapacități şi decăderi).

Atunci când, în caz de omor sau de tentativă de omor, săvârşirea faptei rezultă dintr-o hotărâre penală de condamnare, intervenția instanței civile care să constate nedemnitatea apare ca inutilă[2]. Dacă a intervenit condamnarea şi totuşi nedemnitatea ar fi contestată în cadrul unei petiții de ereditate, instanța civilă va fi chemată numai să constate că în penal condamnarea a intervenit pentru fapta prevăzută de legea civilă (şi nu pentru altă infracțiune, de exemplu, ucidere din culpă) şi că deci, în puterea legii, moştenitorul este îndepărtat de la moştenire ca nedemn.

iii) efectele nedemnității de drept să nu fi fost înlăturate în mod expres prin testament sau printr-un act autentic notarial de către cel care lasă moştenirea[3].

Potrivit art. 958 alin. (3) C. civ., „Nedemnitatea de drept poate fi constatată **oricând**, la cererea oricărei persoane interesate sau din oficiu de către instanța de judecată ori de către notarul public, pe baza hotărârii judecătoreşti din care rezultă nedemnitatea".

Dată fiind gravitatea faptelor săvârşite de către nedemn, legiuitorul a considerat că nedemnitatea de drept poate fi oricând constatată, chiar dacă din punct de vedere practic, în multe situații, restituirea bunurilor succesorale însuşite de către nedemn se poate face doar prin echivalent.

---

cadrul Parchetului de pe lângă Tribunalul Bucureşti. Reclamanta are însă posibilitatea promovării unei cereri de chemare în judecată împotriva pârâtului dacă acesta va fi condamnat, iar respingerea la acest moment a cererii nu dobândeşte autoritate de lucru judecat față de alte cereri ulterioare care vizează o altă situație de fapt (Jud. sect. 4 Bucureşti, sent. civ. nr. 10671/2014, publicată pe *www.rolii.ro*).

[1] A se vedea: T. Reg. Ploieşti, dec. nr. 3215/1956, în LP nr. 8/1957, p. 106; TS, col. civ., dec. nr. 769/1955 şi nr. 86/1957, citate după M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 74, şi N. Pleşan, *loc. cit.*, p. 48.

[2] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 76.

[3] Pentru amănunte, a se vedea *infra* nr. 38.

De asemenea, deşi sunt învestiţi cu cauze civile, guvernate de regulă de principiul disponibilităţii, atât instanţele de judecată, cât şi notarii publici pot invoca *din oficiu* nedemnitatea. În orice caz, dacă li se pune la dispoziţie hotărârea penală (sau civilă) din care rezultă că un succesibil este nedemn, atât instanţa de judecată, cât şi notarul public *au obligaţia* să ia act de nedemnitate şi să procedeze în consecinţă.

Pentru identificarea cu mai mare uşurinţă a persoanelor care sunt nedemne de drept, credem că s-ar impune ca, la nivelul Uniunii Naţionale a Notarilor Publici din România, să se creeze o bază de date care să cuprindă toate persoanele condamnate penal prin hotărâri definitive pentru săvârşirea infracţiunilor de omor şi tentativă de omor. Informaţiile ar urma să fie furnizate de tribunale, adică de instanţele penale care soluţionează în primă instanţă cauzele de acest gen şi care sunt şi instanţe de executare. Această bază de date ar fi extrem de utilă mai ales în acele situaţii în care nedemnul ar fi chemat cu prioritate la moştenire (de exemplu, este copilul defunctului), au trecut mai mulţi ani de la comiterea faptei (ceea ce înseamnă că amintirea faptelor nu mai este vie), iar nedemnul s-ar grăbi să dezbată succesiunea, să obţină certificatul de moştenitor şi să valorifice bunurile succesorale.

35.2. *Nedemnitatea judiciară.* Potrivit art. 959 C. civ., poate fi declarată nedemnă de a moşteni:

a) persoana condamnată penal pentru săvârşirea, cu intenţie, împotriva celui care lasă moştenirea, a unor fapte grave de violenţă, fizică sau morală, ori, după caz, a unor fapte care au avut ca urmare moartea victimei;

După cum se observă, pentru a fi declarată nedemnă este necesar ca persoana care a săvârşit faptele prevăzute de lege să fie *condamnată penal* prin hotărâre definitivă. Sancţiunea intervine numai dacă faptele sunt săvârşite împotriva *de cuius*-ului, nu şi împotriva altor persoane, oricât de apropiate ar fi acestea din urmă *de cuius*-ului.

Includem în categoria faptelor grave de violenţă fizică, de exemplu: vătămarea corporală (art. 194 C. pen.), tortura (art. 282 C. pen.), relele tratamente aplicate minorului (art. 197 C. pen.), tâlhăria (art. 233 C. pen.), violul (art. 218) etc.[1].

[1] Apreciem că pentru a decide dacă fapta se încadrează în ipoteza normei juridice, *instanţa trebuie să analizeze circumstanţele în care fapta a fost*

Includem în categoria faptelor grave de violență morală, de exemplu: inducerea în eroare a organelor judiciare (art. 268 C. pen.), mărturia mincinoasă (art. 273 C. pen.), şantajul (art. 207 C. pen.), traficul de persoane (art. 210 C. pen.), traficul de minori (art. 211 C. pen.) etc.[1].

Fapte care au avut ca urmare moartea victimei sunt: lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte (art. 195 C. pen.), întreruperea cursului sarcinii care a avut ca urmare moartea femeii însărcinate [art. 201 alin. (3) C. pen.], lipsirea de libertate în mod ilegal care a avut ca urmare moartea victimei [art. 205 alin. (4) C. pen.], agresiunea sexuală care a avut ca urmare moartea victimei [art. 219 alin. (3)], tâlhăria sau pirateria care au avut ca urmare moartea victimei (art. 236 C. pen.) etc.[2].

b) persoana care, cu rea-credință, a ascuns, a alterat, a distrus sau a falsificat testamentul defunctului;

c) persoana care, prin dol sau violență, l-a împiedicat pe cel care lasă moştenirea să întocmească, să modifice sau să revoce testamentul.

---

comisă. De exemplu, infracțiunea de lovire sau alte violențe (art. 193 C. pen.) nu reprezintă o faptă **gravă** de violență fizică (în sens contrar, a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1077; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalitățile*, 2017, p. 22), dar săvârşirea infracțiunii de vătămare corporală (art. 194 C. pen.) reprezintă o faptă gravă de violență fizică. A se vedea şi Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 59.

[1] Nu se încadrează în categoria faptelor **grave** de violență morală, de exemplu, infracțiunile de amenințare (art. 206 C. pen.) (în sens contrar, a se vedea: C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1077; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalitățile*, 2017, p. 22), violarea secretului corespondenței [art. 302 alin. (1) C. pen.], nerespectarea măsurilor privind încredințarea minorului (art. 379 C. pen.) etc.

[2] Aceste infracțiuni sunt săvârşite cu intenție depăşită (*praeterintenție*), care este o formă mixtă de vinovăție ce cuprinde intenția şi culpa reunite. După cum s-a spus (Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *op. cit.*, p. 142), „în cazul praeterintenției faptuitorul acționează cu *intenție directă*, de cele mai multe ori, pentru producerea (obținerea) unui anumit rezultat, iar rezultatul mai grav se datorează culpei acestuia". Aşadar, textul art. 959 alin. (1) lit. a) C. civ. are în vedere realitatea potrivit căreia şi faptele care au avut ca urmare moartea victimei sunt săvârşite *tot cu intenție*, dar rezultatul produs este mult mai grav (respectiv, moartea victimei) decât cel urmărit sau acceptat de făptuitor prin săvârşirea faptei.

Aceste fapte sunt sancţionate întrucât este profund imoral să se nesocotească voinţa celui care lasă moştenirea ori să fie împiedicat *de cuius*-ul să dispună, după cum doreşte, pentru timpul când nu va mai fi în viaţă. Se constată că, şi în aceste cazuri, voinţa făptuitorului este aceea de a înlătura o anumită persoană de la moştenire sau de a crea premisele ca el să culeagă moştenirea în alte condiţii decât cele dorite de către *de cuius;* acestea sunt, de altfel, şi motivele pentru care sancţiunea este atât de severă.

Faptele menţionate la lit. b) trebuie comise *cu rea-credinţă*, iar nu din eroare sau la solicitarea celui care lasă moştenirea[1]. Astfel, nu va fi sancţionată persoana care a ascuns testamentul la solicitarea *de cuius*-ului pentru a-l proteja împotriva altor potenţiali moştenitori sau pentru a-l înmâna celui indicat de către *de cuius*. Tot astfel, nu va fi declarată nedemnă de a moşteni persoana care a distrus testamentul din eroare (de exemplu, încercând să facă ordine pe biroul *de cuius*-ului a distrus hârtiile care păreau a fi ciorne fără valoare şi între care se afla şi testamentul olograf) sau la solicitarea expresă a celui care lasă moştenirea. De asemenea, nu va fi declarată nedemnă nici persoana care a scris testamentul după dictarea *de cuius*-ului, crezând că un astfel de testament este valabil şi recunoscând că ea l-a scris în întregime şi nici acela care a efectuat anumite modificări ale testamentului la cererea celui care lasă moştenirea. Considerăm că este de bună-credinţă acela care, atunci când se pune problema executării testamentului şi se observă anumite nereguli (adăugiri, modificări etc.), recunoaşte faptul că este autorul acestor intervenţii asupra testamentului.

„*Ascunderea testamentului*" înseamnă atât dosirea testamentului la domiciliul sau la reşedinţa defunctului pentru a nu fi găsit de către moştenitori[2], cât şi luarea testamentului de la domiciliul sau de la reşedinţa defunctului şi plasarea lui într-un alt loc, unde moştenitorii nu au acces[3]. De asemenea, considerăm că ascunde testamentul şi

---

[1] A se vedea şi D. Negrilă, *op. cit.*, p. 85-86.

[2] Inclusiv punerea testamentului într-un loc ferit pentru a fi sustras ulterior în condiţii de siguranţă.

[3] A se vedea şi D. Negrilă, *op. cit.*, p. 86-87. Considerăm întemeiată opinia potrivit căreia testamentul poate fi unul olograf sau chiar autentic, dar despre existenţa căruia legatarii să nu aibă cunoştinţă.

persoana care a primit testamentul de la defunct pentru a-l păstra şi pentru a-l preda celor interesaţi sau organelor competente şi care, după data deschiderii moştenirii, nu predă testamentul celor interesaţi, notarului public sau instanţei de judecată, după caz.

„*Alterarea testamentului*" înseamnă modificarea materială a redactării textului înscrisului de către o altă persoană prin adăugiri, înlocuiri, ştergeri de cuvinte, cifre, date, semne de punctuaţie etc. De asemenea, alterarea poate consta în deteriorarea în tot sau în parte a conţinutului înscrisului testamentar prin mâzgălituri (care să acopere textul, făcându-l indescifrabil), prin folosirea unor agenţi externi (apă, cerneală etc.) ori prin ruperea testamentului. Pot fi întrebuinţate concomitent mai multe procedee, cum ar fi, de pildă, înlăturarea unui text, urmată de adăugarea altui text, cu conţinut diferit, în care s-a imitat scrisul iniţial[1]. Alterarea poate viza testamentul în integralitatea sa ori numai anumite părţi ale acestuia (de exemplu, dispoziţia testamentară care conţine un anumit legat cu titlu particular)[2].

„*Falsificarea testamentului*" poate însemna:

i) contrafacerea scrierii. A contraface înseamnă a imita, a plăsmui, a reproduce ceva în mod fraudulos, atribuindu-i caracter de autenticitate. A contraface o scriere înseamnă a reproduce fraudulos scrierea unei persoane pentru a face să se creadă că scrierea este cea originală

---

[1] În doctrina de drept penal s-a arătat că ne aflăm în prezenţa alterării unui înscris ori de câte ori „în corpul unei scrieri se adaugă, se şterge sau se îndreaptă o frază, un cuvânt, o literă, în aşa fel încât se schimbă sensul unei dispoziţii ori i se denaturează substanţa, precum şi atunci când corpului unei scrieri i se substituie altul, fie înlăturând primele caractere, cu ajutorul unor procedee chimice sau mecanice, fie adaptând deasupra o altă hârtie, fie chiar aducând şi aşezând în partea de jos a corpului unei scrieri false, o semnătură nealterată" (R. Garraud, *Traité théorique et pratique du droit pénal français*, vol. IV, Paris, 1922, p. 220-221, citat în *Codul penal comentat şi adnotat,* vol. II, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977, p. 252). Aceste considerente pot fi avute în vedere şi atunci când se pune problema alterării testamentului.

[2] În legătură cu această chestiune menţionăm că dacă în cuprinsul testamentului se identifică o scriere străină şi aceasta s-a făcut fără ştirea testatorului (chiar dacă în timpul vieţii lui), testamentul va fi valabil aşa cum a fost redactat de el, fără luarea în considerare a intervenţiei străine. Cel care a efectuat modificările în aceste condiţii poate fi declarat nedemn.

şi exprimă voinţa persoanei la care face referire testamentul. Imitarea poate fi servilă (când este realizată prin desenarea scrisului original) sau liberă (când scrisul original este redat după un studiu prealabil sau din memorie)[1]. Contrafacerea scrierii poate fi realizată fie de către succesibil, fie chiar de către un terţ, însă la cererea succesibilului[2] (de exemplu, terţul imită foarte bine scrisul altor persoane). În ambele situaţii succesibilul poate fi declarat nedemn pentru că raţiunea legii, respectiv nesocotirea voinţei *de cuius*-ului, se regăseşte în egală măsură în cele două ipoteze.

ii) contrafacerea subscrierii, care presupune fie imitarea semnăturii obişnuite (indescifrabile) a testatorului, fie aplicarea unei semnături care creează aparenţa că este a testatorului (de exemplu, reproducerea în integralitate a numelui şi a prenumelui ori a numelui şi a iniţialei prenumelui testatorului).

„*Distrugerea testamentului*" înseamnă a nimici, a face să nu mai existe testamentul, indiferent de modalitatea folosită: ardere, nimicirea cu ajutorul tocătorului (distrugătorului) de hârtie, aruncarea la gunoi şi imposibilitatea recuperării testamentului etc. Distrugerea testamentului olograf de către testator implică revocarea tacită a testamentului. Tot astfel, art. 1.052 alin. (2) C. civ. prevede că distrugerea de către un terţ a testamentului olograf, cunoscută de testator, atrage revocarea, cu condiţia ca acesta să fi fost în măsură să îl refacă. Dacă terţul a distrus testamentul la cererea testatorului, nu se va pune problema ca terţul să fie declarat nedemn.

Art. 959 alin. (1) lit. c) prevede că este nedemnă de a moşteni persoana care, prin dol sau violenţă, l-a împiedicat pe cel care lasă moştenirea să întocmească, să modifice sau să revoce testamentul.

După cum se observă, nu atrage sancţiunea nedemnităţii fapta unei persoane care, prin dol sau violenţă, **l-a determinat** pe *de cuius* să

---

[1] V. Papadopol, *Codul penal comentat şi adnotat*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, vol. II, 1977, p. 251.

[2] D. Negrilă, *op. cit.*, p. 88. Succesibilul apare în acest caz ca un veritabil instigator, care se foloseşte în interes propriu de talentul şi priceperea terţului în a imita scrisul *de cuius*-ului. Dacă s-ar admite soluţia contrară, cei interesaţi în falsificarea testamentului altuia ar fi „invitaţi" să recurgă la serviciile unor terţi „experimentaţi".

întocmească, să modifice sau să revoce testamentul, dar în acest caz poate interveni *nulitatea* testamentului pentru *captație* sau *sugestie* (care sunt forme de manifestare a dolului în materie de liberalități) ori pentru violență[1].

Este important de subliniat faptul că, pentru a fi declarată nedemnă, nu este necesar ca persoana care a comis faptele prevăzute la lit. b) și c) să fie condamnată penal. Nu este mai puțin adevărat că uneori poate exista și o hotărâre de condamnare, de exemplu pentru săvârșirea infracțiunii de furt sau de distrugere ori de fals. Fiind vorba de fapte juridice, iar nu de acte juridice, pentru dovedirea faptelor care pot atrage nedemnitatea pot fi folosite orice mijloace de probă permise de lege.

Spre deosebire de nedemnitatea de drept, care poate fi constatată oricând, în cazul nedemnității judiciare art. 959 alin. (2) prevede că, „Sub sancțiunea **decăderii**, orice succesibil poate cere instanței judecătorești să declare nedemnitatea **în termen de un an** de la data deschiderii moștenirii. Introducerea acțiunii constituie un act de acceptare tacită a moștenirii de către succesibilul reclamant". Fiind un termen de decădere, termenul de un an nu este supus suspendării și întreruperii [art. 2.548 alin. (1) C. civ.][2]. Acțiunea prin care se solicită instanței să declare nedemnitatea celui care a săvârșit faptele prevăzute de lege poate fi introdusă numai de un succesibil. Această soluție a fost impusă de realitatea că numai succesibilul care, prin acceptarea

---

[1] Aceste chestiuni urmează a fi prezentate la materia moștenirii testamentare.

[2] Art. 2.548 C. civ. prevede: „(1) Termenele de decădere nu sunt supuse suspendării și întreruperii, dacă prin lege nu se dispune altfel. (2) Cu toate acestea, forța majoră împiedică, în toate cazurile, curgerea termenului, iar dacă termenul a început să curgă, el se suspendă, dispozițiile art. 2.534 alin. (1) fiind aplicabile în mod corespunzător. Termenul de decădere nu se socotește însă împlinit decât după 5 zile de la data când suspendarea a încetat. (3) De asemenea, atunci când realizarea dreptului presupune exercitarea unei acțiuni în justiție, termenul este întrerupt pe data introducerii cererii de chemare în judecată sau de arbitrare ori de punere în întârziere, după caz, dispozițiile privitoare la întreruperea prescripției fiind aplicabile în mod corespunzător".

Trebuie menționat și faptul că, potrivit art. 205 din Legea nr. 71/2011, „Dispozițiile art. 2.548 alin. (1) și (2) din Codul civil se aplică numai termenelor de decădere care au început să curgă după intrarea în vigoare a Codului civil".

moştenirii, tinde să îşi însuşească titlul de moştenitor are interesul de a promova o asemenea acţiune. Dacă s-ar constata că, deşi s-ar admite acţiunea, reclamantul nu ar avea vocaţie concretă la moştenire, atunci acţiunea ar urma să fie respinsă ca lipsită de interes. De asemenea, dacă acţiunea ar fi introdusă de un renunţător, ea va fi respinsă ca lipsită de interes. Dacă acţiunea este introdusă de un succesibil care nu îşi exercitase anterior dreptul de opţiune succesorală (în sensul acceptării, în mod expres sau tacit), atunci introducerea acţiunii în declararea nedemnităţii reprezintă pentru succesibilul reclamant un act de acceptare tacită a moştenirii, actul acceptării fiind irevocabil.

Potrivit art. 959 alin. (3), „Dacă hotărârea de condamnare pentru faptele prevăzute la alin. (1) lit. a) se pronunţă ulterior datei deschiderii moştenirii, termenul de un an se calculează de la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare". De exemplu, dacă fratele defunctului a săvârşit infracţiunea de inducere în eroare a organelor judiciare (art. 268 C. pen.) împotriva celui care lasă moştenirea cu doi ani înainte de data deschiderii moştenirii, dar hotărârea penală de condamnare a rămas definitivă după un an de la data deschiderii moştenirii, termenul de decădere de un an va curge nu de la data deschiderii moştenirii, ci de la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare. Explicaţia este foarte simplă: până la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare, cel care a săvârşit fapta se bucură de prezumţia de nevinovăţie.

Art. 959 alin. (5) dispune că „În cazurile prevăzute la alin. (1) lit. b) şi c), termenul de un an curge de la data când succesibilul a cunoscut motivul de nedemnitate, dacă această dată este ulterioară deschiderii moştenirii". Aşadar, dacă succesibilul a cunoscut motivul de nedemnitate anterior deschiderii moştenirii (de exemplu, a cunoscut că un alt succesibil a falsificat testamentul defunctului), termenul de un an va curge de la data deschiderii moştenirii. Dimpotrivă, dacă succesibilul a cunoscut motivul de nedemnitate ulterior momentului deschiderii moştenirii (de exemplu, a aflat abia peste 2 ani de la data deschiderii moştenirii că un alt succesibil a distrus testamentul olograf al defunctului), termenul de un an va curge de la data la care succesibilul a cunoscut motivul de nedemnitate, putându-se folosi orice mijloc de probă pentru a se face dovada atât a faptei care

determină sancțiunea nedemnității, cât și a datei la care succesibilul interesat a cunoscut această faptă.

Alin. (4) al art. 959 prevede că „Atunci când condamnarea pentru faptele menționate la alin. (1) lit. a) este împiedicată prin decesul autorului faptei, prin amnistie sau prin prescripția răspunderii penale, nedemnitatea se poate declara dacă acele fapte au fost constatate printr-o hotărâre judecătorească civilă definitivă. În acest caz, termenul de un an curge de la apariția cauzei de împiedicare a condamnării, dacă aceasta a intervenit după deschiderea moștenirii". Prima parte a textului are același conținut ca art. 958 alin. (2) și de aceea sunt pe deplin valabile explicațiile date cu prilejul analizei acelui text de lege. În privința momentului de la care curge termenul de un an, textul de lege are în vedere ipoteza în care, de exemplu, un fiu al defunctului a săvârșit infracțiunea de vătămare corporală împotriva *de cuius*-ului, dar în timpul procesului (însă după data deschiderii moștenirii) intervine decesul făptuitorului și procesul penal încetează. Celălalt fiu al defunctului poate cere declararea nedemnității în termen de un an de la data decesului făptuitorului. În cadrul acestui proces, dacă susținerile reclamantului se probează, instanța va constata săvârșirea faptelor care reprezintă conținutul constitutiv al infracțiunii de vătămare corporală și va declara nedemnitatea făptuitorului. Așadar, nu este nevoie de două acțiuni distincte (una prin care să se solicite constatarea săvârșirii faptei de nedemnitate și alta prin care să se solicite declararea nedemnității), ci de o singură acțiune, cu două capete de cerere distincte[1].

Potrivit art. 959 alin. (6), „Comuna, orașul sau, după caz, municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moștenirii poate introduce acțiunea prevăzută la alin. (2), în cazul în care, cu excepția autorului uneia dintre faptele prevăzute la alin. (1), nu mai există alți succesibili. Dispozițiile alin. (2)-(5) se aplică în mod corespunzător". Ipoteza avută în vedere de acest alineat este aceea în care singurul succesibil este acela care a săvârșit fapte care pot atrage sancțiunea nedemnității judiciare. Comuna, orașul sau municipiul poate să solicite instanței de judecată să declare

[1] În același sens, a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1078.

nedemnitatea succesibilului, iar admiterea acţiunii va avea ca efect lipsa moştenitorilor legali sau testamentari, ipoteză în care moştenirea devine vacantă şi va reveni comunei, oraşului sau municipiului. Dacă pe lângă cel ce a comis faptele mai există fie şi un singur succesibil, comuna, oraşul sau municipiul nu are calitate procesuală activă în a promova acţiunea în declararea nedemnităţii. Explicaţia este următoarea: problema declarării nedemnităţii judiciare reprezintă o chestiune delicată, lăsată la aprecierea exclusivă a succesibililor; dacă un succesibil nu doreşte să îşi exercite dreptul de a solicita înlăturarea de la moştenire a altui succesibil care se face vinovat de săvârşirea unor fapte de o anumită gravitate, este firesc ca unităţile administrativ-teritoriale să nu se poată implica într-o asemenea problemă, mai ales ţinând seama de faptul că acestea nu pot justifica vreun interes patrimonial în condiţiile în care moştenirea nu este vacantă.

36. *Efectele nedemnităţii succesorale.* După cum am văzut, nedemnitatea reprezintă o condiţie generală a dreptului la moştenire, ceea ce înseamnă că nedemnul este decăzut din dreptul de a moşteni. Desfiinţarea titlului de moştenitor al nedemnului se produce *din momentul deschiderii moştenirii*, indiferent de momentul săvârşirii faptei care atrage nedemnitatea. În consecinţă, hotărârea instanţei civile prin care se constată nedemnitatea (şi care poate fi cerută şi pronunţată numai după deschiderea moştenirii) operează *retroactiv*, având caracter declarativ (iar nu constitutiv).

În lumina acestor principii urmează să analizăm efectele nedemnităţii faţă de nedemn, faţă de urmaşii săi şi faţă de terţi.

36.1. *Efectele nedemnităţii faţă de nedemn.* Deoarece titlul de moştenitor al nedemnului este desfiinţat de la data deschiderii moştenirii, *el nu va putea reclama partea de moştenire ce i s-ar fi cuvenit ca moştenitor, nici măcar rezerva succesorală pe care ar fi primit-o ca moştenitor legal rezervatar.* Potrivit art. 960 alin. (1) C. civ., *nedemnul este înlăturat atât de la moştenirea legală, cât şi de la cea testamentară.* Partea sa va fi culeasă de cei care ar fi venit la moştenire împreună cu el sau pe care prezenţa sa i-ar fi înlăturat de la moştenire. Prin urmare, înlăturarea de la moştenire a nedemnului va profita comoştenitorilor sau moştenitorilor subsecvenţi. Ea poate profita şi legatarilor sau donatarilor în cazul în care nedemnul era un

moştenitor rezervatar, a cărui prezenţă ar fi determinat reducţiunea liberalităţilor excesive făcute de cel care lasă moştenirea.

Dacă înainte de constatarea nedemnităţii nedemnul a intrat în posesia bunurilor moştenirii, va fi obligat să le restituie persoanelor îndreptăţite, neavând niciun temei pentru a le reţine. *Posesia exercitată de nedemn asupra bunurilor moştenirii este considerată posesie de rea-credinţă* [art. 960 alin. (2) C. civ.]. Restituirea se face, în principiu, **în natură**, prin înapoierea de către nedemn a bunurilor preluate (art. 1.639 C. civ.). Dacă restituirea în natură nu este posibilă, se va face **prin echivalent**. Deosebim mai multe *situaţii*:

i) în cazul *pieirii totale sau înstrăinării bunului supus restituirii*, nedemnul este ţinut să plătească valoarea bunului, considerată fie la momentul primirii sale, fie la acela al pierderii ori al înstrăinării, în funcţie de valoarea cea mai mare (art. 1.641 C. civ.);

ii) dacă bunul supus restituirii *a pierit fortuit*, nedemnul este liberat de obligaţia de restituire, dacă dovedeşte că bunul ar fi pierit şi în cazul în care, la data pieirii, ar fi fost deja predat celui îndreptăţit. În orice caz, nedemnul trebuie să cedeze persoanei îndreptăţite, după caz, fie indemnizaţia încasată pentru această pieire, fie, atunci când nu a încasat-o încă, dreptul de a primi această indemnizaţie (art. 1.642 C. civ.);

iii) dacă bunul ce face obiectul restituirii a suferit o *pierdere parţială*, cum este o deteriorare sau o altă scădere de valoare, nedemnul este ţinut să îl indemnizeze pe cel îndreptăţit, cu excepţia cazului în care pierderea rezultă din folosinţa normală a bunului sau dintr-o împrejurare neimputabilă nedemnului (art. 1.643 C. civ.).

În privinţa fructelor – naturale, industriale sau civile (venituri) –, nedemnul este privit, de asemenea, ca un *posesor de rea-credinţă de la data deschiderii moştenirii*, indiferent de data constatării nedemnităţii. În consecinţă, nedemnul este ţinut, după compensarea cheltuielilor angajate cu producerea lor, să restituie fructele pe care le-a dobândit sau putea să le dobândească şi să îl indemnizeze pe creditorul obligaţiei de restituire pentru folosinţa pe care bunul i-a putut-o procura [art. 1645 alin. (2) C. civ.].

Nedemnul este ţinut să restituie adevăratului moştenitor sumele de bani pe care le-a încasat de la debitorii moştenirii, împreună cu dobânzile aferente, care curg din ziua încasării sumelor de bani de

către nedemn. Potrivit art. 1.478 C. civ., plata făcută cu bună-credinţă unui creditor aparent este valabilă, chiar dacă ulterior se stabileşte că acesta nu era adevăratul creditor. Rezultă că dacă, bunăoară, un debitor al moştenirii efectuează plata în mâinile nedemnului, care prezintă un certificat de moştenitor în care se menţionează că el este moştenitorul *de cuius*-ului, plata este valabilă, iar debitorul este liberat. Ulterior, nedemnul este ţinut să restituie adevăratului moştenitor plata primită, potrivit regulilor stabilite pentru restituirea prestaţiilor [art. 1.478 alin. (2) coroborat cu art. 1.635-1647 C. civ.].

Cu privire la cheltuielile realizate cu bunul ce face obiectul restituirii, art. 1.644 C. civ. prevede că se aplică regulile din materia accesiunii pentru posesorul de rea-credinţă[1].

Pe de altă parte însă, şi nedemnul va avea dreptul să i se înapoieze sumele pe care le-a plătit pentru achitarea datoriilor moştenirii. Nedemnitatea unui moştenitor profită comoştenitorilor sau moştenitorilor subsecvenţi în limitele înlăturării de la moştenire a nedemnului, dar nu poate constitui izvor de îmbogăţire fără justă cauză în detrimentul posesorului de rea-credinţă.

Menţionăm, de asemenea, că drepturile şi obligaţiile nedemnului faţă de moştenire – care au fost considerate, până la constatarea nedemnităţii, stinse prin confuziune – vor produce efecte (renasc), nedemnul fiind străin faţă de moştenire cu efect retroactiv (a se vedea şi art. 1.624 şi 1.628 C. civ.).

Întrucât nedemnitatea produce, în principiu, *efecte relative*, în sensul că nedemnul este exclus, de regulă, doar de la moştenirea celui faţă de care s-a făcut vinovat de săvârşirea faptelor prevăzute de lege, iar nu şi de la moştenirea altor persoane care l-au moştenit pe *de cuius*, este posibil ca – în ultimă instanţă, în mod indirect – nedemnul să culeagă bunuri care au aparţinut *de cuius*-ului. De exemplu, copilul C, nedemn faţă de tatăl său X, poate moşteni, în ultimă instanţă, un apartament care a aparţinut *de cuius*-ului X şi pe care l-a moştenit N, fiul nedemnului (în calitate de nepot de fiu al *de cuius*-ului X), care a

[1] Aceasta înseamnă că sunt pe deplin aplicabile prevederile art. 582, 583 alin. (2), 584 alin. (2) şi (3), 585 alin. (1) lit. b), 587 alin. (2) şi (3), 588, 590 alin. (2), 593 C. civ. Pentru amănunte, a se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 373 şi urm.; V. Stoica, *op. cit.*, p. 339 şi urm.

decedat ulterior, având drept unic moştenitor pe nedemnul C (în calitate de tată al lui N)[1].

În sfârşit, subliniem că nedemnitatea produce efecte numai în privinţa drepturilor succesorale, iar nu şi în privinţa altor drepturi ale nedemnului care nu-şi au ca temei de dobândire moştenirea. Astfel, de exemplu, soţia condamnată prin hotărâre definitivă pentru infracţiunea de omor comisă împotriva soţului său este exclusă de la moştenirea defunctului său soţ, a cărui viaţă a suprimat-o, dar, în baza raporturilor de familie, are dreptul asupra cotei-părţi din bunurile dobândite în timpul căsătoriei cu defunctul[2]. Evident, prin nedemnitate nu sunt afectate nici drepturile asupra bunurilor proprii ale soţului supravieţuitor nedemn.

36.2. *Efectele nedemnităţii faţă de descendenţii nedemnului*

i) Deşi nedemnul este înlăturat de la moştenire, descendenţii acestuia pot sa vină la moştenirea *de cuius*-ului prin reprezentarea nedemnului, dacă sunt îndeplinite condiţiile prevăzute de lege[3]. Într-adevăr, spre deosebire de Codul civil anterior, noul Cod civil permite reprezentarea nedemnului, indiferent dacă acesta din urmă este ori nu este decedat. Cu alte cuvinte, nedemnitatea unui ascendent poate fi de natură a crea vocaţie succesorală concretă la moştenire unui descendent al acestuia, care altfel nu ar fi putut moşteni. De exemplu, *de cuius*-ul are doi copii în viaţă, C1 şi C2, iar C2 a fost condamnat prin hotărâre penală definitivă pentru săvârşirea infracţiunii de omor împotriva *de cuius*-ului. Întrucât C2 este nedemn, se creează condiţiile ca o parte din moştenirea defunctului să fie moştenită de N1 (copilul lui C2), care va veni la moştenire prin reprezentarea lui C2. Dacă C2 nu ar fi fost nedemn, N1 nu ar fi putut moşteni din cauza principiului al II-lea al devoluţiunii legale a moştenirii (principiul proximităţii gradului de rudenie: „înăuntrul fiecărei clase de moştenitori, rudele de

---

[1] A se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 25-26.

[2] CSJ, s. civ., dec. nr. 1526/1990, în *Culegere CSJ* 1990-1992, p. 128-129.

[3] Potrivit art. 966 C. civ., reprezentarea succesorală este admisă **numai** în privinţa *descendenţilor copiilor defunctului, la nesfârşit*, şi în privinţa *descendenţilor din fraţi şi surori, până la gradul al patrulea inclusiv*. A se vedea *infra* nr. 46.

gradul cel mai apropiat cu defunctul înlătură de la moştenire rudele de grad mai îndepărtat" – art. 964 alin. (3) C. civ.].

ii) Atunci când nu sunt îndeplinite condiţiile reprezentării succesorale, descendenţii nedemnului pot veni la moştenire *în nume propriu*, nedemnitatea ascendentului lor conferindu-le vocaţie concretă la moştenirea *de cuius*-ului. De exemplu, dacă au vocaţie *generală* la moştenirea *de cuius*-ului X unchii U1 şi U2, precum şi verii primari V1 şi V2 (copiii lui U1, respectiv, U2), iar U1 şi U2 sunt nedemni, atunci V1 şi V2 dobândesc vocaţie *concretă* la moştenirea lui X, pe care o vor culege în nume propriu. Dacă U1 şi U2 nu ar fi fost nedemni, V1 şi V2 nu ar fi venit la moştenirea lui X, fiind înlăturaţi ca urmare a aplicării principiului proximităţii.

iii) Nedemnitatea unui ascendent poate crea pentru copiii acestuia, care au fost concepuţi înainte de deschiderea moştenirii de la care nedemnul a fost exclus, obligaţia de a raporta la moştenirea nedemnului bunurile pe care le-au moştenit prin reprezentarea nedemnului, dacă vin la moştenirea acestuia din urmă în concurs cu alţi copii ai săi concepuţi după deschiderea moştenirii de la care a fost înlăturat nedemnul (art. 969 C. civ.)[1].

36.3. *Efectele nedemnităţii faţă de terţi*[2]. Este posibil ca nedemnul, în perioada dintre deschiderea moştenirii şi constatarea nedemnităţii, să fi încheiat acte juridice cu terţe persoane referitoare la bunurile moştenirii (acte de conservare, de administrare sau chiar de dispoziţie). Care va fi soarta acestor acte?

Întrucât nedemnitatea desfiinţează titlul de moştenitor al nedemnului cu efect retroactiv, de la data deschiderii succesiunii, aplicarea mecanică a unor principii de drept ar fi condus la desfiinţarea cu efect retroactiv a actelor încheiate de nedemn cu terţii, potrivit principiilor *nemo dat quod non habet* şi *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis*. O asemenea soluţie s-ar fi justificat în cazul terţilor de rea-credinţă (care au avut cunoştinţă de faptele săvârşite de nedemn),

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea *Efectul particular al reprezentării succesorale, infra* nr. 49.2.

[2] Problema vizează nu numai „raporturile dintre nedemn şi terţi", cum se spune uneori, ci mai ales raporturile dintre terţi şi persoanele care culeg moştenirea ca urmare a înlăturării de la moştenire a nedemnului.

dar nu şi în cazul terţilor de bună-credinţă care au crezut în valabilitatea titlului de moştenitor al nedemnului.

Cu ocazia elaborării noului Cod civil, problema regimului juridic al actelor încheiate între nedemn şi terţi a fost reglementată în mod expres, urmărindu-se protejarea adevăraţilor moştenitori, a terţilor de bună-credinţă şi asigurarea securităţii circuitului civil. Este evident că nici în această materie nu există soluţii miraculoase care să mulţumească pe deplin pe toţi cei interesaţi, dar soluţiile adoptate au urmărit o armonizare a intereselor în prezenţă şi, mai ales, să facă previzibile soluţiile care urmează să se pronunţe.

Art. 960 alin. (3) C. civ. distinge între actele de conservare şi actele de administrare, pe de o parte, şi actele de dispoziţie, pe de altă parte.

a) Actele de conservare, precum şi actele de administrare, în măsura în care profită moştenitorilor, încheiate între nedemn şi terţi (fie şi de rea-credinţă), sunt valabile. Interesul economic general impune ca aceste bunuri să fie conservate şi puse în valoare, iar actele care se încheie folosesc de cele mai multe ori şi adevăraţilor moştenitori. Aceştia din urmă pot să ceară desfiinţarea actelor de conservare sau de administrare dacă sunt îndeplinite *în mod cumulativ* două condiţii: *(i)* terţul a fost de rea-credinţă (adică a avut cunoştinţă de faptele săvârşite de nedemn care atrag nedemnitatea acestuia) şi *(ii)* actul se dovedeşte dăunător (de exemplu, încheierea între nedemn şi terţ a unui contract de antrepriză pentru repararea unei clădiri şi perceperea unui preţ vădit disproporţionat în raport cu lucrările efectuate).

Menţionăm că, potrivit art. 1.649 teza a II-a C. civ., contractele cu executare succesivă (de exemplu, contractele de locaţiune), sub condiţia respectării formalităţilor de publicitate prevăzute de lege, vor continua să producă efecte pe durata stipulată de părţi, dar nu mai mult de un an de la data desfiinţării titlului constituitorului.

b) Plata făcută cu bună-credinţă de către un debitor al moştenirii nedemnului – care are statutul unui moştenitor aparent – este valabilă, chiar dacă ulterior se stabileşte că nedemnul nu are calitatea de veritabil moştenitor şi nu era îndrituit să primească plata (art. 1.478 C. civ.).

c) Actele de dispoziţie cu titlu oneros încheiate între nedemn şi terţii dobânditori de bună-credinţă se menţin, regulile din materia cărţii funciare fiind aplicabile.

c1) *În privinţa bunurilor mobile*, s-a avut în vedere faptul că, potrivit art. 919 alin. (1) şi (3) C. civ., până la proba contrară, acela care stăpâneşte bunul este prezumat posesor şi tot până la proba contrară, posesorul este considerat proprietar. De asemenea, art. 935 C. civ. prevede că oricine se află la un moment dat în posesia unui bun mobil este prezumat că are un titlu de dobândire a dreptului de proprietate asupra bunului, iar potrivit art. 936 C. civ., cu excepţia cazurilor prevăzute de lege (de exemplu, navele şi aeronavele), posesia de bună-credinţă a bunului mobil asigură opozabilitatea faţă de terţi a actelor juridice constitutive sau translative de drepturi reale.

Luând în considerare aceste reglementări, în cazul în care între nedemn şi terţul dobânditor de bună-credinţă s-a încheiat un act de dispoziţie (de exemplu, un contract de vânzare) având ca obiect un bun mobil, sunt pe deplin aplicabile prevederile art. 937 alin. (1) C. civ., potrivit cărora persoana care, cu bună-credinţă, încheie cu un neproprietar un act translativ de proprietate cu titlu oneros având ca obiect un bun mobil devine proprietarul acelui bun din momentul luării sale în posesie efectivă. Neproprietarul este, în ipoteza noastră, nedemnul, pentru că titlul său de moştenitor se desfiinţează cu efect retroactiv, de la data deschiderii moştenirii. De asemenea, este de bună-credinţă terţul dobânditor care, la data intrării în posesia efectivă a bunului, nu cunoştea şi nici nu trebuia, după împrejurări, să cunoască lipsa calităţii de proprietar a nedemnului[1].

Din simpla lecturare a art. 937 alin. (1) C. civ. se observă că acest text nu este aplicabil actelor de dispoziţie cu titlu gratuit ce au ca obiect un bun mobil, legiuitorul urmărind să acorde prioritate proprietarului (adevăratului moştenitor), iar nu posesorului (terţului dobânditor de la nedemn).

c2) *În privinţa bunurilor imobile*, s-a prevăzut în mod expres că actul de dispoziţie se menţine, fiind însă aplicabile regulile din materia cărţii funciare.

---

[1] Pentru amănunte privind dobândirea proprietăţii bunurilor mobile prin posesia de bună-credinţă, a se vedea: C. Bîrsan, *op. cit.*, p. 412 şi urm.; V. Stoica, *op. cit.*, p. 396 şi urm.

Noul Cod civil a consacrat principiul publicității materiale (denumit și principiul credinței publice), care reprezintă „acea regulă potrivit căreia, în afara îngrădirilor și excepțiilor legale, cel care a dobândit cu bună-credință vreun drept real înscris în cartea funciară, în temeiul unui act cu titlu oneros, devine adevăratul titular al dreptului înscris în folosul său, chiar dacă, la cererea adevăratului titular, dreptul autorului său va fi radiat din cartea funciară"[1]. Acest principiu ocrotește buna-credință și asigură securitatea dinamică a circuitului civil.

Principiul publicității materiale este consacrat de art. 901 C. civ., potrivit căruia „(1) Sub rezerva unor dispoziții legale contrare, oricine a dobândit cu bună-credință vreun drept real înscris în cartea funciară, în temeiul unui act juridic cu titlu oneros, va fi socotit titularul dreptului înscris în folosul său, chiar dacă, la cererea adevăratului titular, dreptul autorului său este radiat din cartea funciară. (2) Terțul dobânditor este considerat de bună-credință numai dacă, la data înregistrării cererii de înscriere a dreptului în folosul său, sunt îndeplinite următoarele condiții: a) nu a fost înregistrată nicio acțiune prin care se contestă cuprinsul cărții funciare; b) din cuprinsul cărții funciare nu rezultă nicio cauză care să justifice rectificarea acesteia în favoarea altei persoane; și c) nu a cunoscut, pe altă cale, inexactitatea cuprinsului cărții funciare. (3) Dispozițiile prezentului articol sunt aplicabile și terțului care a dobândit cu bună-credință un drept de ipotecă în temeiul unui act juridic încheiat cu titularul de carte funciară ori cu succesorul său în drepturi, după caz. (4) Dispozițiile prezentului articol nu pot fi însă opuse de o parte contractantă celeilalte și nici de succesorii lor universali sau cu titlu universal, după caz".

Pentru ca acest principiu să producă efectul achizitiv de drepturi reale imobiliare, trebuie să avem în vedere domeniul și condițiile sale de aplicare.

În ceea ce privește *domeniul de aplicare*, principiul operează numai în cazul dobândirii unui drept tabular, în temeiul unui act juridic cu titlu oneros, înscris în cartea funciară, și numai în folosul unui terț de bună-credință care a dobândit cu titlu oneros un drept real întemeindu-se pe cuprinsul cărții funciare. Cu referire la situația noastră, efectul achizitiv în folosul terțului dobânditor operează numai dacă

[1] M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, vol. II, *op. cit.*, p. 457.

există cel puţin *trei înscrieri* ale dreptului de proprietate asupra unui imobil, efectuate de titulari diferiţi: *i)* în primul rând, *de cuius*-ul (*Primus* sau antecesorul tabular) trebuie să aibă el însuşi dreptul înscris în cartea funciară, în baza unui act de dobândire valabil; *ii)* în al doilea rând, nedemnul (*Secundus* sau succesorul tabular) trebuie să aibă şi el înscris dreptul real, ca moştenitor, de exemplu în baza certificatului de moştenitor; *iii)* în fine, cel care a dobândit de la *Secundus* (*Tertius* sau subachizitorul tabular) va beneficia de efectul achizitiv numai dacă îşi va înscrie dreptul real în cartea funciară, în temeiul actului cu titlu oneros încheiat cu *Secundus*.

Cu privire la *condiţiile care trebuie îndeplinite*, acestea sunt următoarele: *i)* dreptul *de cuius*-ului (*Primus*) să fi fost înscris în mod valabil în cartea funciară; *ii)* înscrierea dreptului nedemnului (*Secundus*) să fie inexactă, în sensul că el nu a dobândit niciun drept de la *de cuius*; *iii)* din cuprinsul cărţii funciare să rezulte o aparenţă de existenţă a dreptului înscris în folosul nedemnului (*Secundus*); *iv)* actul juridic încheiat între nedemn (*Secundus*) şi terţul achizitor (*Tertius*) să fie valabil încheiat, cu titlu oneros şi cu titlu particular (de exemplu, un contract de vânzare); *v)* dreptul real dobândit de *Tertius* să fie el însuşi înscris în cartea funciară; *vi) Tertius* să fie de bună-credinţă la data înregistrării cererii de înscriere a dreptului în folosul său (iar nu doar la data încheierii actului juridic), în condiţiile prevăzute de art. 901 alin. (2) C. civ.; *vii)* la data înscrierii dreptului în folosul lui *Tertius* să fi trecut cel puţin trei ani de la data înscrierii dreptului real în folosul nedemnului (*Secundus*)[1].

Dacă vor fi îndeplinite în mod cumulativ condiţiile enumerate mai sus, terţul de bună-credinţă dobândeşte *ex lege* dreptul real ca şi cum

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea: V. Stoica, *op. cit.*, p. 456-457; M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, vol. II, *op. cit.*, p. 805-808. După cum a sublinit, în mod just, acest din urmă autor, „principiul publicităţii materiale nu operează automat, ci numai după trecerea unui anumit termen în care efectul achizitiv de drepturi este, practic, suspendat, iar buna-credinţă, deşi apreciată după un criteriu subiectiv, nu este suficientă pentru ca terţul dobânditor cu titlu oneros să devină titularul unui drept inatacabil *contra verum dominum*. Dacă principiul publicităţii materiale ar acţiona automat, atunci adevăratul titular ar fi întotdeauna sacrificat, deoarece el n-ar avea nicio posibilitate pentru a reacţiona în vederea apărării dreptului său vătămat printr-o înscriere nevalabilă".

ar fi încheiat actul de dispoziție cu adevăratul moștenitor (proprietar), acesta din urmă pierzând definitiv bunul ce a format obiectul actului de dispoziție. În aceste condiții, adevăratul moștenitor poate solicita obligarea la despăgubiri a nedemnului, ca posesor de rea-credință[1].

Actele de dispoziție cu titlu gratuit (contract de donație) având ca obiect un imobil, încheiate între nedemn și terțul dobânditor, chiar și de bună-credință, se desființează cu efect retroactiv potrivit principiului *resoluto iure dantis, resolvitur ius accipientis* [art. 1.254 alin. (2) C. civ.]. Această soluție decurge din interpretarea *per a contrario* a prevederilor art. 960 alin. (3) C. civ. și se justifică prin aceea că în vreme ce adevăratul moștenitor se luptă pentru a evita o pagubă – *certat de damno vitando* –, dobânditorul cu titlu gratuit se luptă pentru a păstra un avantaj pur gratuit – *certat de lucro captando*[2].

---

[1] Trebuie menționate și două texte din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil, cu incidență în materie. Art. 76 prevede că „Dispozițiile art. 876-915 din Codul civil privitoare la cazurile, condițiile, efectele și regimul înscrierilor în cartea funciară se aplică numai actelor și faptelor juridice încheiate sau, după caz, săvârșite ori produse după intrarea în vigoare a Codului civil", iar art. 79 dispune că „(1) În cazul în care, pentru prima dată, s-au înscris în cartea funciară, fără cauză legitimă, drepturi reale potrivit art. 58[1] din Legea nr. 7/1996, republicată, cu modificările și completările ulterioare, terții dobânditori cu titlu oneros ai vreunui drept real imobiliar, întemeindu-se, cu bună-credință, pe cuprinsul cărții funciare, nu se pot prevala contra adevăraților proprietari, străini de cartea funciară, de dispozițiile art. 901 din Codul civil sau ale art. 31 din Legea nr. 7/1996, republicată, cu modificările și completările ulterioare, după caz, cât timp nu s-a împlinit termenul de uzucapiune tabulară prevăzut de Codul civil sau dacă în acest termen s-a înscris o acțiune prin care se contestă cuprinsul cărții funciare. (2) Dispozițiile prezentului articol nu sunt aplicabile și înscrierilor efectuate înainte de intrarea în vigoare a Codului civil. În acest caz, sunt aplicabile dispozițiile de drept comun privitoare la uzucapiune, în vigoare la data intrării în posesia imobilului". A se vedea și V. Stoica, *op. cit.*, p. 458.

[2] Terțul dobânditor cu titlu gratuit se poate apăra prin invocarea uzucapiunii tabulare (în condițiile art. 931 C. civ.), precum și prin împlinirea termenului de decădere de 5 ani pentru introducerea acțiunii în rectificare, prevăzută de art. 909 alin. (2) C. civ. (în acest din urmă caz, termenul de 5 ani curge de la înregistrarea de către dobânditorul cu titlu gratuit a cererii de înscriere a dreptului real).

Dacă actul de dispoziție încheiat între nedemn şi terț va fi desființat cu efect retroactiv, nedemnul va putea fi acționat de către terț pentru evicțiune, dacă sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru a atrage răspunderea pentru evicțiune[1].

37. *Invocarea nedemnității succesorale.* Deosebim între nedemnitatea de drept şi nedemnitatea judiciară.

În privința nedemnității de drept, dată fiind gravitatea deosebită a faptelor sancționate de lege cu nedemnitatea, ea poate fi invocată de *orice persoană interesată* care urmează să profite de înlăturarea de la moştenire a nedemnului, iar în anumite situații chiar din oficiu. Pot invoca nedemnitatea de drept:

a) comoştenitorii sau moştenitorii subsecvenți;

b) legatarii sau donatarii, în cazul în care nedemnul ar fi fost un moştenitor legal rezervatar a cărui prezență putea determina reducțiunea liberalității sau dacă acesta ar fi contestat validitatea dispozițiilor testamentare;

---

[1] Înainte de intrarea în vigoare a noului Cod civil, în privința actelor de dispoziție privind un bun imobil încheiate între nedemn şi terț, în literatura de specialitate şi în practica judiciară se admitea *teoria moştenitorului aparent.* Potrivit acestei teorii, actul încheiat cu moştenitorul nedemn se menținea dacă era (1) *cu titlu particular* şi (2) *cu titlu oneros*, iar terțul a fost (3) *de bună-credință* (se prezuma), el dovedind în plus că a existat (4) *o eroare comună* (credință obştească) şi (5) *invincibilă* asupra calității de moştenitor a nedemnului (*error communis facit ius*); aparența în condițiile unei erori obştești era creatoare de drept. În aceste condiții actul rămânea valabil şi opozabil moştenitorilor adevărați, dobândirea dreptului de către terț producându-se în momentul încheierii actului şi independent de intrarea sa în posesia imobilului sau de buna-credință ori reaua-credință a moştenitorului aparent (de exemplu, buna sau reaua-credință a copiilor nedemnului care au venit la moştenire prin reprezentarea ascendentului nedemn). Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 70-71, precum şi literatura de specialitate şi jurisprudența acolo citate.

După intrarea în vigoare a noului Cod civil, în privința actelor de dispoziție cu titlu oneros, având ca obiect un bun imobil, încheiate între nedemn şi terții dobânditori de bună-credință se aplică regulile din materia cărții funciare, *iar nu teoria moştenitorului aparent.* În acelaşi sens, a se vedea J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016, p. 29.

c) creditorii persoanelor indicate la lit. a) şi b), *pe calea acţiunii oblice*, dacă sunt îndeplinite condiţiile de exerciţiu ale acestei acţiuni, prevăzute de art. 1.560-1.561 C. civ.[1]; în orice caz, întrucât nedemnitatea operează de drept, nu se poate susţine caracterul strict personal al acţiunii prin care se solicită să se constate nedemnitatea celui care se face vinovat de comiterea faptelor prevăzute de lege;

d) nedemnitatea de drept poate fi invocată *din oficiu* de către instanţa de judecată ori de către notarul public, pe baza hotărârii judecătoreşti din care rezultă nedemnitatea [art. 958 alin. (3) C. civ.];

e) procurorul, în condiţiile art. 92 C. pr. civ.[2];

f) comuna, oraşul sau, după caz, municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii poate invoca nedemnitatea de drept dacă prin înlăturarea de la moştenire a nedemnului moştenirea devine vacantă. Tot astfel, statul român, prin Ministerul Finanţelor Publice, poate să invoce nedemnitatea, în cazul în care moştenirea ce ar deveni vacantă prin înlăturarea de la moştenire a nedemnului se află în străinătate;

g) în ceea ce priveşte invocarea de către nedemn a propriei sale nedemnităţi, împărtăşim opinia potrivit căreia nu poate primi aplicare principiul *nemo auditur propriam turpitudinem allegans* şi deci este admisibilă invocarea nedemnităţii şi de către nedemn, dacă acesta justifică un interes legitim; nedemnitatea operează de drept, iar nedemnul se referă doar la faptul consumat al îndepărtării sale de la moştenire prin efectul legii[3].

---

[1] Pentru amănunte privind acţiunea oblică reglementată de noul Cod civil, a se vedea: C. Zamşa, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1766-1770; L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *op. cit.*, p. 562-567.

[2] Potrivit art. 92 C. pr. civ., „(1) Procurorul poate porni orice acţiune civilă, ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor şi intereselor legitime ale minorilor, ale persoanelor puse sub interdicţie şi ale dispăruţilor, precum şi în alte cazuri expres prevăzute de lege. [...] (4) Procurorul poate să exercite căile de atac împotriva hotărârilor pronunţate în cazurile prevăzute la alin. (1), chiar dacă nu a pornit acţiunea civilă, precum şi atunci când a participat la judecată, în condiţiile legii. (5) Procurorul poate să ceară punerea în executare a oricăror titluri executorii emise în favoarea persoanelor prevăzute la alin. (1). (6) În toate cazurile, Ministerul Public nu datorează taxe de timbru şi nici cauţiune".

[3] A se vedea: C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1076; Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 67; D. Chirică, *Tratat de*

În privinţa nedemnităţii judiciare, luând în considerare prevederile art. 959 C. civ., aceasta poate fi invocată de:

a) orice succesibil al defunctului, care justifică un interes legitim[1]. Dacă anterior introducerii acţiunii succesibilul reclamant nu a acceptat moştenirea, introducerea acţiunii constituie un act de acceptare tacită[2];

b) procurorul, dacă au calitatea de succesibili minori, persoane puse sub interdicţie sau persoane dispărute. Art. 92 C. pr. civ. nu cuprinde interdicţia expresă pentru procuror de a exercita acţiuni cu caracter strict personal ori de câte ori este necesar pentru apărarea drepturilor şi intereselor legitime ale minorilor, ale persoanelor puse sub interdicţie şi ale dispăruţilor, ceea ce înseamnă că procurorul are calitate procesuală activă pentru intentarea acţiunii în declararea nedemnităţii în aceste cazuri[3];

---

drept civil. Succesiunile şi liberalităţile, *op. cit.*, p. 21; J. Kocsis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 23. În sensul posibilităţii nedemnului de a-şi invoca propria nedemnitate, sub imperiul Codului civil de la 1864, a se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 77; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 393; I. Zinveliu, *op. cit.*, p. 18. Pentru o părere contrară, a se vedea T. Pop. Vatra-Dornei, sent. civ. nr. 866/1957, cu *Notă* critică de V. Gherman şi observaţia aprobativă a redacţiei, în LP nr. 3/1959, p. 123. Pentru o soluţie – pe care, de asemenea, nu o putem împărtăşi, întrucât nu rezultă din textele şi principiile care guvernează materia – în funcţie de natura faptei şi cu condiţia ca prin invocarea ei nedemnul să nu urmărească să evite contribuţia sa la lichidarea pasivului succesoral, a se vedea J. Manoliu, St. Răuschi, *op. cit.*, p. 15-16. Pentru o soluţie contradictorie, a se vedea E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 57 (nedemnul *poate* invoca propria sa nedemnitate) şi p. 62 (*nu poate*).

[1] De exemplu, dacă *de cuius*-ul are ca rude cu vocaţie *generală* la moştenire doi fraţi (care au acceptat moştenirea) şi un văr primar, iar unul dintre fraţi a fost condamnat pentru săvârşirea infracţiunii de vătămare corporală gravă săvârşită împotriva *de cuius*-ului, vărul primar nu va putea cere declararea nedemnităţii acestui frate întrucât admiterea acţiunii nu i-ar putea aduce niciun folos practic vărului primar (care face parte din clasa a IV-a şi este înlăturat de la moştenire de moştenitorii din clasa a II-a). În acest caz, singurul care ar putea cere declararea nedemnităţii este fratele inocent.

[2] Având în vedere caracterul strict personal al acţiunii oblice, considerăm că nedemnitatea judiciară nu poate fi invocată de către creditorii succesibililor defunctului.

[3] M. Tăbârcă, în *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I, *op. cit.*, p. 307.

c) comuna, oraşul sau, după caz, municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii poate cere instanţei judecătoreşti să declare nedemnitatea unicului succesibil care a comis cel puţin una dintre faptele prevăzute de art. 959 alin. (1) C. civ., în situaţia în care singurul succesibil este nedemnul. În aceleaşi condiţii, pentru moştenirile vacante situate în străinătate, statul român poate cere instanţei judecătoreşti să declare nedemnitatea unicului succesibil;

d) nedemnul însuşi, dacă acesta justifică un interes legitim.

În toate cazurile nedemnitatea poate fi invocată şi constatată de instanţă numai după deschiderea moştenirii şi numai dacă vocaţia succesorală a nedemnului este *concretă*, nefiind înlăturat de la moştenire prin prezenţa unor moştenitori în rang preferabil (care pot culege moştenirea şi fără invocarea nedemnităţii). Dacă înlăturarea de la moştenire a nedemnului se datorează dispoziţiilor testamentare, contestate într-un fel sau altul de nedemn, legatarii pot invoca nedemnitatea, nefiind obligaţi să apere cu prioritate validitatea acestor dispoziţii.

În aceste condiţii, nedemnitatea poate fi invocată *împotriva nedemnului* cât timp acesta este în viaţă, iar dacă, după deschiderea succesiunii, a intrat în stăpânirea bunurilor succesorale şi a decedat înainte de constatarea nedemnităţii, *împotriva moştenitorilor săi legali sau testamentari* care stăpânesc aceste bunuri (moştenitori prin retransmitere), ei neputând dobândi de la nedemn drepturi pe care acesta nu le-a avut din cauza efectelor retroactive ale nedemnităţii.

38. *Înlăturarea efectelor nedemnităţii (art. 961 C. civ.).* Art. 961 alin. (1) C. civ. prevede că „Efectele nedemnităţii de drept sau judiciare pot fi înlăturate expres prin testament sau printr-un act autentic notarial de către cel care lasă moştenirea. Fără o declaraţie expresă, nu constituie înlăturare a efectelor nedemnităţii legatul lăsat nedemnului după săvârşirea faptei care atrage nedemnitatea".

Această prevedere legală se regăseşte pentru prima dată în peisajul legislaţiei româneşti. S-a avut în vedere faptul că, deşi un succesibil a comis o faptă gravă care ar fi de natură a atrage sancţiunea nedemnităţii, date fiind relaţiile apropiate dintre acesta şi *de cuius* (de regulă, sunt rude), este posibil ca cel care lasă moştenirea să dorească să înlăture efectele nedemnităţii. Este un fel de „iertare" a nedemnului,

iar consecinţa este aceea că se pot înlătura chiar şi efectele nedemnităţii de drept, iar nu doar efectele nedemnităţii judiciare[1]. Este evident că manifestarea de voinţă a *de cuius*-ului în sensul iertării nedemnului nu afectează sub nicio formă tragerea la răspundere penală a făptuitorului, în condiţiile legii penale.

Înlăturarea efectelor nedemnităţii constituie un *act strict personal şi unilateral*, aparţinând în exclusivitate celui care lasă moştenirea[2]. Nicio altă persoană, oricât ar fi de apropiată *de cuius*-ului, nu poate să decidă în locul acestuia.

Fiind vorba de o manifestare de voinţă a *de cuius*-ului ce va produce efecte foarte însemnate (se creează condiţiile ca cel care putea fi declarat nedemn să vină la moştenire), legiuitorul a dorit ca cel care lasă moştenirea să-l ierte pe nedemn *în deplină cunoştinţă de cauză*. Pentru aceasta s-a prevăzut că iertarea nu se poate realiza decât printr-o declaraţie *expresă*.

De asemenea, din punct de vedere formal, s-a prevăzut că înlăturarea efectelor nedemnităţii nu se poate realiza decât prin act autentic notarial sau prin testament. Referitor la actul autentic notarial, acesta poate îmbrăca forma unei declaraţii autentice, dar manifestarea

---

[1] Legiuitorul nu a dorit să încurajeze iertarea nedemnului cu orice preţ, mai ales că, în cazul comiterii infracţiunii de omor împotriva *de cuius*-ului, iertarea este, de cele mai multe ori, imposibilă (ar fi posibilă dacă, de exemplu, între momentul comiterii infracţiunii de omor şi cel al producerii decesului ar mai trece un interval de timp, în care *de cuius*-ul ar putea să îl ierte pe nedemn într-una dintre formele prevăzute de lege). S-a intenţionat să se acorde posibilitatea legală ca atunci când oamenii se împacă să poată închide şi acele „răni" care mai pot produce consecinţe juridice. În decursul timpului, mari gânditori au pledat pentru iertare. De exemplu, Johann Wolfgang von Goethe spunea că „*Iertarea e cea mai puternică dintre puteri, face bine celui ce o acordă şi totodată celui ce o primeşte*", iar poetul englez Alexander Pope a rămas celebru pentru maxima sa „*A greşi este omenesc, a ierta este divin*". Dar nimic nu se compară cu puterea părinţilor de a ierta, indiferent cât de grave ar fi faptele copiilor. Sugestive sunt cuvintele episcopului catolic italian Benedetto de Luca, care a trăit în secolele XVII-XVIII: „*Să îngenunchem înaintea mamei! De e ceva pe lume care să ne întruchipeze mai limpede pe Dumnezeu, apoi aceasta este mama. Cândva... citii despre o mamă... ucisă de fiul ei, care, văzând în clipele din urmă mâna lui plină de sânge, îl întrebă, în spasmele morţii, dacă şi-a făcut rău la mână*".

[2] A se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1081.

de voință poate fi consemnată și într-un alt autentic notarial, cum ar fi un contract de donație sau de vânzare ori de întreținere care are ca parte pe cel împotriva căruia au fost săvârșite faptele de nedemnitate. În ceea ce privește testamentul, *de cuius*-ul poate dispune iertarea nedemnului întocmind *orice testament* permis de lege: testament autentic, olograf, privilegiat, testamentul olograf simplificat privind sumele de bani, valorile sau titlurile de valoare depuse de clienții instituțiilor de credit, testamentul făcut de un cetățean român în străinătate. După cum se observă, toate aceste acte juridice au un *caracter solemn*. În consecință, nu va produce niciun efect juridic declarația *de cuius*-ului redactată sub forma unui înscris sub semnătură privată care nu îndeplinește condițiile de formă prevăzute de lege pentru testamentul olograf.

Potrivit art. 95 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil, înlăturarea efectelor nedemnității prin testament autentic sau printr-un act autentic notarial este supusă înscrierii în Registrul național notarial de evidență a liberalităților (RNNEL), în care se înregistrează, pe cheltuiala părților, toate actele de donație, dispozițiile testamentare, revocarea lor, precum și retractarea revocării acestora.

Totodată, legiuitorul a dorit să se asigure că cel care lasă moștenirea este conștient de faptul că succesibilul său se află în situația de a nu-l putea moșteni și că dorește să înlăture această eventualitate. Tocmai de aceea, folosindu-se o tehnică legislativă care nu este prea uzuală, dar care este extrem de sugestivă în privința conduitei pe care trebuie să o adopte cel care lasă moștenirea, s-a prevăzut că iertarea nedemnului nu se poate realiza într-un mod indirect, prin gratificarea acestuia prin testament, ci este absolut necesar ca această iertare să fie expresă. Dacă *de cuius*-ul se limitează să-l gratifice pe nedemn prin testament (indiferent dacă legatul este universal, cu titlu universal sau cu titlu particular), fără să prevadă în mod expres și înlăturarea efectelor nedemnității, legatul va fi *caduc*, în temeiul art. 1.071 lit. c) C. civ.[1].

[1] Dacă, de exemplu, fiul A al defunctului X a săvârșit împotriva acestuia infracțiunea de tentativă de omor și a fost condamnat prin hotărâre definitivă, iar X face ulterior un testament prin care lasă 1/4 din moștenire lui A și 3/4 din moștenire lui B (celălalt copil), fără însă a menționa în mod expres că înlătură

Înlăturarea efectelor nedemnității poate interveni numai după comiterea faptelor care atrag nedemnitatea. O eventuală declarație prin care o persoană ar înlătura efectele nedemnității pentru faptele viitoare pe care le-ar comite un posibil succesibil al său ar fi lovită de nulitate absolută, întrucât contravine ordinii publice şi bunelor moravuri (art. 11 C. civ.).

Precizăm şi faptul că, potrivit art. 961 alin. (2), „Efectele nedemnității nu pot fi înlăturate prin reabilitarea nedemnului, amnistie intervenită **după condamnare**, grațiere sau prin prescripția executării pedepsei penale". În toate aceste situații nedemnul a fost condamnat prin hotărâre definitivă, iar scopul acestor măsuri de politică penală nu trebuie să afecteze producerea efectelor nedemnității succesorale, ca sancțiune civilă[1].

---

efectele nedemnității, copilul A nu va putea culege o parte din moştenire nici ca moştenitor legal (este nedemn, ceea ce înseamnă că nu îndeplineşte o condiție generală a dreptului de a moşteni), nici ca legatar cu titlu universal (legatul este caduc, întrucât legatarul este nedemn, iar efectele nedemnității nu au fost înlăturate în condițiile strict prevăzute de lege). Dacă legatarul este nedemn, iar efectele nedemnității nu au fost înlăturate potrivit legii, legatul este ineficace (cauza de ineficacitate fiind caducitatea), soluție care se impune în temeiul art. 960 alin. (1) coroborat cu art. 1.071 lit. c) C. civ. Nedemnitatea poate fi invocată şi constatată de instanță numai după deschiderea moştenirii, aşadar *ulterior* momentului întocmirii testamentului care cuprinde legatul. Faptul că legatul este valabil din punct de vedere al condițiilor de formă şi de fond nu reprezintă o iertare a nedemnului pentru „nedemnitatea testamentară", el fiind înlăturat de la moştenirea testamentară, aşa cum prevede expres art. 960 alin. (1) C. civ. Pentru o altă opinie, a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalitățile*, 2017, p. 28.

[1] Pentru un model de declarație de înlăturare a efectelor nedemnității, a se vedea D. Negrilă, *op. cit.*, p. 103-104.

Titlul II
Moştenirea legală

Capitolul I
Regulile generale ale devoluțiunii legale a moştenirii

Secțiunea I
Condițiile dreptului de moştenire legală

§1. Noțiuni introductive

39. *Noțiunea de „moştenire legală".* După cum am văzut[1], moştenirea este *legală* în cazul în care transmiterea moştenirii are loc în *temeiul legii* la persoanele, în ordinea şi în cotele determinate de lege.

Moştenirea legală intervine în toate cazurile în care defunctul nu a lăsat testament sau, deşi există testament, acesta nu produce efecte (de exemplu, este nul pentru vicii de formă).

Dar ea intervine şi în cazurile în care defunctul a lăsat testament, însă acesta nu cuprinde legate, prevăzând numai alte dispoziții de ultimă voință, de exemplu, recunoaşterea unui copil din afara căsătoriei, dispoziții cu privire la funeralii şi îngropare, desemnarea unui executor testamentar etc.

Mai mult decât atât, moştenirea va fi legală şi în acele cazuri în care testamentul cuprinde exheredări (dezmoşteniri), adică înlăturarea de la moştenire a unui sau unor moştenitori legali, dar fără ca testamentul să cuprindă legate, astfel încât la moştenire vor fi chemați tot moştenitorii legali, care – în lipsa acestei dispoziții – ar fi venit la moştenire împreună cu cei exheredați sau pe care prezența moştenitorului sau moştenitorilor exheredați i-ar fi înlăturat de la moştenire. De exemplu, defunctul are doi frați şi dezmoşteneşte pe unul dintre ei.

[1] *Supra* nr. 7.

În acest caz, celălalt frate va culege întreaga moştenire *în temeiul legii*, întrucât el invocă testamentul numai pentru a justifica înlăturarea de la moştenire a fratelui, dar apoi justifică chemarea sa la moştenire prin lege.

Tot astfel, moştenirea va fi legală şi în acele situaţii în care *de cuius*-ul a lăsat testament, acesta este valabil din punct de vedere al condiţiilor de formă şi de fond, dar legatul cuprins în testament este ineficace. De exemplu, legatul universal este caduc deoarece legatarul a predecedat testatorului.

În sfârşit, după cum am văzut[1], moştenirea legală poate şi coexista cu cea testamentară, dacă defunctul a dispus prin testament numai de o parte a moştenirii lăsate sau, dispunând de întreg, există moştenitori rezervatari care dobândesc rezerva întotdeauna în virtutea legii, deci ca moştenitori legali.

40. *Enumerarea condiţiilor.* Pentru ca o persoană să poată veni la moştenire în temeiul legii trebuie să îndeplinească în mod cumulativ *4 condiţii*, dintre care 2 condiţii pozitive şi 2 condiţii negative: să aibă capacitate succesorală, să aibă vocaţie succesorală legală, să nu fie nedemnă şi să nu fie înlăturată de la moştenire (direct sau indirect) prin voinţa testatorului (dezmoştenire, exheredare).

În prezenţa acestor condiţii transmiterea moştenirii operează în virtutea legii din momentul deschiderii moştenirii. Aceasta nu înseamnă, bineînţeles, că moştenitorii legali (ca, de altfel, şi legatarii) sunt siliţi să primească moştenirea. Potrivit art. 1.106 C. civ., „Nimeni nu poate fi obligat să accepte o moştenire ce i se cuvine" (*nemo invitus*[2] *heres*). Dacă moştenitorul, în baza acestui text, renunţă la moştenire, prin aceasta desfiinţează cu efect retroactiv titlul de moştenitor, fiind considerat că nu a fost niciodată moştenitor (art. 1.121 C. civ.).

În cele ce urmează, vom analiza problemele care se pun în legătură cu vocaţia succesorală legală. Chestiunile relative la capacitatea succesorală şi la nedemnitate au fost analizate la materia consacrată condiţiilor generale ale dreptului de a moşteni[3].

---

[1] *Supra* nr. 9.

[2] *Invitus*, adj. lat., constrâns, involuntar.

[3] *Supra* nr. 22-30 şi 33-38.

În ceea ce priveşte dezmoştenirea (exheredarea), aceasta fiind o dispoziţie testamentară, o vom analiza la materia devoluţiunii testamentare a moştenirii. Precizăm numai că moştenitorii rezervatari exheredaţi, chiar şi în tot, culeg totuşi, în virtutea legii, deci ca moştenitori legali, partea din moştenire care constituie rezerva lor, exheredarea putând produce, în privinţa lor, numai efecte parţiale.

Nu vom analiza în acest capitol nici problema acceptării sau renunţării la moştenire, fiindcă, după cum am văzut, transmiterea moştenirii operează în virtutea legii înainte de exercitarea dreptului de opţiune succesorală, deci nu este o condiţie a dreptului la moştenire. Pe de altă parte, întrucât dreptul de opţiune succesorală vizează şi moştenirea testamentară, urmează să fie analizat după devoluţiunea testamentară a moştenirii.

§2. Vocaţia succesorală legală

41. *Vocaţia legală generală (eventuală).* Instituţia moştenirii este concepută – în cadrul devoluţiunii legale – ca *o moştenire de familie* şi numai în cazul moştenirii vacante masa succesorală este culeasă de comună, oraş sau municipiu ori, după caz, de statul român.

Astfel fiind, în dreptul nostru sunt chemate la moştenire în temeiul legii – şi deci au vocaţie succesorală legală – persoanele care sunt în legătură de familie cu defunctul, adică rudele defunctului – din căsătorie, din afara căsătoriei şi din adopţie[1] – şi, alături de acestea, soţul supravieţuitor al defunctului. În acest sens, art. 963 alin. (1) C. civ. prevede că moştenirea se cuvine, în ordinea şi după regulile stabilite în prezentul titlu, soţului supravieţuitor şi rudelor defunctului, şi anume descendenţilor, ascendenţilor şi colateralilor acestuia, după caz[2].

---

[1] Pentru reproducerea umană asistată medical cu terţ donator, reglementată de art. 441-447 C. civ., a se vedea *infra* nr. 53.

[2] Legiuitorul a ţinut seama de faptul că există o legătură specială între om şi familia acestuia, adică între acei oameni pe care bucuriile şi necazurile vieţii îi strâng laolaltă. Prietenii sunt foarte importanţi în viaţa oricărui om, dar în momentele cruciale ale vieţii, „glasul sângelui", adică înclinarea firească şi instinctivă de dragoste pentru familie, pentru o rudă apropiată, îşi face simţită prezenţa. Familia îi este dată omului de către Dumnezeu pentru a-i amplifica bucuriile, pentru a-i atenua necazurile, pentru a-l apăra împotriva încercărilor la

Potrivit legii (art. 405 C. civ.), *rudenia firească* este legătura bazată pe descendenţa unei persoane dintr-o altă persoană (rudenia în linie dreaptă) sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun (rudenie în linie colaterală). *Rudenia civilă* este legătura rezultată din adopţia încheiată în condiţiile prevăzute de lege.

Rudenia este *în linie dreaptă* în cazul descendenţei unei persoane dintr-o altă persoană şi poate fi ascendentă sau descendentă. Rudenia este *în linie colaterală* atunci când rezultă din faptul că mai multe persoane au un ascendent comun.

Gradul de rudenie se stabileşte astfel: a) în linie dreaptă, după numărul naşterilor: astfel, copiii şi părinţii sunt rude de gradul întâi, nepoţii şi bunicii sunt rude de gradul al doilea; b) în linie colaterală, după numărul naşterilor, urcând de la una dintre rude până la ascendentul comun şi coborând de la acesta până la cealaltă rudă; astfel, fraţii sunt rude de gradul al doilea, unchiul sau mătuşa şi nepotul, de gradul al treilea, verii primari, de gradul al patrulea[1].

Întrucât legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, astfel încât chemarea la moştenire nu ar mai avea acoperire în sentimente reale de afecţiune reciprocă între aceste rude şi defunct, legea limitează – pe linie colaterală – vocaţia succesorală legală la gradul al IV-lea inclusiv[2]. În linie dreaptă, ascendentă sau descendentă, legea nu

---

care îl supune viaţa şi, mai ales, pentru a-i da liniştea şi forţa cu care să meargă mereu mai departe. *„Nu îţi alegi familia. Aceasta este un dar al lui Dumnezeu pentru tine, aşa cum tu eşti unul pentru ea."* (Desmond Tutu). Şi nu întâmplător, în momentele cruciale ale vieţii ne vine deseori în minte proverbul „sângele apă nu se face".

[1] Nu trebuie confundată rudenia cu *afinitatea*. Potrivit art. 407 C. civ., afinitatea este legătura dintre un soţ şi rudele celuilalt soţ (de exemplu, sunt afini socrii cu ginerele/nora, cumnaţii etc.). Rudele soţului sunt, în aceeaşi linie şi acelaşi grad, afinii celuilalt soţ (de exemplu, socrul şi ginerele acestuia sunt afini de gradul I, cumnaţii sunt afini de gradul al II-lea etc.). Afinii nu pot veni la moştenire în nume propriu sau prin reprezentare succesorală, dar, în anumite condiţii, pot veni la moştenire prin retransmitere (a se vedea *supra* nr. 24; a se vedea şi Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 70).

[2] Prin decizia nr. 911 din 23 iunie 2009, publicată în M. Of. nr. 544 din 5 august 2009, Curtea Constituţională a reţinut că „în legislaţia română instituţia moştenirii este concepută, în cadrul devoluţiunii legale, ca o moştenire de familie.

prevede nicio limitare, „căci aici legile firii impun, fără ajutorul legilor omului, limitarea necesară"[1].

Prin urmare, rudele în linie dreaptă, descendentă (fiu/fiică, nepot de fiu/fiică, strănepot de fiu/fiică etc.) şi ascendentă (părinţi, bunici, străbunici etc.), au vocaţie succesorală *în mod nelimitat în grad.* În schimb, rudele colaterale au vocaţie succesorală *numai până la gradul al IV-lea inclusiv*[2]. Deci au vocaţie succesorală legală pe linie colaterală fraţii şi surorile defunctului, rude de gradul al II-lea[3], descendenţii lor până la gradul al IV-lea (nepoţi şi strănepoţi de frate/soră, care sunt rude de gradul al III-lea, respectiv de gradul al IV-lea cu defunctul), unchii şi mătuşile defunctului (rude colaterale de gradul al III-lea) şi copiii lor (veri primari ai defunctului, care sunt rude colaterale de gradul al IV-lea) şi unchii/mătuşile mari (care sunt fraţii sau surorile bunicilor defunctului – rude colaterale tot de gradul al IV-lea).

Subliniem că vocaţia succesorală a acestor rude (care sunt chemate la moştenire alături de soţul supravieţuitor al defunctului) nu înseamnă că ele toate, împreună şi deodată, vor culege moştenirea lăsată de defunct, căci *vocaţia lor la moştenire este numai generală, potenţială*, vizând posibilitatea de principiu a acestor persoane de a moşteni, prin efectul legii, patrimoniul persoanei decedate. Vocaţia lor concretă[4] de a culege efectiv această moştenire este determinată prin devoluţiunea succesorală legală[5], legea instituind o anumită ordine de chemare legală la moştenire.

În unele cazuri însă legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, ceea ce ar înlătura caracterul de succesiune de familie recunoscut instituţiei moştenirii, astfel încât, în mod corect, legiuitorul a limitat, pe linie colaterală, vocaţia succesorală legală la gradul al patrulea inclusiv, cu respectarea proximităţii gradelor de rudenie". În acelaşi sens este şi decizia Curţii Constituţionale nr. 841/2011, publicată în M. Of. nr. 630 din 5 septembrie 2011.

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 88. Evident, rudele colaterale de grad mai îndepărtat de rudenie pot fi gratificate pe calea moştenirii testamentare, ca orice alte persoane.

[2] Potrivit art. 963 alin. (2) C. civ., descendenţii şi ascendenţii au vocaţie la moştenire indiferent de gradul de rudenie cu defunctul, iar colateralii numai până la gradul al patrulea inclusiv.

[3] Pe linie colaterală nu există rude de gradul întâi.

[4] *Infra* nr. 43.

[5] *Infra* nr. 44 şi urm.

Întrucât această vocaţie succesorală legală generală este, în principiu, reciprocă, urmează să analizăm în continuare acest principiu şi numai apoi această vocaţie legală concretă.

42. *Principiul reciprocităţii vocaţiei legale generale la moştenire.* Având în vedere că transmiterea moştenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte (*mortis causa*), principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale nu vizează comuna, oraşul, municipiul sau statul (şi nici persoanele juridice), pentru că – deşi comuna, oraşul, municipiul sau statul are (iar persoanele juridice pot avea) vocaţie succesorală – aceştia nu pot transmite o moştenire[1].

Principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale generale guvernează însă – fără a fi prevăzut expres de lege – materia moştenirii legale între persoanele fizice. În virtutea acestui principiu, dacă o persoană are vocaţie succesorală legală generală la moştenirea lăsată de o altă persoană, atunci şi această din urmă persoană are aceeaşi vocaţie în raport cu prima (*sensul pozitiv al principiului*). În concret, vocaţia lor va depinde de ordinea în care va surveni decesul lor sau a uneia dintre ele (şi bineînţeles, de concursul celorlalţi moştenitori). De exemplu, dacă copilul are vocaţie generală la moştenirea lăsată de părinţi, vocaţia succesorală operează şi în sens invers. Tot astfel, în raporturile dintre fraţi şi surori, dintre nepoţi de frate şi unchi ori mătuşi etc.

Principiul reciprocităţii vocaţiei la moştenire are şi un *sens negativ*: dacă o persoană nu are vocaţie la moştenirea unei alte persoane, nici aceasta din urmă nu are vocaţie la moştenirea primei. De exemplu,

---

[1] Menţionăm că acest principiu nu este aplicabil nici în domeniul moştenirii testamentare, chiar dacă, în concret, două persoane (de exemplu, soţi) şi-ar conferi, prin actele lor separate de ultimă voinţă, vocaţie succesorală testamentară reciprocă. Principiul nu este aplicabil pentru că cele două testamente sunt acte juridice unilaterale independente, iar vocaţia succesorală a legatarilor nu este interdependentă. De altfel, vocaţia succesorală testamentară este, în majoritatea cazurilor, unilaterală. Numai în cazul soţilor se obişnuieşte conferirea reciprocă a vocaţiei succesorale prin testamente *distincte*. Precizăm, în acest context, că, potrivit art. 1.036 C. civ., sub sancţiunea nulităţii absolute a testamentului, două sau mai multe persoane nu pot dispune, *prin acelaşi testament*, una în favoarea celeilalte sau în favoarea unui terţ.

copilul aflat în plasament la o familie sau la o persoană (în condițiile prevăzute de Legea nr. 272/2004 *privind protecția și promovarea drepturilor copilului*[1]) și membrii familiei la care se află; ginerele ori nora, pe de o parte, și socrii, pe de altă parte, cumnații etc.

Principiul reciprocității vocației succesorale legale cunoaște, după părerea noastră, *o singură excepție*: este cazul constatării nulității căsătoriei sau a anulării ei prin hotărâre judecătorească intervenită după decesul soților sau a unuia dintre ei, constatându-se că *unul dintre ei a fost de bună-credință* la încheierea căsătoriei declarate nulă sau anulată (*căsătorie putativă*). Potrivit art. 304 alin. (1) C. civ., „Soțul de bună-credință la încheierea unei căsătorii nule sau anulate păstrează, până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă, situația unui soț dintr-o căsătorie valabilă". În acest caz, dacă soțul supraviețuitor (în viață la data morții celuilalt) a fost de rea-credință, el nu va moșteni; în schimb, dacă soțul de bună-credință a supraviețuit celuilalt, el va avea vocație succesorală. Dacă ambii soți au fost de bună sau de rea-credință, principiul reciprocității vocației succesorale, în sens pozitiv, respectiv negativ, se restabilește[2].

În literatura juridică se mai amintește încă un caz în care vocația succesorală nu ar fi reciprocă. Este ipoteza în care o persoană (adoptatorul) a adoptat doi sau mai mulți copii, dintre care pe unul (unii) cu efecte depline, pe altul (alții) cu efecte restrânse[3] și se pune problema vocației lor succesorale reciproce în calitate de frați sau surori (colaterali privilegiați), deci problema vocației succesorale între ei (iar nu în raport cu adoptatorul/adoptatorii). Așa cum vom încerca să demonstrăm[4], în această ipoteză operează din plin principiul recipro-

---

[1] Republicată în M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014 și modificată de mai multe ori.

[2] A se vedea *infra* nr. 74.2.

[3] Este vorba de adopții (înfieri) cu efecte restrânse încuviințate înainte de intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 25/1997 cu privire la adopție. După intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 25/1997, adopția nu poate fi decât cu efectele depline ale filiației firești, părăsindu-se sistemul dualist în materie. A se vedea *infra* nr. 47.3 lit. b.

[4] A se vedea *infra* nr. 64 și nr. 47.3 lit. b.

citării vocaţiei succesorale în sensul lui negativ, adoptatul cu efecte restrânse neavând vocaţie la moştenirea lăsată de adoptatul cu efecte depline, aşa cum nici acesta din urmă nu are vocaţie la moştenirea lăsată de primul.

Dacă toate adopţiile au fost cu efecte depline, respectiv cu efecte restrânse, operează – indiscutabil – principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale generale, în sensul ei pozitiv în primul caz, şi în sensul negativ în cel de-al doilea caz.

43. *Vocaţia legală concretă (efectivă, utilă).* După cum am văzut, rudele cu vocaţie succesorală legală generală nu sunt chemate toate împreună şi deodată la moştenire. Dacă toate rudele cu vocaţie generală ar fi chemate împreună şi deodată la moştenire, „averile succesorale s-ar fărâmiţa în părţi de o valoare neînsemnată, iar instituţia moştenirii nu şi-ar mai putea îndeplini rosturile ei social-economice"[1]; pe de altă parte, „nu s-ar ţine seama de caracterul diferit al legăturilor de afecţiune dintre cel care lasă moştenirea şi rudele sale"[2].

Pentru a se evita asemenea consecinţe, în cadrul devoluţiunii legale a moştenirii legiuitorul a instituit o anumită ordine de chemare concretă la moştenire a rudelor defunctului. Prin urmare, pentru ca o persoană să fie chemată efectiv la moştenire în temeiul legii, deci să aibă vocaţie legală concretă, nu este suficient să facă parte din categoria moştenitorilor legali, cu vocaţie generală, ci trebuie să mai fie îndeplinită şi o condiţie negativă, şi anume să nu fie înlăturată de la moştenire de o altă persoană, cu vocaţie generală, dar chemată de lege în rang preferabil, deci care are şi vocaţie concretă, utilă. De exemplu, fratele defunctului, care face parte din clasa a II-a de moştenitori legali, are vocaţie generală la moştenire, dar pentru a avea şi vocaţie concretă la moştenire este absolut necesar să nu existe descendenţi ai defunctului, care fac parte din clasa I[3] şi care sunt chemaţi de lege cu prioritate la moştenire.

---

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 86.

[2] St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 398.

[3] Sau, deşi există descendenţi, aceştia să nu poată (pentru că sunt nedemni) sau să nu vrea (pentru că sunt renunţători) să moştenească.

Pentru stabilirea ordinii de preferință între rudele defunctului cu vocație generală, legea folosește două criterii tehnico-juridice: *clasa de moștenitori* și *gradul de rudenie*. Cu ajutorul acestor criterii legea determină vocația concretă la moștenire a rudelor defunctului, probleme ce urmează a fi analizate în secțiunea următoare, în cadrul principiilor devoluțiunii legale a moștenirii.

Secțiunea a II-a
Principiile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii și excepțiile de la aceste principii

§1. Enumerarea principiilor

44. *Trei principii.* După cum am văzut, sunt chemate la moștenire, în temeiul legii, rudele defunctului și, alături de ele, soțul supraviețuitor, iar în lipsa lor – dacă defunctul nu a dispus nici prin testament de bunurile moștenirii –, comuna, orașul, municipiul sau statul, după caz.

Dar rudele defunctului cu vocație succesorală legală generală nu sunt chemate toate împreună și deodată la moștenire, legiuitorul instituind o anumită ordine de chemare concretă la moștenire. În acest scop, legea folosește două criterii tehnico-juridice – clasa de moștenitori și gradul de rudenie – cu ajutorul cărora determină vocația concretă la moștenire a rudelor, stabilind *trei principii de bază ale devoluțiunii legale.* Aceste trei principii trebuie aplicate exact în ordinea pe care o vom înfățișa în cele ce urmează, orice inversare a ordinii lor determinând rezultate eronate.

44.1. *Principiul chemării la moștenire a rudelor în ordinea claselor de moștenitori legali.* Printr-o *clasă de moștenitori* se înțelege o categorie de rude (de exemplu, descendenții defunctului) care, ca atare, adică în mod colectiv, exclude o altă categorie de rude sau este exclusă de ea, chiar dacă rudele din categoria exclusă ar fi de grad mai apropiat cu defunctul decât rudele din categoria chemată la moștenire. De exemplu, nepotul de fiu al defunctului (rudă de gradul al II-lea)

exclude de la moştenire pe părinţii defunctului, deşi aceştia sunt rude de gradul I. Cu alte cuvinte, în cadrul unui „conflict" dintre „clasa de moştenitori" şi „gradul de rudenie", are „câştig de cauză" clasa de moştenitori.

Noul Cod civil [art. 964 alin. (1), art. 975-983] prevede că rudele defunctului vin la moştenire în următoarea ordine[1]:

a) clasa I, *clasa descendenţilor* în linie directă, alcătuită din copii, nepoţi, strănepoţi ş.a.m.d. ai defunctului, fără limită în grad (la nesfârşit);

b) clasa a II-a, *clasa (mixtă) a ascendenţilor privilegiaţi* (părinţii defunctului) *şi colateralilor privilegiaţi* (fraţii şi surorile defunctului şi descendenţii lor până la gradul al IV-lea inclusiv);

c) clasa a III-a, *clasa ascendenţilor ordinari* (bunici, străbunici ş.a.m.d. ai defunctului, fără limită în grad);

---

[1] În privinţa claselor de moştenitori legali, cu ocazia elaborării noului Cod civil, după consultarea cu reprezentanţii profesiilor juridice (şi, în special, cu notarii publici) s-a ajuns la concluzia că se impune păstrarea claselor de moştenitori care au existat şi până în anul 2011. S-a apreciat că, din acest punct de vedere, sistemul existent corespunde exigenţelor actuale ale societăţii româneşti şi că nu trebuie efectuate modificări doar pentru „a se schimba ceva".

În sistemele de drept germanice (Germania, Austria, Elveţia), rudele defunctului sunt împărţite în trei linii de rudenie (*parantèles*, în terminologia fr.), chemate la moştenirea legală în această ordine:

a) descendenţii defunctului;

b) tatăl şi mama defunctului (capete de linie) şi descendenţii lor care nu sunt descendenţii defunctului (fraţi/surori cu defunctul şi descendenţii lor la infinit), cu precizarea că rudele colaterale ale defunctului din această categorie moştenesc numai prin reprezentarea părintelui sau părinţilor dacă părinţii sau unul dintre ei nu pot ori nu vor să vină la moştenire (predeces, nedemnitate, exheredare, renunţare la moştenire);

c) bunicii defunctului (capete de linie) şi descendenţii lor (care nu fac parte din primele două linii) la infinit (unchi/mătuşi, veri primari etc.). Rudele colaterale ale defunctului şi din această categorie moştenesc numai prin reprezentarea capetelor de linie absente de la moştenire (pentru amănunte, a se vedea, de exemplu, J. Guinand, M. Stettler, *op. cit.*, p. 21-29).

d) clasa a IV-a, *clasa colateralilor ordinari* (unchii şi mătuşile, verii primari şi unchii şi mătuşile mari (fraţii/surorile bunicilor) defunctului)[1].

Deoarece rudele sunt chemate la moştenire în ordinea claselor, în prezenţa fie şi a unei singure rude din clasa I, rudele din clasele subsecvente nu mai sunt chemate la moştenirea legală, indiferent de

[1] A se vedea schema 1. Menţionăm că, de regulă, o rudă a defunctului poate face parte dintr-o singură clasă. Este însă posibil ca legătura de rudenie să fie şi dublă şi, în consecinţă, persoana în cauză să facă parte din două clase de moştenitori. De exemplu, copilul născut din căsătoria încheiată între nepotul de fiu/fiică al defunctului şi nepotul de frate al defunctului face parte din prima clasă, în calitate de strănepot al defunctului (rudă în linie directă de gradul al III-lea) şi din clasa a II-a, în calitate de strănepot de frate (rudă colaterală de gradul al IV-lea). În această ipoteză, el poate invoca drept temei al chemării la moştenire calitatea de strănepot al defunctului (rudă din clasa I), pentru a înlătura de la moştenire rudele din clasa a II-a. El are însă dreptul să opteze (renunţând la moştenire în prima calitate) în favoarea calităţii de strănepot de frate al defunctului, pentru ca, împreună cu el (şi neexistând alţi moştenitori din clasa I), să fie chemat la moştenirea legală (în cadrul clasei a II-a) şi un alt frate (sau nepot ori strănepot de frate) al defunctului (care nu este ascendentul său), de exemplu, pentru că acesta are cunoştinţele necesare pentru cultivarea terenului agricol moştenit.

Pentru a nu reveni, menţionăm că şi soţul supravieţuitor poate fi rudă cu defunctul (căsătorie încheiată între verii primari în condiţiile art. 274 alin. (2) C. civ., conform căruia „Pentru motive temeinice, căsătoria între rudele în linie colaterală de gradul al patrulea poate fi autorizată de instanţa de tutelă în a cărei circumscripţie îşi are domiciliul cel care cere încuviinţarea. Instanţa se va putea pronunţa pe baza unui aviz medical special dat în acest sens"), caz în care şi el ar avea dreptul (dar, de regulă, nu şi interesul, pentru că în calitate de văr primar ar fi înlăturat de la moştenire de alte rude ale defunctului din clasele I-III sau din clasa a IV-a, gradul al III-lea) să invoce calitatea de rudă cu defunctul. Cele două calităţi (de văr primar şi soţ supravieţuitor) *pot fi invocate cumulativ* atunci când soţul supravieţuitor (care este şi văr primar) vine în concurs cu alţi veri primari şi/sau fraţi/surori ai bunicilor defunctului, persoana respectivă putând să dobândească o parte a patrimoniului succesoral în calitate de soţ supravieţuitor şi o parte în calitate de văr primar al defunctului. În acelaşi sens, a se vedea D. Negrilă, *op. cit.*, p. 120-121.

gradul lor de rudenie cu defunctul[1]. Deci rudele din clasa a II-a sunt chemate la moştenire numai dacă nu există rude din clasa I sau cele existente nu pot (din cauza nedemnităţii) sau nu vor (sunt renunţători) să vină la moştenire. Tot astfel, rudele din clasa a III-a sunt chemate la moştenire numai dacă nu există moştenitori din primele două clase sau cei existenţi nu pot sau nu vor să vină la moştenire. Iar rudele din clasa a IV-a sunt chemate la moştenire numai dacă nu există moştenitori din primele trei clase sau cei existenţi nu pot sau nu vor să vină la moştenire.

[1] Într-o speţă soluţionată de instanţa supremă, strănepotul de soră al defunctului (colateral privilegiat de gradul al IV-lea şi care face parte din clasa a II-a de moştenitori legali) a formulat notificare în temeiul Legii nr. 10/2001 pentru restituirea în natură a unui teren ce a aparţinut autorului său. Instanţele au decis că notificatorul nu are calitatea de persoană îndreptăţită în condiţiile în care moştenirea fostului proprietar a fost acceptată de către fiica acestuia, iar moştenirea fiicei a fost acceptată de propria fiică (nepoată a fostului proprietar), chiar dacă aceasta din urmă – singura ce are calitatea de moştenitoare a fostului proprietar – nu a formulat notificare în temeiul Legii nr. 10/2001. S-a reţinut că prezenţa chiar şi a unui singur descendent, care face parte din clasa I de moştenitori legali, înlătură de la moştenire pe cei care fac parte din clasele subsecvente de moştenitori, respectiv clasele II-IV (ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 4136/2006, publicată pe *www.scj.ro*).

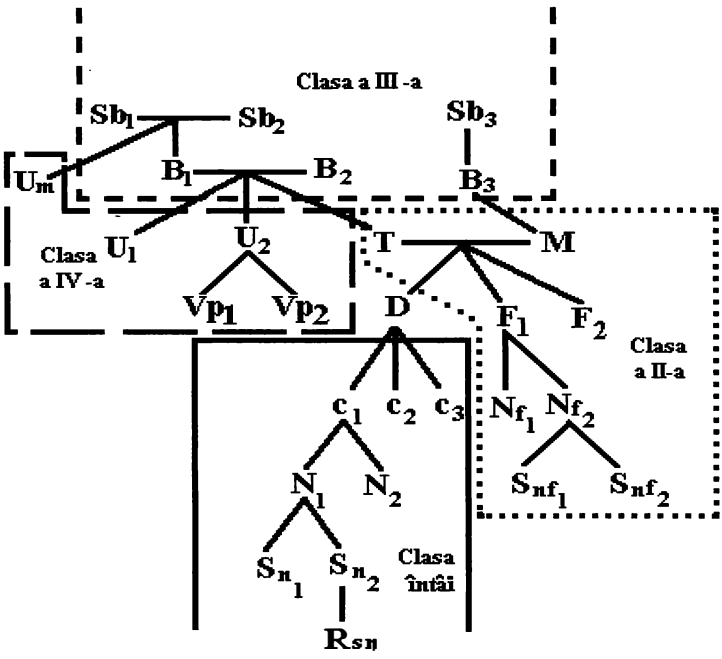

Schema 1

Legendă:

D – defunctul (*de cuius*, persoana despre a cărei moştenire este vorba);
C – copil;
N – nepot;
Sn – strănepot;
Rsn – răstrănepot;
T – tată;
M – mamă;
B – bunic;
Sb – străbunic;
F – frate/soră;
Nf – nepot de frate/soră;
Snf – strănepot de frate/soră;
Um – unchiul mare (frate/soră al (a) bunicilor);
U – unchi/mătuşă;
Vp – văr primar.

Este foarte important ca atunci când se întocmeşte schema care îi cuprinde pe toţi moştenitorii defunctului cu vocaţie la moştenire – schema putând să ajute foarte mult la stabilirea corectă a cercului moştenitorilor, a cotelor ce li se cuvin acestora etc. – să se stabilească

în concret *calitatea fiecărui moştenitor* ***în raport cu defunctul***, iar nu în raport cu o altă persoană. De exemplu, trebuie să se stabilească faptul că o persoană este *unchiul defunctului*, iar nu fratele tatălui defunctului sau copilul bunicului defunctului ori nepotul străbunicului defunctului. Tot astfel, trebuie să se stabilească faptul că o persoană este *copilul defunctului (dintr-o căsătorie anterioară)*, iar nu fratele consangvin al copilului defunctului din ultima căsătorie sau fiul vitreg al soţiei supravieţuitoare a defunctului ori tatăl nepotului defunctului. Această operaţiune este necesară pentru că, uneori, cei care indică persoanele care, în opinia lor, ar îndeplini condiţiile pentru a moşteni nu au noţiuni juridice şi folosesc limbajul comun, care trebuie „adaptat" pentru a fi inclus în „tiparele" dreptului succesoral.

În legătură cu principiul I al devoluţiunii legale a moştenirii, sunt necesare *două precizări*:

a) Venirea concomitentă la moştenire a rudelor din două clase deosebite este posibilă numai în caz de dezmoştenire *directă*[1] prin testament a moştenitorilor dintr-o clasă preferată. În acest sens, art. 964 alin. (2) C. civ. prevede că „Dacă în urma dezmoştenirii rudele defunctului din clasa cea mai apropiată nu pot culege întreaga moştenire, atunci partea rămasă se atribuie rudelor din clasa subsecventă care îndeplinesc condiţiile pentru a moşteni". De exemplu, prin testamentul întocmit, *de cuius* dezmoşteneşte în mod direct pe cei doi copii ai săi. În acest caz, copiii culeg totuşi, contrar voinţei defunctului, ca moştenitori legali[2], rezerva globală de 1/2 din moştenire (rezerva fiecărui copil fiind de 1/4 din moştenire), restul moştenirii (de 1/2) fiind dobândit (dacă defunctul nu a dispus altfel prin testament) de moştenitorii din clasa subsecventă (din clasa a II-a, a III-a sau a IV-a, după caz, care culeg moştenirea în calitate de moştenitori legali, iar nu în aceea de legatari[3]).

---

[1] Potrivit art. 1.074 alin. (2) C. civ., „Dezmoştenirea este **directă** atunci când testatorul dispune prin testament înlăturarea de la moştenire a unuia sau mai multor moştenitori legali şi indirectă atunci când testatorul instituie unul sau mai mulţi legatari".

[2] A se vedea *supra* nr. 7.

[3] Nu intrăm în amănunte, problema urmând a fi analizată în cadrul devoluţiunii testamentare a moştenirii.

Trebuie subliniat faptul că art. 964 alin. (2) C. civ. nu se aplică doar în situația în care cel dezmoștenit este moștenitor rezervatar, ci se poate aplica și în ipoteza în care cel dezmoștenit este un moștenitor nerezervatar. De exemplu, *de cuius*-ul are ca potențiali moștenitori legali, așadar cu vocație legală generală la moștenire, un frate și un văr primar. Prin testamentul întocmit, *de cuius*-ul dispune că „îl dezmoștenesc în parte[1] pe fratele F, astfel încât acesta să nu primească întreaga moștenire, ci doar jumătate". În cuprinsul testamentului, *de cuius*-ul nu precizează cui anume va reveni restul de jumătate din moștenire. În acest caz, fratele va primi doar jumătate din moștenire (astfel cum și-a dorit *de cuius*-ul), iar vărul primar va primi, *în calitate de moștenitor legal*, restul de jumătate din moștenire. Și în acest caz vin concomitent la moștenire, ca moștenitori legali, reprezentanți a două clase de moștenitori (clasa a II-a și clasa a IV-a)[2].

În fine, precizăm că nu vor veni concomitent la moștenire rude din două clase deosebite atunci când de dezmoștenirea directă a anumitor rude dintr-o clasă vor profita alte rude *din aceeași clasă*, dar de un grad inferior. De exemplu, *de cuius*-ul are ca potențiali moștenitori legali (așadar, cu vocație legală *generală*) pe copilul C, pe nepotul N (fiul lui C) și pe fratele F. Dacă, prin testamentul întocmit, *de cuius*-ul îl

---

[1] Potrivit art. 1.074 alin. (1) C. civ., „Dezmoștenirea este dispoziția testamentară prin care testatorul îi înlătură de la moștenire, în tot **sau în parte**, pe unul sau mai mulți dintre moștenitorii săi legali". Așadar, dezmoștenirea poate fi și *parțială*, în situația în care se dispune *o reducere a cotei legale* ce i s-ar fi cuvenit moștenitorului în absența dispoziției testamentare prin care este dezmoștenit. De asemenea, reducerea cotei legale îi poate viza atât pe moștenitorii rezervatari, cât și pe cei nerezervatari. În cazul moștenitorilor rezervatari însă, reducerea cotei legale nu trebuie să afecteze rezerva succesorală, care li se cuvine acestora în mod imperativ.

[2] Pentru opinia potrivit căreia „singura situație în care putem vorbi de venirea concomitentă la moștenire a două clase de moștenitori este atunci când au fost dezmoșteniți moștenitori rezervatari, care vor culege rezerva legală și vor veni la moștenire alături de clasa subsecventă", a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1085. Totuși, acești autori admit că testatorul poate dezmosteni pe succesorii săi legali și „**parțial** (pe cei care au dreptul la rezervă **sau pe cei care urmează să primească mai puțin decât cota lor legală de moștenire**)" – *idem*, p. 1178.

dezmoşteneşte direct pe copilul C şi atât C, cât şi N şi F acceptă moştenirea, C va culege rezerva succesorală de jumătate din moştenire, iar N va culege restul de jumătate din moştenire. Deşi a acceptat moştenirea, fratele F nu va moşteni, deoarece face parte din clasa a II-a şi moştenirea a fost culeasă *integral* de moştenitorii din clasa I. De dezmoştenirea lui C a profitat N, care face parte tot din clasa I, iar nu F.

b) *Soţul supravieţuitor al defunctului*, nefiind rudă cu acesta, nu face parte din nicio clasă, însă vine la moştenire în concurs cu oricare clasă chemată la moştenire; deci el nu înlătură nicio clasă de moştenitori, dar nici nu este înlăturat de la moştenire indiferent de clasa, fie şi prima, chemată de lege la succesiune.

44.2. *Principiul proximităţii gradului de rudenie între moştenitorii din aceeaşi clasă.* Potrivit acestui principiu, consacrat de art. 964 alin. (3) C. civ., înăuntrul fiecărei clase de moştenitori, rudele de gradul cel mai apropiat cu defunctul înlătură de la moştenire rudele de grad mai îndepărtat (*proximior excludit remotiorem* – cel mai apropiat înlătură pe cel mai îndepărtat)[1]. De exemplu, copiii defunctului înlătură de la moştenire pe nepoţi, strănepoţi etc.; fraţii şi surorile defunctului înlătură pe nepoţii şi strănepoţii de frate; bunicii înlătură pe străbunici; unchii şi mătuşile înlătură pe verii primari etc. Deci vocaţia concretă la moştenire în cadrul aceleiaşi clase depinde de apropierea gradului de rudenie.

De la acest principiu, legea prevede *două excepţii*:

i) în cadrul clasei a II-a (clasa mixtă a ascendenţilor privilegiaţi şi colateralilor privilegiaţi), părinţii defunctului (rude de gradul I) nu înlătură de la moştenire pe fraţii sau surorile defunctului şi descendenţii lor (rude de gradele II-IV), ci ei vin împreună la moştenire, primind anumite cote stabilite de lege[2];

ii) reprezentarea succesorală[3].

44.3. *Principiul egalităţii între rudele din aceeaşi clasă şi de acelaşi grad chemate la moştenire.* Potrivit acestui principiu, consacrat

[1] *Remotus* – care este departe.

[2] A se vedea *infra* nr. 62 lit. b.

[3] A se vedea *infra* nr. 45 şi urm.

de art. 964 alin. (4) C. civ., între rudele din aceeaşi clasă de moştenitori şi de acelaşi grad, moştenirea se împarte în mod egal. De exemplu, dacă la moştenire vin doi copii ai defunctului, fiecare va primi jumătate din moştenire. Tot astfel, dacă în lipsă de moştenitori din prima clasă sunt chemaţi la moştenire doi fraţi buni ai defunctului, ei vor împărţi moştenirea în mod egal. De asemenea, bunicii (indiferent dacă sunt materni sau paterni) vor împărţi moştenirea în mod egal. Tot în mod egal vor împărţi moştenirea vărul primar şi unchiul mare, în calitatea lor de colaterali ordinari de gradul al IV-lea etc.

Şi de la acest principiu, legea prevede *două excepţii*:

i) împărţirea pe tulpini a moştenirii în cazul venirii la moştenire a rudelor de acelaşi grad prin reprezentare succesorală[1];

ii) dacă la moştenire sunt chemaţi doi sau mai mulţi colaterali privilegiaţi (fraţi/surori) proveniţi din părinţi diferiţi (indiferent dacă sunt din căsătorii diferite, din afara căsătoriei sau din adopţie), între ei (adică fraţi buni, fraţi consangvini sau fraţi uterini cu defunctul) şi, dacă este cazul, între descendenţii fraţilor/surorilor de diferite categorii (indiferent că vin la moştenire în nume propriu sau prin reprezentare succesorală)[2], moştenirea nu se împarte în părţi egale, legea prevăzând *împărţirea pe linii*, egalitatea păstrându-se numai între fraţii pe aceeaşi linie, însă fratele bun al defunctului beneficiază de cotă-parte pe ambele linii (*privilegiul dublei legături*)[3].

Şi în legătură cu acest principiu sunt necesare *două precizări*:

a) nici în raporturile dintre părinţi, pe de o parte, şi fraţi/surori sau descendenţii lor, pe de altă parte (adică în raporturile dintre moştenitorii din clasa a II-a), nu se aplică principiul egalităţii (ei nici nu sunt rude de grad egal), părinţii culegând o cotă fixă stabilită de lege indiferent de numărul colateralilor privilegiaţi cu care vin în concurs şi indiferent de gradul de rudenie al colateralilor privilegiaţi în raport cu defunctul[4];

---

[1] A se vedea *infra* nr. 49.1.

[2] A se vedea *infra* nr. 65.2 *in fine*.

[3] A se vedea, pentru amănunte, *infra* nr. 65.2; a se vedea şi ICCJ, s. I civ., dec. nr. 1580/2003, publicată pe *www.scj.ro*.

[4] A se vedea *infra* nr. 62 lit. b.

b) soţul supravieţuitor culege o cotă în funcţie de clasa de moştenitori cu care vine în concurs, neavând importanţă numărul moştenitorilor din acea clasă (sau subclasă de moştenitori privilegiaţi din cadrul clasei a II-a)[1]. Cu alte cuvinte, dacă, de exemplu, soţul supravieţuitor al defunctului vine la moştenire împreună cu doi fraţi buni ai defunctului, moştenirea nu se va împărţi în mod egal între aceşti trei moştenitori, ci soţul supravieţuitor va primi 1/2 din moştenire, iar cei doi fraţi vor primi împreună 1/2 din moştenire, fiecărui frate revenindu-i 1/4 din moştenire.

§2. Reprezentarea succesorală

45. *Noţiune şi utilitate.* Prin reprezentarea succesorală, un moştenitor legal (sau mai mulţi) de un grad mai îndepărtat – numit reprezentant – urcă, în virtutea legii, în gradul, locul şi drepturile ascendentului său, numit reprezentat, pentru a culege partea din moştenire care i s-ar fi cuvenit acestuia, dacă nu ar fi fost nedemn faţă de defunct sau decedat la data deschiderii moştenirii (art. 965 C. civ.).

Utilitatea reprezentării constă în faptul că, prin efectele pe care le produce, *asigură egalitatea între tulpini*, atât în situaţia în care reprezentatul este decedat, cât şi în situaţia în care acesta este nedemn.

Sub imperiul Codului civil de la 1864, putea fi reprezentat doar cel decedat, nu şi nedemnul, chiar dacă acesta ar fi fost decedat la data deschiderii moştenirii. O asemenea soluţie a generat în decursul timpului critici serioase şi toate propunerile de modificare a Codului civil (Codul civil din 1940, Proiectul Codului civil din 1971, Proiectul Codului civil adoptat de Senat în anul 2004) au avut în vedere şi reglementarea posibilităţii reprezentării nedemnului. Argumentul esenţial a fost acela că, în condiţiile în care descendenţii nedemnului nu sunt cu nimic vinovaţi pentru greşeala comisă de ascendentul lor nedemn, ar fi inechitabil ca ei să fie înlăturaţi de la moştenirea *de cuius*-ului. Noul Cod civil prevede, pentru prima dată, că poate fi reprezentat şi nedemnul, chiar aflat în viaţă la data deschiderii moştenirii.

---

[1] A se vedea *infra* nr. 77.

Reprezentarea succesorală *înlătură unele consecințe injuste (a) ale principiului proximității gradului de rudenie și (b) ale principiului egalității între rudele de același grad*[1].

(a) Astfel, de exemplu, defunctul avea doi copii, C1 și C2, dintre care C2 a predecedat, lăsând un copil, N. Dacă am aplica principiul proximității gradului de rudenie, moștenirea ar urma să fie culeasă de C1, copilul în viață al defunctului, care – fiind de gradul I – ar înlătura de la moștenire pe N, nepotul de fiu al defunctului. O asemenea soluție nedreaptă este înlăturată prin instituția reprezentării succesorale, care permite nepotului N să urce în locul părintelui predecedat C2 pentru a culege partea de moștenire (în speță, jumătate) ce s-ar fi cuvenit acestuia dacă ar fi fost în viață la data deschiderii moștenirii, C1 culegând cealaltă jumătate (schema 2).

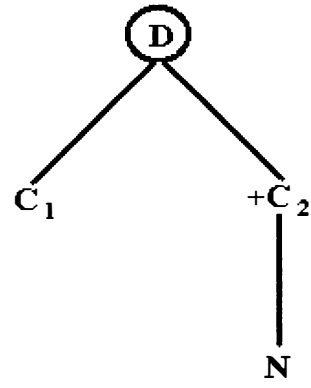

Schema 2

De asemenea, în exemplul oglindit în schema 2, însă cu modificarea în sensul că C2 nu este decedat, ci este nedemn față de defunct, dacă N nu ar putea veni la moștenire prin reprezentare, atunci întreaga moștenire ar fi culeasă de copilul C1, care este rudă de gradul I cu *de cuius*-ul. Beneficiind de reprezentare, N urcă în gradul, locul și drepturile ascendentului său C2, vine în concurs cu C1 și ambii culeg câte o jumătate din moștenire. Nefiind cu nimic vinovat pentru faptele comise de C2, N nu trebuie să fie înlăturat de la moștenirea bunicului său.

(b) Tot astfel, dacă ambii copii ai defunctului, C1 și C2, ar fi decedați sau nedemni la data deschiderii moștenirii și C1 ar fi lăsat un copil (N1), iar C2 ar fi lăsat trei copii (N2, N3 și N4), cei patru nepoți ai defunctului (rude de gradul al II-lea) vor împărți moștenirea nu în

[1] A se vedea *supra* nr. 44.2 și 44.3. A se vedea și B. Dumitrache, M. Nicolae, *Discuții privitoare la reprezentarea succesorală* (II), în Dreptul nr. 4/1999, p. 32-33.

mod egal, potrivit principiului egalităţii, ci – fiind admisă reprezentarea – N1 va lua o jumătate, iar ceilalţi trei (N2, N3 şi N4) vor lua împreună cealaltă jumătate, adică atât cât ar fi luat şi părinţii lor dacă ar fi fost în viaţă sau nu ar fi fost nedemni (schema 8). Dreptul la moştenire nu poate depinde de hazard (predecesul sau supravieţuirea unor rude), iar moartea prematură a părinţilor nu trebuie să dăuneze unora dintre copii şi nici să profite altora[1]. De asemenea, faptul că ascendenţii lor au comis anumite fapte pentru care au devenit nedemni nu trebuie să îi afecteze pe descendenţii acestora în privinţa modului de împărţire a moştenirii. S-ar putea susţine că soluţia echitabilă ar fi fost aceea ca reprezentanţii (în speţă, N1, N2, N3 şi N4) să împartă moştenirea în mod egal, pentru că toţi au aceeaşi calitate în raport cu *de cuius*-ul, respectiv sunt nepoţi ai acestuia. În realitate, soluţia oferită de Codul civil este cea echitabilă deoarece, dacă părinţii lor ar fi fost în viaţă sau nu ar fi fost nedemni, fiecare părinte ar fi moştenit 1/2 din moştenire şi ulterior ar fi retransmis cota moştenită către propriii copii; în aceste condiţii, nepotul care este singur la părinţi ar fi primit integral cota de 1/2 moştenită de autorul său, iar ceilalţi trei nepoţi ar fi împărţit în mod egal cota de 1/2 moştenită de autorul lor, revenindu-i fiecărui nepot 1/6 din moştenire. Prin efectele pe care le produce reprezentarea succesorală, legiuitorul urmăreşte să neutralizeze consecinţele unor evenimente anormale care s-au petrecut în cadrul unei familii (decesul copiilor înaintea părinţilor, săvârşirea unor fapte grave care se sancţionează cu nedemnitatea etc.), astfel încât, din punct de vedere juridic, niciunul dintre cei nevinovaţi să nu fie afectat.

În legătură cu natura reprezentării succesorale, se mai impune *o precizare*: după modelul Codului civil francez, Codul civil de la 1864 a prevăzut că „reprezentarea este *o ficţiune a legii*" (art. 664), iar majoritatea autorilor au definit reprezentarea ca fiind „un beneficiu al

[1] În cazul în care vin la moştenire prin reprezentare succesorală descendenţii copiilor defunctului, se poate afirma că rolul instituţiei reprezentării este *şi* acela de a corecta eventualele disfuncţionalităţi generate de o cronologie nefirească a deceselor (copiii au decedat înaintea părinţilor). A se vedea, în acest sens, D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 38. În toate cazurile însă, rolul primordial al acestei instituţii juridice este acela de a asigura egalitatea între tulpini.

legii". Cu ocazia adoptării noului Cod civil s-a evitat atât folosirea sintagmei de „ficțiune a legii" (criticată aproape unanim de către autori), cât şi folosirea sintagmei de „beneficiu al legii", pentru că nu întotdeauna reprezentarea constituie o favoare pentru reprezentanți. De pildă, în exemplul oglindit în schema 2, pentru reprezentantul N în mod cert reprezentarea succesorală este un beneficiu al legii, pentru că, dacă nu ar exista reprezentarea succesorală, N nu ar putea moşteni, fiind înlăturat de către C1. În schimb, în exemplul oglindit în schema 8, pentru N2, N3 şi N4 reprezentarea succesorală nu poate fi considerată, în niciun caz, drept un beneficiu al legii, pentru că, dacă nu ar fi existat reprezentarea, ei oricum ar fi putut moşteni în concurs cu N1 şi ar fi primit fiecare 1/4 din moştenire, iar în condițiile în care vin la moştenire prin reprezentare, ei primesc doar câte 1/6 din moştenire. Iată de ce s-a considerat potrivită definiția care nu include şi calificarea reprezentării ca fiind un beneficiu al legii[1].

Din cele arătate rezultă că reprezentarea succesorală este o instituție deosebită de reprezentarea din dreptul comun, care se referă la reprezentarea voinței altuia la încheierea de acte juridice (reprezentarea persoanelor incapabile, mandatul etc.)[2].

45.1. *Imposibilitatea reprezentării renunțătorului în dreptul nostru succesoral.* Problema reprezentării renunțătorului este una dintre cele mai delicate probleme din materia dreptului succesoral. În decursul

---

[1] A se vedea şi M. Grimaldi, *Droit civil. Successions*, Litec, 3e éd., Paris, 1995, p. 126-127, nr. 130, citat de D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni şi testamente*, *op. cit.*, p. 69-70.

[2] Pentru unele critici privind păstrarea în noul Cod civil a denumirii instituției juridice de „reprezentare succesorală", denumire calificată drept „derutantă", a se vedea M.D. Bob, *op. cit.*, p. 57 şi 66. Menționăm că, în ciuda faptului că s-a cunoscut modul în care s-a ajuns la denumirea de „reprezentare", referirile fiind relativ frecvente în doctrină, s-a preferat păstrarea denumirii consacrate şi cu care juriştii sunt obişnuiți. Nu este singura situație în care se plătește tribut conservatorismului limbajului juridic, dar poate că este mai potrivită această soluție decât aceea în care s-ar fi recurs la o altă denumire, despre care juriştii s-ar fi întrebat dacă este acelaşi lucru sau nu cu reprezentarea succesorală cunoscută de secole. De altfel, atât proiectele codurilor civile din 1940 şi 1971, cât şi codurile civile recent modificate, respectiv adoptate (francez, Québec) au păstrat denumirea de *reprezentare succesorală*.

timpului, această chestiune a primit diverse rezolvări, argumentele pro şi contra fiind atât de consistente încât nu a fost descoperită nicăieri acea soluţie care să corespundă tuturor exigenţelor. Apreciem că pentru înţelegerea problematicii în discuţie este foarte utilă o scurtă trecere în revistă a reglementărilor sau, după caz, a propunerilor făcute în decursul timpului.

După cum s-a arătat în literatura de specialitate[1], în dreptul roman a fost cunoscută tehnica numită *successio in locum,* care a avut menirea să menţină egalitatea între tulpinile rezultate din acelaşi ascendent, în condiţiile în care vreunul dintre descendenţii săi i-au predecedat. Descendenţii beneficiari ai *successio in locum* îşi exercitau drepturile lor succesorale proprii rezultate din apartenenţa la o linie, venind la moştenire nu numai dacă ascendentul său era predecedat, ci şi dacă acesta era nedemn sau renunţător.

În Codul civil Napoleon şi în Codul civil român de la 1864 s-a prevăzut că „nu se reprezintă decât persoanele moarte", aceeaşi soluţie regăsindu-se şi în Codurile Calimach şi Caragea. Aşadar, nu s-a admis reprezentarea nedemnului şi nici a renunţătorului.

În art. 820 din Codul civil Carol al II-lea din 1940 (care nu a intrat niciodată în vigoare) s-a prevăzut că „Moştenitorul care nu vine la moştenire din cauza predecesului, *renunţării* sau nedemnităţii este înlocuit, prin efectul reprezentaţiunii de descendenţii săi, potrivit apropierii gradului de rudenie". În literatura de specialitate de la acea vreme[2] se arăta că „regula împărţirei pe tulpini este bazată pe dreptate şi ar fi fost bine ca legiuitorul s-o fi generalizat, extinzând-o şi la ipotezele în care succesibili de un grad mai îndepărtat sunt chemaţi la moştenire prin excluderea succesibililor mai apropiaţi, fie în urma renunţării acestora, fie din cauza nedemnităţii lor".

---

[1] M.D. Bob, *op. cit.*, p. 56. Precizăm că în lucrările mai vechi se afirmă în mod constant că „instituţiunea reprezentaţiunei n-a fost consacrată decât de Justinian" (Novela 118) şi se aplica doar în cazul descendenţilor şi nepoţilor de fraţi/surori, atunci când părinţii lor ar fi *predecedat* (a se vedea, de exemplu: I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Drept civil român*, Ed. Socec & Co S.A.R., Bucureşti, 1947, p. 235; G. Plastara, *Curs de drept civil român. Vol. III. Succesiuni şi liberalităţi*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti, p. 57; C. Nacu, *Drept civil rumân*, vol. II, Ed. I.V. Socecu, Bucureşti, 1902, p. 64).

[2] I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 236.

În art. 843 alin. (5) din Proiectul Codului civil din 1971 s-a prevăzut că „reprezentarea se va produce şi în cazul când cel care urmează a fi reprezentat trăieşte la deschiderea moştenirii, dar este înlăturat de la aceasta prin nevrednicie sau dezmoştenire", iar art. 845 prevedea în mod expres că „*Moştenitorul renunţător nu poate fi reprezentat.* În cazurile în care nu poate interveni reprezentarea, descendenţii în linie dreaptă sau descendenţii din fraţi şi surori, după caz, vin la moştenire numai în temeiul dreptului lor propriu".

În codurile civile moderne chestiunea a fost rezolvată, de asemenea, în mod neunitar. De exemplu, în Codul civil italian este admisă reprezentarea renunţătorului, în vreme ce în Codul civil al provinciei Québec se permite reprezentarea predecedatului, comorientului şi nedemnului, dar în art. 664 se prevede expres că nu se reprezintă cel care a renunţat la moştenire. În Codul civil francez, în anul 2001, cu ocazia primei reforme în materie de succesiuni şi liberalităţi, s-a permis reprezentarea nedemnului (art. 755), dar s-a menţinut interdicţia de reprezentare a renunţătorului [art. 754 alin. (1)]. Posibilitatea reprezentării renunţătorului a fost consacrată abia în anul 2006 (cu aplicare de la 1 ianuarie 2007), cu ocazia celei de-a doua reforme în materie de succesiuni şi liberalităţi. Este important de subliniat faptul că reprezentarea renunţătorului a fost însoţită de posibilitatea oricărui moştenitor rezervatar prezumtiv (aici interesează descendenţii) de a renunţa la exercitarea unei acţiuni în reducţiune cu privire la o succesiune nedeschisă. Aşadar, reprezentarea renunţătorului nu a fost consacrată pur şi simplu, ci numai în condiţiile în care s-au reglementat mecanisme juridice care permit ca în cadrul unei familii să se poată crea diferenţieri între descendenţi, mergând chiar până la încălcarea rezervei succesorale.

În ceea ce priveşte noul Cod civil român, a fost realizat într-o primă fază un proiect în anul 2003. Astfel cum precizează responsabilul cărţii consacrate succesiunilor şi liberalităţilor, profesorul Mircea Dan Bob[1], forma proiectului propus de domnia sa a fost următoarea: „Partea succesibilului care nu vine la moştenire datorită predecesului, comorienţei, renunţării sau nedemnităţii va fi culeasă, prin efectul repre-

[1] M.D. Bob, *op. cit.*, p. 59.

zentării, de către descendenţii săi". Comisia de specialitate din Senat nu a validat o astfel de formă a textului, ceea ce a condus ca art. 724 alin. (1) din Proiectul Codului civil adoptat la 13 septembrie 2004 de Senatul României să aibă următorul conţinut: „Moştenitorul care nu vine la moştenire datorită predecesului şi comorienţei este înlocuit, prin efectul reprezentării, de către descendenţii săi în funcţie de proximitatea gradului de rudenie. În aceste condiţii poate fi reprezentat şi nedemnul".

Comisia constituită la nivelul Ministerului Justiţiei în perioada 2006-2009, cu majoritate de voturi, a propus soluţia ca în dreptul succesoral român **să nu se admită**, cel puţin în acest stadiu de evoluţie a societăţii româneşti, **reprezentarea renunţătorului**[1].

Este evident că nu se poate pune semnul egal între reprezentarea decedatului şi nedemnului, pe de o parte, şi reprezentarea renunţătorului, pe de altă parte. Aceasta întrucât, pe când predecesul şi cauzele de nedemnitate sunt *fapte juridice stricto sensu*, renunţarea la moştenire este un *act juridic*. Voinţa renunţătorului poate fi în mod legitim determinată de dorinţa sa de a favoriza anumite rude, intenţie care ar fi ineficientă dacă reprezentarea renunţătorului ar opera de drept în beneficiul descendenţilor renunţătorului. Pe când nedemnitatea este o sancţiune şi efectele sale trebuie restrânse la persoana vinovată, renunţarea la moştenire este o opţiune morală exercitată de moştenitorul care este liber să cântărească atât interesele sale, cât şi pe cele ale descendenţilor săi şi ale celorlalte rude ale defunctului. Trebuie să se aibă în vedere fizionomia diferită a renunţării, decesului şi nedemnităţii şi să nu se ia în calcul doar faptul că în toate cele trei ipoteze trebuie să se asigure în mod obligatoriu egalitatea între tulpini.

În final, Parlamentul a eliminat sintagma finală „şi chiar dacă renunţă la moştenire", textul rezultat fiind următorul: art. 967 – „(1) Poate fi reprezentată persoana lipsită de capacitatea de a moşteni,

---

[1] Textul final al Comisiei, trimis Ministerului Justiţiei, a avut următoarea formă: „Poate fi reprezentată persoana lipsită de capacitatea de a moşteni, precum şi nedemnul, chiar aflat în viaţă la data deschiderii moştenirii şi chiar dacă renunţă la moştenire". Pentru justificarea acestei soluţii, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Vol. I. Moştenirea legală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, p. 155-160.

precum şi nedemnul, chiar aflat în viaţă la data deschiderii moştenirii"[1]. Aşadar, **în prezent nu este admisă reprezentarea renunţătorului**.

Problema reprezentării renunţătorului implică foarte multe aspecte de ordin juridic, moral, social, economic. Orice soluţie s-ar propune conferă avantaje şi dezavantaje şi nu trebuie să ne aşteptăm ca o reglementare sau alta să rezolve toate problemele care se ivesc în practică[2].

46. *Domeniu de aplicare.* Potrivit art. 966 C. civ., reprezentarea succesorală este admisă **numai** în privinţa *descendenţilor copiilor defunctului, la nesfârşit* şi în privinţa *descendenţilor din fraţi şi surori, până la gradul al patrulea inclusiv*[3]. Întrucât reprezentarea succesorală derogă de la principiile devoluţiunii legale a moştenirii, dispoziţiile

---

[1] Iniţial, s-a menţionat în mod expres faptul că „poate fi reprezentat nedemnul, chiar dacă renunţă la moştenire", deoarece calitatea de nedemn este suficientă pentru ca acesta să poată fi reprezentat. S-a considerat că, în lipsa acestei precizări, s-ar fi putut crea confuzie în ipoteza în care nedemnul ar fi renunţat la moştenire; în acest caz s-ar fi putut susţine că renunţătorul nu poate fi reprezentat, chiar dacă este nedemn. Parlamentul a considerat că este suficient faptul că se precizează că nedemnul poate fi reprezentat, indiferent dacă este în viaţă sau decedat, nefiind necesar să se mai facă referire la ipoteza în care nedemnul renunţă la moştenire (uneori, nedemnul renunţă la moştenire înainte de a fi declarat nedemn, dar în cazul reprezentării succesorale nedemnitatea este prioritară, ceea ce înseamnă că nedemnul poate fi reprezentat chiar dacă a renunţat la moştenire; de altfel, în cazul nedemnului, renunţarea a fost făcută de o persoană care nu avea statutul de succesibil – şi, evident, nici pe acela de moştenitor – deoarece, încă de la data deschiderii moştenirii, de când produce efecte nedemnitatea, nu îndeplinea condiţiile prevăzute de lege pentru a putea moşteni).

[2] Pentru un punct de vedere echilibrat, care înfăţişează frământările fireşti în găsirea unei soluţii juridice cât mai adecvate, cu luarea în considerare a realităţilor actuale ale familiei şi societăţii româneşti, a se vedea M.D. Bob, *op. cit.*, p. 61-66.

În orice caz, dacă în viitorul apropiat se va pune problema rediscutării problemei reprezentării renunţătorului, ar fi recomandabil ca, pentru înţelegerea cât mai profundă a chestiunii şi pentru adoptarea unei soluţii înţelepte, printre decidenţi să se afle şi cei care au atât fraţi/surori, cât şi copii, pentru că ar fi păcat să decidă doar cei care îşi imaginează cum este să te afli în această situaţie.

[3] După cum s-a spus (a se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, vol. I, p. 91), „Numai în aceste cazuri legea prezumă că afecţiunea pe care o avea defunctul pentru rudele sale cele mai apropiate se răsfrânge şi asupra descendenţilor acestora".

care o prevăd *sunt de strictă interpretare*. În consecinţă, nicio altă persoană nu poate beneficia de ea. Câteva *precizări* sunt necesare:

i) astfel, ascendenţii ordinari nu pot veni la moştenire prin reprezentarea părinţilor defunctului (de exemplu, în situaţia în care mama defunctului este decedată la data deschiderii moştenirii, iar tatăl este în viaţă, bunicii materni nu pot veni la moştenire prin reprezentare spre a culege cota ce i s-ar fi cuvenit mamei defunctului dacă ar mai fi fost în viaţă, ci întreaga moştenire va reveni tatălui);

ii) de asemenea, verii primari nu pot veni la moştenire prin reprezentarea propriilor părinţi, respectiv unchii sau mătuşile defunctului (de exemplu, dacă moştenirea este acceptată de vărul primar V1, copilul unchiului U1 predecedat, şi de unchiul U2, întreaga moştenire va reveni unchiului U2, vărul primar V1 fiind înlăturat de la moştenire ca urmare a aplicării principiului proximităţii gradului de rudenie între moştenitorii din aceeaşi clasă)[1];

iii) tot astfel, soţul supravieţuitor nu poate beneficia de reprezentare (nu poate avea calitatea de reprezentant) pentru a moşteni un frate[2] sau părinţii[3] ori alte rude ale soţului predecedat sau nedemn (deci soţul

---

[1] A se vedea şi T. Dâmboviţa, dec. civ. nr. 284/2015, publicată pe *www.rolii.ro.*

Sub imperiul vechiului Cod civil (însă problema se pune în aceiaşi termeni şi în prezent), Curtea Constituţională a soluţionat o excepţie de neconstituţionalitate, autorul excepţiei fiind nemulţumit de faptul că, în calitatea sa de rudă (văr primar cu defunctul), făcând parte din clasa colateralilor ordinari, nu beneficiază de prevederile Codului civil privind reprezentarea succesorală. Prin decizia nr. 185/2006 (publicată în M. Of. nr. 293 din 31 martie 2006), Curtea a respins excepţia, reţinând că textele din Codul civil nu conţin reglementări de natură a contraveni principiului constituţional al garantării dreptului la moştenire, întrucât reprezentarea succesorală este o instituţie ce derogă de la principiile devoluţiunii legale a moştenirii. De asemenea, în ceea ce priveşte nemulţumirea autorului excepţiei că, din cauza gradului de rudenie cu defunctul, nu îi sunt aplicabile prevederile din Codul civil privind reprezentarea succesorală, Curtea a statuat că stabilirea vocaţiei succesorale a rudelor defunctului, ţinând seama de clasa de moştenitori şi de gradul de rudenie, reprezintă un aspect ce excedează competenţei sale.

[2] A se vedea, de exemplu: TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 2549/2016; Jud. Costeşti, sent. civ. nr. 968/2017, publicate pe *www.rolii.ro*.

[3] A se vedea, de exemplu: T. Pop. Rai. Grivița Roşie, sent. civ. nr. 4330/1995, în JN nr. 5/1956, p. 889; TS, col. civ., dec. nr. 1506/1968, în CD, 1968, p. 97;

supraviețuitor nu îi poate moșteni prin reprezentare succesorală pe cumnații, socrii sau alți afini ai săi) și nici nu poate fi reprezentat (de exemplu, dacă soțul supraviețuitor este nedemn, copilul său din căsătoria anterioară sau fratele său nu pot veni prin reprezentare la moștenirea soțului decedat);

iv) în privința descendenților din frați și surori, numai nepoții de frate/soră și strănepoții de frate/soră (respectiv colateralii privilegiați de gradele al III-lea și al IV-lea) pot veni la moștenire prin reprezentare succesorală[1]. Nu are importanță dacă frații/surorile defunctului din care provin descendenții ce vin la moștenire prin reprezentare sunt frați buni, consangvini sau uterini. În acest din urmă caz însă, moștenirea sau partea din moștenire ce se cuvine colateralilor privilegiați ce provin din cel puțin două categorii de frați/surori (buni și consangvini, buni și uterini, consangvini și uterini, ori buni, consangvini și uterini) se va împărți *pe linii și tulpini*[2].

47. *Condiții.* Descendenții copiilor defunctului și descendenții din frați și surori pot beneficia de reprezentare succesorală numai dacă sunt îndeplinite în mod cumulativ *trei condiții*, două în persoana celui reprezentat și una (mai complexă) în persoana reprezentantului.

47.1. *Cel reprezentat să fie lipsit de capacitatea de a moșteni sau să fie nedemn față de defunct.* Prima condiție în persoana reprezentatului: *cel reprezentat să fie lipsit de capacitatea de a moșteni sau să fie nedemn față de defunct* (**în acest din urmă caz, chiar dacă nedemnul se află în viață la data deschiderii moștenirii**).

TS, s. civ., dec. nr. 226/1986, în CD, 1986, p. 76-78; C. Ap. Iași, dec. civ. nr. 1692 din 10 octombrie 2001, în *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 2001*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 104; C. Ap. Suceava, dec. civ. nr. 2079/2003, citată de C.S. Ricu, în *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență, vol. II. Art. 953-1649*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 36, speța nr. 2; T. Argeș, s. civ., sent. civ. nr. 72/2015; Jud. Pitești, sent. civ. nr. 2553/2018; Jud. Lipova, sent. civ. nr. 84/2018; Jud. sect. 3 București, sent. civ. nr. 7849/2018, publicate pe *www.rolii.ro*.

[1] Pentru o speță în care instanța a reținut în mod corect faptul că descendenții verilor primari nu pot veni la moștenire prin reprezentare succesorală întrucât sunt colaterali de gradul al V-lea, a se vedea T. Maramureș, dec. civ. nr. 171/2018, publicată pe *www.rolii.ro*.

[2] Pentru amănunte, a se vedea *infra* nr. 65.2.

Aşadar, cu excepţia nedemnului, o persoană în viaţă la data deschiderii moştenirii nu poate fi reprezentată[1]. Subliniem că această dispoziţie nu trebuie să fie interpretată în sens de „predeces", căci o asemenea formulare ar atrage după sine imposibilitatea reprezentării persoanelor decedate în acelaşi timp cu *de cuius*-ul[2], în aceste cazuri neputându-se stabili ordinea deceselor. De exemplu, tatăl şi unul dintre cei doi fii ai săi decedează cu ocazia unei catastrofe aeriene. Dacă descendenţii fiului decedat nu ar putea veni prin reprezentare la moştenirea bunicului fiindcă – prin ipoteză – nu se poate dovedi predecesul, această moştenire ar fi culeasă integral de celălalt fiu, rămas în viaţă, în virtutea principiului proximităţii gradului de rudenie, ceea ce ar fi o soluţie nu numai ilegală, dar şi profund inechitabilă.

În realitate, *fiul decedat la data deschiderii succesiunii tatălui* – fiu care nu are capacitate succesorală fiindcă nu se poate dovedi „existenţa" lui [art. 957 alin. (1) C. civ.] în acel moment (supravieţuirea), aşa cum nu se poate dovedi nici predecesul – *poate fi reprezentat*. Aceasta pentru că nu mai există la data deschiderii succesiunii, deci nu are capacitate succesorală. Dacă ar avea capacitate succesorală, adică dacă s-ar dovedi că exista la data deschiderii moştenirii, fiul defunctului ar fi moştenit *el însuşi* şi ceea ce ar fi moştenit ar fi revenit propriilor moştenitori (*moştenire prin retransmitere*). În schimb, dacă nu se poate face dovada existenţei capacităţii succesorale, înseamnă că reprezentatul este decedat la data deschiderii moştenirii *de cuius*-ului; din punct de vedere juridic, un om poate fi ori viu, ori mort, fără existenţa unor stări intermediare (aşadar, dacă nu este viu, înseamnă că în mod cert este mort). *Este motivul pentru care* ***se admite reprezentarea şi în cazul persoanelor decedate în acelaşi timp cu de cuius-ul***[3].

---

[1] A se vedea, de exemplu, TS, s. civ., dec. nr. 856/1985, p. 86-88, prin care s-a statuat că nepoţii nu pot veni prin reprezentare la succesiunea bunicului, dacă tatăl acestora încetase din viaţă posterior decesului autorului său. În acelaşi sens, a se vedea şi C. Ap. Bucureşti, s. a III-a civ., dec. nr. 2145/1999, publicată în *Culegere de practică judiciară în materie civilă 1999*, Ed. Rosetti, Bucureşti, 2001, p. 169-170.

[2] A se vedea *supra* nr. 30.

[3] În condiţiile în care art. 967 alin. (1) C. civ. prevede că poate fi reprezentată persoană *lipsită de capacitatea de a moşteni*, iar art. 957 alin. (2) C. civ. prevede

Deoarece nu se reprezintă decât persoanele lipsite de capacitatea de a moşteni şi nedemnul, cu excepţia acestuia din urmă, o persoană care este în viaţă nu poate fi reprezentată, chiar dacă ea nu moşteneşte, renunţând la moştenire. Aşa cum am arătat mai sus, *în dreptul succesoral român nu este admisă reprezentarea renunţătorului.* Descendenţii renunţătorului pot veni la moştenire numai în nume propriu, bineînţeles numai dacă nu sunt excluşi de la moştenire prin prezenţa unui moştenitor mai apropiat în grad sau prin prezenţa unui moştenitor care poate împrumuta, prin reprezentare, gradul mai apropiat al ascendentului său, care nu este renunţător. De exemplu, dacă *de cuius*-ul X are doi copii, C1 şi C2, iar C1 are la rândul său un copil, N1, iar C2 are doi copii, N2 şi N3, şi atât C1, cât şi C2 renunţă la moştenirea lui X, atunci, dacă vor accepta moştenirea, N1, N2 şi N3 vor moşteni în nume propriu (primind fiecare o treime din moştenire, în calitate de nepoţi ai defunctului), iar nu prin reprezentare succesorală. În schimb, dacă, de pildă, C1 acceptă moştenirea şi C2

---

că „Dacă, în cazul morţii mai multor persoane, nu se poate stabili că una a supravieţuit alteia, acestea *nu au capacitatea de a se moşteni una pe alta*", ni se pare nejustificat reproşul care se aduce noului Cod civil în sensul că nu ar fi reglementat în mod expres „posibilitatea reprezentării comorienţilor şi codecedaţilor" (a se vedea I. Genoiu, *op. cit.*, p. 70). Dimpotrivă, din coroborarea art. 957 alin. (2) şi 967 alin. (1) C. civ. rezultă foarte clar că persoanele decedate în acelaşi timp cu defunctul pot fi reprezentate, aceasta fiind, de altfel, una dintre preocupările legiuitorului pentru a înlătura orice controversă în această materie. Pentru o opinie corectă, potrivit căreia expresia „lipsa capacităţii de a moşteni" acoperă în mod fericit atât ipoteza predecesului, cât şi pe cea a comorienţilor, a se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1088.

Un alt autor (a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 41, nota nr. 4) remarcă o inadvertenţă între dispoziţiile art. 965 C. civ., care prevede că reprezentatul trebuie să fie *decedat la data deschiderii moştenirii,* şi cele ale art. 967 alin. (1) C. civ., potrivit cu care reprezentatul trebuie să fie o persoană *lipsită de capacitatea de a moşteni* şi conchide că „nu se poate pune semnul egalităţii între persoana lipsită de capacitatea de a moşteni şi un predecedat", prima categorie incluzând şi comorienţii. În realitate, nu există nicio inadvertenţă: persoană *lipsită de capacitatea de a moşteni* înseamnă *persoana decedată la data deschiderii moştenirii*, iar *persoana decedată* înseamnă atât *persoana predecedată*, cât şi *comorientul (persoana decedată în acelaşi timp cu defunctul).* Inadvertenţa ar fi existat dacă art. 965 C. civ. ar fi făcut referire la *cel „predecedat" la data deschiderii moştenirii*, ceea ce nu este cazul.

renunţă, atunci N1, N2 şi N3 nu vor mai moşteni, deoarece sunt înlăturaţi de principiul proximităţii (întreaga moştenire va fi culeasă de C1, descendent de gradul I, care îi înlătură pe descendenţii de gradul al II-lea). Tot astfel, dacă C1 ar fi decedat, iar C2 ar fi renunţător, atunci N1 va culege întreaga moştenire, pentru că împrumută, prin reprezentare, gradul I al lui C1, în timp ce N2 şi N3 îşi păstrează gradul al II-lea şi vor fi înlăturaţi prin aplicarea principiului proximităţii.

Tot astfel, dacă o persoană este în viaţă şi nu este nedemnă de a moşteni, *ea nu poate fi reprezentată dacă a fost dezmoştenită*, indiferent dacă dezmoştenitul este sau nu este moştenitor rezervatar. De exemplu, dacă *de cuius*-ul X are doi copii, C1 şi C2, care sunt în viaţă şi nu sunt nedemni, iar C1 are la rândul său un copil, N1, iar C2 are doi copii, N2 şi N3, şi atât C1, cât şi C2 au fost dezmoşteniţi în mod direct prin testamentul lăsat de către defunct, atunci – dacă vor accepta moştenirea toţi cei implicaţi – C1 şi C2 vor primi rezerva de jumătate din moştenire (1/4 fiecare), iar restul se va împărţi în mod egal între cei trei nepoţi (N1, N2 şi N3), care vor moşteni *în nume propriu* (primind fiecare 1/6 din moştenire, în calitate de nepoţi ai defunctului), iar nu prin reprezentare succesorală. Dacă defunctul are doi fraţi, F1 şi F2, care sunt în viaţă şi nu sunt nedemni, iar F1 are un copil, Nf1, iar F2 are doi copii, Nf2 şi Nf3, şi F1 şi F2 au fost dezmoşteniţi în mod direct şi în totalitate prin testamentul lăsat de către defunct, atunci F1 şi F2 nu vor moşteni nimic, iar Nf1, Nf2 şi Nf3 – dacă vor accepta moştenirea – vor moşteni *în nume propriu* (primind fiecare 1/3 din moştenire), iar nu prin reprezentare succesorală.

Nici persoana dispărută nu poate fi reprezentată, deoarece se socoteşte a fi în viaţă cât timp nu intervine o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă (art. 53 C. civ.)[1]. Dacă ulterior intervine o

[1] Astfel fiind, dispărutul moşteneşte fiindcă are capacitate succesorală, fie şi „provizorie", moştenirea putând fi reclamată, în numele lui, de către curatorul instituit.

În trecut, în lipsa vreunui text legal în Codul civil, s-a admis reprezentarea absenţilor pentru ca incertitudinea asupra existenţei sale să nu atragă după sine îndepărtarea de la moştenire şi a absentului şi a descendenţilor săi (a se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *op. cit.*, p. 390; Mazeaud, *op. cit.*, p. 599, nr. 740).

asemenea hotărâre, iar ca dată a morții se stabilește o dată anterioară sau concomitentă cu data deschiderii succesiunii, reprezentarea va fi posibilă. În schimb, dacă data morții stabilită prin hotărâre se va situa după momentul deschiderii succesiunii, cel declarat mort va moșteni *el*, iar descendenții lui vor culege această moștenire nu prin reprezentare, ci din momentul dobândirii patrimoniului lăsat de acesta și în cadrul acestui patrimoniu (prin retransmitere)[1].

Interdicția reprezentării persoanelor în viață la data deschiderii moștenirii (cu excepția nedemnului) mai are drept consecință faptul că reprezentarea **nu poate opera *per saltum* sau *omisso medio***, ci numai din grad în grad vacant, trecând prin toate gradele intermediare[2]. De exemplu, defunctul are un copil în viață (C1) și un nepot (N) și strănepot (Sn) în viață, urmașii celui de-al doilea copil (C2), predecedat (schema 3).

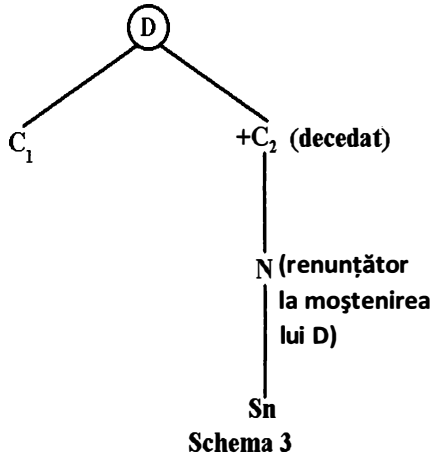

Schema 3

În această ipoteză, dacă nepotul N este în viață și renunță la moștenirea defunctului, moștenirea va fi culeasă de unicul copil în viață, C1, (rudă de gradul I), strănepotul Sn (rudă de gradul al III-lea) neputând veni la moștenire prin reprezentare, pentru că nu poate sări peste locul ascendentului în viață (N) care este renunțător.

47.2. *Locul celui reprezentat să fie un loc util.* A doua condiție în persoana reprezentatului: *locul celui reprezentat să fie un loc util.*

[1] A se vedea *supra* nr. 24.
[2] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 92; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 127.

Reprezentarea se admite numai în cazul în care cel reprezentat, dacă ar fi fost în viaţă la data deschiderii moştenirii, ar fi avut vocaţie concretă la moştenire, adică ar fi putut moşteni. Excepţie face situaţia în care reprezentatul este nedemn. În acest din urmă caz, deşi nedemnul însuşi nu ar fi putut moşteni, descendenţii lui pot să îl reprezinte şi, în consecinţă, pot culege moştenirea *de cuius*-ului[1].

---

[1] Dacă reprezentantul are ascendenţă pe două linii, dar pe o linie locul celui reprezentat nu este util, el poate urca pe cealaltă linie pentru a beneficia de gradul, locul şi drepturile unuia dintre ascendenţii săi. De exemplu, *de cuius*-ul are doi fraţi decedaţi (F1 şi F2) şi un al treilea frate în viaţă, F3, care acceptă moştenirea. F1 şi F2 au avut câte un copil, respectiv Nf1 şi Nf2, ambii decedaţi, dar Nf2 a fost dezmoştenit, deci locul lui nu mai este util. Snf1, strănepotul de frate al defunctului – născut din căsătoria încheiată, în condiţiile art. 274 alin. (2) C. civ., între Nf1 şi Nf2 (care, între ei, sunt veri primari) – vine la moştenire, prin reprezentarea lui Nf1 şi a lui F1, în concurs cu F3. După cum se observă, Snf1 poate să urce doar pe linia Nf1-F1, nu şi pe linia Nf2-F2, deoarece locul reprezentatului Nf2 nu este util.

Reprezentarea pe o linie este posibilă şi atunci când un ascendent pe cealaltă linie nu este decedat (şi nici nedemn) la data deschiderii moştenirii, partea de moştenire cuvenită pe această linie fiind culeasă de ascendentul în viaţă, dacă şi celelalte condiţii pentru a moşteni sunt întrunite. În exemplul de mai sus, dacă Nf2 este în viaţă şi nu este dezmoştenit, el va culege cota ce i s-ar fi cuvenit lui F2, iar Snf1 va culege, prin reprezentarea lui Nf1 şi a lui F1, doar cota ce i s-ar fi cuvenit lui F1. În această ipoteză însă, poate opera retransmiterea moştenirii, în condiţiile în care Nf2 a moştenit el însuşi şi ceea ce a moştenit de la *de cuius* se va retransmite, la data decesului său, către Snf1.

Dacă reprezentantul are ascendenţă pe două linii, locul tuturor reprezentaţilor fiind util, el – reprezentantul – va putea urca pe ambele linii, pentru a beneficia de efectele reprezentării aşa cum ar fi profitat de moştenire şi persoanele reprezentate, dacă ar fi fost în viaţă la data deschiderii moştenirii. În exemplul de mai sus, dacă F1, F2, Nf1 şi Nf2 sunt decedaţi şi niciunul nu este dezmoştenit, Snf1 va culege, prin reprezentare succesorală, atât cota ce i s-ar fi cuvenit lui F1, cât şi cota care i s-ar fi cuvenit lui F2. Rezultă că Snf1 va primi 2/3 din moştenire (cumulând cele două cote de 1/3 ce li s-ar fi cuvenit lui F1 şi F2), iar F3 va primi 1/3 din moştenire.

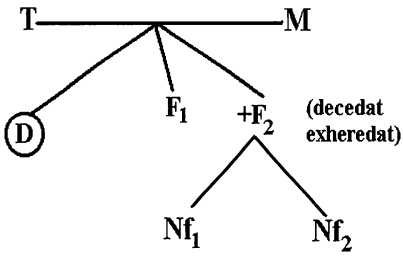

Schema 4

Locul nu este util dacă cel reprezentat este un frate (soră) al defunctului, decedat la data deschiderii succesiunii sau nedemn, care însă a fost înlăturat de la moştenire prin dezmoştenire (exheredare) testamentară (schema 4)[1]. Nefiind moştenitori rezervatari, fraţii şi surorile defunctului, care au fost dezmoşteniţi prin testament, vor fi înlăturaţi în totalitate de la moştenire. Cu alte cuvinte, chiar dacă F2 nu ar fi fost decedat, oricum el însuşi nu ar fi moştenit nimic deoarece a fost exheredat de către *de cuius* şi, în această situaţie, nu ar fi îndeplinit una dintre condiţiile pentru a culege moştenirea ca moştenitor legal, respectiv condiţia negativă de a nu fi dezmoştenit de către *de cuius*[2].

[1] A se vedea şi: I. Popa, *op. cit.*, p. 109; D. Negrilă, *op. cit.*, p. 299-230.

[2] Pentru opinia potrivit căreia „noua instituţie a reprezentării renunţă la condiţia existenţei unui loc util", a se vedea: C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1088; I. Genoiu, *op. cit.*, p. 70. Totuşi, această din urmă autoare precizează, fără a face nuanţările care se impun, că „interpretând *per a contrario* dispoziţiile art. 967 alin. (1) NCC, putem aprecia că nu poate fi reprezentată nici persoana dezmoştenită de către defunct".

Alţi autori (Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 89) reţin în mod corect că trebuie ca locul reprezentatului să fie un loc util, dar consideră că această condiţie nu este îndeplinită nu doar atunci când cel reprezentat a fost exheredat, ci şi atunci când cel reprezentat a renunţat la moştenire. În realitate, **dacă cel reprezentat a renunţat la moştenire, nu va fi îndeplinită prima condiţie, respectiv aceea ca cel reprezentat să fie lipsit de capacitatea de a moşteni sau să fie nedemn faţă de defunct**. Renunţătorul nu poate fi decedat, pentru că, dacă reprezentatul este decedat, nu are cum să renunţe în mod valabil la moştenire (renunţarea este valabilă doar dacă intervine după data deschiderii moştenirii). Dacă renunţătorul este în viaţă şi este nedemn, prima condiţie în persoana reprezentatului este îndeplinită pentru că în acest caz primează statutul de nedemn, iar nu cel de renunţător. Iar dacă renunţătorul este în viaţă şi nu este nedemn, nu este îndeplinită prima condiţie în persoana reprezentatului şi, în consecinţă, nu se mai poate vorbi de cea de-a doua condiţie, respectiv aceea ca locul reprezentatului să fie un loc util.

În schimb, dacă dezmoştenirea priveşte un descendent al defunctului (de exemplu, un copil), **reprezentarea va putea avea loc**, pentru că descendenţii sunt moştenitori rezervatari şi **deci locul este util în privinţa părţii din moştenire care este rezerva succesorală**. De exemplu, dacă *de cuius*-ul are doi copii, C1 şi C2, iar C1 a fost dezmoştenit şi **este decedat la data deschiderii moştenirii (sau nedemn)**, N (copilul lui C1) va putea culege rezerva de 1/4 care i s-ar fi cuvenit lui C1 dacă ar mai fi fost în viaţă (sau dacă nu ar fi fost nedemn), iar C2 va culege restul de 3/4 din moştenire[1].

S-a exprimat şi opinia (D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 42) potrivit căreia „moştenitorii legali nerezervatari, cum este cazul fraţilor şi surorilor defunctului, care au fost dezmoşteniţi total nu pot fi reprezentaţi de descendenţii lor, dar nu întrucât ca urmare a înlăturării de la moştenire ar fi fost lipsiţi de aptitudinea (vocaţia) de a-l moşteni pe defunct, ci pur şi simplu pentru că această ipoteză nu se înscrie în categoria celor în care, conform dispoziţiilor art. 965 NCC, reprezentarea este posibilă (nedemnitate sau predeces)". Or, în această lucrare nu se precizează care este soluţia în ipoteza în care, de exemplu, fratele defunctului este predecedat (exigenţele art. 965 C. civ. fiind întrunite), însă înainte de deces a fost dezmoştenit prin testamentul defunctului. Copilul fratelui dezmoştenit (şi predecedat) al defunctului poate veni la moştenire prin reprezentare succesorală?

Potrivit unei alte opinii (a se vedea U.N.N.P.R., *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, vol. I, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2011, p. 334-335), „dacă defunctul are doi copii şi îi dezmoşteneşte pe amândoi copiii săi, care au, la rândul lor, descendenţi, aceştia din urmă vor culege moştenirea prin reprezentare, în condiţiile art. 967 alin. (3) NCC, pe tulpini, după atribuirea rezervei cuvenite celor doi descendenţi dezmoşteniţi". Soluţia este fundamental greşită deoarece copiii, care nu sunt nici decedaţi şi nici nedemni, nu pot fi reprezentaţi şi, pe cale de consecinţă, moştenirea nu se împarte pe tulpini. Soluţia care se impune este următoarea: sub condiţia acceptării moştenirii şi de către copiii defunctului, şi de către nepoţi, copiii vor primi rezerva succesorală de jumătate din moştenire (câte 1/4 fiecare), iar restul va fi împărţit în mod egal de către nepoţi, care vin la moştenire în nume propriu, iar nu prin reprezentare succesorală (de exemplu, dacă primul copil are, la rândul său, un copil, iar cel de-al doilea copil are, la rândul său, trei copii, nepoţii vor primi fiecare **1/8 din moştenire**, deoarece restul de 1/2 – după atribuirea rezervei succesorale de 1/2 celor doi copii – se împarte la 4, adică la numărul nepoţilor).

[1] Pentru stabilirea rezervei lui C1 se procedează astfel: dacă C1 şi C2 ar fi venit la moştenire ca moştenitori legali, ei ar fi primit fiecare câte 1/2 din moştenire. Pentru că C1 a fost exheredat, acestuia i s-ar fi cuvenit oricum rezerva

47.3. *Reprezentantul să îndeplinească toate condițiile generale pentru a culege moștenirea lăsată de defunct.* A treia condiție (singura în persoana reprezentantului): *reprezentantul să îndeplinească toate condițiile generale pentru a culege moștenirea lăsată de defunct* [art. 967 alin. (2) C. civ.]. Deoarece urmează să-l moștenească pe defunct, iar nu pe cel reprezentat, reprezentantul trebuie să aibă aptitudinea, adică să îndeplinească toate condițiile pentru a putea veni la moștenirea legală *a defunctului*, având nevoie să împrumute, în acest scop, numai locul și gradul mai apropiate ale ascendentului său[1].

Aceste condiții sunt (cu precizările necesare):

a) *reprezentantul să aibă capacitate succesorală.* Spre deosebire de cel reprezentat, el nu poate să fie persoană decedată în același timp cu defunctul[2];

b) *reprezentantul să aibă vocația succesorală* ***generală*** *proprie* la moștenirea lăsată de defunct, fiindcă o persoană care nu ar putea moșteni în nume propriu nu poate culege moștenirea nici prin reprezentare. Această vocație generală urmează să se transforme în vocație concretă prin reprezentare.

În lumina acestei condiții, se impune să facem *două precizări*:

(împotriva voinței defunctului), care este de 1/4 din moștenire (adică jumătate din cota legală). Întrucât C1 este decedat, N vine la moștenire prin reprezentare succesorală, pentru a culege cota ce i s-ar fi cuvenit lui C1 dacă ar mai fi fost în viață, adică rezerva de 1/4. În virtutea vocației la întreaga moștenire, C2 va culege restul de 3/4 din moștenire.

[1] **Copiii defunctului (descendenți de gradul I) și frații/surorile defunctului (colaterali privilegiați de gradul al II-lea) nu pot veni niciodată la moștenire prin reprezentare, *nu pot fi niciodată reprezentanți*, ci pot fi doar reprezentați.** Pentru opinia parțial greșită în sensul că reprezentant poate fi orice descendent al defunctului și că în situația colateralilor privilegiați reprezentant va putea fi numai strănepotul de frate/soră al defunctului, a se vedea D. Negrilă, *op. cit.*, p. 294. În realitate, descendentul de gradul I nu poate fi reprezentant, iar în privința colateralilor privilegiați pot fi reprezentanți atât nepoții de frate/soră, cât și strănepoții de frate/soră.

[2] A se vedea *supra* nr. 30. Dacă o persoană decedează în același timp cu copilul și cu nepotul său, strănepotul poate veni la moștenirea *de cuius*-ului prin reprezentare succesorală, copilul și nepotul *de cuius*-ului fiind reprezentați, iar strănepotul fiind reprezentant.

În primul rând, subliniem că descendenţii din fraţi şi surori pot veni la moştenire prin reprezentare numai până la gradul al IV-lea inclusiv (strănepot de frate/soră), fiindcă pe linie colaterală legea conferă vocaţie succesorală generală numai până la acest grad[1].

A doua precizare referitoare la vocaţia succesorală proprie vizează situaţia descendenţilor din *adopţie*, indiferent că este vorba de descendenţi în linie directă (adopţie făcută de cel care lasă moştenirea ori de descendenţii săi) sau de descendenţi pe linie colaterală (adopţie făcută de colateralii privilegiaţi ai defunctului).

Pentru aplicarea corectă a legii în timp este necesar să trecem în revistă, pe scurt, evoluţia legislaţiei în materie în ultimele decenii:

i) în materie de adopţie (înfiere), Codul familiei [care a fost abrogat prin art. 230 lit. m) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil], intrat în vigoare la 1 februarie 1954[2], a adoptat sistemul dualist[3], reglementând două feluri de adopţie (înfiere): *adopţie cu efecte restrânse* (art. 75-78 C. fam.) şi *adopţie cu efecte depline* (art. 79 C. fam.).

---

[1] A se vedea şi: B. Dumitrache, M. Nicolae, *loc. cit.*, p. 33-34; T. Maramureş, dec. civ. nr. 171/2018, publicată pe *www.rolii.ro*.

[2] Potrivit art. 9 din Decretul nr. 32/1954 pentru punerea în aplicare a Codului familiei şi a Decretului n. 31/1954 privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice, adopţiile şi înfierile încuviinţate înainte de intrarea în vigoare a Codului familiei au rămas supuse legilor în vigoare la data când au fost încuviinţate, numai în ce priveşte validitatea lor. Celelalte dispoziţii din Codul familiei au devenit aplicabile şi adopţiilor (înfierilor) încuviinţate anterior intrării lui în vigoare. Sub raportul efectelor, Tribunalul Suprem a asimilat adopţiile anterioare cu efectele unei „înfieri obişnuite (efectele limitate), iar nu ale înfierii special reglementate de art. 79 din Codul familiei (înfiere cu efectele filiaţiei fireşti)" (col. civ., dec. nr. 646/1957, în LP nr. 10/1957, p. 1242).

Am făcut aceste precizări deoarece problemele succesorale se pot pune după multe decenii de la încuviinţarea adopţiei. A se vedea, de exemplu, TJ Timiş, dec. civ. nr. 323/1987, cu *Notă* de D. Radu şi C.I. Stoica, în RRD nr. 2/1988, p. 49 şi urm.

[3] Sistemul dualist, în diferite variante, a fost adoptat, de exemplu, în Franţa, Belgia, Portugalia, Germania, Italia, Spania, iar sistemul unitar în Anglia, Olanda, Elveţia, Austria, Republica Moldova.

În cazul adopției cu efecte restrânse, adoptatul și descendenții lui devin rudă numai cu adoptatorul (adoptatorii), nu și cu rudele acestuia (acestora). În schimb, adoptatul păstrează legăturile de rudenie cu părinții firești și rudele acestora (cu familia firească).

În cazul adopției cu efectele unei filiații firești (adopție cu efecte depline) adoptatul și descendenții lui devin rudă cu adoptatorul (adoptatorii) și cu rudele acestuia (acestora) ca și un copil firesc, încetând raporturile de rudenie cu părinții firești și rudele acestora (cu familia firească).

ii) prin O.U.G. nr. 25/1997 cu privire la regimul juridic al adopției[1] (modificată prin Legea nr. 87/1998 pentru aprobarea O.U.G. nr. 25/1997 cu privire la adopție) s-a consacrat *sistemul unitar* în materie de adopție (cu efectele depline ale filiației firești); de la data rămânerii irevocabile a hotărârii judecătorești de încuviințare a adopției se stabilește filiația între cel care adoptă și copil (se subînțelege și descendenții lui), precum și rudenia dintre copil și rudele adoptatorului, încetând filiația dintre copil și părinții săi naturali (art. 1), serviciul de stare civilă competent întocmind un nou act de naștere al copilului, în care adoptatorii sunt trecuți ca fiind părinții săi firești [art. 21 alin. (2)]. Rezultă că, potrivit reglementării adoptate prin O.U.G. nr. 25/1997, adopția este asimilată filiației și rudeniei firești[2], deci adopția putea să fie numai cu efecte depline (de la 12 iunie 1997).

iii) O.U.G. nr. 25/1997 a fost abrogată expres de Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției[3]. Această lege a menținut sistemul unitar în materie de adopție (cu efectele depline ale filiației firești). Astfel, potrivit art. 56 alin. (2) și (3)[4], *prin adopție se stabilesc filiația între adoptat și cel care adoptă, precum și legături de rudenie între*

---

[1] Publicată în M. Of. nr. 120 din 12 iunie 1997.

[2] În acest sens și pentru unele deosebiri față de filiația firească fără relevanță în materie succesorală, a se vedea I. Filipescu, *Adopția și protecția copilului aflat în dificultate*, Ed. All, București, 1997, p. 50-52. Cu privire la regimul juridic al adopției (și observații critice juste referitoare la textele acelui act normativ), a se vedea E. Florian, *Unele considerații asupra noului regim juridic al adopției*, în Dreptul nr. 11/1998, p. 3-17.

[3] Legea nr. 273/2004 privind procedura adopției, republicată în M. Of. nr. 739 din 23 septembrie 2016.

[4] În varianta republicată în M. Of. nr. 788 din 19 noiembrie 2009.

adoptat şi rudele adoptatorului. În momentul stabilirii filiaţiei prin adopţie, rudenia firească dintre adoptat şi descendenţii săi, pe de o parte, şi părinţii săi fireşti şi rudele acestora, pe de altă parte, încetează [...].

iv) la 1 octombrie 2011 a intrat în vigoare noul Cod civil, iar prin art. 230 lit. y) din Legea nr. 71/2011 de punere în aplicare a Codului civil au fost abrogate în mod expres prevederile art. 56 alin. (2) şi (3) din Legea nr. 273/2004. Textele de lege din noul Cod civil, relevante în materia care interesează aici, sunt: art. 451 („Adopţia este operaţiunea juridică prin care se creează legătura de filiaţie între adoptator şi adoptat, precum şi legături de rudenie între adoptat şi rudele adoptatorului"), art. 469 („Adopţia produce efecte de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătoreşti prin care a fost încuviinţată") şi art. 470 [„(1) Prin adopţie se stabilesc filiaţia dintre adoptat şi cel care adoptă, precum şi legături de rudenie între adoptat şi rudele adoptatorului. (2) Raporturile de rudenie încetează între adoptat şi descendenţii săi, pe de o parte, şi părinţii fireşti şi rudele acestora, pe de altă parte. (3) Când adoptator este soţul părintelui firesc sau adoptiv, legăturile de rudenie ale adoptatului încetează numai în raport cu părintele firesc şi rudele părintelui firesc care nu este căsătorit cu adoptatorul"].

După cum se observă, şi noul Cod civil a menţinut *sistemul unitar* în materie de adopţie (cu efectele depline ale filiaţiei fireşti).

În schimb, potrivit principiului neretroactivităţii legii, care a dobândit o valoare constituţională prin art. 15 alin. (2) din Constituţie, adopţiile încuviinţate în trecut cu efecte restrânse nu s-au transformat în adopţii cu efecte depline, căci legiuitorul nu a dispus şi nici nu putea dispune în acest sens, fiind „obligat să nu emită legi cu caracter retroactiv"[1]. *Rezultă că, în materie succesorală, trebuie să ţinem*

[1] Curtea Constituţională, dec. nr. 22/1993, în CD a CC, 1992-1993, p. 188. Legea în vigoare la data înfiinţării continuă să guverneze adopţia (a se vedea J. Guinand, M. Stettler, *op. cit.*, p. 14, nota de subsol nr. 32); în privinţa efectelor adopţiei, modificările legislative nu sunt aplicabile. Numai drepturile succesorale rezultând din adopţie sunt cârmuite de legea în vigoare la data deschiderii moştenirii (de exemplu, dreptul la rezervă succesorală). Pentru aplicarea în timp a legii în materie de adopţie, a se vedea, de exemplu, C. Ap. Bacău, dec. civ. nr. 1796/2001, publicată pe *Indaco Lege4* (în acea speţă, adopţia a fost încuviinţată în anul 1897 şi a produs efectele prevăzute de Codul civil de la 1864).

seama, şi în viitor, de felul adopţiei (încuviinţate înainte de intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 25/1997).

Astfel, având în vedere efectele deosebite ale celor două feluri de adopţie, în privinţa reprezentării succesorale se impun următoarele *concluzii*:

În cazul adopţiei cu efecte depline, adoptatul şi descendenţii lui pot beneficia de reprezentare ca şi copiii din filiaţia firească, pentru că adoptatul şi descendenţii săi devin rude nu numai cu adoptatorul, dar şi cu rudele acestuia [art. 75 şi 79 C. fam., art. 1 din O.U.G. nr. 25/1997, art. 56 alin. (2) din Legea nr. 273/2004, art. 470 C. civ.].

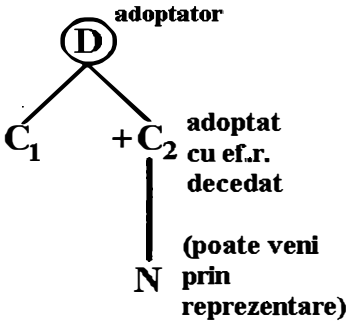

Schema 5

În cazul adopţiei cu efecte restrânse – întrucât adoptatul şi descendenţii săi devin rudă numai cu adoptatorul (art. 75 C. fam.), nu şi cu rudele acestuia (art. 77 C. fam.) –, descendenţii adoptatului pot veni la moştenire prin reprezentare numai dacă adopţia cu efecte restrânse a fost făcută de către *de cuius* (schema 5), el având calitatea de adoptator.

În schimb, dacă adopţia cu efecte restrânse a fost făcută de cel reprezentat (descendent al defunctului sau frate/soră ori nepot de frate/soră), respectiv de părinţii defunctului, reprezentarea nu mai poate avea loc, fiindcă reprezentantul nu are vocaţie proprie la moştenirea lăsată de către defunct (schemele 6 şi 7).

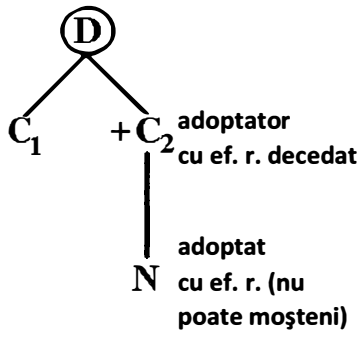

Schema 6

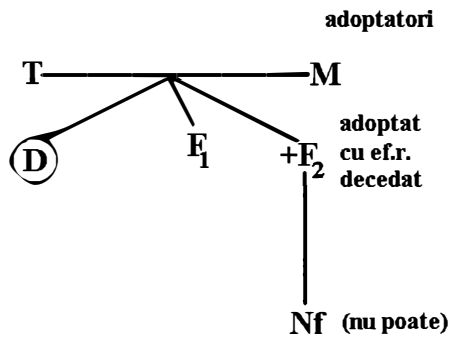

Schema 7

În schema 5, descendenţii copilului adoptat de către *de cuius* cu efecte restrânse pot beneficia de reprezentare pentru a culege 1/2 din moştenire în concurs cu copilul în viaţă al defunctului. În schimb, în schema 6, moştenirea va fi culeasă în întregime de copilul în viaţă al defunctului, adoptatul (şi descendenţii lui) neputând veni la moştenire prin reprezentare, fiindcă adopţia cu efecte restrânse a creat legături de rudenie numai cu al doilea copil al defunctului (adoptator), nu şi cu defunctul.

Tot astfel, în schema 7, nepotul de frate Nf nu poate beneficia de reprezentare, fiindcă părintele său (F2) a devenit rudă prin adopţia cu efecte restrânse numai cu părinţii defunctului (adoptatori), nu şi cu defunctul.

Precizăm că, dacă adoptatul cu efecte restrânse şi descendenţii săi nu pot veni prin reprezentare (şi, bineînţeles, nici în nume propriu) la moştenirea lăsată de rudele adoptatorului, ei beneficiază de reprezentare în raport cu rudele din familia firească, pentru că această adopţie nu întrerupe legăturile de rudenie a adoptatului şi descendenţilor săi cu familia firească [art. 75 alin. (2) C. fam.].

În schimb, o asemenea posibilitate nu există în cazul adopţiei cu efecte depline, fiindcă prin efectul acestei adopţii încetează orice legătură de rudenie a adoptatului şi descendenţilor săi cu familia firească din care provine[1]. Face ***excepţie*** ipoteza în care unul dintre

[1] Evident, în cazul adopţiei cu efecte depline, raporturile adoptatului cu rudele fireşti încetează numai de la data când hotărârea judecătorească de încuviinţare

soți adoptă cu efecte depline copilul firesc (sau adoptat anterior) al celuilalt soț, caz în care raporturile de rudenie ale adoptatului și descendenților săi se mențin cu părintele firesc (sau adoptiv) care este soțul adoptatorului și, pe cale de consecință, cu rudele acestui părinte, și încetează față de celălalt părinte firesc și rudele acestuia. În acest sens, art. 470 alin. (3) C. civ. prevede: „Când adoptator este soțul părintelui firesc sau adoptiv, legăturile de rudenie ale adoptatului încetează numai în raport cu părintele firesc și rudele părintelui firesc care nu este căsătorit cu adoptatorul".

c) *reprezentantul să nu fie nedemn față de defunct, să nu fi renunțat la moștenirea de cuius-ului și să nu fi fost dezmoștenit de către acesta* (în acest din urmă caz dacă este vorba de descendenți din frați/surori).

În legătură cu condiția ca reprezentantul să nu fi fost dezmoștenit de către *de cuius*, menționăm că, pentru ca reprezentantul să culeagă *integral* cota ce i s-ar fi cuvenit reprezentatului, este necesar ca nici reprezentatul[1] și nici reprezentantul să nu fie dezmoșteniți. Două *precizări* sunt necesare:

---

rămâne *definitivă*, fără efect retroactiv (art. 469 C. civ.). Astfel fiind, vocația succesorală a adoptatului – întemeiată pe rudenia firească – asupra moștenirii deschise anterior încuviințării adopției rămâne neatinsă. De exemplu, adoptatul îl va moșteni pe tatăl firesc decedat anterior rămânerii definitive a hotărârii de încuviințare a adopției.

Pe de altă parte, în cazul desfacerii adopției cu efecte depline, întrucât desfacerea produce efecte *numai pentru viitor* (de la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de tutelă), raportul de rudenie cu adoptatorul (și rudele lui) încetează numai pentru viitor și tot astfel se restabilesc raporturile de rudenie cu familia firească. Prin urmare, vocația succesorală va depinde, pentru toate persoanele interesate (vocație comună și vocație reciprocă), de data deschiderii moștenirii corelativ cu data încuviințării, respectiv data desfacerii adopției.

Numai în caz de nulitate a adopției efectele vor fi retroactive (rudenia creată prin adopție dispare și reapare rudenia firească), cu toate consecințele ce decurg de aici și pe planul dreptului la moștenire (a se vedea și I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, *op. cit.*, p. 60 și urm.).

În mod corespunzător se rezolvă problemele rudeniei civile a adoptatului (și descendenților săi) cu adoptatorul și în cazul nulității sau desfacerii adopției care este cu efecte restrânse. În acest din urmă caz, problema rudeniei cu familia firească nu suferă modificări.

[1] În legătură cu dezmoștenirea reprezentatului, a se vedea condiția „*locul celui reprezentat să fie un loc util*", analizată *supra* nr. 47.2.

i) astfel, dacă reprezentantul este descendent al copilului defunctului (de exemplu, este nepotul defunctului şi, deci, este moştenitor rezervatar) şi a fost dezmoştenit prin testamentul întocmit de către *de cuius*, el va culege totuşi rezerva succesorală. De exemplu, dacă moştenirea *de cuius*-ului a fost acceptată de copilul C1 şi de nepotul N (copilul lui C2, celălalt fiu al defunctului şi predecedat), iar N a fost dezmoştenit, acesta din urmă va culege rezerva succesorală de 1/4 din moştenire, iar C1 va culege restul de 3/4 din moştenire. Pentru a culege moştenirea *de cuius*-ului prin reprezentare succesorală, legea prevede ca o condiţie distinctă aceea ca reprezentantul să nu fie dezmoştenit. Aşadar, nu are nicio importanţă faptul că reprezentatul nu este dezmoştenit, atât timp cât reprezentantul nu îndeplineşte toate condiţiile prevăzute de lege;

ii) în ceea ce-l priveşte pe nepotul (strănepotul) de frate al defunctului (care nu este moştenitor rezervatar), el nu va moşteni nimic atât în ipoteza în care reprezentatul (decedat sau nedemn) este dezmoştenit (pentru că în acest caz locul reprezentatului nu mai este un loc util), cât şi în ipoteza în care reprezentantul este dezmoştenit (pentru că în această situaţie reprezentantul nu mai îndeplineşte toate condiţiile pentru a veni la moştenire ca moştenitor legal, lipsind condiţia negativă de a nu fi dezmoştenit de către *de cuius*).

Deoarece nu este în discuţie moştenirea lăsată de cel reprezentat, reprezentantul poate fi nedemn faţă de reprezentat, poate să renunţe la moştenirea acestuia şi poate să fie dezmoştenit de el [art. 967 alin. (3) C. civ.]. Într-un cuvânt, reprezentantul nu trebuie să îndeplinească condiţiile necesare pentru a-l moşteni pe cel reprezentat, deoarece reprezentantul culege partea din moştenire la care este îndreptăţit *direct* de la *de cuius*, iar nu de la reprezentat. Altfel spus, *reprezentarea presupune o unică transmitere a drepturilor succesorale de la defunct la reprezentant*, iar **nu** o primă transmitere de la defunct la reprezentat, urmată de o a doua transmitere de la reprezentat la reprezentant.

48. *Modul cum operează reprezentarea.* În ipoteza în care condiţiile arătate sunt îndeplinite, reprezentarea operează: **a)** în toate cazurile [art. 966 alin. (2) C. civ.], **b)** la infinit (la nesfârşit) şi **c)** de drept şi imperativ.

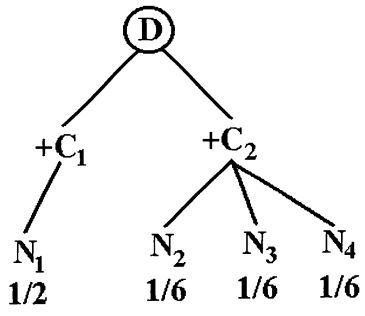

Schema 8

a) Potrivit legii [art. 966 alin. (2) C. civ.], reprezentarea „operează în toate cazurile, fără a deosebi după cum reprezentanții sunt rude de același grad ori de grade diferite în raport cu defunctul". Cu alte cuvinte, reprezentarea operează, de exemplu, nu numai atunci când unul sau mai mulți descendenți ai unui copil decedat al defunctului vin la moștenire în concurs cu unul sau mai mulți descendenți în viață ai defunctului de grad mai apropiat (schema 2) și când fără beneficiul reprezentării nici nu ar putea moșteni, ci și atunci când descendenții copilului sau copiilor decedați ai defunctului sunt de același grad (schema 8)[1].

Tot astfel, dacă în lipsă de moștenitori din clasa I, la moștenire sunt chemați colateralii privilegiați și problema reprezentării se pune pentru descendenții din frați/surori, reprezentarea operează, de exemplu, atât în situația în care un nepot de frate predecedat (colateral privilegiat de gradul al III-lea) vine în concurs cu un alt frate al defunctului (colateral privilegiat de gradul al II-lea) – schema 9 –, cât și în situația în care la moștenire vin mai mulți colaterali privilegiați de gradul al III-lea, părinții lor (frați/surori cu defunctul) fiind decedați sau nedemni – schema 10.

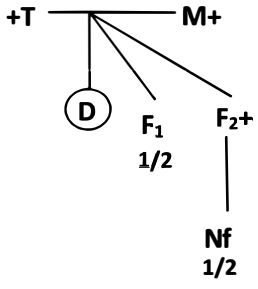

Schema 9

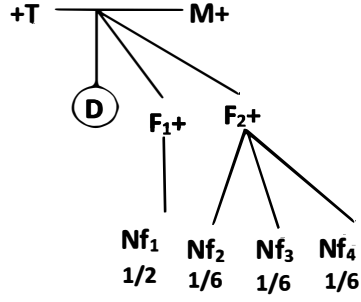

Schema 10

[1] A se vedea, de exemplu, TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 1589/1986, în RRD nr. 10/1986, p. 68.

În privința rudelor de grad egal reprezentarea se admite *pentru ca împărțirea moștenirii să se facă pe tulpină*, „cu respectarea principiului egalității între moștenitorii de gradul cel mai apropiat cu defunctul”[1], iar nu pe capete, în părți egale în raport cu numărul descendenților care vin efectiv la moștenire. De exemplu, dacă cei doi copii (sau frați) ai defunctului sunt decedați la data deschiderii moștenirii și unul a lăsat un copil, iar al doilea trei copii, moștenirea se va împărți între nepoți (respectiv nepoții de frate) ai defunctului, nu în părți egale (1/4 pentru fiecare), ci în două părți, prima jumătate revenind unui nepot, iar cealaltă jumătate fiind împărțită între ceilalți trei nepoți, câte 1/6 pentru fiecare (schema 8).

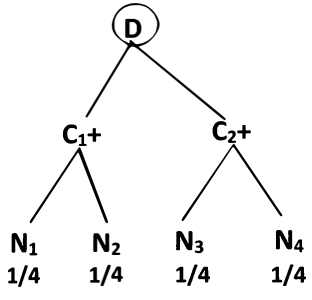

Schema 11

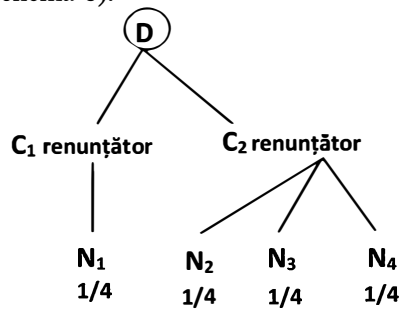

Schema 12

Reprezentarea operează și în cazul în care reprezentanții sunt în grad egal de rudenie și în număr egal[2]. De exemplu, dacă *de cuius*-ul a avut doi copii, C1 și C2, care sunt decedați, iar fiecare copil a lăsat câte doi copii, N1 și N2 fiind copiii lui C1, iar N3 și N4 fiind copiii lui C2, fiecare nepot va primi câte 1/4 din moștenire (schema 11). Deși sunt rude de același grad, cei patru nepoți nu vor culege moștenirea în nume propriu, ci prin reprezentare succesorală. Există cel puțin două consecințe practice: *i)* dacă unul dintre nepoți (de exemplu, N1) renunță la moștenirea *de cuius*-ului, partea de 1/4 care i s-ar fi cuvenit nu se va împărți în mod egal între ceilalți trei nepoți (astfel cum s-ar fi procedat dacă nepoții defunctului ar fi moștenit în nume propriu), ci va

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 91.

[2] A se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 39.

reveni în întregime comoştenitorului care provine din aceeaşi tulpină ca şi nepotul renunţător (în speţă, îi va reveni lui N2). Aceasta înseamnă că, într-o astfel de ipoteză, N2 va culege 1/2 din moştenire, în timp ce N3 şi N4 vor culege câte 1/4; *ii)* în condiţiile în care cei patru nepoţi ai defunctului vor moşteni prin reprezentare succesorală, iar nu în nume propriu, ei au obligaţia de a raporta la moştenire donaţiile primite fără scutire de raport de la *de cuius* de către ascendenţii lor pe care îi reprezintă. În acest sens, art. 1.149 alin. (3) C. civ. prevede că „Descendentul care vine la moştenire prin reprezentare succesorală este obligat să raporteze donaţia primită de la defunct de către ascendentul său pe care îl reprezintă, chiar dacă nu l-a moştenit pe acesta din urmă"[1]. Aceasta influenţează modul de împărţire a moştenirii, raţiunea existenţei raportului donaţiilor fiind, în acest caz, asigurarea egalităţii între tulpini, prin luarea în considerare şi a eventualelor donaţii primite de către ascendenţii reprezentaţi.

În cazul în care condiţiile reprezentării nu sunt îndeplinite (de exemplu, ambii copii ai defunctului sunt renunţători), nepoţii vor veni la moştenire în nume propriu, împărţind în mod egal moştenirea (câte 1/4 pentru fiecare – schema 12). Iar dacă reprezentarea nu ar fi admisă pe o tulpină (de exemplu, numai primul copil al defunctului a fost renunţător), vor veni la moştenire nepoţii de pe cealaltă tulpină, care, beneficiind de reprezentare, vor exclude de la moştenire pe copilul renunţătorului (schema 13).

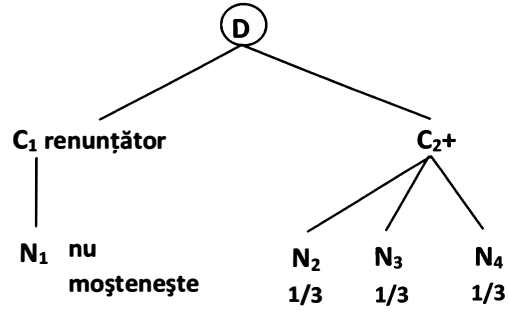

Schema 13

[1] Dimpotrivă, dacă descendentul donatarului vine în nume propriu la moştenirea donatorului, nu este obligat să raporteze donaţia făcută ascendentului său, chiar dacă a acceptat moştenirea acestuia din urmă [art. 1.149 alin. (2) C. civ].

Se pune problema de a şti dacă reprezentarea succesorală operează şi în *situaţia în care există o singură tulpină*. În literatura de specialitate[1] s-a afirmat că „dacă însăşi raţiunea de a fi a reprezentării este aceea de a păstra egalitatea între tulpini, rezultă că aceasta nu poate opera decât dacă există cel puţin două tulpini, iar nu şi dacă există una singură". S-a exemplificat în sensul că dacă la moştenirea unei persoane decedate, D, vin doi nepoţi, A1 şi A2, copii ai unui unic fiu predecedat, A, aceştia moştenesc în nume propriu, iar nu prin reprezentarea tatălui lor predecedat. S-a mai arătat că această soluţie nu este lipsită de consecinţe practice, „căci dacă defunctul l-a gratificat pe A cu o donaţie nedefinitivă, cei doi nepoţi ai defunctului, A1 şi A2, care vin la moştenire în nume propriu, iar nu prin reprezentarea lui A, nu au obligaţia de a raporta această donaţie [art. 1.149 alin. (2) NCC]".

Considerăm că atunci când la moştenire vin *numai* descendenţii (unul sau mai mulţi) ai celui decedat sau nedemn, ei culeg moştenirea în totalitate. Astfel, în exemplul de mai sus, dacă la moştenire vin doar nepoţii A1 şi A2, ei vor primi câte 1/2 din moştenire, atât în cazul în care ar moşteni în nume propriu, cât şi atunci când ar veni la moştenire prin reprezentare succesorală[2].

---

[1] A se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 40, precum şi lucrările acolo citate.

[2] Chiar dacă autorul lor, A, a primit o donaţie raportabilă de la *de cuius*, A1 şi A2 nu au obligaţia de a raporta donaţia nici dacă s-ar admite că vin la moştenire prin reprezentare succesorală, pentru simplul motiv că nu are cine anume să solicite raportul donaţiei (A1 şi A2 sunt singurii moştenitori ai lui D, în calitate de nepoţi). În plus, dacă donaţia primită de A de la D ar avea o valoare de 100.000 de euro, iar moştenirea lăsată de către *de cuius* ar avea o valoare de 10.000 de euro, A1 şi A2 vor plăti taxe succesorale aferente unei moşteniri în valoare de 10.000 de euro, iar nu uneia în valoare de 110.000 de euro, cum se afirmă (D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 40). Argumentele aplicării taxelor la moştenirea în valoare de 10.000 de euro sunt: i) valoarea moştenirii lăsate de D este de 10.000 de euro; ii) A1 şi A2 nu sunt ţinuţi să raporteze donaţia de 100.000 de euro primită de A de la D, pentru simplul motiv că nu are cine anume să solicite raportul acelei donaţii; iii) este posibil ca bunul în valoare de 100.000 de euro să nu fi făcut parte din moştenirea lui A (pentru că, de exemplu, l-a înstrăinat), iar dacă a făcut parte, taxarea s-a efectuat atunci când s-a dezbătut succesiunea lui A.

Problema prezintă interes în acele situații în care *de cuius*-ul i-a făcut o donație raportabilă lui A, iar la moștenire vin A1 și A2, precum și soțul supraviețuitor al defunctului, ca moștenitori legali. Chestiunea devine și mai interesantă dacă *de cuius*-ul a mai făcut și alte liberalități (donații neraportabile și sau legate). Să analizăm pe rând cele *două situații*:

i) să presupunem că *de cuius*-ul D i-a făcut o donație raportabilă de 1.000 copilului A, acesta a decedat înainte de data deschiderii moștenirii, activul net este de 1.000 și la moștenire vin copiii lui A, respectiv A1 și A2, precum și soțul supraviețuitor al defunctului, S. Dacă admitem că și în acest caz operează reprezentarea succesorală, în conformitate cu prevederile art. 1.149 alin. (3) C. civ., A1 și A2 au obligația de a raporta donația de 1.000 primită de către A, ceea ce înseamnă că din activul net A1 și A2 vor primi câte 250 (500 împreună), iar S va primi 500 (în acest caz, rațiunea raportului donațiilor este asigurarea cotelor legale de 3/4 pentru descendenți și 1/4 pentru soțul supraviețuitor, iar în privința descendenților se admite că au primit deja 1.000 – donația făcută lui A – și mai primesc 500 din activul net, iar S va primi 500 din activul net). Dacă, dimpotrivă, considerăm că A1 și A2 vin la moștenire în nume propriu, atunci ei nu au obligația de raport, iar activul net de 1.000 se va împărți între nepoții defunctului și soțul supraviețuitor, A1 și A2 primind 750 împreună (câte 375 fiecare), iar S primind 250. Soluția ni se pare clară: întrucât reprezentantul „urcă, în virtutea legii, în drepturile ascendentului său" (art. 965 C. civ.), el „dobândește drepturile și obligațiile care ar fi revenit reprezentatului dacă acesta ar fi fost în viață la data deschiderii moștenirii"[1] sau dacă nu ar fi fost nedemn. Atunci când D i-a făcut donația raportabilă lui A, a intenționat ca această donație să fie un simplu avans asupra moștenirii și să se ia în considerare la stabilirea cotelor prevăzute de lege (respectiv 3/4 din moștenire A și 1/4 din moștenire S). Faptul că A a predecedat *de cuius*-ului nu trebuie să afecteze modul de partajare a moștenirii și acesta este și sensul art. 1.149 alin. (3) C. civ. (descendenții reprezentatului raportează ceea ce a primit acesta). Soluția potrivit căreia A1 și A2 moștenesc în nume

[1] A se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 44.

propriu este de natură să permită *nesocotirea regulilor ce guvernează raportul donațiilor*, prejudiciindu-l pe S. De aceea, apreciem că, în acest caz, A1 şi A2 vor veni la moştenire prin reprezentare succesorală, aplicându-se regimul juridic aferent acesteia[1].

ii) să presupunem că *de cuius*-ul D i-a făcut o donație raportabilă de 3.000 copilului A, acesta din urmă a decedat înainte de data deschiderii moştenirii, activul net este de 5.000 şi la moştenire vin copiii lui A, respectiv A1 şi A2, precum şi soțul supraviețuitor S, iar D a mai făcut un legat în valoare de 2.000 în favoarea prietenului P. Masa de calcul este de 8.000 (activul net de 5.000 + donația de 3.000), rezerva lui A1 şi A2 împreună este de 3.000, rezerva lui S este de 1.000, iar cotitatea disponibilă este de 4.000. Dacă admitem că şi în acest caz operează reprezentarea succesorală, în conformitate cu prevederile art. 1.149 alin. (3) C. civ., A1 şi A2 au obligația de a raporta donația de 3.000 primită de către A, iar această donație se va imputa asupra rezervei lor globale de 3.000, pe care o epuizează. Legatul de 2.000 făcut lui P se impută asupra cotității disponibile şi se va executa din activul net, iar restul de 3.000 din activul net se va împărți astfel: S va primi 1.500, dintre care 1.000 (rezerva) + 500 (partea de 1/4 din cei 2.000 care au mai rămas din cotitatea disponibilă), iar A1 şi A2 vor primi împreună 1.500 (partea de 3/4 din cei 2.000 care au mai rămas din cotitatea disponibilă).

---

[1] În același sens, a se vedea D. Negrilă, *Reprezentarea succesorală sau de ce nu este atât de simplu precum pare*, articol publicat în revista Universul Juridic nr. 4 din 11 aprilie 2016. În cuprinsul acestui articol se menționează, în mod întemeiat, că neadmiterea *de plano* a reprezentării succesorale în cazul existenței unei singure tulpini creează o situație inechitabilă şi în cazul în care se pune problema aplicării dispozițiilor art. 969 C. civ. referitoare la efectul particular al reprezentării succesorale. Astfel, se arată că dacă nedemnul a fost singurul copil al autorului moştenirii şi a avut, la data deschiderii succesiunii, doi copii (A şi B), iar ulterior i s-a mai născut un fiu (C), considerându-se că A şi B au moştenit în nume propriu, ei nu vor mai fi obligați să facă raportul special pe care îl impune legea. A se vedea şi: Jud. Cluj-Napoca, sent. civ. nr. 12377/2015; Jud. Zimnicea, sent. civ. nr. 324/2017; Jud. Deva, sent. civ. nr. 1506/2017; Jud. sect. 3 Bucureşti, sent. civ. nr. 7849/2018, publicate pe *www.rolii.ro*.

Dacă, dimpotrivă, considerăm că A1 şi A2 vin la moştenire în nume propriu, atunci ei nu au obligaţia de raport, donaţia de 3.000 făcută lui A se va imputa asupra cotităţii disponibile din care va mai rămâne doar 1.000, legatul lui P se va imputa asupra restului de 1.000 din cotitate disponibilă şi va fi redus de la 2.000 la 1.000. În final, cei 4.000 care au mai rămas din activul net se vor împărţi între A1, A2 şi S, nepoţii A1 şi A2 primind 3.000 împreună (pentru că ei au rezerva de 3/8 din masa de calcul), iar S primind 1.000 (respectiv rezerva de 1/8 din masa de calcul). O asemenea soluţie este de natură a nesocoti voinţa *de cuius*-ului, pentru că atunci când acesta i-a făcut lui A o donaţie raportabilă, a intenţionat ca acest avans asupra moştenirii să se impute cu prioritate asupra rezervei lui A şi să lase liberă cotitatea disponibilă pentru alte eventuale liberalităţi. După cum se observă, în această din urmă variantă şi S este dezavantajat, deoarece primeşte doar rezerva de 1.000, în timp ce, potrivit variantei anterioare, primeşte 1.500. Dacă am accepta soluţia potrivit căreia A1 şi A2 vin la moştenire în nume propriu, nu s-ar ţine seama de voinţa *de cuius*-ului, ceea ce ar conduce la prejudicierea atât a lui S, cât şi a lui P. Iată de ce şi în acest caz considerăm că A1 şi A2 vor veni la moştenire prin reprezentare succesorală[1].

b) Reprezentarea operează la *infinit* (la nesfârşit). Aceasta înseamnă că, în privinţa descendenţilor copiilor defunctului, nu numai nepoţii, dar şi strănepoţii, răstrănepoţii etc. pot veni la moştenire prin reprezentare. Evident, condiţiile reprezentării trebuie să fie îndeplinite pentru fiecare salt în grad, ceea ce înseamnă că trebuie să se verifice pentru fiecare reprezentat dacă sunt îndeplinite condiţiile prevăzute de lege. Cu alte cuvinte, în cadrul aceleaşi tulpini nu este obligatoriu să existe un singur reprezentat, ci pot exista mai mulţi reprezentaţi succesivi, decedaţi şi/sau nedemni.

---

[1] În exemplele oferite de profesorul Dan Chirică nu se analizează ipoteza în care la moştenire vine şi soţul supravieţuitor al defunctului. Or, în condiţiile în care se pune problema raportului şi există o singură tulpină (A), pentru ca donaţia făcută reprezentatului A să fie raportată de descendenţii acestuia, este absolut necesar ca la moştenire să vină soţul supravieţuitor, altfel nu are cine anume să solicite raportul donaţiei.

Descendenţii din fraţi/surori beneficiază de reprezentare numai până la gradul al IV-lea (strănepoţi de frate/soră), rudele colaterale de grad mai îndepărtat neavând vocaţie legală la moştenirea defunctului[1]. În acest caz, în cadrul unei singure tulpini pot exista cel mult doi reprezentaţi succesivi (frate/soră şi nepot de frate/soră), strănepoţii de frate/soră neputând fi niciodată reprezentaţi, ci doar reprezentanţi.

c) Pentru ca – în toate cazurile în care reprezentarea este admisă – împărţirea să se facă pe tulpină, ea *operează de drept*[2] şi *imperativ*. Aceasta înseamnă, în primul rând, că reprezentarea operează *„în virtutea legii"*[3], fără a fi necesară vreo manifestare de voinţă din partea reprezentantului în sensul aplicării regulilor reprezentării şi, în al doilea rând, presupune că voinţa descendenţilor copiilor defunctului sau a descendenţilor din fraţi şi surori poate influenţa regulile reprezentării numai prin renunţare la moştenire, dar nu şi prin acceptarea ei cu efecte parţiale (de exemplu, fără beneficiul reprezentării) sau sub condiţie (de exemplu, împărţirea să se facă în alte cote decât cele rezultând din regulile reprezentării)[4]. De exemplu, dacă cei doi copii ai defunctului sunt decedaţi la data deschiderii moştenirii şi unul a lăsat un copil, iar al doilea trei copii, cei patru nepoţi ai defunctului **nu** pot accepta moştenirea sub condiţia ca ei să moştenească în nume propriu (ceea ce ar însemna că nu s-ar aplica regulile reprezentării, ci moştenirea s-ar împărţi în mod egal) şi nici nu pot să accepte venirea la

---

[1] Luând în considerare faptul că dintre colateralii privilegiaţi pot veni la moştenire prin reprezentare succesorală doar nepoţii de frate/soră şi strănepoţii de frate/soră, pare necorespunzătoare formularea potrivit căreia „reprezentarea operează la infinit". În realitate, trebuie să luăm în considerare ideea că şi în cazul colateralilor privilegiaţi reprezentarea operează „atât cât legea permite", ţinând seama de regula care conferă vocaţie succesorală rudelor defunctului pe linie colaterală doar până la gradul al IV-lea inclusiv.

[2] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 96. A se vedea şi: D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 45; D. Negrilă, *Moştenirea în noul Cod civil*, *op. cit.*, p. 292.

[3] Reamintim că, potrivit art. 965 C. civ., „Prin reprezentare succesorală, un moştenitor legal de un grad mai îndepărtat, numit reprezentant, urcă, *în virtutea legii*, în drepturile ascendentului său (...)".

[4] Art. 1.101 C. civ. prevede că „Sub sancţiunea nulităţii absolute, opţiunea succesorală este indivizibilă şi nu poate fi afectată de nicio modalitate".

moştenire prin reprezentare, dar să solicite, de pildă, ca N1 să primească 1/4 (în loc de 1/2), iar N2, N3 şi N4 să primească fiecare 1/4 (în loc de 1/6). Cu alte cuvinte, dacă sunt îndeplinite condiţiile reprezentării succesorale, descendenţii au două variante: ori acceptă moştenirea şi în acest caz se vor aplica în totalitate regulile reprezentării[1], ori renunţă la moştenire şi în acest caz vor deveni persoane străine de moştenire.

Considerăm că *regulile reprezentării succesorale legale nu pot fi modificate nici prin voinţa defunctului.* În literatura de specialitate s-a susţinut că el ar putea „în limitele cotităţii disponibile şi fără a aduce atingere rezervei, să înlăture reprezentarea legală sau să o admită în alte cazuri decât cele prevăzute de lege"[2]. După părerea noastră, asemenea dispoziţii testamentare trebuie să fie interpretate nu în sens de înlăturare a reprezentării legale sau de admitere a ei în alte cazuri şi condiţii decât cele prevăzute de lege, ci ca dezmoşteniri, respectiv legate făcute prin testament. De exemplu, defunctul lasă prin testament verilor primari, copiii unchiului predecedat, partea ce s-ar fi cuvenit acestuia în concurs cu mătuşile în viaţă la deschiderea succesiunii. Sau defunctul gratifică, în mod corespunzător, unele rude colaterale de gradul al V-lea (de exemplu, răstrănepoţii unui frate predecedat). Întrucât verii primari (moştenitori din clasa a IV-a) şi rudele colaterale de gradul al V-lea nu beneficiază de reprezentare, ei vor culege partea corespunzătoare din moştenire *ca legatari cu titlu universal*, iar nu ca moştenitori legali care, graţie voinţei testatorului, ar fi venit la moştenirea legală prin reprezentare.

În toate cazurile – şi independent de problema calificării drepturilor moştenitorilor astfel gratificaţi –, voinţa defunctului exprimată prin

---

[1] După stabilirea cotelor succesorale ca urmare a aplicării regulilor ce guvernează reprezentarea, nimic nu îl împiedică pe descendentul care a primit o cotă mai mare să cesioneze, prin acte juridice separate, cu titlu gratuit sau cu titlu oneros, o parte din ceea ce a moştenit. De exemplu, nepotul N1, care a primit 1/2 din moştenire, poate cesiona, prin acte juridice separate, câte 1/12 din moştenire către N2, N3 şi N4, ceea ce ar avea ca efect faptul că, în final, fiecare nepot va primi câte 1/4 din moştenire. Aceste eventuale cesiuni nu sunt de natură a nega regula potrivit căreia reprezentarea operează de drept şi imperativ, ci de a întări această regulă.

[2] M. Eliescu, *op. cit.*, p. 96.

testament va putea produce efecte, într-adevăr, numai cu respectarea drepturilor moştenitorilor rezervatari. De exemplu, dacă defunctul a avut doi copii predecedaţi, dintre care unul a lăsat un copil, iar celălalt doi copii, el poate dispune împărţirea moştenirii în cote egale între cei trei nepoţi (iar nu pe tulpină), fiindcă rezerva primului nepot este de 1/4 şi deci nu a fost atinsă prin dispoziţia testamentară. Dar dacă cel de-al doilea copil al defunctului ar fi lăsat patru copii şi defunctul ar fi dispus împărţirea moştenirii între nepoţi în cote egale (câte 1/5 fiecare), primul nepot ar lua tot 1/4 (rezerva sa), iar ceilalţi patru nepoţi vor lua doar 3/4 împreună (câte 3/16 fiecare). În ambele cazuri, dispoziţia din testament are semnificaţia unei dezmoşteniri parţiale (reducerea cotei succesorale de la 1/2 la 1/3, respectiv 1/4) pentru primul nepot şi a unor legate pentru ceilalţi nepoţi (mărirea cotei de la 1/4 la 1/3, respectiv de la 1/8 la 3/16). Nu intrăm însă în amănunte, problemele fiind de domeniul devoluţiunii testamentare a moştenirii.

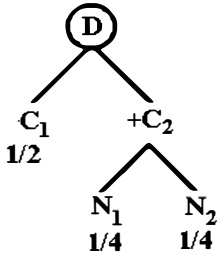

Schema 14

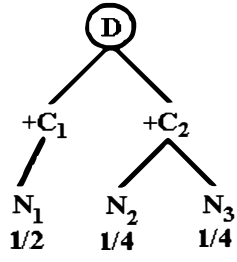

Schema 15

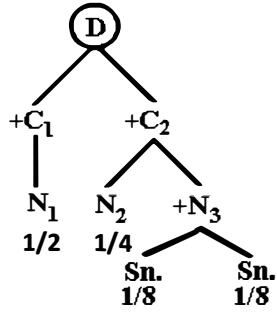

Schema 16

49. *Efectele reprezentării succesorale*

49.1. *Efectul general al reprezentării succesorale.* Potrivit art. 968 alin. (1) C. civ., „În cazurile în care operează reprezentarea succesorală, moştenirea se împarte pe tulpină".

Potrivit art. 968 alin. (2) C. civ.: „Prin tulpină se înţelege:

- înăuntrul clasei întâi, descendentul de gradul întâi care culege moştenirea sau este reprezentat la moştenire;

- înăuntrul clasei a doua, colateralul privilegiat de gradul al doilea care culege moştenirea sau este reprezentat la moştenire".

Pentru prima dată în legislația civilă românească este definită noțiunea de *„tulpină"*. Trebuie precizat ca aceasta este o *noțiune specifică doar instituției reprezentării succesorale.* Nu se poate vorbi despre împărțirea moștenirii pe tulpină decât în ipoteza în care descendenții copiilor defunctului sau descendenții fraților/surorilor defunctului vin la moștenire prin reprezentare succesorală.

Împărțirea pe tulpină a moștenirii înseamnă că reprezentanții unei persoane, indiferent de numărul lor – deoarece urcă *„în drepturile ascendentului"* (art. 965 C. civ.) –, vor lua din moștenire partea ce s-ar fi cuvenit ascendentului reprezentat dacă ar fi fost în viață la deschiderea moștenirii ori dacă nu ar fi fost nedemn; ei nu pot pretinde mai mult, dar nici să fie obligați să ia mai puțin[1]. Deci stabilirea părții de moștenire se face *pe tulpină* (schema 14)[2].

Aceasta mai înseamnă că, dacă se pune problema reprezentării a două sau mai multe persoane decedate sau nedemne la data deschiderii moștenirii, reprezentanții lor vor împărți moștenirea nu pe capete (în funcție de numărul lor), ci *pe tulpină.* De exemplu, dacă defunctul a avut doi copii predecedați, dintre care unul a lăsat un copil, iar celălalt doi copii, acești nepoți ai defunctului vor moșteni nu în părți egale, ci primul nepot va lua 1/2 din moștenire, iar ceilalți doi câte 1/4 fiecare,

---

[1] Bineînțeles, cu excepția dispozițiilor testamentare contrare, care nu aduc atingere rezervei succesorale (dacă este cazul).

[2] Pentru a înțelege exact semnificația noțiunii de „tulpină" (mai ales în cazul copiilor defunctului și, respectiv, al fraților/surorilor defunctului care nu sunt reprezentați la moștenire, ci culeg moștenirea în nume propriu), un exemplu este sugestiv. Să presupunem că *de cuius*-ul are doi copii, C1 și C2, și aceștia îndeplinesc toate condițiile pentru a moșteni în nume propriu. În acest caz este total impropriu să se vorbească despre „tulpină", pentru că niciun moștenitor nu vine la moștenire prin reprezentare succesorală. În schimb, dacă, de pildă, C2 este nedemn și partea care i s-ar fi cuvenit lui va reveni, prin reprezentare succesorală, propriilor copii, N1 și N2, atunci vor avea statutul de „tulpină" **atât C1** (chiar dacă el va culege tot în nume propriu partea din moștenire ce i se cuvine), cât și C2 (care va fi reprezentat la moștenire de N1 și N2). Faptul că cel puțin un copil al defunctului este reprezentat la moștenire determină statutul de „tulpină" nu numai pentru copilul reprezentat, dar și pentru toți ceilalți copii care moștenesc în nume propriu.

adică tot atât cât ar fi luat şi ascendenţii lor dacă ar fi fost în viaţă (schema 15)[1].

Dacă aceeaşi tulpină „a produs mai multe ramuri, în cadrul fiecărei ramuri subdivizarea se face tot pe tulpină, partea cuvenită descendenţilor de acelaşi grad din aceeaşi ramură împărţindu-se între ei în mod egal" [art. 968 alin. (3) C. civ.]. Dacă, în exemplul precedent, unul dintre nepoţi (ramura N3) ar fi şi el decedat la data deschiderii moştenirii, lăsând doi copii (care sunt strănepoţi faţă de defunct), aceştia vor moşteni tot pe tulpini (*subtulpini*), adică partea ce s-ar fi cuvenit ascendentului lor[2] (schema 16).

În toate cazurile, moştenitorii care beneficiază de reprezentarea legală, indiferent de gradul de rudenie faţă de defunct, sunt, prin definiţie, *moştenitori legali*.

Deşi la materia reprezentării noul Cod civil (ca, de altfel, şi vechiul Cod civil) nu precizează [art. 965 C. civ., respectiv art. 664 C. civ. anterior amintind numai de „*drepturile* ascendentului (reprezentatului)"], este evident că moştenitorii prin reprezentare dobândesc nu numai drepturi, dar şi *obligaţii*, în raport cu vocaţia succesorală a fiecăruia, răspunzând pentru pasivul moştenirii (datorii şi sarcini) cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporţional cu cota fiecăruia [art. 1.114 alin. (2) C. civ.], *indiferent dacă au acceptat sau au renunţat la moştenirea lăsată de cel reprezentat* [art. 967 alin. (3) C. civ.].

În legătură cu efectele reprezentării, mai menţionăm că, deşi reprezentarea operează de drept şi imperativ, reprezentantul nu este obligat să accepte moştenirea, iar în caz de pluralitate de reprezentanţi,

---

[1] În practică s-a decis că „dacă este cazul reprezentării a două sau mai multor persoane decedate la deschiderea succesiunii, reprezentanţii lor nu vor împărţi moştenirea pe capete (în funcţie de numărul lor), ci pe tulpini. În speţă, reconstituindu-li-se dreptul de proprietate privind terenurile rămase în succesiunea bunicului la cinci nepoţi, din care trei provenind dintr-o tulpină şi doi din alta, nu se puteau stabili suprafeţe egale pentru toţi, ci numai în raport cu tulpinile din care au provenit" (C. Ap. Craiova, dec. civ. nr. 9747/1999, publicată pe *Indaco Lege4*).

[2] Deoarece moştenirea se împarte pe tulpini (subtulpini), iar nu pe capete, dacă reprezentantul poate urca în grad pe două linii (a se vedea *supra* nota de subsol la nr. 47.2), el va avea dreptul să culeagă cotele-părţi cuvenite pe ambele linii (două tulpini sau subtulpini).

fiecare păstrează dreptul de opțiune succesorală, putând accepta moștenirea ori renunța la moștenire. De exemplu, dacă cei doi copii ai defunctului, C1 și C2, sunt decedați la data deschiderii moștenirii și unul a lăsat un copil (N1), iar al doilea a lăsat doi copii (N2 și N3), nimic nu se opune ca N3 să renunțe la moștenirea *de cuius*-ului, situație în care acceptanții N1 și N2 vor veni la moștenire prin reprezentare succesorală, culegând fiecare 1/2 din moștenire, adică atât cât ar fi cules și autorii lor C1 și C2 dacă ar mai fi fost în viață.

49.2. *Efectul particular al reprezentării succesorale.* Art. 969 C. civ. prevede: „(1) Copiii nedemnului concepuți înainte de deschiderea moștenirii de la care nedemnul a fost exclus vor raporta la moștenirea acestuia din urmă bunurile pe care le-au moștenit prin reprezentarea nedemnului, dacă vin la moștenirea lui în concurs cu alți copii ai săi, concepuți după deschiderea moștenirii de la care a fost înlăturat nedemnul. Raportul se face numai în cazul și în măsura în care valoarea bunurilor primite prin reprezentarea nedemnului a depășit valoarea pasivului succesoral pe care reprezentantul a trebuit să îl suporte ca urmare a reprezentării. (2) Raportul se face potrivit dispozițiilor prevăzute în secțiunea a 2-a a cap. IV din titlul IV al prezentei cărți".

Acest text de lege consacră o figură juridică nouă în peisajul legislației românești, fiind inspirat din Codul civil francez [art. 754 alin. (2)].

Pentru înțelegerea mai ușoară a problemelor care se pun în această materie, vom înfățișa un exemplu – însoțit de schema aferentă – și ulterior vor fi făcute câteva precizări.

Să presupunem că *de cuius*-ul D a avut doi copii, C1 și C2, a lăsat un activ brut de 7.000 de lei și un pasiv de 3.000 de lei, ceea ce înseamnă că activul net este de 4.000 de lei. Întrucât C2 a fost nedemn, la moștenirea lui D a venit C1 (în nume propriu) și N1 (fiul lui C2), acesta din urmă venind la succesiunea lui D prin reprezentarea lui C2. Activul net s-a împărțit în mod egal între C1 și N1, fiecare primind câte 2.000 de lei.

Ulterior, lui C2 i se mai naște un copil, N2, care, întrucât nu a avut capacitate succesorală, nu l-a putut moșteni pe D prin reprezentarea lui C2.

Ca urmare a decesului lui C2, moştenitorii săi vor fi N1 şi N2. Presupunând că C2 lasă un activ brut de 9.000 de lei şi un pasiv de 3.000 de lei, rezultă un activ net de 6.000 de lei.

Art. 969 C. civ. îi impune lui N1 să aducă la masa succesorală a lui C2 (adică să se ia în calcul cu ocazia partajării moştenirii lăsate de către C2), de regulă prin echivalent, bunurile în valoare de 2.000 de lei pe care le-a primit de la D, prin reprezentarea lui C2. În aceste condiţii, activul net de 6.000 de lei rămas de pe urma lui C2 nu se va împărţi în mod egal între N1 şi N2, ci N1 va primi bunuri în valoare de doar 2.000 de lei (care se vor adăuga la bunurile în valoare de 2.000 de lei pe care N1 le-a primit deja de la D, prin reprezentarea lui C2), iar N2 va primi bunuri în valoare de 4.000 de lei din activul net de 6.000 de lei rămas de pe urma lui C2. În final, N1 şi N2 vor primi bunuri în valoare de 4.000 de lei fiecare, asigurându-se egalitatea între ei (a se vedea şi schema 17).

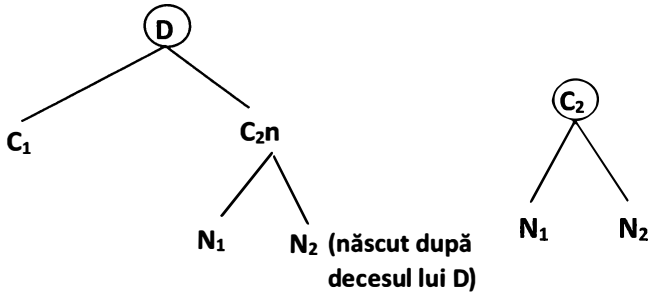

Schema 17

În cele ce urmează, vom face câteva *precizări*, cu referire – acolo unde este cazul – la personajele din schema înfăţişată:

a) Art. 969 C. civ. consacră o figură juridică ce combină efectele reprezentării succesorale cu efectele nedemnităţii faţă de copiii nedemnului[1]. Spre deosebire de efectul general al reprezentării succesorale, care se produce la data deschiderii moştenirii *de cuius*-ului D şi determină împărţirea pe tulpină a moştenirii lăsate de el, în această situaţie specială efectul particular se produce abia la data deschiderii

[1] A se vedea *supra* nr. 36.2.

moştenirii reprezentatului nedemn C2. Efectul se produce practic treptat, în trei „acte": *i)* mai întâi, N1 trebuie să îl moştenească pe D prin reprezentarea nedemnului C2; *ii)* apoi, să se nască N2, copilul lui C2; *iii)* în fine, N1 şi N2 să vină la moştenirea lui C2, când N1 trebuie să-şi execute obligaţia de raport.

b) Referirea la „*copiii nedemnului concepuţi* înainte de deschiderea moştenirii de la care nedemnul a fost exclus" vizează atât copiii (doar) concepuţi înainte de deschiderea moştenirii (şi născuţi ulterior acestei date), cât şi, *a fortiori*, pe cei concepuţi *şi născuţi* înainte de deschiderea moştenirii. În ambele cazuri esenţial este faptul că aceşti copii îndeplinesc condiţiile pentru a-l moşteni pe *de cuius* prin reprezentarea nedemnului, având capacitate succesorală.

c) Textul se aplică numai în ipoteza în care reprezentatul nedemn are *două categorii de copii*: prima categorie îi include pe copiii care au fost concepuţi *înainte* de data deschiderii moştenirii de la care a fost înlăturat nedemnul, iar cea de-a doua categorie îi include pe copiii care au fost concepuţi *după* data deschiderii moştenirii de la care a fost înlăturat nedemnul. Dacă, de exemplu, ambii copii ai nedemnului au fost concepuţi *înainte* de data deschiderii moştenirii *de cuius*-ului, dar numai unul l-a moştenit pe acesta pentru că celălalt a fost nedemn faţă de *de cuius*, a fost dezmoştenit de el sau a renunţat la moştenirea acestuia, copilul nedemnului care a venit la moştenirea *de cuius*-ului nu va avea obligaţia de raport la decesul nedemnului. Aşadar, singurul motiv pentru care copilul nedemnului nu a putut veni la moştenirea *de cuius*-ului prin reprezentarea nedemnului trebuie să fie *lipsa capacităţii de a-l moşteni pe de cuius*.

d) Copiii nedemnului concepuţi înainte de deschiderea moştenirii de la care nedemnul a fost exclus vor avea obligaţia de raport la moştenirea acestuia din urmă numai dacă au venit la moştenirea *de cuius*-ului prin reprezentarea nedemnului, *deci ca moştenitori legali*. În cazul în care copilul nedemnului a renunţat la moştenirea *de cuius*-ului (de exemplu, pentru a păstra donaţia primită de la acesta) sau l-a moştenit pe *de cuius* doar în calitate de legatar (ceea ce înseamnă că nu a venit la moştenire prin reprezentare succesorală, ca moştenitor legal), nu mai există obligaţia de raport.

e) Copiii nedemnului nu vor avea obligaţia de a raporta bunurile moştenite prin reprezentarea nedemnului, dacă vin la moştenirea lui în

concurs cu soţul supravieţuitor al nedemnului, textul de lege fiind de strictă interpretare[1]. Legiuitorul a fost interesat să asigure egalitatea între copiii nedemnului, pornind de la prezumţia potrivit căreia *de cuius*-ul a nutrit o afecţiune egală faţă de nepoţii lui, atât faţă de cei născuţi şi pe care eventual i-a cunoscut, cât şi faţă de cei care se vor naşte în viitor, chiar dacă nu i-a cunoscut[2]. Nu există nicio raţiune ca, în acest caz particular, copilul nedemnului să fie obligat să raporteze bunurile moştenite de la bunicul său atunci când vine la moştenirea nedemnului în concurs cu nora *de cuius*-ului.

f) Este posibil ca, în anumite situaţii, *de cuius*-ul să nu dorească să se asigure egalitatea între copilul nedemnului născut înainte de data deschiderii moştenirii şi copilul nedemnului care se va naşte în viitor. De exemplu, nedemnul şi-a părăsit prima soţie şi copilul din prima căsătorie, a săvârşit o faptă gravă ce atrage nedemnitatea faţă de *de cuius* şi, în plus, s-a recăsătorit cu o persoană (eventual, mult mai tânără decât el) neagreată de către *de cuius*. *De cuius*-ul îl poate gratifica, prin donaţie sau legat, pe copilul nedemnului din prima căsătorie, astfel încât acesta din urmă fie renunţă la moştenirea *de cuius*-ului (păstrând donaţia)[3], fie acceptă moştenirea doar ca legatar[4]. Întrucât nu vine la moştenirea *de cuius*-ului prin reprezentarea nedemnului, copilul acestuia din urmă nu va datora raportul.

g) Copiii nedemnului concepuţi înainte de deschiderea moştenirii de la care nedemnul a fost exclus nu vor fi obligaţi să raporteze bunurile moştenite prin reprezentarea nedemnului dacă vor renunţa la moştenirea acestuia din urmă[5]. În cazul în care descendenţii copiilor

---

[1] A se vedea şi D. Negrilă, *Moştenirea în noul Cod civil*, *op. cit.*, p. 308.

[2] A se vedea şi F. Ciutacu, A. Sarchizian, *Unele consideraţii privind efectul particular al reprezentării succesorale în noul Cod civil*, articol publicat pe *www.juridice.ro*.

[3] Potrivit art. 1.147 alin. (1) C. civ., „În caz de renunţare la moştenirea legală, descendentul sau soţul supravieţuitor nu mai are obligaţia de raport, putând păstra liberalitatea primită în limitele cotităţii disponibile".

[4] Art. 1.102 alin. (1) C. civ. prevede că „Moştenitorul care, în baza legii sau a testamentului, cumulează mai multe vocaţii la moştenire are, pentru fiecare dintre ele, un drept de opţiune distinct".

[5] Nu excludem totuşi posibilitatea ca actul renunţării să fie atacat de copilul nedemnului născut ulterior în acea situaţie în care renunţarea a fost făcută în

născuți anterior vin prin reprezentare la moștenirea nedemnului (indiferent dacă copilul nedemnului este decedat sau nedemn), considerăm că aceşti descendenți vor fi obligați să raporteze bunurile moștenite de autorul lor, chiar dacă nu l-au moștenit pe acesta [art. 1.149 alin. (3) C. civ.[1]].

De asemenea, nu va exista obligația de raport în cazul în care copilul născut *ulterior* al nedemnului nu vrea sau nu poate să îl moștenească pe nedemn. Tot astfel, copilul născut ulterior al nedemnului poate să nu se prevaleze de dreptul la raport în cadrul partajului sau să renunțe în mod expres la raport, în condițiile art. 1.152 C. civ.[2]. Însă, conform art. 1.148 C. civ.[3], creditorii personali ai acestui copil vor putea cere raportul pe cale oblică, dacă vor fi îndeplinite condițiile prevăzute de lege pentru admiterea acțiunii oblice.

h) Textul de lege se referă la obligația *de raport* a bunurilor moștenite prin reprezentarea nedemnului şi trimite în mod expres la dispozițiile din materia raportului donațiilor (art. 1.146-1.154 C. civ.). Aceasta nu înseamnă însă că cele două situații sunt identice. Dimpotrivă, legiuitorul a împrumutat pentru această situație excepțională *mecanismul juridic ce se aplică în cazul raportului donațiilor.*

---

frauda drepturilor copilului născut ulterior. Bunăoară, în exemplul inițial, N1 a moștenit de la D, prin reprezentarea lui C2, bunuri în valoare de 200.000 de lei (acesta fiind activul net moștenit). Moștenirea lui C2 are un activ net de 10.000 de lei. În aceste condiții, N1 are toate motivele de a renunța la moștenirea lui C2 pentru a nu fi obligat să raporteze bunurile moștenite de la D. De aceea, credem că N2 ar putea folosi acțiunea revocatorie sau acțiunea în nulitatea absolută a actului renunțării (*fraus omnia corrumpit*). O altă soluție ar goli de conținut în foarte multe situații această normă juridică, contravenind intenției legiuitorului.

[1] Art. 1.149 alin. (3) C. civ. prevede că „Descendentul care vine la moștenire prin reprezentare succesorală este obligat să raporteze donația primită de la defunct de către ascendentul său pe care îl reprezintă, chiar dacă nu l-a moștenit pe acesta din urmă".

[2] Potrivit art. 1.152 alin. (2) C. civ., „Raportul cerut de unul dintre moștenitori profită şi celorlalți moștenitori îndreptățiți să solicite raportul, cu excepția celor care au renunțat în mod expres la raport".

[3] Art. 1.148 C. civ. prevede că „Dreptul de a cere raportul îl au numai descendenții şi soțul supraviețuitor, precum şi, pe cale oblică, creditorii personali ai acestora".

Practic, în acest caz, raţionamentul care trebuie făcut este similar aceluia care se face în ipoteza în care, în exemplul nostru, N1 ar fi primit de la C2 o donaţie raportabilă, iar N2 nu ar fi primit nicio donaţie de la C2. În această situaţie particulară, izvorul obligaţiei de raport nu este o donaţie primită de N1 de la C2, *ci legea*, care îl obligă pe N1 să aducă la moştenirea lui C2 bunurile moştenite de N1 de la D, dar prin reprezentarea lui C2.

Altfel spus, în cazul raportului donaţiei, donatarul are obligaţia de a readuce la moştenire bunurile care i-au fost donate de către *de cuius*-ul donator. În cazul nostru, N1 are obligaţia de raport în privinţa bunurilor pe care le-a moştenit direct de la D, adică de la o altă persoană decât nedemnul C2 (dar prin reprezentarea acestuia), iar obligaţia se execută la moştenirea nedemnului C2, de la care cel obligat la raport (N1) nu a primit niciun bun[1].

i) Spre deosebire de raportul donaţiilor, unde donatorul îl poate scuti pe donatar de obligaţia de raport, în acest caz particular, nedemnul, neavând calitatea de donator, nu va putea să îl scutească pe

---

[1] În literatura de specialitate (F. Ciutacu, A. Sarchizian, *op. cit.*) a fost criticată opţiunea legiuitorului de a folosi în acest caz particular termenul de „raport", evidenţiindu-se deosebirile faţă de raportul donaţiilor. În schimb, nu s-a făcut nicio propunere concretă de folosire a altor termeni adecvaţi, dar cu condiţia de a se obţine aceleaşi efecte juridice ca în prezent.

În realitate, în cadrul procesului de elaborare a noului Cod civil, toate comisiile care au lucrat începând cu anul 2003 au urmărit să introducă această reglementare în Codul civil, date fiind avantajele sale incontestabile (pentru amănunte, a se vedea M.D. Bob, *op. cit.*, p. 63-65). Pe de altă parte, au fost observate deosebirile existente faţă de reglementările „clasice" [de exemplu, faptul că, deşi N2 nu a avut capacitate succesorală la data deschiderii moştenirii lui D, va beneficia, în mod direct sau indirect, de bunurile lăsate de acesta; faptul că este ţinut la raport un moştenitor (N1) care nu a primit nicio donaţie de la *de cuius* (nedemnul C2), dar se aplică *mutatis mutandis* regulile ce guvernează raportului donaţiilor ca şi când N1 ar fi primit o donaţie de la C2; faptul că donatorul poate scuti de raport donaţia făcută, în timp ce în cazul nostru nici D şi nici C2 nu îl pot scuti de raport pe N1 etc.]. Cu toate acestea, nu s-a găsit un termen mai adecvat care să conducă la efectele dorite de legiuitor. De altfel, aceeaşi „greşeală" a făcut-o şi legiuitorul Codului civil francez, atât în anul 2001, cât şi în anul 2006. În definitiv, dincolo de termenii folosiţi, cel mai important lucru este ca doctrina şi jurisprudenţa să găsească cele mai adecvate soluţii pentru ca această reglementare nouă să corespundă scopului pentru care a fost adoptată.

copilul care a cules moştenirea prin reprezentarea sa de obligaţia de a raporta bunurile moştenite[1]. Totuşi, nedemnul va putea – cu respectarea rezervei copilului născut ulterior – să „neutralizeze" această obligaţie într-un mod indirect, gratificându-l pe copilul născut anterior printr-o donaţie neraportabilă sau printr-un legat. Bunăoară, în exemplul nostru, C2 îi poate face lui N1 un legat cu titlu particular în valoare de 2.000 de lei, ceea ce înseamnă că N1 va păstra bunurile moştenite de la D (în valoare de 2.000 de lei), va primi bunul ce formează obiectul legatului (în valoare de 2.000 de lei) şi, în plus, bunuri în valoare de 1.000 de lei din activul net, iar N2 va primi bunuri în valoare de 3.000 de lei din activul net. Practic, în acest caz, N1 a efectuat raportul bunurilor în valoare de 2.000 de lei moştenite de la D, dar, din punct de vedere valoric, dezechilibrul dintre el şi N2 a fost păstrat.

j) *Ca o noutate faţă de Codul civil francez*, legiuitorul român a prevăzut că raportul se face numai în cazul şi în măsura în care valoarea bunurilor primite prin reprezentarea nedemnului a depăşit valoarea pasivului succesoral pe care reprezentantul a trebuit să îl suporte ca urmare a reprezentării. S-a avut în vedere faptul că, venind la moştenirea *de cuius*-ului D prin reprezentarea nedemnului C2, N1 a fost ţinut să suporte şi pasivul acelei moşteniri (datoriile şi sarcinile), proporţional cu cota succesorală ce i-a revenit. Aşadar, nu se iau în considerare pur şi simplu bunurile moştenite, ci *activul net* primit de către copilul nedemnului. Dacă pasivul a fost egal sau mai mare decât activul brut, este evident că nu va mai exista obligaţia de raport pentru N1, chiar dacă l-a moştenit pe D prin reprezentarea lui C2.

k) Dacă nedemnul C2 a făcut liberalităţi (donaţii şi/sau legate) în favoarea unor terţe persoane şi este necesar să se determine masa de calcul în vederea stabilirii rezervei celor doi copii rezervatari, N1 şi N2, şi a cotităţii disponibile, valoarea netă moştenită de către N1 de la D nu va fi supusă reunirii fictive, în condiţiile art. 1.091 alin. (1) lit. c) C. civ.[2], pentru că nu este vorba de o donaţie făcută lui N1 de către C2.

---

[1] A se vedea şi D. Negrilă, *op. cit.*, p. 309.

[2] Potrivit art. 1.091 alin. (1) C. civ., „Valoarea masei succesorale, în funcţie de care se determină rezerva succesorală şi cotitatea disponibilă, se stabileşte astfel: a) determinarea activului brut al moştenirii, prin însumarea valorii

Din moştenirea lui C2, N1 şi N2 îşi vor primi oricum cel puţin rezervele succesorale la care au dreptul, iar valoarea netă moştenită de către N1 de la D va fi împărţită în mod egal între N1 şi N2.

l) Din punct de vedere practic, raportul se va efectua *prin echivalent* (prin preluare, prin imputaţie sau în bani), în conformitate cu prevederile art. 1.151 C. civ.[1]. Totuşi, potrivit art. 1.151 alin. (2) C. civ., N1 poate efectua raportul în natură dacă la data cererii de raport este încă proprietarul bunului şi nu l-a grevat cu o sarcină reală şi nici nu l-a dat în locaţiune pentru o perioadă mai mare de 3 ani. Uneori este în avantajul lui N1 să efectueze raportul în natură şi de aceea legiuitorul i-a dat această posibilitate[2].

---

bunurilor existente în patrimoniul succesoral la data deschiderii moştenirii; b) determinarea activului net al moştenirii, prin scăderea pasivului succesoral din activul brut; c) reunirea fictivă, doar pentru calcul, la activul net, a valorii donaţiilor făcute de cel care lasă moştenirea".

[1] Art. 1.151 C. civ. prevede: „(1) Raportul se face prin echivalent. Este considerată ca nescrisă dispoziţia care impune donatarului raportul în natură. (2) Cu toate acestea, donatarul poate efectua raportul în natură dacă la data cererii de raport este încă proprietarul bunului şi nu l-a grevat cu o sarcină reală şi nici nu l-a dat în locaţiune pentru o perioadă mai mare de 3 ani. (3) Raportul prin echivalent se poate realiza prin preluare, prin imputaţie sau în bani. (4) Raportul prin preluare se realizează prin luarea din masa succesorală de către moştenitorii îndreptăţiţi la raport a unor bunuri, pe cât posibil de aceeaşi natură şi calitate cu cele care au format obiectul donaţiei, ţinând seama de cotele succesorale ale fiecăruia. (5) În cazul raportului prin imputaţie, valoarea donaţiei se scade din partea moştenitorului obligat la raport. (6) În cazul raportului în bani, cel obligat la raport va depune la dispoziţia celorlalţi moştenitori o sumă de bani care reprezintă diferenţa dintre valoarea bunului donat şi partea din această valoare ce corespunde cotei sale succesorale".

[2] De exemplu, N1 a moştenit de la D o casă în valoare de 300.000 de lei, iar activul net al moştenirii lăsate de către C2 este de doar 50.000 de lei. În acest caz, poate fi mai convenabil pentru N1 să efectueze raportul în natură [dacă sunt îndeplinite cerinţele prevăzute de art. 1.151 alin. (2) C. civ.], în condiţiile în care nu dispune de suma de 150.000 de lei pe care să i-o remită lui N2 (bunurile care constituie activul net de 50.000 de lei urmând să se împartă în mod egal între N1 şi N2).

Pentru evaluarea bunurilor moştenite de către N1 de la D, în vederea efectuării raportului, sunt aplicabile prevederile art. 1.153-1.154 C. civ.

m) Raţiunea art. 969 C. civ. este aceea de a asigura egalitatea între copiii nedemnului născuţi la epoci diferite şi de a corecta unele dintre efectele nedemnităţii succesorale. Astfel, dacă C2 nu ar fi fost nedemn, ar fi moştenit el însuşi, iar la data decesului său ar fi beneficiat în egală măsură de averea sa (inclusiv de partea moştenită de la D) atât N1, cât şi N2. N1 a profitat de nedemnitatea lui C2 şi l-a moştenit direct pe D. În schimb, în cazul lui N2, s-a considerat că este inechitabil ca el să fie sancţionat pentru faptele comise de ascendentul său C2 şi pentru că a avut „neşansa" de a se fi născut mai târziu. Această nouă reglementare are menirea de a corecta aceste situaţii anormale.

Chiar dacă această figură juridică iese, sub mai multe aspecte, din tiparele juridice cunoscute, utilitatea ei este incontestabilă. Putem vorbi de o nouă modalitate de a se înlătura, pe cât posibil, efectele negative pe care nedemnitatea succesorală le producea, sub imperiul vechii reglementări, împotriva descendenţilor nedemnului.

50. *Probleme speciale privind moştenirea prin reprezentare şi prin retransmitere în lumina legilor de restituire (Legea nr. 18/1991, Legea nr. 112/1995, Legea nr. 10/2001)*

A. *Legea fondului funciar nr. 18/1991* (republicată în anul 1998). Potrivit art. 8 din Lege, dacă fostul proprietar al terenului nu este în viaţă pentru a solicita reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenului, beneficiază de prevederile legii moştenitorii lui, „în condiţiile legii civile"[1]. Întrucât legea civilă permite, potrivit regulilor analizate, moştenirea prin reprezentare, înseamnă că ea poate avea loc şi în aplicarea Legii nr. 18/1991. În acest sens, în art. 13 din Regulamentul aprobat prin H.G. nr. 890/2005 (privind procedura de constituire, atribuţiile şi funcţionarea comisiilor pentru stabilirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor, a modelului şi modului de atribuire a titlurilor de proprietate, precum şi punerea în posesie a proprietarilor) s-a precizat că descendenţii copiilor fostului proprietar (decedat), precum şi descendenţii fraţilor sau surorilor lui, după caz, pot veni la moştenire în locul părintelui (copil sau

[1] Stabilirea calităţii de moştenitor a solicitantului este de competenţa instanţei de drept comun, iar nu a instanţei de contencios administrativ (CSJ, s. cont. adm., dec. nr. 76/1994, în Dreptul nr. 6/1995, p. 89).

frate/soră), în cazul în care aceştia au *„decedat anterior autorului succesiunii"* (fostul proprietar al terenului, care nu a putut beneficia de reconstituirea dreptului de proprietate, nefiind în viaţă).

De exemplu, fostul proprietar al terenului, decedat în 1980, are un fiu în viaţă şi doi nepoţi care sunt copiii unui alt fiu, decedat în 1979, deci „anterior autorului succesiunii". Fiul în viaţă beneficiază în nume propriu de o cotă de 1/2, iar cei doi nepoţi, prin reprezentare succesorală, de cealaltă jumătate, titlul de proprietate emiţându-se pe numele tuturor moştenitorilor [art. 13 alin. (3) din Legea nr. 18/1991 şi art. 36 alin. (1) din Regulament], fără arătarea cotelor, urmând ca ei să procedeze, ulterior, potrivit dreptului comun.

Faţă de cele arătate, se impun însă *două precizări*:

În primul rând, reprezentarea se admite, după cum am văzut, nu numai în cazul predecesului celui reprezentat, dar şi în cazul în care reprezentatul este decedat în acelaşi timp (codecedat) cu autorul succesiunii. De exemplu, dacă fostul proprietar al terenului şi unul dintre copiii lui au decedat într-o catastrofă (bunăoară, cu ocazia cutremurului din anul 1977) şi nu se poate stabili ordinea deceselor, descendenţii copilului (nepoţii, strănepoţii defunctului) pot veni la moştenire prin reprezentare succesorală, alături de copiii în viaţă ai fostului proprietar, luând partea ce s-ar fi cuvenit ascendentului lor reprezentat, dacă ar fi fost în viaţă (deci cota-parte stabilită pe tulpină).

În al doilea rând, se pune întrebarea ce se întâmplă în cazul în care moartea copilului sau, după caz, a fratelui/surorii fostului proprietar, autor al succesiunii, ar fi intervenit nu „anterior" (sau concomitent), ci *ulterior* decesului autorului succesiunii. Regulamentul nu prevede această ipoteză. De fapt, nici nu era nevoie să o prevadă, pentru că, oricum, problema urmează să fie soluţionată „în condiţiile legii civile" (art. 8 din Legea nr. 18/1991).

Astfel, dovedindu-se că moştenitorul (de exemplu, un copil sau frate/soră, văr primar etc. sau chiar legatar universal ori cu titlu universal[1]) a fost în viaţă la data deschiderii moştenirii (lăsată de

[1] Făcând trimitere la „condiţiile legii civile", Legea nr. 18/1991 are în vedere nu numai moştenirea legală, dar, evident, şi pe cea testamentară [a se vedea şi art. 13 alin. (4) din Regulament, care, fiind insuficient de precis redactat, evocă totuşi corect posibilitatea moştenirii testamentare. Potrivit acestui text din

fostul proprietar al terenului), *va moşteni el*, şi, apoi, cota moştenită, intrată în patrimoniul lui, se va transmite propriilor moştenitori (moştenire prin retransmitere). De exemplu, în cauza soluţionată prin decizia civilă a TJ Teleorman nr. 259/1993[1], fostul proprietar al terenului a decedat în 1973, având 6 copii, dintre care 2 au decedat în 1986. În baza Legii nr. 18/1991, dreptul de proprietate s-a reconstituit pe numele celor 4 copii în viaţă (câte 1/6 pentru fiecare), iar cota de 2/6 s-a reconstituit pe numele soţiei supravieţuitoare a unui copil decedat (1/6) şi pe numele legatarului universal al celuilalt copil decedat (1/6). Deoarece nici soţia supravieţuitoare a copilului decedat (nora fostului proprietar) şi, cu atât mai puţin, legatarul universal al celuilalt copil decedat (care poate fi şi o persoană străină) nu au vocaţie succesorală proprie la moştenirea lăsată de fostul proprietar, ei nu puteau veni la moştenire prin reprezentare (chiar dacă cei doi copii ar fi fost decedaţi la data morţii lui *de cuius*), nefiind îndeplinite condiţiile reprezentării succesorale.

În schimb, ei au putut moşteni *prin retransmitere*, prin intermediul moştenirilor lăsate de cei doi copii decedaţi, care *au moştenit ei* şi, la rândul lor, au retransmis propriilor moştenitori (moşteniri succesive). Este adevărat că în decizia citată, referitor la legatarul universal, se arată că vine la moştenire „prin reprezentarea" copilului decedat. În realitate, el a beneficiat de reconstituirea dreptului de proprietate nu prin reprezentare, ci *prin retransmitere*, ca moştenitor al copilului fostului proprietar al terenului, căci, potrivit principiilor elementare de drept succesoral, reprezentarea este admisă numai în privinţa descendenţilor copiilor defunctului şi în privinţa descendenţilor din fraţi şi surori [art. 665, 666 şi 672 C. civ. anterior, respectiv art. 966 alin. (1) C. civ.]. Iar art. 8 din Legea nr. 18/1991 face referire la „condiţiile legii civile", fără să extindă instituţia reprezentării succe-

---

Regulament, „În cazul în care există moştenitori testamentari care formulează cereri, ei vor fi trecuţi, de asemenea, în titlul de proprietate împreună cu ceilalţi moştenitori legali care au vocaţie, potrivit documentelor prezentate, urmând ca raporturile dintre ei să fie soluţionate potrivit dreptului comun"].

[1] A se vedea, cu *Notă* de M. Enache, în Dreptul nr. 1/1994, p. 98 şi urm. A se vedea şi TJ Vaslui, dec. civ. nr. 53/1998, cu *Notă* de Şt. Lungu, în Dreptul nr. 7/1999, p. 137-141.

sorale la alte ipoteze. Tot astfel, Regulamentul aprobat prin H.G. nr. 890/2005 precizează că numai nepoţii şi strănepoţii cooperatorului decedat, respectiv descendenţii fratelui/surorii pot veni la moştenire „în locul părintelui decedat anterior autorului succesiunii", respectiv „în locul tatălui sau al mamei (frate sau soră) în cazul în care aceştia au decedat anterior deschiderii succesiunii" [art. 13 alin. (2) lit. a) şi b)][1].

---

[1] În legătură cu problemele analizate, în literatura de specialitate s-a susţinut şi părerea că, în materia Legii nr. 18/1991, reprezentarea este admisă şi în cazul în care reprezentantul a decedat nu anterior, ci ulterior decesului fostului proprietar al terenului, deces care a avut loc „până la apariţia Legii nr. 18/1991". Având în vedere faptul că *anterior acestei legi* „terenurile agricole nu erau în circuitul civil şi deci nu puteau face obiectul succesiunii... apare fără relevanţă împrejurarea că persoana în cauză a decedat ulterior lui *de cuius*, din moment ce la moartea acestuia din urmă nu s-a deschis şi nici nu se putea deschide moştenirea" (V.P., *Dreptul de reprezentare succesorală în condiţiile prevederilor art. 12 alin. 2 din Legea nr. 18/1991*, în Dreptul nr. 10-11/1991, p. 99; V.P., *Diferenţierea între instituţia „transmiterii" şi cea a „reprezentării"*, în Dreptul nr. 6/1992, p. 78). *Nu putem împărtăşi aceste concluzii în principal pentru două considerente:*

- succesiunea fostului proprietar al terenului s-a deschis la data când el a decedat, iar nu la data apariţiei Legii nr. 18/1991. În consecinţă, problemele de drept succesoral urmează să fie soluţionate ţinând seama de data decesului fostului proprietar (de exemplu, cercul moştenitorilor, capacitatea lor succesorală etc.), iar nu la data apariţiei legii. Nu există dispoziţii legale care să îndreptăţească o altă concluzie. Numai că, prin efectul legii, se reconstituie dreptul de proprietate şi asupra terenului care, la data decesului, nu făcea parte din patrimoniul succesoral. De aceea legiuitorul a dispus *„repunerea în termenul de acceptare"*, în loc să prevadă un termen de prescripţie a dreptului de opţiune cu privire la moştenirea „deschisă" prin apariţia legii. Tot astfel, „calitatea de moştenitor" se dovedeşte, de regulă, cu certificatul de moştenitor care s-a eliberat după moartea fostului proprietar [art. 13 alin. (1) din Legea nr. 18/1991], iar nu după apariţia legii. Art. 651 din Codul civil de la 1864 prevedea că „Succesiunile se deschid prin moarte", iar nu prin apariţia unei legi (a se vedea şi E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 86);

- adoptarea soluţiei propuse de autorul citat ar atrage după sine consecinţe contrare soluţiilor admise în materie de moştenire şi nejustificate. De exemplu, în cazul soluţionat corect prin decizia citată a TJ Teleorman, moştenitorii celor doi copii decedaţi ai fostului proprietar nu ar fi putut beneficia de reconstituirea dreptului de proprietate prin reprezentarea copiilor (decedaţi înainte de apariţia

În sfârşit, precizăm că am insistat asupra acestor probleme privind moştenirea prin reprezentare, respectiv prin retransmitere în aplicarea Legii nr. 18/1991, pentru că titlurile de proprietate se eliberează „pe numele tuturor moştenitorilor" [art. 13 alin. (3) din Legea nr. 18/1991 şi art. 36 alin. (1) din Regulament], fără concretizarea drepturilor fiecăruia. Astfel fiind, şi ulterior emiterii titlurilor de proprietate se pot ivi litigii între moştenitori (de exemplu, cu ocazia ieşirii din indiviziune sau în legătură cu folosinţa terenului), care trebuie să fie soluţionate „potrivit dreptului comun" [art. 13 alin. (3) din Legea nr. 18/1991], prin aplicarea principiilor care guvernează materia dreptului la moştenire, inclusiv reprezentarea succesorală (de exemplu, stabilirea cotelor moştenite pe tulpini) şi moştenirea prin retransmitere, nicio abatere neputând fi admisă dacă nu este prevăzută de Legea nr. 18/1991.

Mai precizăm că, în toate cazurile, moştenitorii – indiferent că moştenesc în nume propriu, prin reprezentare sau prin retransmitere, ca moştenitori legali sau testamentari – pot dobândi prin reconstituirea dreptului de proprietate atât cât ar fi putut dobândi autorul lor (fostul proprietar) dacă ar fi în viaţă, deci în limitele maxime prevăzute de

---

legii), fiindcă reprezentarea succesorală este admisă, după cum arată şi autorul citat (în Dreptul nr. 10-11/1991, p. 98), „numai în privinţa descendenţilor în linie dreaptă (art. 665 C. civ. de la 1864) şi în privinţa descendenţilor din fraţi sau surori (art. 666 C. civ. de la 1864)". Deci soţia supravieţuitoare a unuia dintre copiii decedaţi şi legatarul universal al celuilalt au putut veni la moştenire numai prin retransmitere, prin jocul a două moşteniri succesive, prin intermediul cărora nora poate să beneficieze de partea moştenită de soţul ei din patrimoniul socrului, faţă de care ea nu are vocaţie succesorală, iar legatarul poate să beneficieze de partea moştenită de testator din patrimoniul unei persoane faţă de care el – legatarul – nu are nici calitatea de moştenitor legal şi nici pe aceea de legatar. În concepţia autorului citat, cei doi nu ar fi putut moşteni prin retransmitere, pentru că niciunul dintre copiii lui *de cuius* „nu a supravieţuit defunctului, ci dimpotrivă, a decedat şi el înainte de deschiderea moştenirii" (data apariţiei legii – în Dreptul nr. 6/1992, p. 78). Rezultă că, în această concepţie, nu are relevanţă faptul că moartea fostului proprietar a avut loc în 1973, iar moartea celor doi copii, peste 13 ani. Înseamnă că cei doi copii „nu au supravieţuit defunctului", fiindcă toţi au decedat înainte de „apariţia" legii. Evident, o asemenea soluţie nu poate fi admisă.

lege [art. 8 alin. (3), art. 9 alin. (1)-(2) şi 12 şi art. 45-48 din Legea nr. 18/1991, republicată], chiar dacă fac parte din familii distincte[1].

Problemele de drept succesoral analizate[2] nu au suferit modificări nici prin adoptarea Legii nr. 1/2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole şi a celor forestiere, solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr. 18/1991 şi ale Legii nr. 169/1997. Spre deosebire de reglementările anterioare, noua lege prevede însă şi posibilitatea acordării de *despăgubiri* în cazul în care retrocedarea în natură a terenurilor (în limitele prevăzute de noua lege) nu este posibilă [art. 3 alin. (4), art. 4, art. 4^1, art. 5, art. 6, art. 10, art. 29^1, art. 31, art. 36 şi art. 40). În această ipoteză, dacă fostul proprietar are doi sau mai mulţi moştenitori, suma stabilită drept despăgubire se împarte între aceştia „în condiţiile legii civile", procedându-se „potrivit dreptului comun" [art. 8 alin. (2) şi art. 13 alin. (3) din Legea nr. 18/1991][3].

B. *În mod asemănător se pune problema moştenirii prin reprezentare sau prin retransmitere şi în lumina Legii nr. 112/1995* pentru reglementarea situaţiei juridice a unor imobile cu destinaţia de locuinţe, trecute în proprietatea statului. Prin „moştenitorii foştilor proprietari" (la care fac referire prevederile art. 1, art. 5, art. 7, art. 12, art. 13 etc.) care beneficiază de măsurile reparatorii prevăzute de lege (restituire în natură sau despăgubiri) se înţelege nu numai moştenitorii în nume propriu, dar şi moştenitorii prin reprezentare sau prin retransmitere, drepturile lor stabilindu-se „potrivit legii" (art. 1), deci în condiţiile dreptului comun. Derogări pot fi admise numai în cazurile şi în condiţiile expres prevăzute de lege (de exemplu, restituirea în

---

[1] A se vedea şi CSJ, s. civ., dec. nr. 854/1996, în *Buletinul CSJ*, 1996, p. 64-66.

[2] Chestiunile care privesc renunţarea la moştenirea fostului proprietar şi repunerea în termenul de prescripţie vor fi analizate la materia dreptului de opţiune succesorală.

[3] Pentru o speţă în care instanţa a obligat comisia pentru stabilirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor la emiterea, de îndată, a dispoziţiei motivate care să cuprindă propunerea de despăgubire a reclamanţilor, în condiţiile art. 24 alin. (2) teza finală din Legea nr. 18/1991, a se vedea Jud. sect. 1 Bucureşti, sent. civ. nr. 17084/2012, definitivă prin decizia nr. 488/2013 a TMB, s. a III-a civ., ambele publicate pe *www.rolii.ro*.

natură moştenitorului care locuia în apartament în calitate de chiriaş – art. 5).

C. *De asemenea, problemele de drept succesoral referitoare la moştenirea prin reprezentare sau prin retransmitere urmează să fie rezolvate potrivit aceloraşi principii şi cu privire la imobilele care intră sub incidenţa Legii nr. 10/2001* privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 (republicată în septembrie 2005).

Potrivit art. 4 alin. (2), de prevederile Legii nr. 10/2001 beneficiază şi moştenitorii legali sau testamentari ai persoanelor fizice îndreptăţite.

La art. 4.3. şi art. 4.4 din Normele metodologice din 7 martie 2007 de aplicare unitară a Legii nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989 (aprobate prin H.G. nr. 250/2007, publicată în M. Of. nr. 227 din 3 aprilie 2007) se menţionează că în cazul în care restituirea aceluiaşi imobil este cerută de mai multe persoane îndreptăţite, care sunt succesoare ale titularului şi care sunt rude de acelaşi grad (deci care au vocaţie legală sau testamentară, după caz, la moştenire), şi comisia de analiză a notificărilor nu poate stabili cotele cuvenite fiecăruia dintre succesori, decizia de restituire se va emite pe numele tuturor, urmând ca stabilirea cotelor de proprietate ale acestora să se facă potrivit dreptului comun intern aplicabil moştenirii (persoanele respective vor face partajarea convenţională sau, în lipsa înţelegerii părţilor, se vor adresa instanţei judecătoreşti pentru stabilirea cotelor şi, eventual, pentru ieşirea din indiviziune). În toate cazurile, stabilirea calităţii de moştenitor (legal sau testamentar) se face potrivit legii civile române.

În mod evident, folosirea sintagmei *„şi care sunt rude de acelaşi grad"* este eronată, Legea nr. 10/2001 permiţând atât moştenirea prin reprezentare, cât şi moştenirea prin retransmitere. Oricum, nu comisia stabileşte drepturile succesorale ale moştenitorilor, ci acest aspect urmează să se rezolve potrivit dreptului comun, fie pe cale amiabilă, fie pe cale judecătorească[1].

---

[1] În cele ce urmează, vom prezenta, *in extenso*, o speţă soluţionată în mod corect de instanţa supremă (s. civ. propr. int., dec. nr. 2479 din 20 martie 2007, publicată pe *www.scj.ro)*, decizia pronunţată fiind relevantă pentru modul în care

se impune soluţionarea litigiilor în materia Legii nr. 10/2001, atunci când se pune problema aplicării regulilor privind moştenirea prin retransmitere.

Astfel, prin dispoziţia nr. 2569 din 22 decembrie 2003, Primarul Municipiului Timişoara a respins notificarea formulată, în baza dispoziţiilor Legii nr. 10/2001, de A şi B, vizând restituirea în natură a imobilului situat în Timişoara, cu motivarea că notificatoarele nu au făcut dovada calităţii de persoane îndreptăţite şi a dreptului de proprietate invocat, în sensul că nu au probat calitatea lor de moştenitoare după D, fostul proprietar tabular al imobilului.

La 30 ianuarie 2004, persoanele îndreptăţite au contestat această dispoziţie. Tribunalul Timiş a admis contestaţia şi, anulând dispoziţia atacată, a dispus reluarea de către intimat a procedurii administrative, în condiţiile Legii nr. 10/2001, în sensul soluţionării notificării prin emiterea unei noi dispoziţii motivate, asupra cererii de restituire în natură, având în vedere că petentele-contestatoare au legitimare procesuală activă, fiind astfel îndreptăţite a formula notificare.

Prima instanţă a reţinut, în esenţă, că fostul proprietar tabular al imobilului a fost căsătorit cu mama contestatoarelor, S, decedată la 11 decembrie 1977, care moştenise în calitate de soţie supravieţuitoare întreaga avere rămasă după soţul său, D, astfel cum o atestă certificatul de moştenitor emis la 24 mai 1974. Tot astfel, se mai arată, contestatoarele au venit, în calitate de fiice, la moştenirea mamei lor, S, împrejurare atestată de certificatul de moştenitor nr. 321 din 27 aprilie 1978.

Curtea de Apel Timişoara a respins apelurile declarate în cauză de pârât împotriva sentinţei civile pronunţate de Tribunalul Timiş, pe care a menţinut-o, reţinând că reclamantele sunt beneficiarele dispoziţiilor art. 4 alin. (2) din Legea nr. 10/2001, în condiţiile în care autoarea lor a dobândit şi apoi a retransmis dreptul fostului proprietar al imobilului de a solicita măsuri reparatorii.

În cauză, a declarat recurs în termen legal pârâtul Primarul Municipiului Timişoara, care a criticat hotărârea dată în apel, după cum urmează:

- contestatoarelor nu le poate fi recunoscută calitatea de persoane îndreptăţite, în accepţiunea Legii nr. 10/2001, în condiţiile în care imobilul a fost preluat *cu titlu* de către stat, iar nemişcătorul nu a figurat niciodată în patrimoniul lui S şi nici în cel preluat de contestatoare, urmare devoluţiunii succesorale;

- cum imobilul a fost preluat cu titlu valabil, în cauză nu este aplicabilă „ficţiunea" juridică prevăzută în art. 2 alin. (2) din Legea nr. 10/2001, întrucât autorul contestatoarelor nu şi-a păstrat calitatea de proprietar avută la data preluării;

- contestatoarele nu fac dovada dreptului de proprietate întrucât bunul nu s-a aflat în patrimoniul defunctului D în anul 1972, când acesta a gratificat-o pe soția sa S, prin testamentul nr. 1974 din 1 februarie 1972 şi nici la momentul decesului, 22 martie 1974.

Recursul este nefondat.

Potrivit dispozițiilor art. 2 alin. (1) lit. h) din Legea nr. 10/2001, în categoria imobilelor preluate abuziv, în sensul acestui act normativ, sunt incluse şi imobilele preluate de stat *cu titlu valabil*, astfel cum acesta este definit prin art. 6 alin. (1) din Legea nr. 213/1998 privind proprietatea publică şi regimul juridic al acesteia.

Tot astfel, potrivit art. 4 alin. (2) şi (3) din Legea nr. 10/2001, de prevederile acestei legi beneficiază şi moştenitorii legali sau testamentari ai persoanelor fizice îndreptățite.

Chiar şi succesibilii care, după data de 6 martie 1945, nu au acceptat moştenirea, sunt repuşi de drept în termenul de acceptare a succesiunii, pentru bunurile care fac obiectul acestei legi, cererea de restituire având valoare de acceptare a succesiunii.

Atunci când legiuitorul a conturat aria persoanelor îndreptățite la măsuri reparatorii, în temeiul acestui act normativ, a ținut seama de împrejurarea că, de cele mai multe ori, victimele preluărilor abuzive nu mai supraviețuiesc la data reparației, stabilindu-se ca atare, prin textele mai sus-indicate, vocația de a succede în drepturile şi obligațiile acestora.

Or, repunerea succesibililor în termenul de acceptare a succesiunii a vizat tocmai situația lipsei – la data deschiderii succesiunii – din patrimoniul defunctului a unor bunuri imobile, de o valoare importantă, aspect care nu i-a motivat pe aceştia să declanşeze dezbaterea succesorală.

Criticile recurentului vizând lipsa imobilelor din patrimoniul autoarei contestatoarelor este în dezacord cu toate textele legii, într-o interpretare sistematică, şi cu însuşi scopul legiuitorului postdecembrist, care dă dreptul moştenitorilor *să succeadă în drepturile celor deposedați* abuziv.

Astfel, în speță, este de necontestat că proprietar tabular al imobilului a fost D, de la care imobilul a fost preluat abuziv, ca efect al naționalizării, prin Decretul nr. 92/1950.

Urmare a devoluțiunii legale, soției acestuia, S – mama contestatoarelor –, i-a revenit la data decesului fostului proprietar, respectiv la 22 martie 1974, întreaga succesiune, conform art. 887 C. civ.

Cât priveşte imobilul în litigiu, este firesc că acesta lipsea din masa succesorală, de vreme ce fusese preluat abuziv.

Potrivit art. 4 alin. (4) din Legea nr. 10/2001, de cotele moştenitorilor legali sau testamentari care nu au urmat procedura prevăzută la cap. III profită ceilalţi moştenitori ai persoanei îndreptăţite care au depus în termen cererea de restituire. Această soluţie este în acord cu dispoziţiile legale aplicabile în materie de succesiuni [dreptul de acrescământ reglementat de **art. 697** din Codul civil de la 1864, potrivit căruia „Partea renunţătorului profită coerezilor săi", respectiv art. 1.121 alin. (2) C. civ., potrivit căruia „Partea renunţătorului profită moştenitorilor pe care i-ar fi înlăturat de la moştenire sau celor a căror parte ar fi diminuat-o dacă ar fi acceptat moştenirea"]. Prin urmare, comoştenitorul care a solicitat restituirea în natură a imobilului în baza Legii nr. 10/2001 culege şi cota comoştenitorului care nu a depus notificarea până la data de 14 februarie 2002[1].

Lui S i-au succedat în drepturi fiicele sale din prima căsătorie, A şi B, conform certificatului de moştenitor nr. 321 din 27 aprilie 1978, acestea preluând întreaga moştenire.

Ca atare, în mod corect a reţinut instanţa de apel că antecesoarea celor în cauză a dobândit prin moştenire şi apoi a retransmis fiicelor sale dreptul fostului proprietar tabular al imobilului de a solicita măsuri reparatorii, în temeiul dispoziţiilor Legii nr. 10/2001.

[1] Prin decizia nr. 2638/2009 a secţiei civile şi de proprietate intelectuală (citată în cuprinsul deciziei nr. 73/2018 a Completului pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie civilă, publicată pe *www.scj.ro*), instanţa supremă a statuat în sensul că, „Potrivit prevederilor cuprinse în art. 4 alin. (3) din Legea nr. 10/2001, depunerea cererii echivalează cu acceptarea succesiunii pentru întregul imobil, astfel că notificatorul, care a dovedit vocaţia sa la succesiunea proprietarului deposedat de stat conform regulilor de drept comun în materie succesorală, este îndreptăţit la restituirea întregului imobil, întrucât partea unui succesor neacceptant profită moştenitorului care a acceptat succesiunea prin formularea notificării".

Curtea Constituţională a fost sesizată cu excepţia de neconstituţionalitate a prevederilor art. 4 alin. (4) din Legea nr. 10/2001. Autorul excepţiei a susţinut că prevederile art. 4 alin. (4) din Legea nr. 10/2001 contravin dispoziţiilor constituţionale referitoare la dreptul la moştenire, deoarece condiţionează acordarea măsurilor reparatorii către moştenitorii legali sau testamentari care au formulat o notificare în vederea restituirii imobilelor ce au aparţinut antecesorilor lor. Prin decizia nr. 243/2007 (publicată în M. Of. nr. 301 din 7 mai 2007), instanţa de

În practica instanței supreme s-a decis că „Dreptul de acrescământ prevăzut de art. 4 alin. (4) din Legea nr. 10/2001, potrivit căruia de cotele moștenitorilor legali sau testamentari care nu au urmat procedura prevăzută la capitolul III profită ceilalți moștenitori ai persoanei îndreptățite care au depus în termen cererea de restituire, funcționează numai în raport cu actul prin care se declanșează procedura prevăzută la capitolul III al Legii nr. 10/2001, deci de notificare, iar nu în raport cu alte acte ulterioare declanșării procedurii, precum contestația formulată împotriva modului de soluționare a notificării", iar „contestația formulată numai de către unii dintre notificatori folosește și celorlalți, astfel încât, chiar în ipoteza în care nu s-ar fi formulat cerere de chemare în judecată a altor persoane care ar putea pretinde aceleași drepturi ca și reclamanții, efectele hotărârii judecătorești pronunțate în soluționarea contestației s-ar fi produs și asupra notificatorilor care nu au formulat contestație"[1].

D. *Concluzii*

Rezolvarea corectă a litigiilor având ca obiect bunuri care intră sub incidența legilor de restituire presupune ca, în primul rând, să analizăm cercul moștenitorilor cu vocație concretă la moștenirea fostului proprietar *luând în considerare data deschiderii moștenirii*, iar nu data apariției legii de restituire sau aceea a depunerii cererii de restituire a

---

contencios constituțional a respins excepția de neconstituționalitate cu următoarea motivare: „Prevederile art. 4 alin. (4) din Legea nr. 10/2001 condiționează acordarea măsurilor reparatorii prevăzute de acest act normativ de formularea unei cereri de restituire a imobilelor preluate în mod abuziv, de către moștenitorii care au acceptat sau nu succesiunea. Pentru moștenitorii care nu au acceptat inițial succesiunea, cererea are valoare de acceptare pentru bunurile a căror restituire se solicită, în temeiul art. 4 alin. (3) din această lege. Așadar, neformularea unei astfel de cereri nu conduce la pierderea calității de moștenitor, ci are drept efect pierderea dreptului de a mai beneficia de măsurile reparatorii instituite de Legea nr. 10/2001, în favoarea celorlalți moștenitori legali sau testamentari care s-au conformat prevederilor legii, astfel încât susținerile autoarei excepției sunt neîntemeiate". În același sens sunt și deciziile Curții Constituționale nr. 216/2011 și nr. 982/2011.

[1] ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 4054/2011, publicată pe *www.scj.ro*.

bunului. Cu alte cuvinte, trebuie să raţionăm ca şi când bunul s-ar fi aflat în patrimoniul defunctului la data deschiderii moştenirii.

Apoi, urmează să aplicăm regulile devoluţiunii succesorale a moştenirii, analizând mai întâi moştenirea fostului proprietar, apoi alte eventuale moşteniri care s-au deschis până la data soluţionării cererii de restituire. De exemplu, fostul proprietar, X, a decedat în anul 1970 şi a lăsat ca moştenitori pe copiii C1, C2 şi C3, precum şi pe N1, fiul copilului C4 (decedat în anul 1968), care a venit la moştenirea lui X prin reprezentarea lui C4. Copilul C1 a decedat în anul 1988, lăsând ca moştenitori pe soţia supravieţuitoare A (noră a lui X) şi pe propriul copil N2 (nepot al lui X). Copilul C2 a decedat în anul 1991 şi a fost moştenit de concubina acestuia, B, pe care C2 a instituit-o legatară universală. În anul 2000 a decedat şi B, fiind moştenită de doi nepoţi de frate predecedat ai acesteia, B1 şi B2. În fine, copilul C3 şi nepotul N1 se află în viaţă. Presupunând că N1, C3, A, N2, B1 şi B2 au formulat notificare (împreună sau separat), în termen, în temeiul Legii nr. 10/2001, cu toţii au calitatea de persoane îndreptăţite, neavând importanţă: *i)* că bunul preluat de stat nu a existat în patrimoniul defunctului la data deschiderii moştenirii; *ii)* că unii moştenitori vin la moştenire în nume propriu (C3), alţii prin reprezentare succesorală (N1) şi alţii prin retransmitere (A, N2, B1 şi B2); *iii)* faptul că unii nu sunt rudă cu X (A, B1 şi B2), de vreme ce retransmiterea permite ca moştenirea să fie culeasă şi de persoane care nu sunt rude cu defunctul; *iv)* faptul că bunul nu figurează în eventualele certificate de moştenitor eliberate în urma deceselor la care am făcut referire în cele ce precedă.

Întrucât restituirea bunurilor preluate de stat nu a intervenit de drept, *ci numai la cerere*, în toate cazurile trebuie să se verifice dacă persoanele îndreptăţite au formulat cerere (notificare) în termenul prevăzut de lege. Dacă cererea (notificarea) nu a fost formulată în termenul prevăzut de lege, moştenitorul defunctului decedat, de exemplu, în anul 1970, chiar dacă a obţinut atunci certificat de moştenitor în care erau menţionate alte bunuri care au aparţinut defunctului, nu va putea obţine măsuri reparatorii, fiind decăzut din dreptul privitor la imobilul care formează obiectul legii de restituire. În privinţa moştenitorilor care nu au acceptat moştenirea la data deschiderii acesteia (de exemplu, în anul 1970), operează repunerea în

termen, cererea (notificarea) având valoare de acceptare pentru bunurile a căror restituire se solicită[1].

În schimb, succesibilul care la moartea fostului proprietar a renunțat la moștenirea acestuia, devenind astfel persoană străină de moștenire, nu poate beneficia de dispozițiile legilor de restituire[2].

[1] Prin decizia nr. 7366/2011 a secției civile și de proprietate intelectuală (publicată pe *www.scj.ro*), Înalta Curte de Casație și Justiție a decis că „ceea ce dă valoare de acceptare succesiunii este doar cererea de restituire a bunului ce face obiectul de aplicare a legii, formulată în nume propriu de cel ce se consideră persoană îndreptățită". Prin aceeași decizie s-a mai reținut că certificatul de moștenitor invocat de către reclamant „ca sursă a drepturilor sale este nerelevant, întrucât în cauză nu se contestă dreptul său formal de a moșteni, calitatea sa de moștenitor, ci faptul că nu a formulat notificarea, singura care îi dădea dreptul să valorifice aceste drepturi".

[2] A se vedea *supra* nr. 15.

Capitolul II
Reguli speciale aplicabile diferitelor categorii de moştenitori legali

Secţiunea I
Dreptul de moştenire al rudelor defunctului

51. *Consideraţii generale.* După ce legiuitorul a stabilit categoriile de rude ale defunctului care au vocaţie succesorală generală, următorul pas pe care a trebuit să îl facă a fost acela de a stabili o anumită ierarhie în privinţa acestora. În acest sens, rudele defunctului au fost împărţite în patru clase de moştenitori, luându-se în considerare gradul diferit de afecţiune existent între cel care lasă moştenirea, pe de o parte, şi diversele sale rude, pe de altă parte.

În cele ce urmează, vom proceda la examinarea problemelor care se pun în legătură cu fiecare clasă de moştenitori, prezentând componenţa acesteia, modul în care se împarte moştenirea în cadrul fiecărei clase şi caracterele juridice ale dreptului la moştenire al rudelor din fiecare clasă. De asemenea, vom puncta, pe rând, şi chestiunile referitoare la concursul dintre soţul supravieţuitor şi fiecare clasă de moştenitori, precum şi aspectele relative la eventualul concurs între două clase de moştenitori.

§1. Clasa întâi de moştenitori legali: descendenţii defunctului

52. *Preliminarii.* Procedând la împărţirea rudelor defunctului în clase de moştenitori, legiuitorul nu putea adopta o altă soluţie decât aceea de a include în clasa chemată în primul rând la moştenire pe descendenţii defunctului. După cum s-a spus[1], „orişice părinte nu voieşte altceva murind decât să lase averea sa copiilor săi. Pentru singurul acest scop dânsul munceşte, face economii, face sacrificii şi de multe ori orişice, care poate nu i-ar permite conştiinţa şi datoria de

[1] G.P. Petrescu, *Successiunele*, vol. I, Tipografia Gutenberg, Bucureşti, 1895, p. 5.

om... Dar, s-ar putea întreba cineva, dacă acesta nu ar fi mai mult un egoism decât un sentiment legitim! Se poate, dar aceasta este voinţa şi sentimentul omului; pentru aceasta ţine el la averea sa şi pentru acest scop munceşte şi adună"[1].

53. *Noţiunea de „descendenţi".* Potrivit art. 975 alin. (1) C. civ., prin *descendenţi* trebuie să înţelegem copiii defunctului şi urmaşii lor în linie dreaptă la nesfârşit, indiferent de sex. Nu are importanţă dacă descendenţii sunt *din aceeaşi căsătorie*[2] sau din *căsătorii diferite*[3].

Fac parte din clasa I de moştenitori legali şi copiii defunctului sau ai urmaşilor lui *din afara căsătoriei*, cu singura condiţie ca filiaţia să fie stabilită potrivit legii[4]. Potrivit art. 48 alin. (3) din Constituţia

---

[1] Sau, cum spune poetul Adrian Păunescu în memorabila poezie „*Repetabila povară*":

„Ce părinţi? Nişte oameni, acolo şi ei,
Care ştiu dureros ce e suta de lei.
De sunt tineri sau nu, după actele lor,
Nu contează deloc, ei albiră de dor
Să le fie copilul c-o treaptă mai domn,
Câtă muncă în plus, şi ce chin, cât nesomn!"

[2] Declararea nulităţii sau anularea căsătoriei dintre părinţi nu are niciun efect în privinţa copiilor, care îşi păstrează situaţia de copii din căsătorie [art. 305 alin. (1) C. civ.].

[3] Bineînţeles, copiii născuţi din căsătorii diferite vor moşteni împreună numai pe tatăl lor comun sau pe mama lor comună, neavând vocaţie succesorală la moştenirea lăsată de tatăl vitreg, respectiv mama vitregă.

[4] Hotărârea judecătorească definitivă prin care se stabileşte paternitatea copilului din afara căsătoriei produce efecte retroactive, până la data concepţiei. În consecinţă, de la această dată copilul conceput are vocaţie succesorală la moştenirea lăsată de tatăl din afara căsătoriei decedat în cursul procesului de stabilire a paternităţii din afara căsătoriei (a se vedea: Jud. Mediaş, sent. civ. nr. 1569/1992, cu *Notă* de B. Diamant, V. Luncan, în Dreptul nr. 3/1993, p. 67-70; C. Toader, R. Popescu, *Consideraţii în legătură cu aplicarea principiului aparenţei în drept în materia moştenirii*, în Dreptul nr. 9/1993, p. 32), precum şi la moştenirea lăsată de rudele faţă de care are vocaţie succesorală ca urmare a stabilirii filiaţiei din afara căsătoriei (descendenţii şi ascendenţii tatălui, rudele colaterale până la gradul al IV-lea, calculat în raport cu copilul din afara căsătoriei). Pentru o analiză a problematicii privitoare la filiaţia faţă de tatăl din afara căsătoriei, a se vedea M. Avram, *op. cit.*, p. 388-399 şi 404-406.

României, „Copiii din afara căsătoriei sunt egali în faţa legii cu cei din căsătorie", iar art. 448 C. civ. prevede: „Copilul din afara căsătoriei a cărui filiaţie a fost stabilită potrivit legii are, faţă de fiecare părinte şi rudele acestuia, aceeaşi situaţie ca şi aceea a unui copil din căsătorie"[1].

Alături de copiii din căsătorie şi din afara căsătoriei, din clasa I de moştenitori legali fac parte şi *copiii adoptaţi*. După cum am văzut[2], adoptatul şi descendenţii săi dobândesc, prin efectul adopţiei, aceleaşi drepturi pe care le are copilul din căsătorie faţă de părinţii săi. Dacă persoana care lasă moştenirea este adoptatorul, nu are importanţă nici felul adopţiei, respectiv dacă aceasta este cu efecte depline sau cu efecte restrânse. În ambele cazuri, adoptatul şi descendenţii lui pot veni la moştenirea lăsată de adoptator.

Deosebirea între cele două feluri de adopţie se va manifesta numai în raporturile adoptatului şi descendenţilor săi cu rudele lor fireşti; *în cazul adopţiei cu efecte depline* încetează aceste raporturi şi deci adoptatul şi descendenţii săi nu mai au vocaţie succesorală în calitate de copii, nepoţi etc. faţă de ascendenţii fireşti; în schimb, *în cazul adopţiei cu efecte restrânse*, păstrându-se legăturile de rudenie cu familia firească, adoptatul şi descendenţii săi vor avea vocaţie succesorală, în calitate de descendenţi, faţă de ascendenţii fireşti.

Dacă adopţia a fost făcută nu de către defunct, ci de copilul lui ori de alt descendent al său, adopţia va conferi vocaţie succesorală adoptatului şi descendenţilor săi la moştenirea lăsată de defunct numai dacă este cu efecte depline, căci în acest caz ei devin rude nu numai cu adoptatorul, dar şi cu rudele acestuia, între care ascendentul

---

[1] Codul civil anterior, în redactarea sa de la 1864, recunoştea drepturi succesorale copilului din afara căsătoriei numai faţă de mamă (şi rudele acesteia), nerecunoscându-i niciun drept la moştenirea lăsată de tatăl din afara căsătoriei (şi de rudele acestuia). Pentru istoricul situaţiei juridice a copilului din afara căsătoriei, a se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 98-107; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 130-132.

Este important de menţionat şi faptul că în Convenţia Europeană a Drepturilor Omului este interzis tratamentul discriminatoriu aplicabil copiilor aceleiaşi persoane, pe motiv că unii sunt născuţi din căsătorie, iar alţii sunt născuţi în afara acesteia. Pentru amănunte şi jurisprudenţa în materie, a se vedea C. Bîrsan, *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi şi libertăţi*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005, p. 646.

[2] *Supra* nr. 47.3 lit. b.

adoptatorului care lasă moştenirea. În schimb, dacă adopţia a fost cu efecte restrânse, adoptatul şi descendenţii săi nu vor avea vocaţie la moştenirea lăsată de ascendentul adoptatorului, pentru că această adopţie nu creează legături de rudenie cu rudele adoptatorului, printre care ascendentul lui care lasă moştenirea.

În toate cazurile, adopţia va produce efectele arătate numai dacă a fost făcută în scopul şi cu finalitatea prevăzute de lege[1]. Dacă adopţia a fost fictivă, adică a fost încheiată în alt scop decât cel al ocrotirii interesului superior al copilului, sancţiunea este nulitatea absolută a adopţiei (art. 480 C. civ.)[2]. Într-adevăr, dreptul la moştenire trebuie să fie *un efect al adopţiei*, iar nu cauza ei.

În noul Cod civil a fost reglementată pentru prima dată reproducerea umană asistată medical cu terţ donator (art. 441-447). Părinţii care, pentru a avea un copil, doresc să recurgă la reproducerea asistată medical cu terţ donator trebuie să îşi dea consimţământul în prealabil, în condiţii care să asigure deplina confidenţialitate, în faţa unui notar

---

[1] „În dreptul nostru, finalitatea înfierii este determinată de ocrotirea deosebită a intereselor copilului, care trebuie să găsească în noua sa familie o adevărată atmosferă de familie, prielnică dezvoltării sale fizice şi morale" (T.R. Popescu, *Dreptul familiei*, Tratat, vol. II, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1965, p. 110). „Instanţa este obligată să verifice (...) dacă adopţia s-a făcut sau nu în interesul minorului" (CSJ, s. civ., dec. nr. 595/1991, în Dreptul nr. 1, 1992, p. 103). A se vedea şi: I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975, p. 266; I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, *op. cit.*, p. 3-4, 15-16; M. Avram, *op. cit.*, p. 445.

[2] TS, s. civ, dec. nr. 2186/1984, în CD, 1984, p. 171. A se vedea şi: dec. s. civ. nr. 2628/1984, în care se precizează că nulitatea adopţiei (caracterul fictiv al acesteia) poate fi constatată dacă, *la data adopţiei*, părţile au urmărit scopuri străine instituţiei (CD, 1984, p. 171-173); TS, s. civ., dec. nr. 369/1989, în Dreptul nr. 1-2/1990, p. 129, în care s-a reţinut că „Prin înfiere se creează între înfietor şi înfiat o comunitate familială efectivă, unul dintre efectele esenţiale ale înfierii fiind trecerea definitivă şi integrală a drepturilor şi îndatoririlor părinteşti asupra înfietorilor. Când, chiar din momentul înfierii, înfietorii şi părinţii fireşti – la care a continuat să locuiască înfiatul – nu au avut în vedere ca prin actul juridic convenit să ajungă la finalitatea prevăzută de lege, procedând la o înfiere fictivă, cu scopul exclusiv, dovedit ca atare, de a crea înfiatului vocaţie succesorală la moştenirea înfietorilor, înfierea este lovită de nulitate".

public care să le explice, în mod expres, consecinţele actului lor cu privire la filiaţie. Părinţi nu pot fi decât un bărbat şi o femeie sau o femeie singură. Reproducerea umană asistată medical cu terţ donator *nu determină nicio legătură de filiaţie între copil şi donator*, asigurându-se astfel confidenţialitatea informaţiilor cu privire la reproducerea umană asistată medical şi anonimatul terţului donator. Nimeni nu poate contesta filiaţia copilului pentru motive ce ţin de reproducerea asistată medical şi nici copilul astfel născut nu poate contesta filiaţia sa. *Tatăl are aceleaşi drepturi şi obligaţii faţă de copilul născut prin reproducere asistată medical cu terţ donator ca şi faţă de un copil născut prin concepţiune naturală*. Cu alte cuvinte, din punctul de vedere al dreptului de moştenire, copilul născut prin reproducere asistată medical este asimilat pe deplin copilului din filiaţia firească, existând vocaţie succesorală reciprocă; în acelaşi timp, între copilul astfel născut şi terţul donator nu există vocaţie la moştenire, reciprocă sau unilaterală.

54. *Împărţirea moştenirii între descendenţi*

a) Descendenţii defunctului sunt chemaţi la moştenire în ordinea proximităţii gradului de rudenie: copiii (rude de gradul I) înlătură de la moştenire pe nepoţi (rude de gradul al II-lea), strănepoţi (rude de gradul al III-lea) etc.

b) Dacă la moştenire sunt chemaţi doi sau mai mulţi descendenţi de gradul I (copiii defunctului), cota-parte de moştenire ce se cuvine fiecăruia se stabileşte *în mod egal*, în funcţie de numărul lor (pe capete). Cu alte cuvinte, se aplică principiul egalităţii între rudele din aceeaşi clasă şi de acelaşi grad chemate la moştenire.

c) Tot principiul egalităţii între rudele din aceeaşi clasă şi de acelaşi grad se aplică şi dacă la moştenire sunt chemaţi, **în nume propriu**, descendenţi de grad subsecvent (care nu beneficiază de reprezentare). De exemplu, defunctul a avut doi copii, C1 şi C2, iar C1 a avut un copil (N1) şi C2 a avut trei copii (N2, N3 şi N3). Dacă C1 şi C2 vor renunţa la moştenire, N1, N2, N3 şi N4 vor veni la moştenirea defunctului *în nume propriu* (deoarece condiţiile reprezentării nu sunt

îndeplinite, renunțătorul neputând fi reprezentat[1]), primind fiecare câte 1/4 din moștenire[2].

d) În schimb, dacă descendenții de gradul al II-lea și următoarele (nepoți, strănepoți etc.) vin la moștenire prin reprezentare succesorală, împărțirea se face pe *tulpini* și *subtulpini*, principiul egalității

---

[1] În literatura de specialitate (I. Genoiu, *op. cit.*, p. 103) s-a afirmat că descendenții defunctului de gradul al II-lea și următoarele „pot veni la moștenirea defunctului în nume propriu *numai* atunci când autorul lor este dezmoștenit". În realitate, descendenții de gradul al II-lea și următoarele pot veni la moștenire în nume propriu atât în situația în care descendentul de gradul I renunță la moștenire, cât și în situația în care descendentul de gradul I este dezmoștenit. În prima ipoteză, descendenții de gradul al II-lea și următoarele vor culege întreaga moștenire (dacă la moștenire nu va veni soțul supraviețuitor), iar în cea de-a doua situație, descendentul de gradul I va culege rezerva succesorală de jumătate din moștenire, iar descendenții de gradul al II-lea și următoarele vor culege restul de jumătate din moștenire, pe care o vor împărți în mod egal (dacă la moștenire va veni și soțul supraviețuitor, acesta va culege cota de 1/4 din moștenire, copilul dezmoștenit va culege rezerva de 3/8 din moștenire, iar descendenții de gradul al II-lea și următoarele vor culege restul de 3/8 din moștenire).

[2] În practica judiciară s-a decis că „în speță reclamantul, în calitate de fiu al defunctului și deci moștenitorul de gradul I, renunțând la drepturile sale succesorale, partea sa din moștenire le-a profitat celorlalți moștenitori cu vocație universală, adică soției supraviețuitoare, și nu fiului său care era moștenitor de gradul II, în calitate de nepot al defunctului. În consecință, acțiunea reclamantului, în calitate de reprezentant legal al fiului său minor, a fost în mod corect respinsă" (TMB, s. a III-a civ., dec. nr. 1105/1991, publicată în *Culegere de practică judiciară civilă pe anul 1991*, p. 130). Admițând că nepotul defunctului a acceptat, în mod expres sau tacit, moștenirea *de cuius*-ului în termenul de exercitare a dreptului de opțiune succesorală, soluția este în mod evident greșită. Astfel, dacă descendentul de gradul I renunță la moștenire și moștenirea este acceptată de un descendent de grad subsecvent, de renunțarea copilului nu va profita soțul supraviețuitor (care va primi tot cota legală de 1/4 din moștenire, cotă stabilită de lege pentru concursul cu clasa I), ci nepotul defunctului, care dobândește vocație *concretă* la moștenire. Așadar, corect ar fi fost să se admită acțiunea, iar moștenirea să fie împărțită în următoarele cote: 1/4 soția supraviețuitoare și 3/4 nepotul defunctului. Soluția pronunțată ar fi fost corectă dacă soția supraviețuitoare a acceptat moștenirea, iar nepotul defunctului nu a acceptat moștenirea în termenul legal.

aplicându-se numai între ramurile din aceeaşi tulpină[1]. Iar descendenţii mai îndepărtaţi în grad şi care nu beneficiază de reprezentare succesorală sunt excluşi de la moştenire.

e) Dacă, în urma dezmoştenirii, descendenţii defunctului nu pot culege întreaga moştenire, atunci partea rămasă se atribuie rudelor din clasa subsecventă care îndeplinesc condiţiile pentru a moşteni [art. 975 alin. (2) teza finală coroborat cu art. 964 alin. (2) C. civ.]. De exemplu, dacă *de cuius*-ul îl dezmoşteneşte direct şi în totalitate pe singurul său copil, în cazul în care acesta se prevalează de dreptul la rezerva succesorală va primi jumătate din moştenire (adică rezerva), iar cealaltă jumătate va reveni, bunăoară, ascendenţilor privilegiaţi şi colateralilor privilegiaţi, ca rude cu vocaţie generală ce fac parte din clasa a II-a şi care pot şi vor să moştenească. Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi copii, C1 şi C2, iar prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi copii să nu primească 1/2, ci doar 1/3 din moştenire fiecare, atunci C1 şi C2 îşi vor primi cotele reduse (care sunt superioare rezervelor de 1/4 pentru fiecare), iar restul de 1/3 din moştenire va reveni, bunăoară, verilor primari ai defunctului, V1 şi V2, care sunt singurii moştenitori cu vocaţie generală şi care pot şi vor să moştenească. De asemenea, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi descendenţi, respectiv copilul C şi nepotul N (copilul lui C), iar prin testamentul întocmit a dispus dezmoştenirea celor doi descendenţi, atunci copilul C va primi, la cerere, rezerva de jumătate din moştenire, nepotul N nu va primi nimic[2], iar restul de jumătate din moştenire va reveni, bunăoară, nepotului de frate Nf, care este singurul moştenitor cu vocaţie generală şi care poate şi vrea să moştenească.

---

[1] Art. 975 alin. (4) C. civ. prevede că moştenirea sau partea din moştenire care li se cuvine descendenţilor se împarte între aceştia în mod egal, când vin la moştenire în nume propriu, ori pe tulpină, când vin la moştenire prin reprezentare succesorală.

[2] Explicaţia este aceea că nepotul nu are dreptul la rezervă deoarece copilul defunctului a acceptat moştenirea. În condiţiile în care rezerva fiecărui moştenitor este de jumătate din cota succesorală care, în absenţa liberalităţilor sau dezmoştenirilor, i s-ar fi cuvenit ca moştenitor legal, dacă cei îndreptăţiţi ar fi venit la moştenire doar ca moştenitori legali, atunci C ar fi primit întreaga moştenire, iar N nu ar fi moştenit nimic, fiind îndepărtat prin aplicarea principiului proximităţii gradului de rudenie. În consecinţă, în cazul dezmoştenirii lui C şi a lui N, rezerva lui C este de jumătate din moştenire, iar N nu are dreptul la rezervă.

f) Dacă, alături de descendenți, la moștenire este chemat și *soțul supraviețuitor* al defunctului, cota recunoscută soțului supraviețuitor *se impută cu prioritate asupra moștenirii*, iar restul revine descendenților și se împarte între aceștia potrivit regulilor arătate mai sus. Soțul supraviețuitor culege *un sfert* din moștenire, iar descendenții, indiferent de numărul lor și indiferent de gradul de rudenie cu defunctul, culeg împreună *trei sferturi* din moștenire [art. 975 alin. (3) C. civ.]. De exemplu, dacă la moștenire vine soțul supraviețuitor S, în concurs cu copilul C1 și cu nepoții N1 și N2 (copiii copilului C2 predecedat), S primește 1/4 din moștenire, iar restul de 3/4 din moștenire se împarte între C1, N1 și N2 pe tulpini, C1 primind 3/8 din moștenire, iar N1 și N2 câte 3/16 din moștenire.

Precizăm că în cadrul clasei I de moștenitori ***nu*** *se aplică împărțirea pe linii a moștenirii.* Dacă la moștenire vin copii (sau descendenți ai acestora) din ultima căsătorie, din căsătoria anterioară, din afara căsătoriei ori din adopție (în acest caz, cu precizările făcute mai sus), nu se face nicio diferențiere între copiii defunctului sau între urmașii copiilor defunctului.

55. *Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al descendenților:*

a) Copiii defunctului (adică descendenții de gradul I) pot veni la moștenire *numai în nume propriu*, nu și prin reprezentare succesorală. În schimb, descendenții copiilor defunctului (nepoți, strănepoți, răstrănepoți etc.) pot veni la moștenire *atât în nume propriu* (atunci când nu sunt îndeplinite condițiile reprezentării succesorale), *cât **și** prin reprezentare succesorală.*

b) Descendenții sunt moștenitori *rezervatari*, astfel încât liberalitățile făcute de defunct (donații și legate) prin care se aduce atingere rezervei lor sunt supuse reducțiunii, la cerere.

c) Descendenții sunt moștenitori *sezinari*, iar sezina le conferă atât stăpânirea de fapt exercitată asupra patrimoniului succesoral, cât și dreptul de a administra acest patrimoniu și de a exercita drepturile și acțiunile defunctului fără atestarea prealabilă a calității de moștenitor (adică înainte de eliberarea certificatului de moștenitor)[1].

[1] A se vedea art. 1.125-1.129 C. civ.

d) Descendenţii sunt obligaţi să *raporteze donaţiile* primite de la cel care lasă moştenirea, dacă donaţia nu a fost făcută cu scutire de raport[1].

§2. Clasa a doua de moştenitori legali: ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi

56. *Precizări prealabile.* Dacă defunctul *nu are* descendenţi sau cei existenţi *nu pot* (din cauza nedemnităţii sau dezmoştenirii – situaţie când culeg numai rezerva) ori *nu vor* să vină la moştenire (renunţând la beneficiul ei), legea cheamă la moştenire rudele care fac parte din clasa a II-a de moştenitori, alcătuită din ascendenţii privilegiaţi (părinţii defunctului) şi colateralii privilegiaţi (fraţii şi surorile defunctului şi descendenţii lor până la gradul al IV-lea inclusiv)[2]. Ei se numesc *privilegiaţi* deoarece înlătură de la moştenire pe ceilalţi ascendenţi şi colaterali, denumiţi ordinari, care fac parte din clasele de moştenitori subsecvente. După cum se observă, legiuitorul nu a putut face diferenţiere între părinţii defunctului şi, respectiv, fraţii/surorile acestuia şi descendenţii lor, chiar dacă primii sunt rude de gradul I, iar ceilalţi sunt rude de gradele II-IV.

Întrucât această clasă cuprinde două categorii de rude, din care cauză se şi numeşte *clasă mixtă*, urmează să analizăm separat problemele care se pun în legătură cu ascendenţii privilegiaţi, respectiv colateralii privilegiaţi, cu precizările ce se impun din cauza concursului dintre ei înăuntrul aceleiaşi clase.

---

[1] Potrivit art. 1.146 alin. (1) C. civ., raportul donaţiilor este obligaţia pe care o au între ei soţul supravieţuitor şi descendenţii defunctului care vin efectiv şi împreună la moştenirea legală de a readuce la moştenire bunurile care le-au fost donate fără scutire de raport de către cel ce lasă moştenirea.

[2] Art. 975 alin. (2) C. civ. prevede că descendenţii defunctului înlătură moştenitorii din celelalte clase. Tot astfel, art. 976 alin. (3) prevede că ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi vin la moştenire dacă descendenţii nu îndeplinesc condiţiile necesare pentru a moşteni. În mod excepţional, moştenitorii din clasa a II-a pot veni la moştenire concomitent cu moştenitorii din clasa I. De exemplu, copilul defunctului a fost dezmoştenit direct în tot. În acest caz, el va culege rezerva succesorală de 1/2 din moştenire, iar restul de 1/2 se va împărţi între moştenitorii din clasa a II-a [a se vedea şi dispoziţiile art. 964 alin. (2) C. civ.].

A. Ascendenții privilegiați

57. *Preliminarii.* Cea mai mare nenorocire care i se poate întâmpla unui părinte, şi în special unei mame, este aceea de a fi nevoit să îşi conducă propriul copil pe ultimul drum. Din păcate, vedem de multe ori copii decedați înaintea părinților sau nepoți înaintea bunicilor, provocând dureri infinit mai mari decât atunci când decesele ar interveni în ordinea lor firească[1]. Legiuitorul a considerat că atunci când o persoană decedează fără a lăsa descendenți (sau aceştia nu pot ori nu vor să moştenească), în prima linie a celor care trebuie să vină la moştenire sunt părinții. Nu este nicidecum o formă prin care părinții ar fi consolați pentru pierderea ireparabilă pe care au suferit-o, ci pur şi simplu se prezumă că aceasta este voința omului, ca averea sa, în tot sau în parte, să revină părinților săi.

58. *Noțiunea de „ascendenți privilegiați".* Ascendenții privilegiați sunt părinții – tatăl şi mama – defunctului, din căsătorie[2], din afara căsătoriei şi din adopție.

---

[1] Literatura română conține câteva poezii memorabile, care descriu scene tulburătoare cu părinți care şi-au pierdut copiii. Parcă ne vin în minte chipul devastat al tatălui din „Trei, Doamne, şi toți trei" sau bocetul sfâşietor al mamei din „Moartea lui Fulger", ambele poezii fiind scrise de George Coşbuc. Finalul celei din urmă poezii este de natură a transmite un îndemn la viață, cel mai de preț dar pe care ni l-a dat Dumnezeu şi pe care tot El este singurul care ni-l poate lua:

„Şi-oricât de amărâți să fim
Nu-i bine să ne dezlipim
De cel ce viețile ne-a dat! –
O fi viața chin răbdat,
Dar una ştiu: ea ni s-a dat
Ca s-o trăim!"

[2] Părinții au chemare şi la moştenirea copilului născut dintr-o căsătorie declarată nulă sau anulată şi indiferent de faptul dacă au fost de bună-credință sau de rea-credință la încheierea căsătoriei. În acest sens, art. 305 alin. (1) C. civ. prevede că „Nulitatea căsătoriei nu are niciun efect în privința copiilor, care păstrează situația de copii din căsătorie". În relațiile dintre copii şi părinți nulitatea căsătoriei nu produce efecte retroactive. De aceea, art. 305 alin. (2) C. civ. prevede că „În ceea ce priveşte drepturile şi obligațiile dintre părinți şi copii se aplică, prin asemănare, dispozițiile privitoare la divorț". Pentru amănunte, a se vedea şi M. Avram, *op. cit.*, p. 102-103.

Sunt necesare unele precizări în legătură cu problema vocaţiei succesorale a tatălui din afara căsătoriei, a părinţilor fireşti, în cazul adopţiei copilului lor, şi a adoptatorului (adoptatorilor).

59. *Vocaţia succesorală a tatălui din afara căsătoriei.* Deşi vocaţia succesorală a tatălui din afara căsătoriei nu este, *in terminis*, consacrată de Codul civil sau alte acte normative şi cu toate că vocaţia succesorală legală, în principiu, trebuie să se sprijine pe o dispoziţie expresă a legii, totuşi, în prezent, nimeni nu o mai pune la îndoială. Astfel, recunoaşterea vocaţiei succesorale legale a tatălui din afara căsătoriei este reclamată de raporturile de rudenie statornicite între copil şi tatăl său prin stabilirea filiaţiei, de principiul egalităţii între sexe şi de principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale, precum şi de art. 500 C. civ., care o consacră indirect atunci când prevede – fără a distinge între filiaţia din căsătorie sau din afara ei – că „Părintele nu are niciun drept asupra bunurilor copilului şi nici copilul asupra bunurilor părintelui, **în afară de dreptul la moştenire** şi la întreţinere"[1].

Nu excludem totuşi posibilitatea unei rezerve pentru ipoteza în care stabilirea filiaţiei din afara căsătoriei se face prin recunoaştere; dacă se dovedeşte că această recunoaştere, contrar finalităţii prevăzute de lege, s-a făcut în scopul exclusiv, dovedit ca atare, de a crea tatălui din afara căsătoriei vocaţie succesorală la moştenirea copilului recunoscut, recunoaşterea este lovită de nulitate. Ca şi în materie de adopţie[2], dreptul la moştenire trebuie să fie un efect al stabilirii raporturilor de filiaţie, iar nu cauza ei.

60. *Problema vocaţiei succesorale a părinţilor fireşti în cazul adopţiei.* În cazul adopţiei cu efecte depline, părinţii fireşti ai celui adoptat, indiferent dacă sunt din căsătorie sau din afara căsătoriei, *pierd orice vocaţie succesorală* la moştenirea lăsată de cel adoptat, fiindcă încetează raporturile de rudenie dintre ei. Face *excepţie* ipoteza în care unul dintre soţi adoptă cu efecte depline copilul firesc sau adoptiv al celuilalt soţ, caz în care raporturile de rudenie se menţin cu părintele

---

[1] Pentru o expunere amplă a acestei probleme sub imperiul legislaţiei anterioare (care este identică reglementării din Codul civil actual), a se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 109-112; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 134-135.

[2] A se vedea şi *supra* nr. 53.

firesc care este soțul adoptatorului și care deci păstrează vocația succesorală la moștenirea copilului (nu însă și celălalt părinte firesc)[1].

În schimb, în cazul adopției cu efecte restrânse, indiferent dacă adoptatorul este sau nu soțul unuia dintre părinții fireşti, vocația succesorală a ambilor părinți fireşti se menține, întrucât această adopție nu întrerupe legăturile de rudenie ale adoptatului cu părinții fireşti.

61. *Vocația succesorală a adoptatorului*[2]. Deoarece în cazul *adopției cu efecte depline* adoptatul devine rudă cu adoptatorul (și rudele acestuia), ca și un copil firesc, iar raporturile cu părinții și alte rude fireşti încetează, nimeni nu a pus la îndoială vocația succesorală a adoptatorului la moștenirea lăsată de cel adoptat.

S-a contestat însă, de către unii autori[3], vocația succesorală a adoptatorului în cazul *adopției cu efecte restrânse*, mai ales pentru faptul că, în acest caz, raporturile adoptatului cu familia firească (părinți și alte rude) nu încetează, iar adopția se face exclusiv în interesul celui adoptat.

Alături de majoritatea autorilor[4], considerăm și noi că adoptatorul are vocație succesorală la moștenirea lăsată de adoptat și în cazul *adopției cu efecte restrânse*, căci în privința raporturilor de rudenie dintre el (nu și rudele sale) și adoptat nu există deosebire între cele două feluri de adopție. Pe de altă parte, legea admițând coexistența celor două rudenii (din adopție și filiație firească), recunoaște implicit și compatibilitatea efectelor lor sub raportul dreptului la moștenire, așa cum recunoaște dreptul la întreținere atât adoptatorului, cât și părinților fireşti [art. 516 alin. (1) și (2) C. civ.]. În sfârșit, această soluție este

---

[1] A se vedea și *supra* nr. 47.3 lit. b.

[2] Dacă adopția a fost făcută numai de unul dintre soți, celălalt soț, evident, nu va avea calitatea de adoptator, indiferent de felul adopției.

[3] A. Ionașcu, *Clasele de moștenitori în dreptul R.P.R.*, în Buletinul Universității Babeș-Bolyai, Cluj, seria *Științe sociale*, vol. I, nr. 1-2, 1956, p. 53; D. Rizeanu, *Observații pe marginea noii reglementări date instituției înfierii prin Codul familiei*, în JN nr. 5/1956, p. 847 și urm.

[4] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 113-115; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 135-137; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 407-409; I. Zinveliu, *op. cit.*, p. 31; J. Manoliu, St. Răuschi, *op. cit.*, p. 27; D. Macovei, *op. cit.*, p. 46; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 93-94; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 50.

reclamată de principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale şi nu contravine intereselor adoptatului, dreptul la moştenire al adoptatorului realizându-se la moartea adoptatului.

62. *Împărţirea moştenirii între ascendenţii privilegiaţi şi între ei şi colateralii privilegiaţi*

a) Dacă la moştenire sunt chemaţi *numai ascendenţii privilegiaţi* ai defunctului (neexistând colaterali privilegiaţi şi soţ supravieţuitor), moştenirea se împarte întotdeauna *în mod egal* (art. 980 C. civ.), în funcţie de numărul lor, potrivit principiului egalităţii între rudele din aceeaşi clasă şi de acelaşi grad chemate la moştenire. Precizăm că în cazul adopţiei cu efecte restrânse adoptatorul (sau adoptatorii) vin la moştenire alături de părinţii fireşti, deci moştenirea se va împărţi în 2, 3 sau 4 părţi, în funcţie de numărul lor. Dacă numai unul dintre părinţi (fireşti sau din adopţie) trăieşte la data deschiderii succesiunii, el va prelua întreaga moştenire.

b) *Dacă ascendenţii privilegiaţi vin la moştenire în concurs cu colateralii privilegiaţi,* moştenirea sau partea din moştenire cuvenită ascendenţilor privilegiaţi şi colateralilor privilegiaţi se împarte între aceştia *în funcţie de numărul ascendenţilor privilegiaţi care vin la moştenire*, după cum urmează: *i)* în cazul în care la moştenire vine *un singur părinte* (indiferent dacă este firesc sau adoptator), acesta va culege *un sfert*, iar colateralii privilegiaţi, *indiferent de numărul lor şi de gradul de rudenie*, vor culege *trei sferturi*; *ii)* în cazul în care la moştenire vin 2 părinţi, aceştia vor culege împreună *o jumătate*, iar colateralii privilegiaţi, *indiferent de numărul lor şi de gradul de rudenie*, vor culege *cealaltă jumătate* (art. 978 C. civ.)[1].

---

[1] Observând cotele stabilite de legiuitor pentru concursul dintre ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi, nu trebuie să considerăm vreun moment că ascendenţii privilegiaţi ar fi fost defavorizaţi. Dimpotrivă, legiuitorul a adoptat o soluţie echilibrată, pentru că, dacă ni se pare că în cazul concursului dintre un părinte şi un colateral privilegiat (care poate fi frate sau nepot de frate ori strănepot de frate) acesta din urmă este favorizat, în cazul în care, de exemplu, la moştenire vin doi părinţi şi patru fraţi, părinţii vor primi câte 1/4 din moştenire fiecare, iar fraţii vor primi câte 1/8 din moştenire fiecare. În plus, colateralii privilegiaţi nu sunt moştenitori rezervatari, ceea ce – în cazul existenţei liberalităţilor sau dezmoştenirilor făcute de către *de cuius* – îi poate afecta, putându-se ajunge chiar la înlăturarea în totalitate de la moştenire

Întrucât în cazul adopției cu efecte restrânse părinții fireşti vin la moştenire alături de adoptatori, concursul dintre ei va afecta nu cota colateralilor privilegiați, ci cotele lor succesorale, respectiv partea de 1/2 a părinților va fi împărțită între ei, astfel încât vor lua, *în mod egal*, o cotă de 1/4, 1/6 sau 1/8, după caz.

c) În cazul dezmoştenirii moştenitorilor din clasa a II-a (din care fac parte ascendenții privilegiați), se va proceda după cum urmează:

i) dacă din clasa a II-a fac parte *doar* ascendenții privilegiați şi aceştia au fost dezmoşteniți, ei vor primi o cotă redusă din moştenire (cel puțin rezerva succesorală de jumătate din moştenire, câte 1/4 fiecare părinte), iar restul se atribuie rudelor din clasa subsecventă care îndeplinesc condițiile pentru a moşteni [art. 976 alin. (3) teza finală[1] coroborat cu art. 964 alin. (2) C. civ.]. De exemplu, dacă *de cuius*-ul îi dezmoşteneşte în tot pe cei doi părinți ai săi, aceştia vor primi doar rezerva de jumătate din moştenire (câte 1/4 fiecare părinte), iar cealaltă jumătate va reveni, bunăoară, ascendenților ordinari, ca rude cu vocație generală ce fac parte din clasa a III-a şi care pot şi vor să moştenească. Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi părinți, P1 şi P2, iar prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi părinți să nu primească 1/2, ci doar 1/3 din moştenire fiecare, P1 şi P2 îşi vor primi cotele reduse (care sunt superioare rezervelor de 1/4 pentru fiecare), iar restul de 1/3 din moştenire va reveni, bunăoară, verilor primari ai defunctului, V1 şi V2, care sunt singurii moştenitori cu vocație generală şi care pot şi vor să moştenească[2].

ii) dacă din clasa a II-a fac parte şi ascendenți privilegiați, şi colaterali privilegiați şi au fost dezmoşteniți doar ascendenții privilegiați, de această dezmoştenire vor profita colateralii privilegiați, ale căror cote vor creşte în mod corespunzător. De exemplu, dacă *de cuius*-ul îi dezmoşteneşte în tot pe cei doi părinți ai săi, aceştia vor primi doar rezerva de 1/4 din moştenire (câte 1/8 fiecare), iar restul de 3/4 din moştenire va reveni fraților F1 şi F2 (care vor primi 3/8 fiecare). Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi părinți, P1 şi P2, iar

[1] În noul Cod civil, la art. 976 alin. (3) teza finală, s-a strecurat o eroare materială, în sensul că referirea trebuie să se facă la *art. 964 alin. (2)*, iar nu la art. 963 alin. (2).

[2] Pentru concursul şi cu soțul supraviețuitor, a se vedea *infra* nr. 77 bis b).

prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi părinţi să nu primească 1/4, ci doar 1/6 din moştenire fiecare, P1 şi P2 îşi vor primi cotele reduse (care sunt superioare rezervelor de 1/8 pentru fiecare), iar restul de 2/3 din moştenire va reveni fraţilor F1 şi F2 (care vor primi 1/3 fiecare)[1].

iii) dacă din clasa a II-a fac parte şi ascendenţi privilegiaţi şi colaterali privilegiaţi şi au fost dezmoşteniţi doar colaterali privilegiaţi, de această dezmoştenire vor profita ascendenţii privilegiaţi, ale căror cote vor creşte în mod corespunzător. De exemplu, dacă *de cuius*-ul îi dezmoşteneşte în tot pe cei doi fraţi ai săi, aceştia vor fi înlăturaţi de la moştenire (nefiind moştenitori rezervatari), urmând ca întreaga moştenire să revină celor doi părinţi, care vor primi fiecare jumătate din moştenire. Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi fraţi, F1 şi F2, iar prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi fraţi să nu primească 1/4, ci doar 1/6 din moştenire fiecare, F1 şi F2 îşi vor primi cotele reduse de la 1/4 la 1/6 din moştenire, iar restul de 2/3 din moştenire va reveni părinţilor P1 şi P2 (care vor primi 1/3 fiecare)[2].

iv) dacă din clasa a II-a fac parte şi ascendenţi privilegiaţi, şi colaterali privilegiaţi şi au fost dezmoşteniţi în tot atât ascendenţii privilegiaţi, cât şi colateralii privilegiaţi, ascendenţii privilegiaţi îşi vor primi rezerva, colateralii privilegiaţi vor fi înlăturaţi de la moştenire, iar restul se atribuie rudelor din clasa subsecventă care îndeplinesc condiţiile pentru a moşteni. De exemplu, dacă *de cuius*-ul îi dezmoşteneşte în tot pe cei doi părinţi şi pe cei doi fraţi ai săi, părinţii îşi vor primi rezerva de 1/4 din moştenire (1/8 fiecare părinte), fraţii vor fi înlăturaţi de la moştenire (nefiind moştenitori rezervatari), iar restul de 3/4 din moştenire va reveni, bunăoară, bunicilor, ca rude cu vocaţie generală ce fac parte din clasa a III-a de moştenitori legali. Dacă *de cuius*-ul a dispus doar reducerea cotelor ascendenţilor privilegiaţi şi colateralilor privilegiaţi (dezmoştenirea în parte), aceştia îşi vor primi cotele astfel cum au fost reduse (cu condiţia ca ascendenţii privilegiaţi să îşi primească cel puţin rezerva), iar restul din moştenire va reveni clasei subsecvente (clasa a III-a sau a IV-a, după caz)[3].

---

[1] Pentru concursul şi cu soţul supravieţuitor, a se vedea *infra* nr. 77 bis b).

[2] Pentru concursul şi cu soţul supravieţuitor, a se vedea *infra* nr. 77 bis b).

[3] Pentru concursul şi cu soţul supravieţuitor, a se vedea *infra* nr. 78.

d) Dacă, alături de clasa a II-a de moştenitori, este chemat la moştenire şi *soţul supravieţuitor* al defunctului, *mai întâi* se stabileşte cota ce se cuvine acestuia şi restul se împarte între moştenitorii din clasa a II-a. Deosebim două situaţii: *i)* dacă soţul supravieţuitor vine la moştenire în concurs *atât cu ascendenţi privilegiaţi, cât şi cu colaterali privilegiaţi ai defunctului*, cota cuvenită soţului supravieţuitor este de *o treime* din moştenire, iar partea cuvenită clasei a doua este de *două treimi din moştenire* [art. 977 alin. (1) C. civ.]. Cota de două treimi cuvenită clasei a II-a se va împărţi între moştenitorii din această clasă potrivit regulilor arătate mai sus la lit. b) sau c), după caz; *ii)* dacă soţul supravieţuitor vine la moştenire în concurs numai cu ascendenţi privilegiaţi, partea cuvenită soţului supravieţuitor este de *o jumătate din moştenire*, iar partea cuvenită ascendenţilor privilegiaţi, indiferent de numărul lor, este de *o jumătate din moştenire* [art. 977 alin. (2) C. civ.]. Cota de o jumătate din moştenire cuvenită ascendenţilor privilegiaţi se împarte în mod egal între aceştia[1].

63. *Caracterele juridice ale dreptului la moştenire al ascendenţilor privilegiaţi:*

a) Ascendenţii privilegiaţi pot veni la moştenire *numai în nume propriu*, **nu şi prin reprezentare succesorală**.

b) Ascendenţii privilegiaţi *sunt moştenitori rezervatari.*

c) Ascendenţii privilegiaţi *sunt moştenitori sezinari.*

d) Ascendenţii privilegiaţi *nu sunt obligaţi la raportul donaţiilor.*

B. Colateralii privilegiaţi

64. *Noţiunea de „colaterali privilegiaţi".* Din clasa a II-a de moştenitori legali fac parte, alături de părinţii defunctului (care sunt rude de gradul I), şi colateralii privilegiaţi, care reprezintă rudele cele mai apropiate ale defunctului pe linie colaterală[2].

---

[1] Aşadar, dacă un singur părinte vine în concurs cu soţul supravieţuitor, părintele va primi jumătate din moştenire, iar soţul supravieţuitor jumătate din moştenire. Dacă doi, trei sau patru părinţi vin în concurs cu soţul supravieţuitor, părinţii vor primi împreună *tot* jumătate din moştenire (cotă pe care părinţii o vor împărţi în mod egal), iar soţul supravieţuitor va primi *tot* jumătate din moştenire. Cu alte cuvinte, existenţa unui număr mai mare de părinţi nu determină creşterea cotei globale a acestora.

[2] *„Dintre toate comorile pe care părinţii le pot lăsa copiilor lor nu e niciuna mai de preţ ca un frate: e un prieten dat de natură, un prieten căruia nimeni nu-i poate ţine locul şi pe care, odată pierdut, nimeni nu-l poate înlocui"* (Plutarh).

Colateralii privilegiaţi sunt fraţii şi surorile defunctului şi descendenţii acestora până la gradul al IV-lea inclusiv (nepoţii şi strănepoţi de frate/soră).

Fraţii şi surorile defunctului şi descendenţii acestora pot fi *din căsătorie* (aceeaşi căsătorie sau căsătorii deosebite), *din afara căsătoriei* sau *din adopţia* ***cu efecte depline***.

În cazul adopţiei cu efecte restrânse, adoptatul şi descendenţii lui nu au devenit rude cu rudele adoptatorului, prin urmare nici cu descendenţii lui. De exemplu, dacă soţii au doi copii din căsătorie şi au adoptat cu efecte restrânse un al treilea copil, acesta din urmă nu a devenit frate cu copiii din filiaţia firească şi nici aceştia cu el, astfel încât, dacă unul dintre copiii fireşti moare, moştenirea va fi culeasă de fratele său din filiaţia firească, adoptatul neavând vocaţie la această moştenire. Iar dacă adoptatul ar muri mai întâi, niciunul dintre copiii din filiaţia firească ai adoptatorilor nu vor avea vocaţie în calitate de fraţi/surori la moştenirea adoptatului. *În cazul adopţiei cu efecte restrânse, colateralii privilegiaţi ai adoptatului se recrutează dintre rudele (fraţii şi surorile) sale fireşti.*

Aceste principii se aplică în mod corespunzător şi în privinţa descendenţilor din fraţi şi surori, atunci când adopţia cu efecte restrânse a fost făcută de fratele sau sora defunctului (ori copilul lor). De exemplu, defunctul are doi fraţi din filiaţia firească, F1 şi F2 (schema 18).

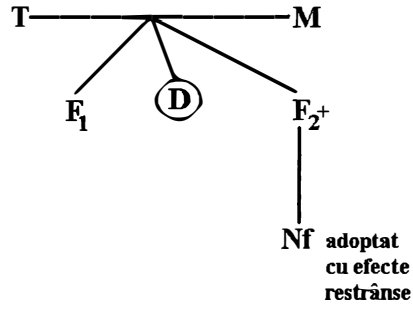

Schema 18

Unul dintre ei (F2), decedat la data deschiderii succesiunii, are un copil din adopţia cu efecte restrânse (Nf). Acesta din urmă – neavând vocaţie succesorală la moştenirea lăsată de defunct, deoarece a devenit rudă doar cu F2, iar nu şi cu D – nu va putea veni la moştenire prin reprezentare succesorală[1], astfel încât moştenirea va fi culeasă, în calitate de

[1] A se vedea *supra* nr. 47.3 lit. b.

colateral privilegiat, numai de către fratele din filiația firească (F1). Adoptatul nu ar putea veni la moştenire nici în nume propriu, astfel încât, dacă şi celălalt frate al defunctului ar fi decedat la data deschiderii moştenirii, ea ar fi culeasă de ascendenții privilegiați sau, în lipsă, de moştenitorii din clasa subsecventă.

O problemă specială se mai pune în cazul în care adoptatorul ar fi adoptat mai mulți copii. În acest caz, dacă toate adopțiile au fost cu efecte depline, va opera principiul reciprocității vocației succesorale legale între frați şi surori. Iar dacă toate adopțiile au fost cu efecte restrânse, cei adoptați nu vor avea vocație succesorală în calitate de colaterali privilegiați (sensul negativ al principiului reciprocității vocației succesorale legale)[1]. Dar dacă unele adopții au fost cu efecte depline, iar altele cu efecte restrânse?

În literatura de specialitate s-a susținut că „înfiatul dintr-o înfiere cu efecte depline va moşteni pe ceilalți înfiați ai înfietorului, chiar dacă înfierea acestora din urmă a fost cu efecte restrânse, căci orice înfiat este rudă cu înfietorul (art. 75 din Codul familiei[2]), iar înfiatul dintr-o înfiere cu efecte depline este rudă cu rudele înfietorului (art. 79 din Codul familiei). Dimpotrivă, înfiatul dintr-o înfiere cu efecte restrânse nu va moşteni pe ceilalți înfiați ai înfietorului, căci el nu este rudă cu

[1] Face excepție ipoteza în care cei adoptați cu efecte restrânse ar fi frați din filiație firească. Întrucât în cazul adopției cu efecte restrânse rudenia firească s-a menținut, ei (şi descendenții lor) au vocație succesorală reciprocă. În schimb, dacă frații din filiație firească au fost adoptați unul cu efecte depline, iar altul cu efecte restrânse, în mod reciproc nu au vocație succesorală. Aceasta deoarece prin adopția cu efecte depline legăturile de rudenie ale adoptatului cu rudele firești încetează, iar adopția cu efecte restrânse a celuilalt nu creează legături de rudenie decât între acesta şi adoptator, nu şi cu rudele acestuia din urmă – între care cel adoptat cu efecte depline –, împiedicând (cum vom încerca să demonstrăm în continuarea analizei) şi recunoaşterea vocației succesorale unilaterale pentru cel adoptat cu efecte depline.

[2] Din greşeală (probabil de tipar), în lucrare se face trimitere la art. 77 C. fam., însă principiul invocat de autor (orice adoptat este rudă cu adoptatorul) se regăseşte nu în art. 77, ci în art. 75 C. fam. Reamintim că art. 66-85 C. fam. (referitoare la înfiere) au fost abrogate de la intrarea în vigoare a O.U.G. nr. 25/1997. Aceste articole urmează a fi luate în considerare numai în privința adopțiilor (cu efecte restrânse) încuviințate anterior, care vor trebui avute în vedere şi în continuare, vreme de câteva decenii. A se vedea şi *supra* nr. 47.3 lit. b.

rudele acestuia din urmă. Acesta este în dreptul nostru un caz în care vocaţia succesorală încetează de a fi reciprocă"[1].

După părerea noastră, prima parte a tezei – şi deci concluzia autorului – nu sunt juste, fiind întemeiate pe o interpretare izolată, incompletă a textelor care reglementează materia. Într-adevăr, dacă se au în vedere art. 75 şi 79 C. fam., potrivit cărora orice adoptat este rudă cu adoptatorul, iar cel adoptat cu efecte depline este rudă şi cu rudele adoptatorului, trebuie luat în considerare şi art. 77 C. fam., potrivit căruia adopţia cu efecte restrânse nu dă naştere rudeniei între cel adoptat şi rudele celui care adoptă. Or, cel adoptat cu efecte depline nu poate să devină rudă cu o persoană care nu este rudă cu el! Rudenia nu poate fi unilaterală. Înseamnă că adoptatul cu efecte depline devine rudă cu rudele adoptatorului, dar nu şi cu copilul adoptat de acesta cu efecte restrânse, efectele restrânse ale acestei adopţii împiedicând statornicirea legăturilor de rudenie. Deci lipsa parţială de efecte ale adopţiei cu efecte restrânse este mai puternică decât efectele adopţiei asimilate filiaţiei fireşti. Lipsa reciprocă a vocaţiei succesorale iese şi mai mult în evidenţă dacă în locul celui adoptat cu efecte depline substituim un copil din filiaţia firească. Este indiscutabil (şi nimeni n-a susţinut contrariul) că adoptatul cu efecte restrânse nu devine rudă cu acest copil firesc şi nici acesta cu el. Niciun text de lege nu autorizează o altă concluzie, singurul care reglementează materia (art. 77 C. fam.) precizând că adoptatul cu efecte restrânse nu devine rudă cu rudele adoptatorului (inclusiv copiii lui din filiaţia firească). Înseamnă că ei, în mod reciproc, nu se moştenesc[2]. Astfel fiind, se impune concluzia că nici adopţia, chiar dacă e cu efecte depline, nu poate să creeze o legătură de rudenie mai puternică, mai largă decât cea rezultată din filiaţia firească.

În sfârşit, se mai poate invoca însuşi principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale, de la care se pot admite excepţii numai în situaţiile expres şi neechivoc prevăzute de lege, ceea ce nu este cazul în ipoteza analizată. *Rezultă că cel adoptat cu efecte restrânse nu are – în calitate de frate sau soră – vocaţie la moştenirea copiilor fireşti şi copiilor din adopţie cu efecte depline ai adoptatorului, dar nici aceştia*

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 124.

[2] A se vedea şi D. Macovei, *op. cit.*, p. 47.

nu au vocație la moștenirea lăsată de el. Este ceea ce am numit sensul negativ al principiului reciprocității vocației succesorale, respectat și în aceste ipoteze.

În ceea ce privește vocația succesorală a adoptatului din adopția cu efecte restrânse la moștenirea lăsată de copiii adoptați de părinții săi firești, se arată că „înfiatul dintr-o înfiere cu efecte restrânse va moșteni în calitate de frate sau soră pe cei care au fost înfiați de oricare dintre părinții săi firești"[1].

După părerea noastră, și această teză este valabilă numai în parte: întrucât cel adoptat cu efecte restrânse a păstrat legăturile de rudenie cu părinții firești și rudele acestora [art. 75 alin. (3) C. fam.], el și frații ori surorile firești, precum și cei adoptați cu efecte depline de oricare dintre părinții săi se vor bucura de vocație succesorală reciprocă în calitate de frați și surori, fiindcă, în raport cu familia sa firească, el este nu un adoptat, ci un copil din filiația firească. În schimb, dacă părinții săi firești au făcut adopția cu efecte restrânse, copilul astfel adoptat nu devine rudă cu el (așa cum nu devine rudă nici cu ceilalți copii firești ai părinților adoptatori – art. 77 C. fam) și deci, în mod reciproc, nu vor avea vocație succesorală legală, nedevenind frați printr-o astfel de adopție[2].

65. *Împărțirea moștenirii între colateralii privilegiați.* Problema care se pune este de a ști cum se împarte între colateralii privilegiați moștenirea sau partea de moștenire ce li se cuvine, adică: întreaga moștenire dacă vin singuri la moștenire; 3/4 sau 1/2 din moștenire dacă vin în concurs cu unul, respectiv doi sau mai mulți ascendenți privilegiați, ținându-se seama, dacă este cazul, și de cota-parte din

---

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 124.

[2] Pentru a nu reveni în continuarea analizelor noastre asupra acestei probleme, precizăm că principiul reciprocității vocației la moștenire operează (în sens pozitiv sau negativ) – după distincțiile arătate în privința celor două feluri de adopție – și în raport cu alte rude ale adoptatorului, respectiv rudele din familia firească a adoptatului. Cu luarea în considerare a principiului reciprocității vocației succesorale legale pot fi soluționate corect toate problemele care s-ar putea pune în practică în aceste ipoteze (de exemplu, unchi/mătușă ori văr primar adoptat cu efecte depline sau restrânse). Este și motivul pentru care am consacrat mai multe rânduri acestui principiu al devoluțiunii succesorale legale, recunoscut îndeobște și frecvent invocat, dar mai puțin analizat în literatura juridică.

moştenire ce îi revine soţului supravieţuitor al defunctului care concurează cu această clasă de moştenitori legali şi a cărui cotă se atribuie cu prioritate[1].

65.1. *Reguli generale:*

a) Colateralii privilegiaţi ai defunctului sunt chemaţi la moştenire în ordinea proximităţii gradului de rudenie: fraţii şi surorile (rude de gradul al II-lea) îi înlătură de la moştenire pe nepoţii de frate/soră (rude de gradul al III-lea) şi pe strănepoţii de frate/soră (rude de gradul al IV-lea); nepoţii de frate/soră îi înlătură de la moştenire pe strănepoţii de frate/soră.

b) Moştenirea sau partea de moştenire ce se cuvine colateralilor privilegiaţi se împarte, între fraţii şi surorile defunctului (colaterali privilegiaţi de gradul al II-lea), *în mod egal*, adică pe capete, potrivit principiului egalităţii între rudele din aceeaşi clasă şi de acelaşi grad chemate la moştenire [art. 981 alin. (1) C. civ.]. De exemplu, dacă la moştenire vin trei fraţi buni ai defunctului, fiecare va primi 1/3 din moştenire.

c) Tot astfel, *în mod egal*, adică pe capete, se împarte moştenirea şi între descendenţii din fraţi şi surori dacă ei vin la moştenire *în nume propriu*. De exemplu, *de cuius*-ul are doi fraţi, F1 şi F2, iar F1 are un copil (Nf1), iar F2 are doi copii (Nf2 şi Nf3). Dacă F1 şi F2 au renunţat la moştenire sau au fost dezmoşteniţi, nepoţii de frate/soră Nf1, Nf2 şi Nf3 vor împărţi în mod egal moştenirea sau partea din moştenire ce li se cuvine.

d) Dacă descendenţii din fraţi şi surori vin la moştenire *prin reprezentare succesorală*, chiar dacă sunt de grad egal, moştenirea sau partea din moştenire ce li se cuvine se împarte între ei *pe tulpină* [art. 981 alin. (2) C. civ.]. De exemplu, *de cuius*-ul are doi fraţi, F1 şi F2, iar F1 are un copil (Nf1), iar F2 are trei copii (Nf2, Nf3 şi Nf4). Dacă F1 şi F2 sunt decedaţi sau nedemni, atunci Nf1, Nf2, Nf3 şi Nf4 vor veni la moştenire prin reprezentare succesorală şi, în consecinţă, Nf1 va primi 1/2 din moştenire, iar Nf2, Nf3 şi Nf4 vor primi împreună 1/2 din moştenire, câte 1/6 fiecare.

---

[1] A se vedea *infra* nr. 78.

e) Dacă din clasa a II-a fac parte *doar* colateralii privilegiați și au fost dezmoșteniți în tot, aceștia vor fi înlăturați de la moștenire (nefiind moștenitori rezervatari), urmând ca întreaga moștenire să revină clasei subsecvente (clasa a III-a sau a IV-a, după caz). Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi frați, F1 și F2, iar prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi frați să nu primească 1/2, ci doar 1/3 din moștenire fiecare, F1 și F2 își vor primi cotele reduse, iar restul se atribuie rudelor din clasa subsecventă (clasa a III-a sau a IV-a, după caz) care îndeplinesc condițiile pentru a moșteni [art. 976 alin. (3) teza finală coroborat cu art. 964 alin. (2) C. civ.][1].

f) Dacă soțul supraviețuitor vine la moștenire în concurs numai cu colaterali privilegiați, partea cuvenită soțului supraviețuitor este de *o jumătate din moștenire*, iar partea cuvenită colateralilor privilegiați, indiferent de numărul lor și de gradul de rudenie cu defunctul, este de *o jumătate din moștenire* [art. 977 alin. (2) C. civ.]. Cota de o jumătate din moștenire cuvenită colateralilor privilegiați se împarte între aceștia potrivit regulilor menționate mai sus.

65.2. *Regulă specială: împărțirea pe linii a moștenirii. Împărțirea pe linii* este o modalitate *specială* de împărțire a moștenirii care se aplică în acele cazuri în care, în calitate de colaterali privilegiați, sunt chemați la moștenire frați și surori ai defunctului care nu sunt din aceiași părinți. Din acest punct de vedere, frații și surorile defunctului pot fi de trei categorii: *frați buni* (primari), adică frați cu defunctul și după tată, și după mamă (indiferent dacă sunt din căsătorie, din afara căsătoriei[2] sau din adopția cu efecte depline făcută de ambii părinți, soți); *frați consangvini* (consângeni), adică frați cu defunctul numai după tată (indiferent dacă sunt din căsătorii deosebite, din afara căsătoriei sau din adopția cu efecte depline făcută numai de tată); *frați uterini*, adică frați cu defunctul numai după mamă (indiferent dacă provin din căsătorii deosebite, din afara căsătoriei sau din adopția cu efecte depline făcută numai de mamă).

---

[1] Acesta este un exemplu din care rezultă că pot veni la moștenire concomitent moștenitori care fac parte din două clase diferite, chiar dacă niciunul dintre ei nu are calitatea de moștenitor rezervatar.

[2] De exemplu, părinții unui copil din afara căsătoriei se căsătoresc, din căsătorie rezultând doi copii. Toți trei sunt frați buni și, dacă unul dintre ei moare, împărțirea moștenirii între cei doi frați se va face potrivit regulilor generale.

Dacă la moştenire sunt chemaţi fraţi şi surori făcând parte din aceeaşi categorie, de exemplu, toţi sunt fraţi consangvini cu defunctul, moştenirea se va împărţi potrivit regulii generale.

În schimb, dacă la moştenire sunt chemaţi fraţi şi surori din categorii deosebite (două sau trei categorii), atunci moştenirea sau partea din moştenire ce se cuvine colateralilor privilegiaţi se împarte în două părţi egale, corespunzătoare celor două linii: linia – jumătatea – maternă (*dimidia maternis*) şi linia – jumătatea – paternă (*dimidia paternis*). Apoi, jumătatea maternă se împarte între fraţii defunctului pe linie maternă, iar jumătatea paternă, între fraţii defunctului pe linie paternă [art. 981 alin. (3) C. civ.]. Fraţii buni, fiind fraţi cu defunctul pe ambele linii, vor lua cota-parte corespunzătoare din ambele jumătăţi [art. 981 alin. (4) C. civ.] (*privilegiul dublei legături*).

De exemplu, (schema 19), la moştenirea defunctului sunt chemaţi părinţii lui (T şi M), un frate bun (F1), un frate consangvin (F2) şi doi fraţi uterini (F3 şi F4). Din moştenirea lăsată de defunct, jumătate se cuvine părinţilor în viaţă (câte 1/4); cealaltă jumătate, la care sunt chemaţi colateralii privilegiaţi, se divide în două părţi egale: jumătatea paternă (1/4) se împarte, în mod egal[1], între fraţii defunctului după tată (F1 şi F2, câte 1/8), iar jumătatea maternă (tot 1/4) între fraţii după mamă (F1, F3 şi F4, câte 1/12), fratele bun luând parte la împărţire pe ambele linii (respectiv, 1/8 + 1/12= 5/24).

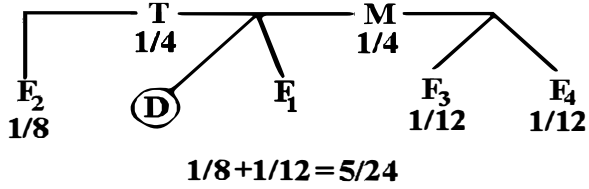

Schema 19

Precizăm că art. 981 alin. (3) şi (4) C. civ., care reglementează împărţirea pe linii, face referire la „*colaterali privilegiaţi*" care sunt rude cu defunctul pe linii colaterale diferite, iar nu doar la fraţi şi surori

[1] Observăm că principiul egalităţii între rudele de acelaşi grad se aplică numai înăuntrul liniilor.

care fac parte din categorii deosebite. Aşadar, împărţirea pe linii se aplică şi descendenţilor din fraţi sau surori până la gradul al IV-lea inclusiv, **indiferent dacă ei vin la moştenire prin reprezentare succesorală sau în nume propriu**[1]. Două exemple sunt edificatoare:

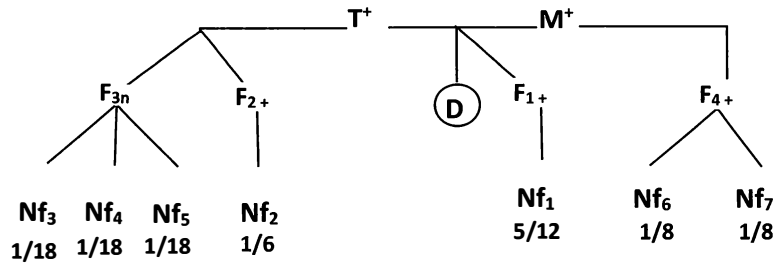

Schema 20

i) La moştenire (schema 20) sunt chemaţi Nf1, Nf2, Nf3, Nf4, Nf5, Nf6 şi Nf7, toţi fiind nepoţi de frate ai defunctului. Nf1 este copilul fratelui bun F1, predecedat, Nf2 este copilul fratelui consangvin F2, predecedat, Nf3, Nf4 şi Nf5 sunt copiii fratelui consangvin F3, nedemn, iar Nf6 şi Nf7 sunt copiii fratelui uterin F4, predecedat. După cum se observă, toţi nepoţii de frate vin la moştenire prin reprezentare succesorală. Aceasta înseamnă că moştenirea se va împărţi pe tulpină, dar, întrucât există nepoţi de fraţi buni, consangvini şi uterini (ar fi fost suficiente şi două categorii), moştenirea se va împărţi şi pe linii. Ne aflăm în prezenţa unei situaţii în care moştenirea se împarte pe linii şi tulpini. În consecinţă, moştenirea se divide în două părţi egale:

---

[1] Pentru aplicarea corectă a regulilor privind împărţirea pe linii a moştenirii, a se vedea, de exemplu: T. Vâlcea, s. I civ., dec. nr. 162/2015; Jud. Târgu Bujor, sent. civ. nr. 267/2017, ambele publicate pe *Indaco Lege5*.

Dacă fraţii defunctului fac parte din aceeaşi categorie (de exemplu, sunt fraţi buni), nu prezintă relevanţă faptul că descendenţii lor sunt din părinţi diferiţi. De exemplu, dacă fratele bun al defunctului, având doi copii, este decedat la data deschiderii succesiunii (a se vedea schema 19) partea ce i se cuvine va fi împărţită în mod egal între copiii lui, chiar dacă provin din căsătorii deosebite. În raport cu *de cuius*-ul nu interesează această deosebire, pentru el toţi aceşti moştenitori sunt *nepoţi de frate bun.* Nepoţii de frate bun nu pot fi subclasificaţi după cum sunt dintr-o căsătorie anterioară, din afara căsătoriei sau din ultima căsătorie a tatălui lor (frate bun cu defunctul), pentru că tratamentul juridic este acelaşi.

jumătatea maternă (1/2) se împarte, în mod egal, între tulpinile F1 şi F4 (F1 şi F4 ar fi primit câte 1/4), iar jumătatea paternă (tot 1/2) se împarte, în mod egal, între tulpinile F1, F2 şi F3 (F1, F2 şi F3 ar fi primit câte 1/6); datorită privilegiului dublei legături, fratele bun F1 ar fi luat parte la împărţire pe ambele linii (respectiv, 1/4 + 1/6= 5/12). Aşadar, Nf1 va primi 5/12 (cota pe care ar fi primit-o F1 dacă ar fi fost în viaţă), Nf2 va primi 1/6 (cota pe care ar fi primit-o F2 dacă ar fi fost în viaţă), Nf3, Nf4 şi Nf5 vor primi câte 1/18 fiecare (cota de 1/6 pe care ar fi primit-o F3 dacă nu ar fi fost nedemn se împarte în mod egal între Nf3, Nf4 şi Nf5), iar Nf6 şi Nf7 vor primi câte 1/8 fiecare (cota de 1/4 pe care ar fi primit-o F4 dacă nu ar fi fost predecedat se împarte în mod egal între Nf6 şi Nf7).

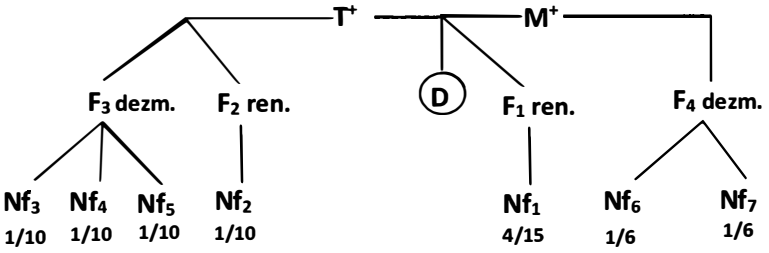

Schema 21

ii) Pentru a face comparaţie cu ipoteza anterioară, vom avea în vedere aceeaşi situaţie de fapt, însă cu modificarea în sensul că nepoţii de frate vin la moştenire *în nume propriu* deoarece nu sunt îndeplinite condiţiile reprezentării succesorale (schema 21). De pildă, fraţii F1 şi F2 au renunţat la moştenire, iar fraţii F3 şi F4 au fost dezmoşteniţi în tot prin testamentul întocmit de către *de cuius*. În acest caz, moştenirea nu se va mai împărţi pe tulpină, dar, în temeiul art. 981 alin. (3), care se referă la „colateralii privilegiaţi", se va împărţi pe linii. Legiuitorul a apreciat că şi în cazul nepoţilor/strănepoţilor de frate/soră care provin din părinţi diferiţi (părinţii lor fiind fraţi buni, consangvini, uterini cu defunctul) există aceeaşi raţiune pentru a se aplica împărţirea pe linii ca şi în cazul în care la moştenire vin fraţi buni, consangvini, uterini. În consecinţă, în exemplul dat se va proceda în felul următor: moştenirea se divide în două părţi egale: jumătatea maternă (1/2) se

împarte – în mod egal, pentru că vin la moştenire în nume propriu – între Nf1, Nf6 şi Nf7 (fiecare primind câte 1/6), iar jumătatea paternă (tot 1/2) se împarte – tot în mod egal – între Nf1, Nf2, Nf3, Nf4 şi Nf5 (fiecare primind câte 1/10); datorită privilegiului dublei legături, Nf1 va lua parte la împărţire pe ambele linii (respectiv, 1/6 + 1/10= 4/15)[1].

66. *Caracterele juridice ale dreptului la moştenire al colateralilor privilegiaţi*:

a) Fraţii şi surorile defunctului (respectiv colateralii privilegiaţi de gradul al II-lea) pot veni la moştenire *numai în nume propriu*, nu şi prin reprezentare succesorală. În schimb, descendenţii fraţilor şi surorilor defunctului (nepoţii de frate/soră şi strănepoţii de frate/soră) pot veni la moştenire *atât în nume propriu* (atunci când nu sunt îndeplinite condiţiile reprezentării succesorale), *cât şi prin reprezentare succesorală*[2].

b) Colateralii privilegiaţi *nu sunt moştenitori rezervatari*[3].

c) Colateralii privilegiaţi *nu sunt moştenitori sezinari*.

d) Colateralii privilegiaţi *nu sunt obligaţi la raportul donaţiilor*.

---

[1] Chiar dacă nu exista o reglementare expresă, şi sub imperiul Codului civil de la 1864 soluţia admisă în doctrină şi jurisprudenţă era aceeaşi. Pentru justificarea soluţiei anterior intrării în vigoare a noului Cod civil, a se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 121-123. De asemenea, instanţa supremă a decis că împărţeala pe linii „este aplicabilă şi în situaţia în care vin la moştenire descendenţii fraţilor şi surorilor, prin reprezentare sau prin valorificarea unui drept succesoral propriu" (CSJ, s. civ., dec. nr. 1031/1991, în Dreptul nr. 1/1992, p. 107). A se vedea şi: D. Macovei, *op. cit.*, p. 50; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 99-100.

[2] Evident, nepoţii şi strănepoţii de frate/soră pot veni la moştenire, potrivit regulilor generale, şi în nume propriu (a se vedea, în acest sens, şi TS, s. civ., dec. nr. 154/1972, în CD, 1972, p. 178), iar nu numai prin reprezentare succesorală, cum s-a afirmat (a se vedea I. Zinveliu, *op. cit.*, p. 34-36).

[3] Deşi fac parte din aceeaşi clasă de moştenitori legali, ascendenţii privilegiaţi sunt moştenitori rezervatari, iar colateralii privilegiaţi nu se bucură de acest statut. Fundamentarea acestei soluţii a fost, încă de la adoptarea Codului civil Napoleon, următoarea: „*adevărul adevărat e că un om nu datorează nimic fraţilor şi surorilor sale; el nu le-a dat viaţă şi nu se trage din ei*" (a se vedea A. Colin, H. Capitant, *Cours élémentaire de droit civil français*, Librairie Dalloz, Paris, 1920, tomul III, p. 704). Pentru o speţă în care colateralii privilegiaţi au fost dezmoşteniţi în mod indirect, dar total, prin instituirea soţiei supravieţuitoare ca legatară universală, a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. civ. nr. 1101 din 20 februarie 2008, publicată pe *www.scj.ro*.

§3. Clasa a treia de moştenitori legali: ascendenţii ordinari

67. *Noţiunea de „ascendenţi ordinari".* Dacă defunctul *nu are* moştenitori din primele două clase sau cei existenţi *nu pot* (din cauza nedemnităţii ori – în ipoteza colateralilor privilegiaţi[1] – din cauza dezmoştenirii) sau *nu vor* să vină la moştenire (renunţând la ea)[2], legea cheamă la moştenire pe ascendenţii ordinari, adică rudele în linie dreaptă ascendentă ale defunctului, alţii decât părinţii lui[3]: bunici, străbunici etc., fără limită în grad.

Pentru foarte mulţi dintre noi, bunicii şi, uneori, străbunicii au fost aproape ca nişte părinţi[4]. Dintotdeauna legiuitorul le-a acordat preţuirea necesară, incluzându-i în clasa a III-a de moştenitori legali. De cele mai multe ori – aşa cum este firesc – „terminându-şi rostul

---

[1] Dacă defunctul a dispus prin testament, alături de exheredarea colateralilor privilegiaţi, şi exheredarea descendenţilor şi/sau ascendenţilor privilegiaţi, fără a desemna legatari, descendenţii, iar în lipsa lor, ascendenţii privilegiaţi – fiind rezervatari –, vor culege totuşi, în virtutea legii, rezerva succesorală, ascendenţii ordinari culegând, tot ca moştenitori legali, restul patrimoniului succesoral [a se vedea şi art. 964 alin. (2) C. civ.].

[2] Art. 982 alin. (2) C. civ. prevede că ascendenţii ordinari vin la moştenire dacă descendenţii, ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi nu îndeplinesc condiţiile necesare pentru a moşteni.

[3] Dacă cel care lasă moştenirea a fost adoptat cu efecte restrânse, ascendenţii lui ordinari după filiaţia firească vor avea vocaţie succesorală concretă, evident, numai dacă nici părinţii din adopţie şi nici cei fireşti nu pot sau nu vor să vină la moştenire. În caz contrar, în prezenţa fie şi a unui moştenitor din clasa a II-a, cei din clasa a III-a nu pot moşteni.

[4] Bunicii care nu mai sunt au un colţişor al lor în sufletul nostru. Şi de multe ori parcă ne vin în minte versurile lui Şt.O. Iosif dedicate bunicii:

„Câta la noi aşa de blând,
Senină şi tăcută,
Doar suspina din când în când,
La amintirea vreunui gând
Din viaţa ei trecută.

De câte ori priveam la ea,
Cu dor mi-aduc aminte,
Sfiala ce mă cuprindea,
Asemuind-o-n mintea mea
Duminicii preasfinte..."

lor", bunicii se sting înaintea nepoților și propriilor copii. Sunt însă și cazuri în care, în special ca urmare a unor mari tragedii (accidente grave de circulație, incendii, explozii etc.), bunicilor (și mai rar străbunicilor) le predecedează atât copiii, cât și nepoții, iar ei sunt singurii moștenitori ai nepoților și cei care trebuie să-și ducă până la capăt zilele triste care le-au mai rămas.

Ascendenții ordinari pot fi din căsătorie, din afara căsătoriei sau, în cazul adopției cu efecte depline, **din rudenia civilă rezultat al adopției**.

Dacă cel care lasă moștenirea a fost adoptat cu efecte restrânse, ascendenții lui ordinari se vor recruta dintre rudele sale firești.

68. *Împărțirea moștenirii între ascendenții ordinari*

a) Potrivit art. 982 alin. (3) C. civ., ascendenții ordinari sunt chemați la moștenire în ordinea gradelor de rudenie cu defunctul (principiul proximității gradului de rudenie): bunicii (rude de gradul al II-lea) înlătură de la moștenire pe străbunici (rude de gradul al III-lea) etc.

b) Între ascendenții ordinari chemați la moștenire (fiind de grad egal) se aplică principiul egalității [art. 982 alin. (5) C. civ.].

c) Dacă ascendenții ordinari au fost dezmoșteniți în tot, aceștia vor fi înlăturați de la moștenire (nefiind moștenitori rezervatari), urmând ca întreaga moștenire să revină clasei subsecvente (clasa a IV-a). Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi bunici, B1 și B2, iar prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi bunici să nu primească 1/2, ci doar 1/3 din moștenire fiecare, B1 și B2 își vor primi cotele reduse, iar restul se atribuie rudelor din clasa a IV-a, care îndeplinesc condițiile pentru a moșteni [art. 982 alin. (2) teza finală coroborat cu art. 964 alin. (2) C. civ.].

d) Dacă, alături de ascendenții ordinari, la moștenire este chemat și *soțul supraviețuitor* al defunctului, *mai întâi* se stabilește cota ce se cuvine acestuia. Soțul supraviețuitor culege *trei sferturi din moștenire*, iar ascendenții ordinari, indiferent de numărul lor, culeg împreună *un sfert din moștenire* [art. 982 alin. (4) C. civ.]. Cota de un sfert din moștenire cuvenită ascendenților ordinari se împarte între aceștia potrivit celor două principii arătate mai sus (principiul proximității și principiul egalității).

69. *Caracterele juridice ale dreptului la moştenire al ascendenţilor ordinari:*

a) Ascendenţii ordinari ai defunctului pot veni la moştenire *numai în nume propriu* (*nu* şi prin reprezentare succesorală).

b) Ascendenţii ordinari *nu sunt moştenitori rezervatari.*

c) Ascendenţii ordinari *nu sunt moştenitori sezinari.*

d) Ascendenţii ordinari *nu sunt obligaţi la raportul donaţiilor.*

§4. Clasa a patra de moştenitori legali: colateralii ordinari

70. *Noţiunea de „colaterali ordinari".* Dacă defunctul nu are moştenitori din primele trei clase sau cei existenţi nu pot (din cauza nedemnităţii ori, în ipoteza colateralilor privilegiaţi şi ascendenţilor ordinari, din cauza dezmoştenirii) sau nu vor să vină la moştenire (renunţând la ea)[1], legea cheamă la moştenire pe colateralii ordinari, adică rudele colaterale ale defunctului care nu sunt fraţi sau surori ori descendenţi ai acestora [art. 983 alin. (1) C. civ.]. Ei sunt chemaţi la moştenire până la gradul al IV-lea inclusiv, deci unchi, mătuşi, veri primari şi unchii/mătuşile mari (fraţii sau surorile bunicilor defunctului)[2].

---

[1] Potrivit art. 983 alin. (2) C. civ., colateralii ordinari vin la moştenire dacă descendenţii, ascendenţii privilegiaţi, colateralii privilegiaţi şi ascendenţii ordinari nu îndeplinesc condiţiile necesare pentru a moşteni. Dacă defunctul a dispus prin testament exheredarea în tot a descendenţilor şi/sau ascendenţilor privilegiaţi, colateralilor privilegiaţi şi ascendenţilor ordinari (adică a moştenitorilor din primele trei clase), fără a desemna legatari, descendenţii, iar în lipsa lor, ascendenţii privilegiaţi – fiind rezervatari – vor culege totuşi, în virtutea legii, rezerva, colareralii ordinari culegând, tot ca moştenitori legali, restul patrimoniului succesoral [a se vedea şi art. 964 alin. (2) C. civ.]. De exemplu, dacă *de cuius*-ul a lăsat un copil şi un unchi, iar prin testamentul întocmit l-a dezmoştenit în tot pe copil (fără a-l institui pe unchi legatar), copilul va culege rezerva de jumătate din moştenire, iar restul de jumătate din moştenire va reveni unchiului defunctului, care, datorită dezmoştenirii copilului, dobândeşte vocaţie concretă la moştenire, ca moştenitor legal.

[2] Vocaţia succesorală a colateralilor ordinari nu este condiţionată de vocaţia lor generală (eventuală) la succesiunea unui ascendent comun (cu al defunctului). *Astfel fiind, unchiul defunctului are vocaţie succesorală concretă, chiar dacă este numai frate uterin (nu şi consangvin) cu părintele defunctului.* A se vedea şi V. Economu, *Notă* critică la dec. col. civ. al T. Reg. Oltenia nr. 1604/1966, în RRD nr. 12/1967, p. 127-128.

Cu ocazia discuțiilor premergătoare adoptării noului Cod civil, s-a pus problema dacă este potrivit ca printre rudele cu vocație generală la moștenire să fie menținuți și colateralii ordinari. Prin art. 739 alin. (2) din Proiectul adoptat de Senatul României în anul 2004 s-a prevăzut: „Colateralii ordinari sunt chemați la moștenire numai în lipsa soțului supraviețuitor și a moștenitorilor din primele trei clase". Comisia care a lucrat în perioada 2006-2009 a apreciat că, luând în considerare relațiile din cadrul familiei românești *lato sensu* în perioada actuală, se impune menținerea colateralilor ordinari printre moștenitorii legali, chiar și în ipoteza concursului cu soțul supraviețuitor. S-a avut în vedere rolul încă foarte important al unchilor și mătușilor în special în acele familii în care unchii și mătușile nu au avut copii și s-au atașat de nepoții de frate/soră, precum și apropierea între verii primari, în special în acele situații în care aceștia sunt singuri la părinți și de multe ori relațiile dintre ei sunt similare cu acelea dintre frați. Aceste considerente au fost avute în vedere și de Parlamentul României, care a decis că este o soluție înțeleaptă menținerea colateralilor ordinari printre moștenitorii legali.

Colateralii ordinari pot fi din căsătorie, din afara căsătoriei sau, **în cazul adopției cu efecte depline**, din rudenia civilă rezultat al adopției.

În cazul adopției cu efecte restrânse, colateralii ordinari ai defunctului adoptat se vor recruta dintre rudele sale firești. Astfel, chiar dacă nu defunctul a fost cel adoptat cu efecte restrânse, adopția fiind făcută de o rudă a sa pe linie ascendentă sau colaterală (de exemplu, adopția cu efecte restrânse a unei persoane[1] făcută de bunicul sau de unchiul defunctului), cel adoptat și descendenții săi nu vor avea vocație succesorală la moștenirea lăsată de defunct.

71. *Împărțirea moștenirii între colateralii ordinari*

a) Colateralii ordinari sunt chemați la moștenire în ordinea gradelor de rudenie cu defunctul (principiul proximității gradului de rudenie): unchii și mătușile (rude de gradul al III-lea) înlătură de la moștenire pe

[1] Este vorba de o persoană care, evident, nu are calitatea de părinte al defunctului.

verii primari şi pe unchii/mătuşile mari (fraţii sau surorile bunicilor defunctului)[1] (rude de gradul al IV-lea).

b) Între colateralii ordinari chemaţi la moştenire (fiind de grad egal), se aplică principiul egalităţii [art. 983 alin. (5) C. civ.]. De exemplu, dacă nu există unchi şi mătuşi, verii primari şi unchiul mare împart moştenirea în mod egal.

În cadrul acestei clase de moştenitori legali *nu este aplicabilă nici împărţirea pe linii a moştenirii*, întrucât art. 981 C. civ. vizează numai împărţirea între *fraţii şi surorile defunctului de diferite categorii* (fraţi buni, uterini şi consangvini) *şi descendenţii lor*. Aşadar, nu are nicio importanţă dacă unul dintre unchi este fratele bun al tatălui defunctului, iar celălalt unchi este fratele uterin al mamei defunctului; vor împărţi moştenirea sau partea din moştenire ce se cuvine clasei a IV-a în mod egal. Ambii au calitatea de unchi al defunctului şi pentru aceasta este necesar doar să fie frate cu unul dintre părinţii defunctului, dar nu neapărat frate bun.

c) În cazul în care colateralii ordinari au fost dezmoşteniţi în tot, aceştia vor fi înlăturaţi de la moştenire (nefiind moştenitori rezervatari), urmând ca – dacă *de cuius*-ul nu a desemnat niciun legatar – moştenirea să devină vacantă şi să revină comunei, oraşului, municipiului sau statului, după caz. Tot astfel, dacă, de exemplu, *de cuius*-ul a lăsat doi unchi, U1 şi U2, iar prin testamentul întocmit a dispus ca cei doi unchi să nu primească 1/2, ci doar 1/3 din moştenire fiecare, U1 şi U2 îşi vor primi cotele reduse, iar restul va reveni comunei, oraşului, municipiului sau statului, după caz, ca moştenire vacantă.

d) Dacă, alături de colateralii ordinari, la moştenire este chemat şi *soţul supravieţuitor* al defunctului, *mai întâi* se stabileşte cota ce se cuvine acestuia. Soţul supravieţuitor culege *trei sferturi din moştenire*, iar colateralii ordinari, indiferent de numărul lor, culeg împreună *un sfert din moştenire* [art. 983 alin. (4) C. civ.]. Cota de un sfert din moştenire cuvenită colateralilor ordinari se împarte între aceştia potrivit celor două principii arătate mai sus (principiul proximităţii şi principiul egalităţii).

---

[1] A se vedea şi dec. citată a T. Reg. Oltenia nr. 1604/1966, *loc. cit.*, p. 125.

72. *Caracterele juridice ale dreptului la moştenire al colateralilor ordinari:*

a) Colateralii ordinari ai defunctului pot veni la moştenire *numai în nume propriu* (*nu* şi prin reprezentare succesorală).

b) Colateralii ordinari *nu sunt moştenitori rezervatari.*

c) Colateralii ordinari *nu sunt moştenitori sezinari.*

d) Colateralii ordinari *nu sunt obligaţi la raportul donaţiilor.*

Secţiunea a II-a
Drepturile succesorale ale soţului supravieţuitor al defunctului

§1. Noţiuni generale

73. *Sediul materiei.* Sub imperiul Codului civil de la 1864 situaţia succesorală a soţului supravieţuitor era foarte nefavorabilă, inechitabilă. Astfel, el dobândea moştenirea lăsată de defunctul soţ numai după ultimul colateral de gradul al doisprezecelea, iar prin efectul *Legii nr. 3581/1921 asupra impozitului progresiv pe succesiuni* dobândea moştenirea după ultimul colateral de gradul al patrulea. În mod excepţional, văduva săracă avea dreptul la o cotă-parte în uzufruct dacă venea în concurs cu descendenţii defunctului, iar dacă nu erau descendenţi, avea dreptul la o pătrime din moştenire în plină proprietate. Explicaţia acestei situaţii nedrepte constă în aceea că, în acele vremuri, fundamentul dreptului de moştenire era rudenia, legătura de sânge, iar soţul supravieţuitor nu îndeplinea acest criteriu.

Ţinând seama de afecţiunea reciprocă dintre soţi[1], de noul curent legislativ european (în special, Codul civil german şi Codul civil elveţian), prin *Decretul-Lege nr. 319/1944 pentru dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor* (care a abrogat implicit dispoziţiile din Codul civil de la 1864 referitoare la succesiunea soţului supravieţuitor) legiuitorul a adus o serie de îmbunătăţiri situaţiei succesorale a soţului supravieţuitor, recunoscându-i dreptul la moştenire în concurs cu

[1] Şi ce poate ilustra mai sugestiv afecţiunea dintre soţi decât: *„De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi vor fi amândoi un trup"* (Facere 2, 24).

oricare dintre clasele de moştenitori legali, inclusiv dreptul la rezerva succesorală, şi anumite drepturi succesorale accesorii.

În prezent, drepturile succesorale ale soţului supravieţuitor sunt reglementate de dispoziţiile art. 970-974 C. civ. Noul Cod civil a păstrat, în principiu, drepturile succesorale ale soţului supravieţuitor consacrate prin Decretul-Lege nr. 319/1944.

74. *Condiţiile cerute soţului supravieţuitor pentru a putea moşteni.* Pentru a avea dreptul la moştenire, soţul supravieţuitor trebuie să îndeplinească, în afara condiţiilor generale ale dreptului la moştenirea legală[1] (respectiv să aibă capacitate succesorală, să nu fie nedemn faţă de defunct, să nu fie dezmoştenit de către defunct – situaţie în care ar putea primi, la cerere, doar rezerva succesorală), *o condiţie specială* (în locul rudeniei cu defunctul), care să îi confere **vocaţie la moştenire**: *să aibă calitatea de soţ la data deschiderii moştenirii.* Dacă soţul supravieţuitor a avut această calitate la data deschiderii moştenirii, nu are importanţă durata căsătoriei cu defunctul[2], starea materială sau sexul soţului supravieţuitor, dacă au avut sau nu au avut copii ori dacă conviețuiau la data deschiderii moştenirii sau erau atunci despărţiţi în fapt[3], indiferent din vina căruia dintre soţi[4]. În schimb, conviețuirea a două persoane de sex diferit (concubinajul), oricât de durabilă ar fi fost, nu conferă vocaţie succesorală **legală** concubinului supravieţuitor[5].

---

[1] A se vedea *supra* nr. 22-38.

[2] În art. 841 din Codul civil Carol al II-lea din 1940 (care nu a intrat niciodată în vigoare) se prevedea că drepturile recunoscute soţului supravieţuitor se vor reduce la jumătate când moştenirea se deschide înainte de împlinirea a 5 ani de la celebrarea căsătoriei. Cu ocazia lucrărilor la noul Cod civil s-a pus problema dacă nu ar fi utilă introducerea unei astfel de reglementări. Comisia a analizat avantajele şi dezavantajele soluţiei şi a ajuns la concluzia că nu este oportună introducerea unui astfel de text, pentru că ar fi dezavantajaţi aceia care conviețuiesc câteva decenii, fără a se căsători, iar căsătoria intervine cu mai puţin de 5 ani înainte de data decesului unuia dintre soţi. În aceste cazuri, încheierea căsătoriei reprezintă o legalizare a unei stări de fapt de durată şi ar fi inechitabil să se reducă la jumătate drepturile succesorale ale soţului supravieţuitor.

[3] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 131.

[4] Pentru situaţia în care cererea de divorţ se întemeiază pe culpa pârâtului şi reclamantul decedează în cursul procesului, a se vedea *infra* nr. 74.1.

[5] Concubinul supravieţuitor poate pretinde numai drepturile rezultând din contribuţia (dovedită) adusă la achiziţionarea unor bunuri în timpul concubi-

Întrucât calitatea de soţ se poate pierde prin divorţ sau prin constatarea nulităţii ori prin anularea căsătoriei, urmează să facem, în această privinţă, unele *precizări.*

74.1. *Ipoteza divorţului.* Potrivit art. 970 C. civ., „Soţul supravieţuitor îl moşteneşte pe soţul decedat dacă, la data deschiderii moştenirii, nu există o hotărâre de divorţ definitivă"[1].

În privinţa *datei desfacerii căsătoriei*, deosebim mai multe situaţii:

a) În cazul divorţului pe cale judiciară, art. 382 alin. (1) C. civ. prevede: *căsătoria este desfăcută din ziua când hotărârea prin care s-a pronunţat divorţul a rămas definitivă.* Până la această dată calitatea de soţ se păstrează, chiar dacă moartea a intervenit în cursul procesului, eventual chiar după pronunţarea divorţului, dar înainte ca hotărârea să fi devenit definitivă. În această situaţie, efectele divorţului nu se mai produc, căsătoria încetând prin moarte, soţul supravieţuitor urmând să moştenească. Soluţia dreptului la moştenire se impune întrucât art. 382 C. civ. are caracter imperativ. Pe de altă parte, ea se justifică prin aceea că, până la rămânerea definitivă a hotărârii de divorţ, nu se cunoaşte soarta raportului juridic litigios dintre soţi dedus judecăţii: poate interveni împăcarea părţilor în cursul procesului[2], admiterea sau respingerea acţiunii, atacarea cu apel a hotărârii pronunţate înainte de a fi rămas definitivă[3] etc. După rămânerea

---

najului, inclusiv sumele de bani depuse la instituţii de credit (a se vedea, de exemplu, TS, s. civ., dec. nr. 1047/1981, în CD, 1981, p. 54-56; *idem*, dec. nr. 128/1984, în CD, 1984, p. 11-13). Evident, concubinul supravieţuitor poate avea şi drepturi succesorale, *dar numai pe cale testamentară*, în calitate de legatar.

[1] Folosirea sintagmei „hotărâre de divorţ definitivă" este de natură a acoperi atât ipoteza divorţului pe cale judiciară, cât şi ipoteza divorţului prin acordul soţilor pe cale administrativă sau prin procedură notarială. Termenul de „hotărâre" nu se reduce aici la acela de „hotărâre judecătorească", ci are un sens mai larg, incluzând şi actul final al ofiţerului de stare civilă sau al notarului public prin care se desface căsătoria.

[2] Potrivit art. 925 alin. (1) C. pr. civ., „Soţii se pot împăca în tot cursul judecăţii, chiar dacă nu au fost plătite taxele de timbru. În acest caz, instanţa va lua act de împăcare şi va dispune, prin hotărâre definitivă, închiderea dosarului, precum şi restituirea taxelor de timbru, dacă au fost achitate".

[3] Hotărârea judecătorească prin care se pronunţă divorţul poate fi atacată *numai cu apel*, nefiind susceptibilă şi de recurs [art. 483 alin. (2) coroborat cu art. 94 pct. 1 lit. a) C. pr. civ.].

definitivă a hotărârii, fostul soţ al defunctului, evident, nu mai are calitatea să moştenească[1].

În legătură cu divorţul, există şi o situaţie de excepţie, reglementată de art. 926 C. pr. civ. şi de art. 380 şi 382 alin. (2) C. civ. Potrivit art. 926 C. pr. civ.: „(1) Dacă în timpul procesului de divorţ unul dintre soţi decedează, instanţa va lua act de încetarea căsătoriei şi va dispune, prin hotărâre definitivă, închiderea dosarului. (2) Cu toate acestea, când cererea de divorţ se întemeiază pe culpa pârâtului şi reclamantul decedează în cursul procesului, lăsând moştenitori, aceştia vor putea continua acţiunea, pe care instanţa o va admite numai dacă va constata culpa exclusivă a soţului pârât. În caz contrar, dispoziţiile alin. (1) rămân aplicabile. [...] (4) În cazul în care acţiunea este continuată de moştenitorii soţului reclamant, potrivit alin. (2), căsătoria se socoteşte desfăcută **la data introducerii cererii de divorţ**".

Codul civil conţine prevederi similare[2], însă există o deosebire esenţială: potrivit art. 382 alin. (2), *căsătoria se socoteşte desfăcută* ***la data decesului soţului reclamant***.

Luând în considerare succesiunea în timp a acestor acte normative (Codul de procedură civilă a intrat în vigoare ulterior Codului civil), putem aprecia că prevederea din art. 382 alin. (2) C. civ. a fost modificată implicit prin art. 926 alin. (4) C. pr. civ. Aşadar, *căsătoria se socoteşte desfăcută la data introducerii cererii de divorţ, iar nu la data decesului*.

În legătură cu această situaţie excepţională, sunt necesare câteva *observaţii*[3]: *i)* deşi acţiunea de divorţ are un caracter exclusiv personal,

---

[1] Menţionăm că, potrivit art. 109 şi 120 C. civ. elveţian (astfel cum au fost modificate în 1998), în caz de divorţ sau de anulare a căsătoriei încetează nu numai calitatea de moştenitor legal, dar se pierd şi avantajele rezultând din dispoziţiile pentru cauze de moarte făcute mai înainte de fostul soţ (a se vedea J. Guinand, M. Stettler, *op. cit.*, p. 13 şi 30), ceea ce poate avea importanţă în cazul în care, de exemplu, dispunătorul a fost împiedicat sau a omis să le revoce. Nu se face excepţie nici pentru soţul de bună-credinţă (căsătorie putativă).

[2] Art. 380 C. civ. prevede: „(1) În situaţia prevăzută la art. 379 alin. (1) [adică atunci când se solicită desfacerea căsătoriei din culpa soţului pârât], dacă soţul reclamant decedează în timpul procesului, moştenitorii săi pot continua acţiunea de divorţ. (2) Acţiunea continuată de moştenitori este admisă numai dacă instanţa constată culpa exclusivă a soţului pârât".

[3] Pentru detalii, a se vedea: Fl.A. Baias, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 455-456; Fl.A. Baias, în *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. II, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016, p. 1163-1165.

în această situație moștenitorii soțului reclamant pot continua acțiunea; *ii)* cei care pot continua acțiunea pot fi moștenitorii legali și/sau moștenitorii testamentari cu vocație concretă la moștenire, iar nu simplii succesibili. Evident, printre moștenitori nu îl putem include pe soțul pârât, dar, dacă nu există alți moștenitori legali sau testamentari, acțiunea poate fi continuată de comuna, orașul sau municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moștenirii[1]; *iii)* nu trebuie să existe unanimitate între moștenitori cu privire la continuarea acțiunii; apreciem că și un singur moștenitor cu vocație concretă la moștenire poate continua acțiunea; *iv)* din punct de vedere procedural, moștenitorii vor fi introduși în cauză pentru a-și preciza poziția procesuală, respectiv dacă vor continua sau nu acțiunea; *v)* dacă soțul reclamant decedat nu a solicitat desfacerea căsătoriei din culpa exclusivă a soțului pârât, moștenitorii nu vor putea modifica cererea de divorț după introducerea lor în cauză, chiar dacă se află în cadrul termenului în care cererea ar mai putea fi modificată conform art. 204 C. pr. civ.; *vi)* se pot administra orice probe permise de lege în materia divorțului; *vii)* în privința efectelor, deosebim trei posibile situații: a) nu există moștenitori sau cei care există nu vor să continue acțiunea, ipoteză în care căsătoria încetează prin decesul soțului reclamant, iar soțul pârât moștenește în calitate de soț supraviețuitor; b) moștenitorii continuă acțiunea de divorț, dar din probele administrate în cauză nu rezultă culpa exclusivă a soțului pârât; în această ipoteză, instanța va lua act de încetarea căsătoriei, va dispune, prin

[1] În sensul că acțiunea nu poate fi continuată de comuna, orașul sau municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moștenirii, a se vedea V.M. Ciobanu, în *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat*, vol. I, p. 193, nota 1 și lucrările acolo citate; G. Boroi, M. Stancu, *op. cit.*, p. 784.

În condițiile în care împărtășim teza potrivit căreia statul sau unitățile administrativ-teritoriale, după caz, culeg succesiunea vacantă *cu titlu de moștenitor* (a se vedea *infra* nr. 88), apreciem că acțiunea poate fi continuată de comună, oraș sau municipiu ori stat, după caz. În plus, după cum s-a spus (Fl.A. Baias, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 456), „scopul moral al prevederii din art. 380 nu poate fi atins, în orice situație, decât dacă se acceptă că, în caz de vacanță succesorală, acțiunea de divorț ar putea fi continuată de comuna, orașul sau municipiul în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moștenirii".

hotărâre definitivă, închiderea dosarului, ceea ce înseamnă că soţul pârât moşteneşte în calitate de soţ supravieţuitor; c) moştenitorii continuă acţiunea de divorţ, iar din probele administrate în cauză rezultă culpa exclusivă a soţului pârât; în această ipoteză, instanţa va admite acţiunea de divorţ, căsătoria se socoteşte desfăcută la data introducerii cererii de divorţ, ceea ce înseamnă că **soţul pârât nu va mai avea calitatea de soţ la data decesului soţului reclamant şi nu-l va mai moşteni pe acesta**[1].

b) *În cazul divorţului prin acordul soţilor pe cale administrativă sau prin procedură notarială, căsătoria este desfăcută* ***pe data eliberării certificatului de divorţ.*** Astfel, potrivit art. 375 alin. (1) C. civ., dacă soţii sunt de acord cu divorţul şi nu au copii minori, născuţi din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptaţi, ofiţerul de stare civilă ori notarul public de la locul căsătoriei sau al ultimei locuinţe comune a soţilor poate constata desfacerea căsătoriei prin acordul soţilor, eliberându-le un certificat de divorţ, potrivit legii[2].

74.2. *Ipoteza constatării nulităţii sau a anulării căsătoriei.* În caz de *nulitate absolută sau relativă*, căsătoria se desfiinţează cu efect retroactiv, astfel încât problema unor drepturi succesorale nu se mai pune, chiar dacă hotărârea judecătorească prin care s-a constatat nulitatea sau s-a anulat căsătoria a intervenit ulterior decesului unuia dintre soţi. Calitatea de soţ pe care soţul supravieţuitor o avusese la data deschiderii succesiunii se desfiinţează cu efect retroactiv.

---

[1] După cum s-a spus (a se vedea M. Avram, *op. cit.*, p. 124), „Soluţia are justificare morală, scopul urmărit de moştenitori fiind îndepărtarea de la moştenire a soţului pârât, nefiind echitabil ca acesta, în condiţiile în care poartă vina exclusivă a divorţului, să se mai prevaleze de calitatea de soţ pentru a beneficia de drepturile succesorale".

[2] Art. 375 alin. (2) C. civ. prevede că „Divorţul prin acordul soţilor poate fi constatat de notarul public şi în cazul în care există copii minori născuţi din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptaţi, dacă soţii convin asupra tuturor aspectelor referitoare la numele de familie pe care să îl poarte după divorţ, exercitarea autorităţii părinteşti de către ambii părinţi, stabilirea locuinţei copiilor după divorţ, modalitatea de păstrare a legăturilor personale dintre părintele separat şi fiecare dintre copii, precum şi stabilirea contribuţiei părinţilor la cheltuielile de creştere, educare, învăţătură şi pregătire profesională a copiilor. Dacă din raportul de anchetă socială rezultă că acordul soţilor privind exercitarea în comun a autorităţii părinteşti sau cel privind stabilirea locuinţei copiilor nu este în interesul copilului, sunt aplicabile prevederile art. 376 alin. (5)".

În mod excepțional, art. 304 C. civ., care consacră instituția *căsătoriei putative*, prevede că „soțul de bună-credință la încheierea unei căsătorii nule sau anulate păstrează, până la data când hotărârea judecătorească rămâne definitivă, situația unui soț dintr-o căsătorie valabilă"[1]. Drept urmare, dacă decesul unuia dintre soți s-a produs înainte de rămânerea definitivă a hotărârii de declarare sau de pronunțare a nulității, iar soțul supraviețuitor a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei, el va putea veni la moștenire, fiindcă păstrează calitatea de soț pe care a avut-o la deschiderea succesiunii[2]. În schimb, dacă soțul supraviețuitor nu a fost de bună-credință, nu va moșteni, pierzând calitatea de soț cu efecte retroactive[3]. Este, după cum am

---

[1] Rezultă că, deși este vorba de nulitatea căsătoriei, hotărârea prin care ea este declarată sau pronunțată produce efecte – în privința soțului sau soților de bună-credință – numai de la data când ea rămâne definitivă, adică *numai pentru viitor* [cu privire la aplicarea, prin asemănare, în raporturile patrimoniale dintre foștii soți în cazul căsătoriei putative, a dispozițiilor privitoare la divorț, a se vedea art. 304 alin. (2) C. civ.].

[2] Rezultă că, în cazul nulității absolute pentru violarea art. 273 C. civ. (defunctul a fost căsătorit la data încheierii celei de-a doua căsătorii), calitatea de soț supraviețuitor o poate avea nu numai soțul din căsătoria valabilă, dar și soțul din a doua (bigamie) sau subsecventă căsătorie (poligamie), bineînțeles numai dacă a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei declarate nulă.

În cazul anulării hotărârii judecătorești declarative de moarte a soțului care ulterior a reapărut, problema bigamiei nu se pune, fiindcă prima căsătorie (cu soțul declarat mort și ulterior reapărut) se consideră desfăcută pe data încheierii celei de-a doua căsătorii [art. 293 alin. (2) C. civ.], adică a căsătoriei dintre *de cuius* și soțul supraviețuitor din a doua căsătorie, care va veni singur la moștenire în calitate de soț supraviețuitor. Prin excepție de la regula prevăzută în art. 304 C. civ., se admite că dacă soțul celui ce fusese declarat mort a fost de rea-credință (știind la încheierea celei de-a doua căsătorii că soțul lui declarat mort este în viață), el se face vinovat de bigamie, cea de-a doua căsătorie fiind nulă absolut. În ordinea de idei ce ne interesează aici, aceasta înseamnă că defunctul (soțul de rea-credință) va avea și în acest caz doi soți supraviețuitori; soțul din prima căsătorie rămasă valabilă (adică soțul care a fost declarat mort, dar a reapărut) și soțul de bună-credință la încheierea celei de-a doua căsătorii declarate nulă.

[3] Potrivit practicii instanței supreme, instanța care declară nulă sau anulează căsătoria este obligată să stabilească, prin aceeași hotărâre, buna sau reaua-credință a soților la încheierea căsătoriei (decizia de îndrumare a Plenului TS nr. 3/1974, în CD, 1974, p. 11-14. În același sens, a se vedea și dec. s. civ. nr. 852/1978, în CD,

văzut[1], singura excepţie prevăzută de lege de la principiul reciprocităţii vocaţiei succesorale legale.

Evident, dacă moartea unuia dintre soţi intervine după rămânerea definitivă a hotărârii de desfiinţare a căsătoriei, niciunul dintre soţi, fie şi de bună-credinţă, nu va mai putea moşteni, neavând calitatea de soţ; în materie de moştenire, căsătoria putativă produce efecte *numai* pe perioada de la încheierea căsătoriei şi până la rămânerea definitivă a hotărârii de desfiinţare a ei (de declarare a nulităţii sau anularea ei).

75. *Corelaţia dintre dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor şi regimul matrimonial ales la încheierea căsătoriei.* În cazul decesului unuia dintre soţi, prima problemă ce trebuie rezolvată pentru stabilirea drepturilor succesorale ale soţului supravieţuitor, iar dacă există şi *alţi moştenitori* (sau numai alţi moştenitori deoarece soţul supravieţuitor nu vrea sau nu poate veni la moştenire), şi pentru stabilirea drepturilor succesorale ale acestora, este *determinarea masei succesorale*, adică a drepturilor şi obligaţiilor care o compun.

Problema *determinării masei succesorale* se pune pentru că, în afara *bunurilor* (drepturilor şi obligaţiilor) *proprii care au aparţinut soţului defunct* (inclusiv partea sa din proprietatea comună pe cote-părţi cu soţul supravieţuitor – de exemplu, bunurile dobândite în perioada concubinajului – sau cu alte persoane) şi care, evident, intră în masa succesorală, şi în afara bunurilor (drepturi şi obligaţii) proprii aparţinând soţului supravieţuitor şi care nu intră în masa succesorală, pot exista *bunurile (drepturile şi obligaţiile) comune ale soţilor, care aparţin în codevălmăşie ambilor soţi.* Întrucât la moartea unuia dintre soţi comunitatea de bunuri încetează, trebuie să se determine *partea cuvenită soţului defunct din această comunitate*[2], care urmează să intre

---

1978, p. 146-147). Dacă totuşi instanţa ar omite să se pronunţe în această privinţă, considerăm că buna-credinţă ar putea fi constatată şi ulterior, de aceeaşi sau de altă instanţă competentă a judeca, de exemplu, procesul dintre moştenitori.

[1] A se vedea *supra* nr. 42.

[2] Deoarece proprietatea comună în devălmăşie aparţine soţilor – nefracţionat – ca universalitate juridică (o masă de drepturi şi obligaţii), împărţirea se realizează prin stabilirea unei cote pentru fiecare dintre soţi, în raport cu contribuţia reală la dobândirea bunurilor luate în ansamblu, iar nu pentru fiecare bun în parte sau pe categorii de bunuri mobile şi imobile. A se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 2171/1980, în CD, 1980, p. 108; dec. nr. 161/1981, în CD, 1981, p. 144.

în masa succesorală, soțul supraviețuitor culegând partea ce i se cuvine din comunitate nu în calitate de moștenitor, ci în calitatea sa de codevălmaș, adică de titular asupra comunității[1]. Astfel fiind, recunoașterea acestui drept asupra comunității de bunuri dintre soți nu depinde de regulile care guvernează materia dreptului succesoral (de exemplu, acceptarea moștenirii, nedemnitatea succesorală etc.). Soțul supraviețuitor are drepturi asupra bunurilor dobândite în timpul căsătoriei cu defunctul în temeiul raporturilor de familie, iar nu ca moștenitor[2].

Potrivit art. 281 C. civ., în declarația de căsătorie viitorii soți vor arăta regimul matrimonial ales, iar art. 291 C. civ. dispune că ofițerul de stare civilă face mențiune pe actul de căsătorie despre regimul matrimonial ales. Conform art. 312 C. civ., viitorii soți pot alege ca regim matrimonial: comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională.

Art. 319 C. civ. prevede că regimul matrimonial încetează, printre altele, prin încetarea căsătoriei, care intervine ca urmare a decesului sau prin declararea judecătorească a morții unuia dintre soți. În caz de încetare, regimul matrimonial se lichidează potrivit legii, prin bună învoială sau, în caz de neînțelegere, pe cale judiciară. Hotărârea judecătorească definitivă sau, după caz, înscrisul întocmit în formă autentică notarială constituie act de lichidare (art. 320 C. civ.). Tot astfel, art. 1.133 C. civ. prevede că, în vederea stabilirii componenței patrimoniului succesoral, notarul public procedează, mai întâi, la lichidarea regimului matrimonial.

Indiferent de regimul matrimonial ales, trebuie avute în vedere dispozițiile art. 333 C. civ., referitoare la *clauza de preciput*. Astfel, prin convenție matrimonială se poate stipula ca soțul supraviețuitor să preia fără plată, înainte de partajul moștenirii, unul sau mai multe dintre bunurile comune, deținute în devălmășie sau în coproprietate.

---

[1] Pentru stabilirea masei succesorale, „prima operațiune" este „deducerea părții cuvenite pârâtului din bunurile comune, în calitate de coindivizar", numai restul împărțindu-se între comoștenitori, inclusiv soțul supraviețuitor (TS, col. civ., dec. nr. 452/1960, în CD, 1960, p. 259).

[2] A se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 1526/1990, în *Culegere CSJ* 1990-1992, p. 128-130. A se vedea și *supra* nr. 36.1 *in fine*.

Clauza de preciput poate fi stipulată în beneficiul fiecăruia dintre soţi sau numai în favoarea unuia dintre ei. Clauza de preciput devine caducă atunci când comunitatea încetează în timpul vieţii soţilor, când soţul beneficiar a decedat înaintea soţului dispunător ori când aceştia au decedat în acelaşi timp sau când bunurile care au făcut obiectul ei au fost vândute la cererea creditorilor comuni. Executarea clauzei de preciput se face în natură sau, dacă acest lucru nu este posibil, prin echivalent[1].

În privinţa regimului separaţiei de bunuri, stabilirea masei succesorale reprezintă o operaţiune relativ simplă, deoarece, potrivit art. 360 C. civ., fiecare dintre soţi este proprietar exclusiv în privinţa bunurilor dobândite înainte de încheierea căsătoriei, precum şi a celor pe care le dobândeşte în nume propriu după această dată. Deşi nu există bunuri aflate în proprietate comună în devălmăşie, pe lângă bunurile aflate în proprietatea exclusivă a soţului decedat, pot exista bunuri aflate în proprietate comună pe cote-părţi şi trebuie stabilit ce anume intră în masa succesorală (de exemplu, prin convenţia matrimonială soţii au stabilit că la încetarea regimului matrimonial unul va primi nuda proprietate, iar celălalt dreptul de uzufruct)[2]. De asemenea, şi în materia separaţiei de bunuri îşi găseşte aplicabilitatea clauza de preciput, în condiţiile în care aceasta poate avea ca obiect unul sau mai multe dintre bunurile comune deţinute în coproprietate[3] şi, totodată, trebuie rezolvată şi problema datoriilor reciproce ale soţilor.

În ceea ce priveşte regimul comunităţii legale, art. 355 C. civ. prevede: „(1) La încetarea comunităţii, aceasta se lichidează prin

---

[1] Pentru detalii privind clauza de preciput, a se vedea: C. Nicolescu, *Clauza de preciput în reglementarea noului Cod civil român. Abordare comparativă*, în RRDP nr. 6/2011, p. 137 şi urm.; C. Nicolescu, *Clauza de preciput în reglementarea noului Cod civil român – avantaj matrimonial sau instrument de planificare succesorală*?, în AUB, *seria Drept*, în volumul „Conferinţa Reglementări fundamentale în noul Cod civil şi în noul Cod de procedură civilă, supliment", Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, p. 91-100; C. Nicolescu, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 391-394; M. Avram, *op. cit.*, p. 326-332; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 289 şi urm.

[2] C. Nicolescu, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 424.

[3] M. Avram, *op. cit.*, p. 339.

hotărâre judecătorească sau act autentic notarial. (2) Până la finalizarea lichidării, comunitatea subzistă atât în privința bunurilor, cât și în privința obligațiilor. (3) Când comunitatea de bunuri încetează prin decesul unuia dintre soți, lichidarea se face între soțul supraviețuitor și moștenitorii soțului decedat. În acest caz, obligațiile soțului decedat se divid între moștenitori proporțional cu cotele ce le revin din moștenire". Tot astfel, art. 357 C. civ. prevede că, „În cadrul lichidării comunității, fiecare dintre soți preia bunurile sale proprii, după care se va proceda la partajul bunurilor comune și la regularizarea datoriilor. (2) În acest scop, se determină mai întâi cota-parte ce revine fiecărui soț, pe baza contribuției sale atât la dobândirea bunurilor comune, cât și la îndeplinirea obligațiilor comune. Până la proba contrară, se prezumă că soții au avut o contribuție egală"[1].

Cu privire la *regimul comunității convenționale*, deși art. 355 și art. 357 se referă la lichidarea comunității legale, ele sunt aplicabile și în cazul comunității convenționale, în temeiul art. 368 C. civ., potrivit căruia în măsura în care prin convenție matrimonială nu se prevede altfel, regimul juridic al comunității convenționale se completează cu dispozițiile legale privind regimul comunității legale. Astfel, este posibil ca în cuprinsul convenției matrimoniale să fi fost prevăzute, în condițiile art. 367 C. civ., anumite clauze privind lichidarea și partajul comunității, cum ar fi: inserarea clauzei de preciput, partajarea bunurilor comune în cote inegale, atribuirea preferențială a unor bunuri către unul dintre soți, suportarea în cote inegale a pasivului comunității

[1] Potrivit art. 108 alin. (2) din Legea nr. 36/1995, „În succesiunile care privesc bunurile comune ale autorului succesiunii și ale soțului supraviețuitor, cotele de contribuție ale acestora la dobândirea bunurilor și asumarea obligațiilor se stabilesc prin acordul moștenitorilor consemnat în încheierea finală sau, după caz, în actul de lichidare încheiat în formă autentică".

În cazul în care succesibilii își contestă unii altora calitatea sau nu se înțeleg cu privire la compunerea masei succesorale și la întinderea drepturilor care li se cuvin, notarul public stabilește prin încheiere masa succesorală, cu precizarea bunurilor sau a drepturilor care se contestă, întinderea drepturilor moștenitorilor și motivele neînțelegerii, îndrumând părțile să soluționeze neînțelegerile dintre ele pe cale judecătorească [art. 109 alin. (1) lit. b) și alin. (3) din Legea nr. 36/1995].

etc.[1]. Luând în considerare aceste clauze, se determină compunerea masei succesorale, în care – reamintim – vor intra şi bunurile proprii ale defunctului.

76. *Enumerarea drepturilor succesorale ale soţului supravieţuitor.* Asupra masei succesorale determinate potrivit celor arătate, respectiv asupra unor bunuri din această masă, noul Cod civil recunoaşte soţului supravieţuitor următoarele categorii de drepturi:

- un drept de moştenire în concurs cu oricare dintre clasele de moştenitori legali sau în lipsa rudelor din cele patru clase (art. 971 C. civ.);
- un drept de moştenire special asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic care au fost afectate folosinţei comune a soţilor (art. 974 C. civ.);
- un drept temporar de abitaţie asupra casei de locuit (art. 973 C. civ.).

§2. Dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor în concurs cu oricare dintre clasele de moştenitori legali sau în lipsa rudelor din cele patru clase

77. *Câtimea dreptului la moştenire al soţului supravieţuitor.* Soţul supravieţuitor nu face parte din nicio clasă de moştenitori legali, dar este chemat la moştenire în concurs cu oricare dintre clasele de moştenitori legali [art. 971 alin. (1) C. civ.]. Înseamnă că el nici nu este înlăturat de la moştenire, dar nici nu înlătură de la moştenire rudele defunctului, indiferent din ce clasă fac ele parte.

Astfel fiind, noul Cod civil acordă soţului supravieţuitor o cotă-parte din masa succesorală, a cărei mărime variază în funcţie de clasa (subclasa) de moştenitori cu care vine în concurs (art. 972 C. civ.):

a) în concurs cu descendenţii defunctului (clasa I), *indiferent de numărul lor*, soţul supravieţuitor are dreptul la **1/4** din moştenire;

b) în concurs cu ascendenţii privilegiaţi, *indiferent de numărul lor*, care vin la moştenire ***împreună*** cu colateralii privilegiaţi, *de asemenea*

---

[1] Pentru amănunte, a se vedea: M. Avram, *op. cit.*, p. 332-333; C. Nicolescu, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 433.

indiferent de numărul lor, soțul supraviețuitor are dreptul la **1/3** din moștenire;

c) dacă soțul supraviețuitor vine la moștenire în concurs *numai* cu ascendenții privilegiați sau *numai* cu colateralii privilegiați, *în ambele cazuri indiferent de numărul lor*, el culege **1/2** din moștenire.

Observăm că în concurs cu clasa a II-a de moștenitori legali cota soțului supraviețuitor depinde de existența sau inexistența celor două categorii de rude ale defunctului care compun această clasă mixtă (ascendenții privilegiați și/sau colateralii privilegiați);

d) în concurs cu ascendenții ordinari (clasa a III-a) sau cu colateralii ordinari (clasa a IV-a), *în ambele cazuri indiferent de numărul lor*, soțul supraviețuitor are dreptul, invariabil, la **3/4** din moștenire;

e) în lipsa rudelor din cele patru clase sau dacă niciuna dintre ele nu vrea ori nu poate să vină la moștenire, soțul supraviețuitor culege întreaga masă succesorală lăsată de soțul decedat [art. 971 alin. (2) C. civ.][1].

Dacă soțul supraviețuitor vine la moștenire împreună cu rudele defunctului [a)-d)], ***stabilirea cotei ce i se cuvine se face cu întâietate*** față de stabilirea cotelor moștenitorilor cu care concurează.

În toate cazurile, se ține seama – pentru stabilirea părții succesorale a soțului supraviețuitor – numai de rudele împreună cu care el „*vine în concurs*" (art. 972 C. civ.), **deci care moștenesc *efectiv***, adică nu sunt renunțători, nedemni sau dezmoșteniți (dacă, în acest din urmă caz, nu sunt moștenitori rezervatari). Însă lipsa lor influențează cota soțului

---

[1] În conformitate cu art. 12 din Legea nr. 609/1941 privind văduvele de război (care are dispoziții mai favorabile, rămase în vigoare, potrivit art. 7 din Decretul-Lege nr. 319/1944, și după apariția acestui decret-lege), văduva celui chemat sub arme are asupra bunurilor soțului încetat din viață sub drapel (dacă acesta nu a dispus altfel prin liberalități), un drept de moștenire în plină proprietate, care este:

- de o parte de copil, cel mult o treime, dacă vine la moștenire în concurs cu descendenții defunctului;
- de o jumătate în concurs cu ascendenții, frații ori surorile defunctului sau urmașii acestora (clasele II-III de moștenitori legali);
- întreaga moștenire, în lipsa moștenitorilor arătați mai sus (înlăturând de la moștenire rudele care fac parte din clasa a IV-a de moștenitori legali).

Aceste dispoziții sunt aplicabile dacă este vorba de *succesiunea unui soț decedat pe front* (a se vedea CSJ, s. civ., dec. nr. 2406/1992, în Dreptul nr. 8/1993, p. 82).

supraviețuitor numai dacă este *totală* în cadrul clasei sau subclasei respective. De exemplu, renunțarea sau nedemnitatea unuia dintre copiii defunctului profită celuilalt (celorlalți) copil (copii), cota soțului supraviețuitor de 1/4 nefiind afectată. În schimb, dacă toți copiii renunță și nu există alți descendenți care să accepte moștenirea, cota soțului supraviețuitor se mărește în funcție de clasa (subclasa) cu care urmează să concureze, iar dacă nu există moștenitori dintr-o altă clasă (și nici legatari), culege întreaga moștenire. Tot astfel, dacă unul dintre cei doi părinți ai defunctului renunță la moștenire, vor profita colateralii privilegiați (a căror cotă parte se va mări în mod corespunzător, de la 1/2 la 3/4 din moștenirea rămasă după defalcarea cotei cuvenite soțului supraviețuitor), cota de 1/3 din moștenirea soțului supraviețuitor, care vine în concurs cu ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați, rămânând nemodificată. În schimb, dacă ambii părinți renunță la moștenire, cota soțului supraviețuitor va crește de la 1/3 la 1/2, deoarece nu mai concurează și cu ascendenți privilegiați, și cu colaterali privilegiați, ci doar cu colaterali privilegiați.

77 bis. *Probleme speciale privind drepturile soțului supraviețuitor.* În legătură cu drepturile soțului supraviețuitor în concurs cu diferitele clase de moștenitori legali se pun *două probleme speciale* referitoare la:

- ipoteza existenței a două sau mai multe persoane care pretind drepturi succesorale în calitate de soți supraviețuitori (bigamie, poligamie) **(a)**;

- ipoteza în care soțul supraviețuitor concurează cu două clase de moștenitori legali **(b)**.

(a) *Problema existenței a două sau mai multe persoane care pretind drepturi succesorale în calitate de soți supraviețuitori se pune în cazul căsătoriei putative*[1].

În caz de bigamie, moștenirea lăsată de defunctul bigam sau cota-parte din această moștenire prevăzută de lege în favoarea soțului supraviețuitor în concurs cu diferitele clase de moștenitori legali se împarte în mod egal între soțul din căsătoria valabilă și soțul inocent din căsătoria nulă, ei fiind, deopotrivă, de bună-credință – art. 972 alin. (3) C. civ.[2].

---

[1] A se vedea *supra* nr. 74.2.

[2] În sistemele de drept musulman, soțiile supraviețuitoare ale defunctului poligam împart între ele (în mod egal) partea din moștenire ce revine soției supra-

Menționăm că soluția atribuirii pentru fiecare soț supraviețuitor a unei cote integrale nu ar putea fi acceptată (mai ales dacă ei sunt singurii moștenitori care, oricum, trebuie să împartă masa succesorală), deoarece ar micșora fără temei cotele moștenitorilor cu care concurează (descendenții defunctului sau ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați) sau ar epuiza (în concurs numai cu ascendenții privilegiați sau numai cu colateralii privilegiați) ori chiar ar depăși moștenirea lăsată de defunct (în concurs cu moștenitorii din clasele a III-a și a IV-a), ceea ce, evident, nu este posibil.

În cazul poligamiei, cota cuvenită soțului supraviețuitor se împarte în mod egal între toți aceia care îndeplinesc condițiile pentru a veni la moștenire în calitate de soț supraviețuitor.

(b) *Problema concursului soțului supraviețuitor cu două clase de moștenitori legali* se poate pune în anumite cazuri de dezmoștenire directă a unor moștenitori legali.

În caz de dezmoștenire directă totală a tuturor moștenitorilor legali nerezervatari dintr-o clasă, problema nu se pune, pentru că ei *nu vin la moștenire* (de exemplu, colateralii privilegiați ai defunctului), așa încât cota soțului supraviețuitor se stabilește în raport de moștenitorii cu care concurează *efectiv* (de exemplu, soțul supraviețuitor vine în concurs cu părinții defunctului, caz în care soțul supraviețuitor are dreptul la 1/2 din moștenire, iar nu la 1/3 cât ar fi avut în prezența și a colateralilor privilegiați ai defunctului).

În schimb, dacă din clasa a II-a de moștenitori legali formată și din ascendenți privilegiați, și din colaterali privilegiați au fost dezmoșteniți total doar părinții defunctului, ei culeg totuși rezerva de 1/6 din moștenire (1/12 fiecare) în calitate de moștenitori legali[1] rezervatari, astfel încât la stabilirea cotei cuvenite soțului supraviețuitor trebuie să se țină seama și de prezența lor. Rezultă că, dacă există moștenitori din subclasa colateralilor privilegiați, soțul supraviețuitor va primi cota legală de numai 1/3 din moștenire, deși ascendenții privilegiați au fost dezmoșteniți, iar colateralii privilegiați vor primi restul de 1/2 din moștenire, ei fiind cei care profită de dezmoștenirea părinților.

---

viețuitoare unice. A se vedea Colectiv, *Le droit musulman de la famille et des successions à l' épreuve des ordres juridiques occidentaux*, Zürich, 1999, p. 329.

[1] Rezerva se dobândește în calitate de moștenitor legal.

Ce se întâmplă însă în acele situaţii în care, ca urmare a dezmoştenirii unor moştenitori legali, soţul supravieţuitor concurează cu moştenitori din două clase de moştenitori legali? De exemplu, prin testamentul întocmit, *de cuius*-ul l-a dezmoştenit direct şi total pe unicul său copil (care face parte din clasa I şi va culege rezerva) şi, în aceste condiţii, soţul supravieţuitor va veni în concurs şi cu moştenitorii din clasa următoare chemată la moştenire (de pildă, clasa a II-a, formată din ascendenţi privilegiaţi şi colaterali privilegiaţi). Tot astfel, dacă din clasa a II-a fac parte doar părinţii defunctului, care au fost dezmoşteniţi direct şi total, soţul supravieţuitor urmând să concureze şi cu moştenitori din clasa a III-a. De asemenea, dacă din clasa a II-a face parte un frate al defunctului, a cărui cotă a fost redusă prin testament la 1/4 din moştenire (fiind vorba de o dezmoştenire directă şi parţială), iar soţul supravieţuitor urmează să concureze atât cu fratele, cât şi cu vărul primar al defunctului (moştenitor din clasa a IV-a).

Potrivit art. 972 alin. (2) C. civ., *cota soţului supravieţuitor în concurs cu moştenitori legali aparţinând unor clase diferite se stabileşte ca şi când acesta ar fi venit în concurs numai cu cea mai apropiată dintre ele.*

De exemplu, dacă a fost dezmoştenit direct şi total copilul defunctului şi soţul supravieţuitor va veni în concurs cu copilul (care face parte din clasa I şi care va culege rezerva succesorală), precum şi cu părinţii şi fraţii defunctului (care fac parte din clasa a II-a de moştenitori), **cota** soţului supravieţuitor va fi de 1/4 din moştenire, adică se va stabili ca şi când soţul supravieţuitor ar fi venit în concurs doar cu clasa I de moştenitori (care este cea mai apropiată). În acest caz, copilul va primi rezerva succesorală de 3/8 (adică jumătate din cota legală de 3/4 pe care ar fi primit-o ca moştenitor legal, dacă nu ar fi fost dezmoştenit), soţul supravieţuitor va primi cota succesorală de 1/4, iar restul de 3/8 se va împărţi între moştenitorii din clasa a II-a[1], potrivit regulilor care guvernează împărţirea moştenirii între ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi.

---

[1] Dacă, alături de descendentul exheredat, a fost dezmoştenit direct şi total şi soţul supravieţuitor, acesta va lua, evident, numai rezerva de 1/8, urmând a fi împărţită (în exemplul dat) între moştenitorii din clasa a II-a cota de 1/2 din moştenire, adică ceea ce rămâne după defalcarea rezervei soţului supravieţuitor şi a copilului (1/8+3/8=4/8, adică 1/2, care reprezintă rezerva globală).

De asemenea, dacă au fost dezmoşteniţi direct şi total părinţii defunctului şi soţul supravieţuitor va veni în concurs cu părinţii (care fac parte din clasa a II-a şi vor culege rezerva succesorală), precum şi cu doi bunici ai defunctului (care fac parte din clasa a III-a de moştenitori), cota soţului supravieţuitor va fi de 1/2 din moştenire, adică se va stabili ca şi când soţul supravieţuitor ar fi venit în concurs doar cu subclasa ascendenţi privilegiaţi din clasa a II-a de moştenitori (care este cea mai apropiată). În acest caz, părinţii vor primi rezerva succesorală de 1/4 (adică jumătate din cota legală de 1/2 pe care ar fi primit-o ca moştenitori legali, dacă nu ar fi fost dezmoşteniţi), soţul supravieţuitor va primi cota succesorală de 1/2, iar restul de 1/4 se va împărţi în mod egal între cei doi bunici[1].

Tot astfel, dacă din clasa a II-a face parte doar un frate al defunctului, a cărui cotă a fost redusă prin testament la 1/4 din moştenire (testatorul dispunând, de exemplu: „doresc ca fratele meu X să nu primească jumătate, ci doar un sfert din moştenire", fără a indica ce anume se va întâmpla cu restul de 3/4 din moştenire), iar soţul supravieţuitor urmează să concureze atât cu fratele, cât şi cu vărul primar al defunctului (moştenitor din clasa a IV-a), cota soţului supravieţuitor va fi de 1/2 din moştenire, adică se va stabili ca şi când soţul supravieţuitor ar fi venit în concurs doar cu subclasa colaterali privilegiaţi din clasa a II-a de moştenitori (care este cea mai apropiată). În acest caz, fratele va primi 1/4 din moştenire (cota astfel cum a fost redusă), soţul supravieţuitor va primi cota succesorală de 1/2, iar restul de 1/4 va reveni vărului primar al defunctului[2].

Precizăm că, pentru ca soţul supravieţuitor să vină la moştenire în concurs cu moştenitori legali din două clase diferite, este absolut

---

[1] Dacă, alături de părinţii exheredaţi, a fost dezmoştenit direct şi total şi soţul supravieţuitor, acesta va primi, evident, numai rezerva de 1/4, urmând a fi împărţită (în exemplul dat) între bunicii defunctului cota de 1/2 din moştenire, adică ceea ce rămâne după defalcarea rezervei soţului supravieţuitor şi a părinţilor (1/4+1/4=2/4, adică 1/2, care reprezintă rezerva globală).

[2] Dacă, alături de dezmoştenirea directă şi parţială a fratelui (reducerea cotei de la 1/2 la 1/4), a fost dezmoştenit direct şi total şi soţul supravieţuitor, acesta va lua, evident, numai rezerva de 1/4, urmând a reveni (în exemplul dat) vărului primar cota de 1/2 din moştenire, adică ceea ce rămâne după defalcarea rezervei soţului supravieţuitor şi a cotei fratelui (1/4+1/4=2/4, adică 1/2).

necesar ca moştenitorii din clasa subsecventă – care prin dezmoştenirea celor din clasa preferată au dobândit vocaţie concretă la moştenire – *să accepte moştenirea în termenul de opţiune succesorală prevăzut de lege*. În caz contrar, de exheredarea moştenitorilor din clasa preferată va profita soţul supravieţuitor, care, în virtutea vocaţiei sale la întreaga moştenire, va culege tot ceea ce rămâne după ce se atribuie cota celui dezmoştenit. De exemplu, dacă a fost dezmoştenit direct şi total copilul defunctului şi *nimeni în afară de soţul supravieţuitor nu mai acceptă moştenirea*, copilul va primi rezerva de 3/8 din moştenire, iar soţul supravieţuitor va primi restul de 5/8 din moştenire[1]. Numai dacă ar fi fost dezmoşteniţi direct şi total atât soţul supravieţuitor, cât şi copilul şi nu mai există alţi moştenitori legali şi/sau testamentari acceptanţi, cota de 1/2, adică ce rămâne după atribuirea rezervei globale de 1/2 (dintre care 1/8 rezerva soţului supravieţuitor şi 3/8 rezerva copilului), va constitui moştenire vacantă şi va reveni comunei, oraşului, municipiului sau statului, după caz.

În literatura de specialitate[2], soluţia consacrată de art. 972 alin. (2) C. civ. a fost criticată pe motiv că atunci când soţul supravieţuitor vine în concurs cu descendenţii dezmoşteniţi direct şi total şi cu un văr primar, acesta din urmă va primi 3/8 din moştenire, adică mai mult decât ar fi primit dacă ar fi concurat numai cu soţul supravieţuitor nedezmoştenit (respectiv, ca moştenitori legali vărul primar ar fi primit 1/4 din moştenire, în timp ce soţul supravieţuitor ar fi primit 3/4 din moştenire). S-a propus un alt mod de calcul, respectiv cota soţului supravieţuitor să reprezinte media aritmetică a cotelor pe care legea i le conferă în concurs cu fiecare dintre cele două clase de moştenitori legali, ceea ce în exemplul prezentat ar determina ca descendenţii să primească rezerva de 3/8, soţul supravieţuitor să primească cota de 1/2 [adică (1/4+3/4):2 =1/2], iar vărul primar să primească restul de 1/8.

---

[1] Această soluţie se corelează cu prevederile art. 1.090 alin. (3) C. civ. şi cu cele ale art. 1.075 alin. (3) C. civ. De altfel, în exemplul prezentat, soţul supravieţuitor nu mai concurează cu moştenitori din două clase, ci cu un moştenitor dintr-o singură clasă şi, în vreme ce vocaţia copilului se întinde doar asupra rezervei (rezerva se dobândeşte *cu titlu universal*), vocaţia soţului supravieţuitor se întinde asupra întregii moşteniri.

[2] Veronica Stoica, L. Dragu, *op. cit.*, p. 140-142.

Această opinie, aparent judicioasă, nu ține seama de faptul că, potrivit noului Cod civil, se poate ajunge în situația ca soțul supraviețuitor să concureze cu moștenitori aparținând unor clase diferite și atunci când dezmoștenirea unui moștenitor din clasa preferată este directă și *parțială*, constând într-o diminuare a cotei legale. De exemplu, *de cuius*-ul nu dispune dezmoștenirea totală a unicului descendent, ci prin testament prevede ca acesta să primească o cotă redusă la 2/3 din moștenire (în loc de 3/4 cât ar fi primit ca moștenitor legal în concurs cu soțul supraviețuitor), fără a menționa ce se va întâmpla cu restul de 1/3 din moștenire. Soluția mediei aritmetice propusă în exemplul de mai sus nu se poate aplica, pentru că soțul supraviețuitor ar primi 1/2, descendentul ar primi 2/3 (deci împreună 7/6, adică o moștenire întreagă și 1/6!!!) și mai există și vărul primar, în condițiile în care moștenirea nu reprezintă decât 6/6 sau 1/1. Iată de ce s-a optat pentru soluția consacrată de art. 972 alin. (2) C. civ.

În definitiv, atunci când dispune dezmoștenirea unui moștenitor legal, *testatorul trebuie să se informeze cu privire la consecințe și să întocmească testamentul în deplină cunoștință de cauză*. În exemplul prezentat mai sus, dacă testatorul dorește să îl favorizeze pe soțul supraviețuitor și să îi majoreze cota de 1/4, nu există nicio dificultate să îl gratifice pe acesta și să împiedice venirea la moștenire a vărului primar (prevăzând, de exemplu, că descendentul va primi 1/2 și soțul supraviețuitor 1/2). Reamintim și faptul că, pentru a veni la moștenire alături de soțul supraviețuitor și descendentul dezmoștenit, este absolut necesar ca vărul primar să accepte moștenirea, altfel soțul supraviețuitor va fi cel care va profita de dezmoștenirea descendentului.

78. *Imputarea cotei soțului supraviețuitor*[1]. Cota-parte din moștenire recunoscută soțului supraviețuitor *se impută cu prioritate asupra moștenirii*, iar restul se împarte între moștenitorii din clasa cu care vine în concurs, potrivit regulilor pe care le-am analizat în cazul fiecărei clase de moștenitori. Cu alte cuvinte, atât cota care se cuvine soțului supraviețuitor, cât și cota care se cuvine moștenitorilor cu care vine în

[1] Pentru controversele existente sub imperiul Codului civil de la 1864 și Decretului-Lege nr. 319/1944 cu privire la imputarea cotei soțului supraviețuitor, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 121-123, precum și lucrările acolo citate.

concurs sunt cote care se socotesc *asupra moştenirii, în întregul ei*, iar aceste cote însumate trebuie întotdeauna să reprezinte un întreg. Nu întâmplător problema cotelor succesorale ce se cuvin în ipoteza concursului soţului supravieţuitor cu celelalte clase (subclase) de moştenitori este tratată în Codul civil atât în cadrul secţiunii consacrate soţului supravieţuitor [art. 972 alin. (1)], cât şi în cadrul secţiunilor referitoare la celelalte clase de moştenitori [art. 975 alin. (3), art. 977, art. 982 alin. (4) şi art. 983 alin. (4)].

i) Astfel, dacă vine în concurs cu clasa I de moştenitori, soţul supravieţuitor primeşte *1/4 din moştenire*, iar descendenţii defunctului vor primi restul de *3/4 din moştenire*, care se împarte între aceştia în mod egal sau pe tulpină, după cum vin la moştenire în nume propriu sau prin reprezentare succesorală. Bunăoară, dacă defunctul a avut soţ supravieţuitor şi doi copii, soţul supravieţuitor va primi 1/4 din moştenire, iar fiecare copil va primi câte 3/8 din moştenire.

ii) De asemenea, dacă vine în concurs cu clasa a II-a de moştenitori formată şi din ascendenţi privilegiaţi şi din colaterali privilegiaţi, soţul supravieţuitor primeşte 1/3 din moştenire, iar moştenitorii din clasa a II-a vor primi împreună 2/3 din moştenire. Cota de 2/3 se va împărţi între ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi potrivit regulilor prevăzute de art. 978 C. civ.

De exemplu, dacă la moştenire vine soţul supravieţuitor în concurs cu un părinte şi un frate al defunctului, soţul supravieţuitor va primi 1/3 din moştenire, părintele defunctului va primi 1/6 din moştenire (adică 1/4 din 2/3 = 1/6), iar fratele defunctului va primi 1/2 din moştenire (adică 3/4 din 2/3 = 1/2).

Dacă la moştenire vine soţul supravieţuitor în concurs cu doi părinţi şi un frate al defunctului, soţul supravieţuitor va primi 1/3 din moştenire, părinţii defunctului vor primi împreună 1/3 din moştenire (adică 1/2 din 2/3 = 1/3, ceea ce înseamnă că fiecare părinte va primi câte 1/6 din moştenire), iar fratele defunctului va primi 1/3 din moştenire (adică 1/2 din 2/3 = 1/3). Dacă sunt mai mulţi colaterali privilegiaţi, cota ce se cuvine acestora se va împărţi între ei, după caz, în mod egal ori pe tulpină sau pe linii, existând şi posibilitatea combinării acestor moduri de împărţire a moştenirii, de exemplu, împărţirea pe linii şi tulpini.

iii) În ipoteza în care vine în concurs cu moştenitori din clasa a II-a, dar *numai* cu ascendenţii privilegiaţi, respectiv *numai* cu colateralii privilegiaţi, soţul supravieţuitor moşteneşte o cotă de 1/2, iar ascendenţii privilegiaţi sau colateralii privilegiaţi, după caz, moştenesc cealaltă cotă de 1/2.

iv) Dacă vine în concurs cu rudele din clasa a III-a sau a IV-a de moştenitori legali, soţul supravieţuitor culege 3/4 din moştenire, iar restul de 1/4 din moştenire revine ascendenţilor ordinari sau colateralilor ordinari, după caz.

79. *Caracterele juridice ale dreptului la moştenire al soţului supravieţuitor:*

a) Soţul supravieţuitor poate veni la moştenire *numai în nume propriu* (neputând veni prin reprezentare şi nici nu poate fi reprezentat[1]).

b) Soţul supravieţuitor *este moştenitor rezervatar.*

c) Soţul supravieţuitor *este moştenitor sezinar.*

d) Dacă vine în concurs cu descendenţii defunctului (clasa I de moştenitori legali), soţul supravieţuitor este obligat şi la raportul donaţiilor primite de la soţul decedat.

§3. Dreptul special de moştenire al soţului supravieţuitor asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic

Dreptul special de moştenire al soţului supravieţuitor a fost reglementat pentru prima data în ţara noastră în Decretul-Lege nr. 319/1944 pentru dreptul de moştenire al soţului supravieţuitor. Astfel, art. 5 din acest act normativ a prevăzut că soţul supravieţuitor – dacă vine la moştenire în concurs cu moştenitorii din clasele II-IV – „va moşteni, în afară de partea sa succesorală, mobilele şi obiectele aparţinând gospodăriei casnice, precum şi darurile de nuntă".

Date fiind efectele pozitive produse în cei peste 60 de ani de aplicare a Decretului-Lege nr. 319/1944 inclusiv cu privire la acest drept special, cu ocazia elaborării noului Cod civil a existat opţiunea fermă de a fi păstrat acest drept al soţului supravieţuitor.

---

[1] A se vedea *supra* nr. 46.

Potrivit art. 974 C. civ., „Când **nu** vine în concurs cu descendenţii defunctului, soţul supravieţuitor moşteneşte, pe lângă cota stabilită potrivit art. 972, mobilierul şi obiectele de uz casnic care au fost afectate folosinţei comune a soţilor".

După cum se observă, vechiul text de lege a fost păstrat în mare măsură, dar au apărut două noutăţi: *i)* s-a prevăzut în mod expres faptul că intră sub incidenţa textului de lege numai mobilierul şi obiectele de uz casnic *care au fost afectate folosinţei comune a soţilor*; *ii)* a fost eliminat dreptul special al soţului supravieţuitor cu privire la *darurile de nuntă*. S-a avut în vedere faptul că acest drept special nu s-a întâlnit în practică, textul fiind practic inaplicabil[1].

Urmează să analizăm problemele care se pun în legătură cu acest drept special al soţului supravieţuitor, cu precizarea că foarte multe aspecte de ordin juridic scoase în evidenţă de doctrină şi jurisprudenţă sub imperiul vechii reglementări sunt valabile şi în prezent.

80. *Condiţii speciale.* Legiuitorul a considerat că, în condiţiile în care soţului supravieţuitor i s-a pricinuit o durere imensă determinată de decesul soţului său, nu ar constitui o soluţie înţeleaptă aceea ca – luând în considerare condiţiile obişnuite de viaţă ale soţilor, nivelul lor profesional şi cultural – soţul supravieţuitor să fie privat şi de unele bunuri pe care le-a folosit împreună cu soţul decedat, modificându-i-se, fără o temeinică justificare, condiţiile sale de viaţă[2]. De aceea, şi noul Cod civil îi recunoaşte soţului supravieţuitor – *în afară de partea sa succesorală* din celelalte bunuri care i se cuvine în concurs cu diferitele clase de moştenitori legali – un drept special de

---

[1] Pentru amănunte cu privire la dreptul special al soţului supravieţuitor cu privire la darurile de nuntă, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 134-136, precum şi lucrările acolo citate.

Trebuie subliniat că principalele motive pentru care problema dreptului special asupra darurilor de nuntă nu s-a pus în practică au fost: *i)* decesul unuia dintre soţi intervine, de regulă, după câteva zeci de ani de la data nunţii şi bunurile care au constituit daruri de nuntă nu mai există în materialitatea lor; *ii)* de regulă, darurile de nuntă au constat în mobilier şi obiecte de uz casnic şi au intrat sub incidenţa dreptului special referitor la aceste categorii de bunuri.

[2] Cu privire la această raţiune a reglementării, a se vedea: TS, s. civ., dec. nr. 2219/1971, în RRD nr. 8/1972, p. 160; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 417; Curtea Constituţională, dec. nr. 237/2006, publicată în M. Of. nr. 268 din 24 martie 2006.

moştenire asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic. Aceste bunuri au fost procurate, de regulă, împreună cu *de cuius*-ul, sunt încărcate de amintiri, iar recunoaşterea dreptului special asupra acestor bunuri reprezintă o măsură prin care soţului supravieţuitor i se păstrează nealterat micul univers pe care şi l-a făurit împreună cu soţul său în perioada în care acesta trăia.

Dar pentru ca soţul supravieţuitor, care întruneşte condiţiile mai sus arătate[1], să culeagă aceste bunuri, trebuie să fie îndeplinite *două condiţii speciale*:

80.1. *Soţul supravieţuitor să* ***nu*** *vină la moştenire în concurs cu descendenţii defunctului* (moştenitori din prima clasă, indiferent că sunt copii, nepoţi etc.), deci să fie chemat la moştenire împreună cu ascendenţii şi/sau rudele colaterale ale defunctului (moştenitori din clasele II, III sau IV)[2]. Dacă soţul supravieţuitor vine în concurs fie şi cu un singur descendent al defunctului, aceste bunuri se includ în masa succesorală[3] şi se împart, ca şi celelalte bunuri ale moştenirii, în condiţiile mai sus arătate[4] (1/4 soţul supravieţuitor şi 3/4 ceilalţi moştenitori care formează prima clasă).

Opţiunea legiuitorului de a nu recunoaşte acest drept special al soţului supravieţuitor atunci când vine în concurs cu descendenţii defunctului a fost determinată de cel puţin *trei motive*: *i)* întâi, nevoia de a asigura o protecţie deosebită a descendenţilor, cu deosebire în acele ipoteze în care mobilierul şi obiectele de uz casnic sunt singurele bunuri care compun masa succesorală; *ii)* apoi, de regulă şi descendenţii s-au folosit de mobilier şi obiectele de uz casnic – în cazul în care au locuit împreună cu *de cuius*-ul şi cu soţul supravieţuitor –, ceea ce înseamnă că şi lor li s-ar putea schimba în mod nejustificat condiţiile de viaţă prin privarea de aceste bunuri; *iii)* în fine, atunci

---

[1] A se vedea *supra* nr. 74.

[2] A se vedea şi TS, s. civ., dec. nr. 2213/1979, în CD, 1979, p. 121.

[3] Aceste bunuri se includ în masa succesorală şi în cazul în care moştenitorul sau moştenitorii din prima clasă au fost dezmoşteniţi, iar la moştenire va veni soţul supravieţuitor în concurs atât cu descendenţii (clasa I), cât şi cu moştenitori dintr-o clasă subsecventă (de exemplu, ascendenţi privilegiaţi şi colaterali privilegiaţi – clasa a II-a).

[4] A se vedea *supra* nr. 77-78.

când descendenţii locuiesc separat de soţul supravieţuitor, realitatea a demonstrat că, de regulă, ei nu întreprind demersurile necesare pentru a-l priva pe soţul supravieţuitor – care de cele mai multe ori este şi părintele (sau bunicul) lor – de mobilierul şi obiectele de uz casnic ce au fost folosite de acesta împreună cu *de cuius*-ul.

În schimb, ***dacă soţul supravieţuitor concurează cu alţi moştenitori legali (ascendenţi sau colaterali, fie şi privilegiaţi), aceste bunuri i se cuvin lui, în totalitate şi în mod exclusiv***[1]***, în virtutea dreptului la moştenire special prevăzut de lege***, urmând ca numai restul bunurilor (de exemplu, imobilele, autoturismul, bijuteriile etc.), dacă există, să fie împărţite între soţul supravieţuitor şi ascendenţii sau rudele colaterale ale defunctului cu care vine în concurs. Deci soţul supravieţuitor culege aceste bunuri „peste cota sa succesorală din celelalte bunuri"[2].

80.2. *Soţul decedat să nu fi dispus de partea sa din aceste bunuri prin liberalităţi* între vii (donaţii)[3] sau pentru cauză de moarte (legate făcute prin testament)[4].

Precizăm că, prin conferirea unui drept special la moştenire în favoarea soţului supravieţuitor, legiuitorul a avut în vedere nu totalitatea mobilierului şi obiectelor de uz casnic, ci numai *partea soţului decedat din astfel de bunuri comune* ale soţilor, precum şi *bunurile*

---

[1] A se vedea, de exemplu: Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 12/1968, în CD, 1968, p. 31; TS, completul de 7 jud., dec. nr. 70/1978, în CD, 1978, p. 161-164; TS, s. civ., dec. nr. 154/1972, în CD, 1972, p. 179; dec. nr. 2193/1979, în CD, 1979, p. 131; dec. nr. 2213/1979, *loc. cit.*

[2] Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 12/1968, *loc. cit.*, p. 30; a se vedea şi s. civ., dec. nr. 154/1972, *loc. cit.*

[3] Chiar dacă, uneori, se vorbeşte, generic, de „acte între vii" (a se vedea, de exemplu, dec. de îndrumare nr. 12/1968, *loc. cit.*), sunt avute în vedere numai cele care reprezintă liberalităţi (donaţii). Actele cu titlu oneros sau cele cu titlu gratuit, dar care reprezintă acte dezinteresate, nu au nicio relevanţă în materia cercetată.

[4] „Nimic nu îl împiedică pe soţul decedat să fi dispus de cota sa parte din aceste bunuri prin liberalităţi între vii sau pentru cauză de moarte" (Curtea Constituţională, dec. nr. 237/2006, *loc. cit.*). Dreptul special al soţului supravieţuitor este înlăturat numai dacă testatorul dispune de bunurile gospodăriei casnice „în mod expres", iar nu prin termeni generici, cum ar fi „oricare averi", termen care se poate referi la celelalte bunuri. A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 154/1972, *loc. cit.*

proprii ale defunctului din această categorie[1] (de exemplu, în cadrul regimului comunității legale, cele dobândite de el înainte de încheierea căsătoriei, cele dobândite prin moştenire legală, legat sau donație în timpul căsătoriei etc.). Bunurile proprii ale soțului supraviețuitor[2], precum şi partea sa din bunurile comune având ca obiect asemenea bunuri îi aparțin cu titlu de proprietate şi nu fac parte din masa succesorală[3].

Este însă posibil ca defunctul să fi dispus de partea sa din aceste bunuri prin liberalități făcute în favoarea unor terțe persoane ori în favoarea tuturor moştenitorilor săi (prin includerea acestor bunuri în masa celorlalte bunuri succesorale[4]) etc. În asemenea ipoteze, bunurile în cauză nu mai pot fi dobândite în exclusivitate de soțul supraviețuitor în virtutea dreptului special. Liberalitățile făcute de către *de cuius* sunt valabile, *soțul supraviețuitor nefiind rezervatar în privința acestor bunuri*. Însă el (precum şi părinții, dacă este cazul) fiind rezervatar în privința dreptului de moştenire ordinar, bunurile din această categorie care au făcut obiectul liberalităților, ca de altfel şi toate celelalte bunuri lăsate legat sau donate, vor fi incluse în masa de calcul pentru stabilirea rezervei cuvenite soțului supraviețuitor (şi părinților, dacă este cazul), putând servi la întregirea ei.

Subliniem însă că soțul supraviețuitor va fi lipsit de acest drept special la moştenire numai dacă defunctul *a dispus prin liberalități de*

---

[1] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 139. Împrejurarea că bunurile din această categorie „au aparținut soțului defunct nu este de natură să modifice regimul lor succesoral" (TS, completul de 7 jud., dec. nr. 70/1978, *loc. cit.*, p. 161.) A se vedea şi TS, s. civ., dec. nr. 1792/1979, în CD, 1979, p. 123; dec. nr. 2135/1984, în *Repertoriu...* 1980-1985, p. 124, nr. 276.

[2] Sunt bunuri proprii, printre altele, bunurile de uz personal [art. 340 lit. b) C. civ.], adică cele care sunt destinate acestei afectațiuni speciale (de exemplu, metraje pentru confecții), neinteresând dacă pentru aceasta este necesară o transformare a bunurilor. Fac excepție obiectele de lux, care reprezintă, în general, investiții (a se vedea TS, completul de 7 jud., dec. nr. 70/1978, *loc. cit.*, p. 163).

[3] A se vedea *supra* nr. 75.

[4] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 154/1972, *loc. cit.* Dacă soțul decedat a dispus de partea sa din aceste bunuri chiar în favoarea soțului supraviețuitor, nu se pun probleme, pentru că acestea vor fi dobândite oricum de soțul supraviețuitor, el având opțiunea între a accepta legatul sau a culege aceste bunuri în baza art. 974 C. civ., ca moştenitor legal.

toată partea sa din aceste bunuri[1]. Dacă a dispus numai în parte (de exemplu, a lăsat legat un televizor bun propriu unei terţe persoane), soţul supravieţuitor va culege restul bunurilor din această categorie în virtutea acestui drept, cu excluderea celorlalţi moştenitori (din clasele II-IV) care vin în concurs cu el la moştenire.

În sfârşit, precizăm că dreptul special al soţului supravieţuitor nu se pierde, nefiind aplicabilă sancţiunea prevăzută de art. 1.119 C. civ.[2], dacă el, cu rea-credinţă, a sustras ori a ascuns mobilier sau obiecte de uz casnic, deoarece moştenitorii cu care vine în concurs (ascendenţi şi/sau colaterali) oricum nu au niciun drept asupra acestor bunuri[3].

80.3. În cazul *căsătoriei putative din cauză de bigamie,* stabilirea drepturilor soţilor supravieţuitori asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic urmează a se face *în funcţie de afectaţiunea lor concretă folosinţei comune în cadrul gospodăriei casnice*[4]. Prin urmare, soţul supravieţuitor din căsătoria valabilă cu defunctul va culege, dacă este cazul, bunurile din această categorie pe care le-au folosit în cadrul

---

[1] Se pare că prin decizia de îndrumare a TS nr. 12/1968 s-a adoptat o altă soluţie, de vreme ce s-a statuat că „sistemul legal menţionat este aplicabil numai în situaţia în care soţul decedat *nu a dispus de o parte* din aceste bunuri prin acte între vii sau prin testament" (*loc. cit.*, p. 30).

[2] Potrivit art. 1.119 alin. (1) C. civ., „Succesibilul care, cu rea-credinţă, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral sau a ascuns o donaţie supusă raportului ori reducţiunii este considerat că a acceptat moştenirea, chiar dacă anterior renunţase la ea. El nu va avea însă niciun drept cu privire la bunurile sustrase sau ascunse şi, după caz, va fi obligat să raporteze ori să reducă donaţia ascunsă fără a participa la distribuirea bunului donat".

[3] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1349/1983, în CD, 1983, p. 91-92.

[4] În literatura de specialitate (I. Genoiu, *op. cit.*, p. 92) s-a propus ca şi în acest caz să se aplice prin analogie prevederile art. 972 alin. (3) C. civ. (adică împărţirea în mod egal a bunurilor între cei doi soţi) şi s-a reproşat noului Cod civil că nu a reglementat şi această situaţie specială. Din punctul nostru de vedere, soluţia oferită de art. 974 C. civ. în sensul că „soţul supravieţuitor moşteneşte [...] mobilierul şi obiectele de uz casnic *care au fost afectate folosinţei comune a soţilor*" este suficient de acoperitoare şi, în cazul bigamiei, nu poate conduce decât la concluzia pe care am înfăţişat-o. Împărţirea în mod egal între cei doi soţi a întregului mobilier şi a obiectelor de uz casnic fără a ţine cont de modul în care au fost folosite aceste bunuri reprezintă o soluţie care se situează în afara textului de lege şi nu corespunde scopului urmărit de legiuitor.

gospodăriei comune cu defunctul, iar soțul supraviețuitor de bună-credință din căsătoria nulă, dar putativă, va culege și el pe cele din gospodăria comună cu defunctul, fără a se lua în considerare valoarea bunurilor în cauză[1].

81. *Noțiunea de „mobilier" și „obiecte de uz casnic".* Conținutul concret al acestor noțiuni a fost precizat în literatura de specialitate[2] și în practica judecătorească[3].

Se includ în această categorie bunurile care serveau la *mobilarea locuinței soților* (mobilierul propriu-zis, covoarele, cuverturile, jaluzelele, perdelele, fețele de masă, bibelourile, vazele, oglinzile, corpurile de iluminat etc.) și obiectele care *prin natura* lor sunt destinate a servi *în cadrul gospodăriei casnice* (televizorul, DVD playerul, DVD-urile, casetele video[4], radioul, combina muzicală, CD-urile, computerul, telefonul, obiectele de menaj, mașina de gătit, buteliile de aragaz, mașina de spălat rufe, mașina de spălat vase, frigiderul, congelatorul, aspiratorul, cuptorul cu microunde, fierul de călcat, mixerul, radiatorul, aeroterma, soba etc.)[5] și *care au fost afectate, în concret, folosinței comune a soților* (art. 974 C. civ.)[6], corespunzător nivelului de trai al soților, „chiar dacă nu satisfac o necesitate, ci numai o comoditate sau o plăcere comună a soților"[7]. Dacă asemenea

---

[1] Soluția împărțirii în mod egal ar putea fi aplicată numai dacă, în mod excepțional, anumite bunuri din această categorie (de exemplu, aparatul de radio portabil) ar fi fost afectate folosinței comune cu ambii soți supraviețuitori.

[2] A se vedea, în special: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 138-139; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 146-147; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 417-418.

[3] A se vedea soluțiile citate în notele care urmează.

[4] C. Ap. Iași, dec. civ. nr. 1627/2002, în *Jurisprudența Curții de Apel Iași în materie civilă pe anul 2002*, Ed. Lumina Lex, București, 2003, p. 72.

[5] Pentru practica judiciară mai recentă, a se vedea, de exemplu: Jud. Săveni, sent. civ. nr. 474/2018; Jud. Toplița, sent. civ. nr. 144/2015; Jud. Focșani, sent. civ. nr. 325/2015; Jud. Fetești, sent. civ. nr. 1049/2014; Jud. Onești, sent. civ. nr. 1031/2013, toate publicate în *Indaco Lege5*.

[6] Prin urmare, trebuie avută în vedere nu numai *natura intrinsecă* a acestor obiecte, dar și *afectațiunea lor concretă* (M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 138; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 146; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 55; TS, dec. de îndrumare nr. 12/1968, *loc. cit.*, p. 31; s. civ., dec. nr. 1729/1979, *loc. cit.*, p. 123 etc.).

[7] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 138. Pot face parte din această categorie și mobilele necorporale, de exemplu, creanța în despăgubire pentru stricăciuni cauzate acestor

bunuri au fost aduse în gospodăria casnică şi au fost folosite de soţi ca atare, nu interesează proveniența bunurilor[1] (de exemplu, dacă au fost dobândite împreună de soţi sau de către unul dintre ei – defunctul – înainte sau în timpul căsătoriei)[2]. În concepţia instanţei supreme, este lipsită de relevanţă şi multitudinea bunurilor, chiar dacă unele sunt de acelaşi fel, neinteresând posibilitatea folosirii lor concomitente[3]. Considerăm însă că această din urmă teză, în principiu justă[4], nu trebuie să fie absolutizată, incluzându-se în această categorie de bunuri, de exemplu, mai multe frigidere de acelaşi fel (dintre care unul a fost procurat pentru a fi făcut cadou unei rude), ci coroborată cu criteriul afectaţiunii lor folosinţei comune[5].

Având în vedere criteriile arătate, *nu intră* în categoria mobilierului şi obiectelor de uz casnic:

a) bunurile care, *potrivit cu natura lor*, nu pot şi nu au fost folosite în cadrul gospodăriei casnice propriu-zise, cum ar fi: imobilele, tractorul[6], automobilul, motocicleta, bicicleta, pianul etc.; bunurile necesare exercitării profesiunii sau meseriei defunctului şi care, în relaţiile patrimoniale dintre soţi, constituie bunuri proprii conform art. 340 lit. c) C. civ. (de exemplu, scule de ceasornicărie)[7]; obiectele

---

bunuri, precum şi indemnizaţia de asigurare plătită de asigurător în virtutea contractului de asigurare facultativă a gospodăriilor persoanelor fizice, sumele astfel obţinute ocupând, în virtutea subrogaţiei reale cu titlu universal, locul bunurilor în cauză, prin efectul art. 974 C. civ., care divide aceste bunuri, la decesul unuia dintre soţi, într-o masă de bunuri distinctă.

[1] A se vedea: TS, completul de 7 jud., dec. nr. 70/1978, *loc. cit.*, p. 161; s. civ., dec. nr. 1729/1979, *loc. cit.*, p. 123.

[2] A se vedea TS, s. civ., dec. nr. 1762/1977, în *Repertoriu...* 1975-1980, p. 138.

[3] A se vedea TS, completul de 7 jud., dec. nr. 70/1978, *loc. cit.*, p. 161-164.

[4] În speţa soluţionată fusese vorba de plăpumi, pături şi cuverturi. A se vedea I. Mihuţă, *Probleme de drept în materia dreptului familiei, dreptului muncii şi dreptului procesual civil, din practica Tribunalului Suprem pe semestrul II al anului 1978*, în RRD nr. 10/1979, p. 41.

[5] A se vedea şi E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 113.

[6] Pentru soluţia greşită potrivit căreia un „tractor Mitsubishi cu freză şi plug pentru vie" constituie un obiect de uz casnic şi îi revine în exclusivitate soţului supravieţuitor, a se vedea Jud. Tulcea, sent. civ. nr. 840/2017, publicată în *Indaco Lege5*.

[7] A se vedea TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 756/1983, în RRD nr. 3/1984, p. 72.

care prin valoarea lor deosebită (artistică, istorică sau fiindcă sunt confecționate din metale prețioase) depășesc înțelesul obișnuit al noțiunii de „bunuri de uz casnic"[1];

b) bunurile care *nu au fost afectate folosinței comune* în cadrul gospodăriei casnice, cum sunt: cele procurate în alt scop (de exemplu, pentru a face investiții[2] sau pentru a fi donate); cele procurate după data întreruperii în fapt a conviețuirii lor[3]; obiectele de uz personal și exclusiv al defunctului;

c) bunurile *aparținând gospodăriei țărănești* (animalele de muncă și de producție, precum și uneltele specifice gospodăriei țărănești)[4]. Aceste bunuri nu intră în categoria celor vizate de art. 974 C. civ. deoarece:

i) textul vizează „obiectele de uz casnic", legate de viața intimă a soților, iar nu bunurile gospodărești în general, cum ar fi și cele din gospodăria țărănească, legate de îndeletnicirea agricolă, care evocă ideea de profesionalism, iar bunurile destinate exercițiului profesiei soților sau a unuia dintre ei, așa cum am văzut, prin însăși natura și destinația lor, împiedică includerea lor în categoria bunurilor gospodăriei casnice;

ii) întrucât terenul agricol se dobândește de către moștenitori potrivit regulilor generale, este indicat ca și celelalte bunuri din gospo-

---

[1] A se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 139; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 146.

[2] A se vedea Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 12/1968, *loc. cit.*, p. 29.

[3] A se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 139; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 146; TS, s. civ., dec. nr. 2193/1979, *loc. cit.*, p. 132.

În principiu, pentru recunoașterea drepturilor succesorale ale soțului supraviețuitor în concurs cu diferitele clase de moștenitori sau în lipsa rudelor, conviețuirea la data deschiderii moștenirii nu prezintă relevanță [a se vedea *supra* nr. 74 alin. (1)]. O soluție diferită se impune însă în privința obiectelor de uz casnic, datorită criteriului afectațiunii lor. În schimb, dacă soții au avut gospodării separate din motive obiective (de exemplu, sunt încadrați în muncă în localități deosebite), se revine, și în această materie, la soluția de principiu; soțul supraviețuitor are dreptul la bunurile de uz casnic, indiferent de locul unde ele se aflau în momentul decesului celuilalt soț. TS, s. civ., dec. nr. 1248/1971, în *Repertoriu...* 1969-1975, p. 209 nr. 536. A se vedea și St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 418.

[4] A se vedea și: E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 114-115; D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, 2017, p. 56.

dăria ţărănească, strâns legate de cultivarea terenului[1], să fie tot astfel moştenite;

iii) includerea acestor bunuri în rândul celor vizate de art. 974 C. civ. ar fi excesivă şi inechitabilă, mai ales în raport cu moştenitorii din clasa a II-a, care, chiar dacă sunt rezervatari (cazul părinţilor) şi, eventual, au şi gospodărit împreună cu defunctul, nu ar beneficia de ele, având în vedere natura juridică a acestui drept special al soţului supravieţuitor[2];

iv) adoptarea soluţiei preconizate nu afectează funcţia social-economică a gospodăriilor populaţiei deoarece, pe lângă partea sa de proprietate asupra acestor bunuri, soţul supravieţuitor culege şi el, potrivit legii, cota-parte din moştenire, care include şi partea defunctului din aceste bunuri, iar cotele dobândite de alţi moştenitori pot constitui baza formării unor noi gospodării ţărăneşti. De altfel, dacă dobândirea unor bunuri din categoria analizată de către alte persoane decât soţul supravieţuitor ar prezenta pericolul destrămării gospodăriilor ţărăneşti, legea nu ar recunoaşte dreptul de dispoziţie asupra acestor bunuri prin acte între vii (inclusiv donaţii) ori *mortis causa*[3].

82. *Natura juridică a dreptului special la moştenire al soţului supravieţuitor*

82.1. *Două teorii.* Anterior apariţiei noului Cod civil, a existat o controversă referitoare la natura juridică a dreptului special al soţului supravieţuitor. Au fost formulate *două teorii*:

i) în literatura de specialitate, urmată de practica judecătorească, s-a considerat, multă vreme, că soţul supravieţuitor culege bunurile prevăzute în art. 5 din Decretul-Lege nr. 319/1944 în virtutea unui *legat* (cu titlu particular) *prezumat*, legea presupunând că defunctul a voit să lase soţului său, peste porţiunea succesorală legală, mobilierul

---

[1] Se admite unanim că dreptul special al soţului supravieţuitor nu se referă la bunuri imobile.

[2] A se vedea *infra* nr. 82.

[3] Pentru o părere contrară, în sensul includerii bunurilor din gospodăria ţărănească între cele vizate de art. 5 din Decretul-Lege nr. 319/1944 (şi, implicit, de art. 974 C. civ.), a se vedea H.A. Ungur, (I), *În legătură cu dreptul de moştenire special al soţului supravieţuitor asupra mobilelor şi obiectelor aparţinând gospodăriei casnice*, în RRD nr. 11/1988, p. 11 şi urm.

şi bunurile gospodăriei casnice. Fiind considerat un legat prevăzut de lege, era supus regimului liberalităţilor testamentare[1].

ii) începând cu anul 1968, în practica judecătorească s-a adoptat o altă concepţie. Pornind de la ideea că „în sistemul dreptului nostru succesoral este reglementată numai succesiunea legală şi cea testamentară, nu şi o a treia formă de devoluţiune succesorală, aceea a legatului prezumat", s-a ajuns la concluzia că dreptul special la moştenire al soţului supravieţuitor este tot *un drept de moştenire legală,* dar *afectat scopului prevăzut de lege*[2], adică având o destinaţie specială[3].

82.2. *Consecinţele de ordin practic ale celor două teorii.* Deosebirile dintre cele două teorii au atras după sine şi unele *consecinţe de ordin practic deosebite*:

a) în concepţia legatului prezumat, dacă soţul supravieţuitor venea în concurs cu moştenitori rezervatari (în ipoteza cercetată poate fi vorba numai de părinţii defunctului, fiindcă în concurs cu descendenţii lui nu avea şi nu are acest drept special), el avea dreptul la mobilier şi bunurile de uz casnic numai în limita cotităţii disponibile, astfel încât, dacă rezerva părinţilor ar fi fost atinsă, dreptul la legatul prezumat, ca orice liberalitate excesivă, ar fi fost supus reducţiunii[4].

În concepţia dreptului special de moştenire legală, soţul supravieţuitor culegea aceste bunuri în totalitate, chiar dacă ar fi singurele bunuri lăsate de soţul decedat. Rezerva părinţilor se calcula numai în raport de celelalte bunuri (dacă există), ei neavând vocaţie succesorală legală – şi deci nici rezervă legală – la mobilier şi obiectele de uz casnic, atunci când veneau în concurs cu soţul supravieţuitor[5].

b) în concepţia legatului prezumat, soţul supravieţuitor putea opta diferit în privinţa dreptului la moştenire legală şi a legatului prezumat,

---

[1] A se vedea: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 140 şi lucrările acolo citate; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 147-148.

[2] Plenul TS, dec. de îndrumare nr. 12/1968, *loc. cit.*, p. 30 şi altele, care vor fi citate în continuare.

[3] A se vedea: St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 419; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 109-110.

[4] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 141 lit. c.

[5] A se vedea: dec. de îndrumare nr. 12/1968, *loc. cit.*, p. 30-31; s. civ., dec. nr. 2193/1979, *loc. cit.*, p. 132.

întrucât un moştenitor legal, care este totodată şi legatar, are dreptul de a opta diferit[1].

Din concepţia dreptului special de moştenire legală rezulta că opţiunea este indivizibilă, deoarece ambele drepturi îi erau recunoscute soţului supravieţuitor ca moştenitor legal.

82.3. *Poziţia jurisprudenţei şi a doctrinei majoritare.* În literatura de specialitate şi în jurisprudenţa anterioare adoptării noului Cod civil a existat aproape unanimitate în a afirma că „oricât de ingenioasă ar fi teoria legatului prezumat, concepţia adoptată şi elaborată, în liniile sale generale, în practica instanţei supreme după anul 1968, este cea justă şi mai corespunzătoare nevoilor practice". S-a argumentat că: *i)* această concepţie este în armonie cu art. 650 C. civ. [de la 1864], după care „succesiunea se deferă sau prin lege, sau după voinţa omului, prin testament", art. 5 din Decretul-Lege nr. 319/1944 conferind soţului supravieţuitor dreptul special tot pe cale legală; *ii)* nu ar fi indicat ca soţul supravieţuitor să fie considerat moştenitor legal cu privire la unele bunuri şi moştenitor testamentar cu privire la altele, ştiut fiind că, în principiu, legiuitorul priveşte mai favorabil dobândirea prin moştenire legală decât pe cale testamentară; *iii)* această concepţie dă satisfacţie în mai mare măsură scopului urmărit de legiuitor[2], îndeosebi în ipoteza concursului dintre soţul supravieţuitor şi părinţii defunctului, dacă rezerva acestora din urmă nu poate fi satisfăcută din alte bunuri ale moştenirii, în afara celor prevăzute de art. 5 din Decretul-Lege nr. 319/1944[3].

82.4. *Situaţia sub imperiul noului Cod civil.* Cu ocazia elaborării noului Cod civil s-a ţinut seama de controversele prezentate în cele ce precedă, precum şi de poziţia majoritară a doctrinei şi a jurisprudenţei. De aceea, noul Cod civil a rezolvat şi această chestiune, încât se poate afirma că dreptul special de moştenire al soţului supravieţuitor asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic este *tot un drept de moştenire legală*, dar *afectat scopului prevăzut de lege*, adică având o *destinaţie specială*.

---

[1] A se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 141, lit. d.

[2] A se vedea, pentru aceasta, *supra* nr. 80.

[3] A se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 130-134.

Această concluzie rezultă din cel puțin următoarele argumente: *i)* în noul Cod civil, dreptul special al soțului supraviețuitor este consacrat de art. 974, care face parte din Titlul II, „Moștenirea *legală*", Capitolul III, „Moștenitorii *legali*". Așadar, este un drept pe care îl dobândește un moștenitor – în speță, soțul supraviețuitor – ca moștenitor legal; *ii)* denumirea marginală a art. 974 este „Dreptul special de moștenire al soțului supraviețuitor" și se referă la unul dintre drepturile suplimentare de moștenire legală ale soțului supraviețuitor, dobândit în plus față de cota la care are dreptul în concurs cu celelalte categorii de moștenitori legali; *iii)* și noul Cod civil consacră doar două feluri de moștenire – legală și testamentară – neputându-se vorbi de vreun „legat prezumat".

Din punct de vedere practic, stabilirea naturii juridice a dreptului special al soțului supraviețuitor ca fiind drept de moștenire legală înseamnă că: a) soțul supraviețuitor culege mobilierul și obiectele de uz casnic în totalitate, chiar dacă acestea ar fi singurele bunuri lăsate de soțul decedat și chiar dacă ar veni în concurs cu părinții rezervatari; b) opțiunea soțului supraviețuitor ca moștenitor legal este indivizibilă, în sensul că nu poate decât fie să accepte moștenirea în întregul ei – cuprinzând toate bunurile ce i se cuvin –, fie să renunțe la ea; nu este posibil să opteze într-un fel cu privire la mobilier și la obiectele de uz casnic și în alt fel cu privire la celelalte bunuri.

§4. Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor

83. *Noțiune și condiții.* Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor a fost reglementat pentru prima dată în art. 4 din Decretul-Lege nr. 319/1994. Ca și dreptul special asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic, și acest drept succesoral a fost menținut în noul Cod civil, existând însă câteva modificări care au urmărit să consolideze dreptul soțului supraviețuitor și să înlăture unele controverse care s-au născut sub imperiul legislației anterioare.

Potrivit art. 973 alin. (1) C. civ., „Soțul supraviețuitor care nu este titular al niciunui drept real de a folosi o altă locuință corespunzătoare nevoilor sale beneficiază de un drept de abitație asupra casei în care a locuit până la data deschiderii moștenirii, dacă această casă face parte din bunurile moștenirii".

Aşadar, spre deosebire de dreptul special de moştenire asupra mobilierului şi obiectelor de uz casnic, care nu este recunoscut atunci când soţul supravieţuitor vine în concurs cu descendenţii, dreptul de abitaţie este recunoscut *indiferent de moştenitorii cu care soţul supravieţuitor vine în concurs*. Evident, şi acesta este un drept care i se cuvine soţului supravieţuitor în considerarea calităţii lui de moştenitor legal[1].

Soţul supravieţuitor dobândeşte, din momentul deschiderii moştenirii, un drept de abitaţie, dacă sunt îndeplinite următoarele *condiţii*:

a) la data deschiderii moştenirii *a locuit* (se subînţelege statornic, deci să fi avut domiciliul[2]) în casa (apartamentul) care formează obiectul dreptului de abitaţie[3];

b) nu este titular al niciunui *drept real* (proprietate, uzufruct, uz, abitaţie) de a folosi o altă locuinţă corespunzătoare nevoilor sale[4]. Noţiunea de „*locuinţă corespunzătoare*" este o noţiune-cadru care va permite aprecierea în funcţie de circumstanţe. Esenţial este ca decesul *de cuius*-ului să nu determine pentru soţul supravieţuitor o schimbare brutală a condiţiilor de locuit. Poziţia (pe orizontală şi verticală), întinderea şi calitatea locuinţei alternative, profesia, vârsta şi starea de sănătate ale soţului supravieţuitor vor fi avute în vedere pentru stabilirea caracterului *corespunzător* al locuinţei. În acest scop, vor putea fi folosite şi criteriile consacrate de Legea locuinţei nr. 114/1996[5];

---

[1] A se vedea C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1094.

[2] Întrucât stabilirea domiciliului se poate face în mod liber, este suficientă dovada locuirii (statornice) în casa care face obiectul dreptului de abitaţie.

[3] „Nu este necesar ca la deschiderea moştenirii soţul supravieţuitor să fi convieţuit cu defunctul în acea locuinţă" – M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 142.

[4] În art. 4 din Decretul-Lege nr. 319/1944 se prevedea drept condiţie ca soţul supravieţuitor să nu aibă o altă locuinţă proprie (a se vedea şi TJ Satu Mare, dec. nr. 249/1968, cu *Notă* de C. Bîrsan, în RRD nr. 9/1969, p. 133-137). Această reglementare a fost considerată necorespunzătoare şi, în scopul asigurării unei mai bune protecţii a soţului supravieţuitor, s-a prevăzut că va beneficia de dreptul de abitaţie soţul supravieţuitor care nu este titularul unui *drept real* de a folosi o locuinţă. Aşadar, nu este suficient ca soţul supravieţuitor să aibă doar un simplu drept de folosinţă în temeiul unui contract de locaţiune sau de comodat.

[5] Potrivit Anexei nr. 1 la Legea nr. 114/1996, o persoană trebuie să aibă asigurată o suprafaţă utilă de cel puţin 37 mp.

c) casa face parte din bunurile moştenirii, în total sau în parte, fiind proprietatea exclusivă sau comună (împreună cu soţul supravieţuitor sau cu altul[1]) a defunctului;

d) nu devine prin moştenire proprietarul exclusiv al locuinţei. În acest din urmă caz (de exemplu, soţul supravieţuitor este moştenitorul unic al proprietarului exclusiv), el nu poate fi titular al dreptului de abitaţie, căci proprietarul nu poate avea un dezmembrământ al dreptului de proprietate asupra bunului care îi aparţine cu titlu de proprietate exclusivă (*neminem res sua servit*)[2]. Dacă este numai comoştenitor împreună cu alţii, dreptul de abitaţie îi va permite să folosească locuinţa potrivit necesităţilor, iar nu numai în raport de cota-parte din dreptul de proprietate dobândit prin moştenire[3];

e) defunctul nu a dispus altfel; el putea înlătura dreptul de abitaţie, ca drept de moştenire legală, fiindcă soţul supravieţuitor nu este rezervatar decât în raport de drepturile succesorale prevăzute de art. 972 C. civ.

84. *Caractere juridice.* Dreptul de abitaţie al soţului supravieţuitor se caracterizează prin următoarele:

a) este un *drept real* având ca obiect casa de locuit. Titularul dreptului va avea şi dreptul de a se servi de terenul aferent, în măsura

---

[1] În caz de proprietate comună (în devălmăşie sau pe cote-părţi), dreptul de abitaţie vizează, evident, numai partea din proprietate ce a aparţinut defunctului, căci partea proprie a soţului supravieţuitor îi aparţine cu titlu de proprietate, iar asupra cotei-părţi ce aparţine altuia (de exemplu, fratelui defunctului) nu poate dobândi niciun drept prin moştenire [nu „face parte din bunurile moştenirii" – art. 973 alin. (1)].

[2] Expresia *neminem res sua servit* înseamnă „nimeni nu poate avea un drept de servitute asupra unui bun proprietatea sa", dar aici are semnificaţia că „nimeni nu poate avea un alt drept real decât proprietatea asupra propriului său bun" – a se vedea M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 142. Este exactă afirmaţia că dreptul de abitaţie este un drept propriu, născut direct în persoana soţului supravieţuitor (M. Eliescu, *op. cit.*, p. 143; C. Stătescu, *op. cit.*, p. 149; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 421; I. Zinveliu, *op. cit.*, p. 42). În fond însă, el dobândeşte dreptul de abitaţie de la defunct, ca un drept de moştenire legală, prin separarea unui atribut component al dreptului de proprietate ce a aparţinut defunctului. Numai în cazul drepturilor care n-au aparţinut defunctului (de exemplu, dreptul de opţiune) se poate susţine că sunt proprii, născute în persoana moştenitorului.

[3] A se vedea *infra* nr. 85 şi E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 129-130.

necesară folosirii locuinţei[1] (inclusiv de părţile comune ale imobilului cu mai multe locuinţe). Fiind un drept real, opozabil *erga omnes*, dreptul de abitaţie îi conferă soţului supravieţuitor posibilitatea de a solicita evacuarea comoştenitorilor, dacă aceştia îl împiedică să-şi exercite dreptul conferit de lege[2];

b) este un *drept temporar* care se stinge la partaj, dar nu mai devreme de un an de la data deschiderii moştenirii[3]. Acest drept încetează, chiar înainte de împlinirea termenului de un an, în caz de recăsătorire a soţului supravieţuitor [art. 973 alin. (4) C. civ.][4];

---

[1] A se vedea şi Tr. Ionaşcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale principale în RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1978, p. 121.

[2] A se vedea Jud. Mizil, sent. civ. nr. 813/2017, publicată în *Indaco Lege5*. Într-o altă speţă (Jud. Craiova, sent. civ. nr. 5506/2015, publicată în *Indaco Lege5*), instanţa a dispus reintegrarea soţului supravieţuitor în imobilul care a constituit obiectul dreptului de abitaţie, în condiţiile în care sora defunctului nu i-a mai permis accesul în acel imobil.

[3] În condiţiile dreptului comun al abitaţiei (art. 754 coroborat cu art. 747 C. civ.), dreptul de abitaţie poate înceta la cererea comoştenitorilor atunci când soţul supravieţuitor abuzează de folosinţa bunului, aduce stricăciuni acestuia ori îl lasă să se degradeze.

[4] Pentru o situaţie în care instanţele nu au recunoscut soţului supravieţuitor dreptul de abitaţie întrucât acesta, pe de o parte, locuia efectiv în alt imobil şi mai deţinea o cotă parte de 1/2 dintr-un alt imobil, iar pe de altă parte, pentru că se efectuase partajul moştenirii şi trecuse mai mult de un an şi de la data efectuării partajului (*a fortiori* de la data deschiderii moştenirii), a se vedea C. Ap. Timişoara, s. civ., dec. nr. 217/2002, publicată în B.J.C.P.J. 2002, p. 155-156, şi citată de C.S. Ricu, *Noul Cod civil*, *op. cit.*, p. 51, precum şi pe *Indaco Lege4*.

Art. 973 alin. (4) C. civ. a fost supus controlului de constituţionalitate, autorul excepţiei considerând că se încalcă prevederile art. 44 din Constituţie, privind dreptul de proprietate privată. Prin decizia nr. 439 din 8 iulie 2014 (publicată în M.Of. nr. 580 din 4 august 2014), Curtea Constituţională a respins excepţia de neconstituţionalitate, reţinând următoarele: „Este evident că dispoziţiile de lege criticate nu încalcă dreptul de proprietate privată consacrat prin art. 44 din Constituţie, deoarece nu creează un real conflict cu dreptul de proprietate al celorlalţi moştenitori şi nicio inegalitate de tratament juridic a diferitelor categorii de moştenitori.

În temeiul dreptului la moştenire, soţul supravieţuitor vine în concurs cu orice clasă chemată la moştenire şi are dreptul la o parte din moştenire a cărei întindere variază în funcţie de clasa de moştenitori legali cu care vine în concurs.

c) este un *drept strict personal*, deci *inalienabil*, neputând fi cedat sau grevat în favoarea altei persoane. Soțul supraviețuitor nu poate închiria partea din casă pe care nu o locuiește; dimpotrivă, comoștenitorii pot cere restrângerea dreptului de abitație, în cazul când locuința nu-i va fi necesară în întregime [art. 973 alin. (3) C. civ.][1]. Mai mult

---

Textul de lege atacat instituie o garanție pentru protecția soțului supraviețuitor, urmărind ca, pentru o perioadă de timp, acestuia să nu i se modifice condițiile de viață, în sensul în care ar putea fi privat, în mod nejustificat, de locuința în care a stat împreună cu soțul decedat.

Această reglementare, prin care ceilalți moștenitori suferă, temporar, o îngrădire în exercitarea unei prerogative a dreptului de proprietate, anume folosința, permite legiuitorului să asigure protecția și un trai decent soțului supraviețuitor, fără a atinge însă substanța dreptului.

În legătură cu acest aspect care privește limitele stabilite în interes privat în prevederile constituționale ale art. 44 alin. (7), Curtea Constituțională, în jurisprudența sa constantă, concretizată prin Decizia nr. 121/2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 324 din 15 aprilie 2004, a statuat că legiuitorul ordinar este competent să stabilească cadrul juridic pentru exercitarea atributelor dreptului de proprietate, în accepțiunea principială conferită de Constituție, în așa fel încât să nu vină în coliziune cu interesele generale sau cu interesele particulare legitime ale altor subiecte de drept, instituind astfel niște limitări rezonabile în valorificarea acestuia, ca drept subiectiv".

[1] Noțiunea de „locuință corespunzătoare" poate fi folosită și pentru a se decide în ce limite se poate proceda la restrângerea dreptului de abitație.

Într-o speță (a se vedea Jud. sect. 5 București, sent. civ. nr. 3102/2018, publicată în *Indaco Lege5*), instanța a reținut: „apartamentul în litigiu se compune din 3 camere, având o singură bucătărie și o singură baie, se constată că acesta reprezintă o singură unitate locativă ce nu poate presupune o partajare a folosinței cu o altă familie sau cu familia reclamantului ori cu o altă persoană necunoscută, pentru a se dispune restrângerea solicitată a dreptului de abitație. În privința unui apartament format din 3 camere, o bucătărie și o baie, în suprafață de 54,76 mp, nu se poate constata că ar reprezenta o locuință ce nu este necesară în întregime soțului supraviețuitor la nivelul anului 2018".

Într-o altă cauză (a se vedea Jud. sect. 2 București, sent. civ. 13375/2014, publicată în *Indaco Lege5*) în care s-a solicitat restrângerea dreptului de abitație, instanța a respins cererea reținând că „este nefondată alegația reclamantei, întrucât imobilul (compus din două camere și dependințe) este folosit în întregul său, fiind nerezonabil a considera că pârâta (soția supraviețuitoare), doar ca urmare a faptului că este singură, are nevoi modeste. Imobilul nu este comod partajabil în natură și nu poate fi utilizat în mod separat de către părți, iar restrângerea dreptului de abitație la o cameră de locuit este nerezonabilă, câtă vreme celelalte dependințe nu pot fi folosite decât în comun".

decât atât, ei au dreptul să procure soţului supravieţuitor o altă locuinţă corespunzătoare, cu condiţia să asigure soţului supravieţuitor *tot un drept de abitaţie* asupra acestei locuinţe[1]. În caz de neînţelegere între comoştenitori şi soţul supravieţuitor, va hotărî instanţa competentă să judece partajul moştenirii, care va judeca de urgenţă, în camera de consiliu [art. 973 alin. (5) C. civ.][2];

d) fiind personal şi inalienabil, dreptul de abitaţie este şi *insesizabil*, creditorii titularului dreptului (soţului supravieţuitor) neavând dreptul să-l urmărească [art. 973 alin. (2) C. civ.][3];

e) acest drept este conferit de lege soţului supravieţuitor *cu titlu gratuit*, în sensul că, pe timpul cât se bucură de acest drept, nu este obligat să plătească chirie moştenitorului care a dobândit proprietatea casei[4]. Iar dacă este şi el comoştenitor al casei, gratuitatea îi profită în

---

[1] Potrivit art. 4 din Decretul-Lege nr. 319/1944, comoştenitorii aveau „dreptul de a procura soţului supravieţuitor locuinţă în altă parte", fără a se preciza cu ce titlu. De aceea, se putea pune la dispoziţie o locuinţă asupra căreia soţul supravieţuitor nu mai avea dreptul de abitaţie, acest drept stingându-se şi fiind înlocuit cu un simplu drept de folosinţă. Cu ocazia elaborării noului Cod civil s-a apreciat că este potrivit a se menţine dreptul comoştenitorilor de a pune la dispoziţia soţului supravieţuitor o altă locuinţă corespunzătoare, dar s-a instituit condiţia ca şi asupra acestei noi locuinţe soţul supravieţuitor să aibă *tot un drept de abitaţie*. Dacă legiuitorul a recunoscut dreptul de abitaţie soţului supravieţuitor, era firesc să ia şi măsurile corespunzătoare pentru protecţia *acestui* drept.

[2] De fapt, toate litigiile cu privire la dreptul de abitaţie reglementat de art. 973 C. civ. vor fi soluţionate de instanţa competentă să judece partajul moştenirii, care va hotărî de urgenţă, în camera de consiliu.

În legătură cu dispoziţiile art. 973 alin. (5) C. civ., care reprezintă dispoziţii procedurale şi sunt similare cu cele existente în art. 4 alin. (5) din Decretul-Lege nr. 319/1944, cu ocazia elaborării noului Cod civil s-a apreciat că se impune menţinerea acestei reglementări pentru ca litigiile să se soluţioneze *de urgenţă*. Dacă s-ar fi aplicat dreptul comun, ar fi existat riscul ca dreptul de abitaţie să se stingă în urma efectuării partajului sau chiar prin recăsătorirea soţului supravieţuitor până când instanţele decideau, de exemplu, măsura în care se poate dispune restrângerea dreptului de abitaţie.

[3] A se vedea şi M. Costin, *Marile instituţii ale dreptului civil român*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 315.

[4] A se vedea şi M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 144. De exemplu, se efectuează partajul între comoştenitori, prin bună învoială, după 3 luni de la data deschiderii moştenirii, bunul i se atribuie fratelui defunctului, iar dreptul de abitaţie subzistă

sensul că nu este obligat la plata chiriei, nici înainte şi nici după partaj (retroactiv), pentru cota-parte corespunzătoare drepturilor comoştenitorilor[1].

Anterior adoptării noului Cod civil, problema caracterului gratuit al dreptului de abitaţie a fost foarte controversată, autori de prestigiu opinând în sensul obligării soţului supravieţuitor la indemnizarea celorlalţi comoştenitori cu echivalentul folosinţei, la cererea acestora[2]. Totuşi, legiuitorul noului Cod civil a apreciat că, luând în considerare caracterul accentuat temporar al dreptului de abitaţie şi nevoia unei protecţii reale a soţului supravieţuitor, este mai potrivit ca soţul supravieţuitor să folosească locuinţa cu titlu gratuit. Această reglementare nu este de natură a-i afecta într-un mod serios pe ceilalţi comoştenitori, mai ales că ei pot solicita imediat după data deschiderii moştenirii restrângerea dreptului de abitaţie, dacă locuinţa nu este necesară în întregime soţului supravieţuitor.

85. *Corelaţia dintre dreptul de abitaţie şi legislaţia locativă.* Aşa cum s-a arătat în literatura de specialitate, legislaţia locativă specială nu a desfiinţat dreptul de abitaţie, nici pe cel de drept comun şi, cu atât mai puţin, pe cel al soţului supravieţuitor[3].

Legislaţia locativă va primi aplicare în privinţa dreptului de folosinţă locativă a soţului supravieţuitor numai dacă soţii au avut

---

până la împlinirea termenului de un an de la data deschiderii moştenirii. În acest caz, soţul supravieţuitor nu va fi obligat să-i plătească fratelui defunctului chirie nici pentru cele 9 luni ulterioare momentului efectuării partajului.

[1] De exemplu, după 2 ani de la data deschiderii moştenirii se efectuază partajul între copilul defunctului şi soţul supravieţuitor, cota copilului fiind de 3/4 din moştenire, iar cea a soţului de 1/4 din moştenire. Presupunând că i s-a atribuit casa copilului, iar soţul a fost indemnizat de către copil corespunzător cotei sale de 1/4 din moştenire, soţul supravieţuitor nu va fi ţinut să plătească chirie copilului (corespunzător cotei acestuia de 3/4 din moştenire) pentru cei 2 ani nici pe durata derulării procesului de partaj (când nu se cunoştea cui i se va atribui casa), şi nici după ce copilul a devenit proprietarul exclusiv asupra casei (şi s-ar fi pus problema plăţii chiriei retroactiv pentru cei 2 ani).

[2] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 143; D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni şi testamente*, *op. cit.*, p. 106.

[3] A se vedea, de exemplu: M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 142-144; Tr. Ionaşcu, S. Brădeanu, *op. cit.*, p. 131; C. Stătescu, *ibidem*; St. Cărpenaru, *ibidem*; Gh. Beleiu, *Notă* sub dec. civ. a TJ Timiş nr. 375/1975, în RRD nr. 1/1977, p. 51.

calitatea de chiriaşi. Precizăm că, potrivit art. 323 alin. (1) C. civ., în cazul în care locuinţa comună a soţilor este deţinută în temeiul unui contract de închiriere, fiecare soţ are un drept locativ propriu, chiar dacă numai unul dintre ei este titularul contractului ori contractul este încheiat înainte de căsătorie. În caz de deces al unuia dintre soţi, soţul supravieţuitor continuă exercitarea dreptului său locativ, dacă nu renunţă în mod expres la acesta în termen de 30 de zile de la data înregistrării decesului soţului decedat [art. 323 alin. (3) coroborat cu art. 1.834 alin. (2) C. civ.].

Prin urmare, soţul supravieţuitor va continua folosinţa locuinţei în baza dreptului de abitaţie numai dacă aceasta a fost *proprietatea* exclusivă sau proprietatea comună (pe cote-părţi sau în devălmăşie) *a defunctului*; în toate cazurile, dreptul de abitaţie va servi ca temei al folosinţei numai în limitele cotei-părţi de proprietate dobândite prin moştenire de către comoştenitori. De exemplu, dacă garsoniera a fost proprietatea comună a soţilor, soţul supravieţuitor o va folosi în continuare, în parte în baza dreptului de proprietate (cota-parte din devălmăşie şi cota-parte moştenită) şi în parte – corespunzător cotei dobândite prin moştenire de către alţi moştenitori – în temeiul dreptului de abitaţie[1].

După încetarea dreptului de abitaţie, soţul supravieţuitor va continua folosinţa în calitate de proprietar – dacă prin partaj locuinţa a căzut în lotul său – sau de coproprietar, dacă nu s-a făcut partajul şi dreptul de abitaţie a încetat înainte de partaj (prin recăsătorire), plătind

---

[1] Pentru o altă părere, în sensul că dreptul de abitaţie se naşte numai dacă defunctul era proprietar exclusiv, a se vedea St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 420-421, iar în sensul că acest drept se naşte numai dacă defunctul era coproprietar cu altcineva decât soţul supravieţuitor, a se vedea E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 121. Rezultă că, potrivit acestor păreri, dacă soţul supravieţuitor a fost (şi este) coproprietar nu mai beneficiază de dreptul de abitaţie, conferirea acestui drept fiind inutilă. Aceasta înseamnă că va trebui să plătească chirie pentru cota-parte de proprietate moştenită de alţii din locuinţa folosită (a se vedea, în acest sens, TS, s. civ., dec. nr. 737/1979, nr. 818/1980, nr. 1302/1978, nr. 1078/1980 şi nr. 129/1983, cit. *supra*), ceea ce nu este echitabil şi nu rezultă din lege. Pe de altă parte, dacă o cotă-parte de proprietate anihilează dreptul de abitaţie, textul nu mai are – aproape deloc – aplicabilitate practică, căci soţul supravieţuitor, chiar dacă nu a fost proprietar, moşteneşte cel puţin o cotă-parte de proprietate.

chirie dacă foloseşte mai mult decât cota sa parte din dreptul de proprietate asupra locuinţei.

Iar dacă, la încetarea dreptului de abitaţie, soţul supravieţuitor nu va avea calitatea de proprietar sau de coproprietar, fiindcă nu a avut şi nici nu a dobândit prin moştenire această calitate, proprietatea exclusivă a defunctului fiind dobândită numai de comoştenitori sau pentru că la partaj locuinţa a căzut în lotul acestora, el va putea fi evacuat în condiţiile dreptului comun.

Secţiunea a III-a
Drepturile asupra moştenirii vacante

86. *Noţiunea de „moştenire vacantă".* Potrivit art. 680 C. civ. de la 1864, „în lipsă de moştenitori legali sau testamentari, bunurile lăsate de defunct trec în proprietatea statului".

În interpretarea acestui text de lege, în literatura de specialitate se arăta că „în lipsă de rude în grad succesibil şi de soţ supravieţuitor şi întrucât nu există legatari, bunurile moştenirii trec în proprietatea statului [*fiscus post omnes* – «fiscul (statul) în urma tuturor»]"[1].

Nici formularea legală şi nici opiniile exprimate în doctrină nu au fost pe deplin satisfăcătoare, deoarece rămâneau ipoteze neacoperite de normele juridice, deşi moştenirea era vacantă. Este vorba de acele situaţii în care, deşi existau moştenitori legali şi/sau testamentari, moştenirea revenea *în parte* statului[2].

Cu ocazia elaborării noului Cod civil s-a ţinut seama de criticile formulate în literatura de specialitate şi s-a urmărit ca prin reglementarea adoptată să se acopere toate situaţiile în care moştenirea este vacantă, în tot sau în parte.

În ceea ce priveşte noţiunea de „moştenire vacantă", sunt relevante următoarele dispoziţii din noul Cod civil:

---

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 145.

[2] Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 140-142.

i) Art. 963 alin. (3): „În lipsa moştenitorilor legali sau testamentari, patrimoniul defunctului se transmite comunei, oraşului sau, după caz, municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii".

ii) Art. 553 alin. (3): „Moştenirile vacante [...] aflate în străinătate se cuvin statului român".

iii) Art. 1.135: „(1) Dacă nu sunt moştenitori legali sau testamentari, moştenirea este vacantă. (2) Dacă prin legat s-a atribuit numai o parte a moştenirii şi nu există moştenitori legali ori vocaţia acestora a fost restrânsă ca efect al testamentului lăsat de defunct, partea din moştenire rămasă neatribuită este vacantă".

Art. 963 alin. (3) şi art. 553 alin. (3) cuprind reglementări cu caracter general, care se referă în special la beneficiarii moştenirilor vacante, fără a-şi propune să stabilească toate acele cazuri în care moştenirea este vacantă, în tot sau în parte. Acest lucru este însă reglementat de art. 1.135. În lumina acestui din urmă text de lege, moştenirea este vacantă:

a) *în primul rând*, în cazul lipsei *totale* a moştenitorilor legali şi a legatarilor. Acesta este situaţia clasică şi cea mai des întâlnită în practică şi de aceea este reglementată în mod distinct de alin. (1) al art. 1.135. După cum se observă, legea face referire la „moştenitori", ceea ce înseamnă că cei care nu vor sau nu pot să moştenească[1], în temeiul legii sau al testamentului, nu au calitatea de moştenitori;

b) *în al doilea rând*, dacă defunctul a dispus prin testament de o parte a averii sale şi nu există moştenitori legali [art. 1.135 alin. (2) teza I]. În acest caz, moştenirea va fi vacantă doar *în parte*. De exemplu, dacă nu există moştenitori legali (pentru că dacă ar exista, vocaţia acestora, care are un caracter universal, s-ar întinde asupra întregii moşteniri), iar prin testament *de cuius*-ul a instituit unul sau mai mulţi legatari cu titlu particular, moştenirea va fi vacantă în parte, chiar dacă legatarii acceptă legatul, deoarece legatarii cu titlu particular nu au vocaţie asupra patrimoniului succesoral, ci numai

[1] De exemplu, dacă *de cuius*-ul îl dezmoşteneşte direct şi total pe unicul frate şi nu există niciun moştenitor legal sau testamentar, moştenirea este vacantă în totalitate, deoarece fratele nu îndeplineşte toate condiţiile pentru a veni la moştenire ca moştenitor legal. În mod concret, lipseşte condiţia negativă de a nu fi dezmoştenit de către defunct.

asupra bunurilor determinate care fac obiectul legatelor; restul moştenirii este vacantă. Prin urmare, vocaţia concretă a unităţilor administrativ-teritoriale sau a statului, după caz, poate coexista cu drepturile legatarilor cu titlu particular. De asemenea, ea mai poate coexista, în lipsă de moştenitori legali, şi cu drepturile legatarilor cu titlu universal, în cazurile în care aceste legate nu epuizează întreaga masă succesorală (adică legatele cu titlu universal însumate nu fac un întreg; de exemplu, defunctul a lăsat 1/2 din moştenire unui legatar şi 1/4 din moştenire altui legatar, fără a preciza ce se întâmplă cu restul de 1/4 din moştenire). În general, dacă, în lipsă de moştenitori legali, defunctul a dispus prin testament numai de o parte a averii sale, restul va reprezenta moştenire vacantă;

c) *în al treilea rând*, dacă defunctul nu a desemnat niciun legatar prin testamentul lăsat, dar, în schimb, a prevăzut exheredarea (dezmoştenirea) moştenitorilor legali în astfel de condiţii încât niciun moştenitor nu mai are vocaţie la întreaga moştenire. Această ipoteză este reglementată de art. 1.135 alin. (2) teza a II-a: *vocaţia moştenitorilor legali a fost restrânsă ca efect al testamentului lăsat de defunct.* Şi acesta este un caz în care moştenirea este vacantă doar *în parte.* De exemplu, dacă unul sau mai mulţi dintre moştenitorii exheredaţi sunt rezervatari, ei vor culege din moştenire – ca moştenitori legali – cota corespunzătoare rezervei lor, restul patrimoniului succesoral reprezentând moştenire vacantă (de exemplu, unicul copil al defunctului este dezmoştenit direct şi total prin testamentul întocmit – situaţie în care copilul va culege rezerva de jumătate din moştenire – şi nu mai există niciun alt moştenitor legal care să culeagă restul de jumătate din moştenire). De asemenea, este posibil ca defunctul să dispună dezmoştenirea directă şi parţială a moştenitorilor legali (rezervatari sau nerezervatari), fără a indica ce anume urmează să se întâmple cu cota rămasă. De exemplu, *de cuius*-ul îi are ca potenţiali moştenitori legali doar pe cei doi fraţi ai acestuia, iar prin testamentul întocmit dispune dezmoştenirea doar în parte a acestora, astfel încât fiecare frate să primească doar 1/4 din moştenire (în loc de câte 1/2 din moştenire); în acest caz, cei doi fraţi vor primi 1/4 din moştenire fiecare, iar cealaltă parte din moştenire va fi vacantă[1];

[1] Dacă *de cuius*-ul a dezmoştenit unul sau mai mulţi moştenitori legali (rezervatari sau nerezervatari), dar există alţi moştenitori legali care vor şi pot să

d) *în al patrulea rând*, dacă defunctul a dispus prin testament de o parte a averii sale şi există moştenitori legali, însă vocaţia acestora a fost restrânsă astfel încât vocaţia tuturor moştenitorilor legali şi testamentari nu se întinde asupra întregii moşteniri [art. 1.135 alin. (2) teza I şi a II-a]. De exemplu, prin testament defunctul l-a dezmoştenit pe unicul copil (care va culege doar rezerva) şi, în plus, a instituit unul sau mai mulţi legatari cu titlu particular sau unul sau mai mulţi legatari cu titlu universal, ale căror legate însumate nu epuizează întreaga masă succesorală (bunăoară, două legate a câte 1/6 din moştenire). Este o situaţie în care la moştenire vin concomitent moştenitori legali, legatari şi beneficiarul moştenirii vacante.

Luând în considerare cele patru ipoteze înfăţişate mai sus, cu titlu de principiu se poate spune că moştenirea este vacantă, în total sau în parte, în cazurile în care *fie nu există moştenitori* (legali sau testamentari), *fie – chiar dacă aceştia există – vocaţia lor succesorală concretă nu se întinde asupra întregii mase succesorale.* Cu alte cuvinte, *„lipsa de moştenitori" poate fi nu numai o lipsă totală, dar şi una parţială*. Evident, în toate cazurile, prin „lipsă" trebuie să înţelegem nu numai absenţa fizică a moştenitorilor, ci şi *absenţa lor în sens juridic*, determinată de renunţarea lor la moştenire ori de înlăturarea lor de la moştenire ca urmare a dezmoştenirii, nedemnităţii ori revocării pe cale judecătorească a legatului (şi, bineînţeles, dacă nu operează dreptul de acrescământ în favoarea unor comoştenitori sau colegatari acceptanţi)[1].

---

moştenească, nu va exista moştenire vacantă. De exemplu, *de cuius*-ul îl dezmoşteneşte direct şi total pe copilul său, dar moştenirea mai este acceptată de ascendenţii privilegiaţi şi colateralii privilegiaţi. Sau este dezmoştenit direct şi total un frate al defunctului, dar moştenirea este acceptată de un alt frate, care, în virtutea vocaţiei universale la moştenire, va culege întreg patrimoniul succesoral, ca moştenitor legal.

[1] În legătură cu soarta moştenirilor vacante, semnalăm unele reguli speciale prevăzute de Legea nr. 18/1991 (republicată în 1998) referitoare la terenurile care formează obiectul reconstituirii dreptului de proprietate în favoarea fostului proprietar sau moştenitorilor lui.

Astfel, potrivit art. 26, terenurile situate în *intravilanul* localităţilor, rămase la dispoziţia autorităţilor administraţiei publice locale, de la *persoanele care au decedat şi/sau nu au moştenitori*, trec în proprietatea publică a unităţilor

87. *Beneficiarii moştenirilor vacante.* În cadrul procesului de elaborare a noului Cod civil s-a considerat că – în scopul sprijinirii comunităţilor locale şi al unei mai bune administrări a bunurilor care fac parte dintr-o moştenire vacantă, pe fondul accentuării procesului de descentralizare[1] – este mai potrivit să se statueze că, în principiu,

---

administrativ-teritoriale şi în administrarea consiliilor locale respective, în baza certificatului de vacanţă succesorală eliberat de notarul public. Schimbarea regimului juridic al acestor terenuri, din proprietatea publică a unităţilor administrativ-teritoriale respective în proprietatea privată a acestora, este interzisă şi se sancţionează cu nulitatea absolută.

În legătură cu acest text de lege, prin **Decizia nr. 22/2016** (publicată în M. Of. nr. 947 din 24 noiembrie 2016), **Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie**, **Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept**, a statuat în sensul că „*Dispoziţiile art. 26 din Legea fondului funciar nr. 18/1991*, republicată (în forma de la data intrării în vigoare a Legii nr. 158/2010 pentru modificarea art. 26 din Legea fondului funciar nr. 18/1991), *au fost abrogate prin intrarea în vigoare a art. 1.138 din Codul civil, în ceea ce priveşte regimul juridic al terenurilor din intravilanul localităţilor, rămase la dispoziţia autorităţilor administraţiei publice locale de la persoanele care au decedat şi/sau nu au moştenitori*". De asemenea, în considerentele deciziei s-a reţinut că „Pentru moştenirile deschise anterior datei de 1 octombrie 2011, art. 26 din Legea nr. 18/1991, republicată, în forma modificată prin Legea nr. 158/2010, continuă să îşi producă efectele, în virtutea principiului *tempus regit actum*, dat fiind că legea nouă nu se poate aplica retroactiv, după cum dispune art. 6 alin. (1) din Codul civil, iar Codul civil se aplică doar «...actelor şi faptelor încheiate sau, după caz, produse ori săvârşite după intrarea sa în vigoare, precum şi situaţiilor juridice născute după intrarea sa în vigoare», în conformitate cu art. 5 alin. (1) din Legea nr. 71/2011, cu modificările şi completările ulterioare, cu referire la art. 6 alin. (5) din Codul civil".

Art. 18 din Legea nr. 18/1991 (republicată) prevede că terenurile din *extravilan* aduse sau preluate în orice alt mod în patrimoniul cooperativei agricole de producţie de la *cooperatori sau de la alte persoane care au decedat şi nu au moştenitori*, precum şi terenurile pentru care nu s-au formulat cereri de restituire rămân la dispoziţia comisiei. Terenurile neatribuite, rămase la dispoziţia comisiei, ori din domeniul privat al statului, din aceeaşi localitate sau din alte localităţi, se pot restitui, la cerere, în condiţiile legii, foştilor proprietari sau moştenitorilor acestora care au fost înscrişi în anexele privind despăgubirile la regulamentele de aplicare a legilor fondurilor funciar.

[1] Potrivit art. 2 lit. l) din Legea-cadru a descentralizării nr. 195/2006 (publicată în M. Of. nr. 453 din 25 mai 2006), prin „*descentralizare*" se înţelege „transferul de competenţă administrativă şi financiară de la nivelul administraţiei publice centrale la nivelul administraţiei publice locale".

moştenirile vacante nu mai revin statului, ci unităţilor administrativ-teritoriale (comună, oraş sau municipiu, după caz[1]) şi numai acolo unde acest lucru nu este posibil – respectiv în situaţia moştenirile vacante aflate în străinătate – ele să revină statului.

Luând în considerare faptul că regimul juridic al moştenirilor vacante ţine şi de materia „Bunurilor", indicarea beneficiarilor moştenirilor vacante nu se regăseşte doar în cartea consacrată moştenirilor, ci şi în cea privitoare la bunuri.

Astfel, pe lângă prevederile art. 963 alin. (3) şi art. 553 alin. (3), la care ne-am referit în cele ce precedă, mai sunt relevante următoarele dispoziţii din noul Cod civil:

i) art. 1.138: „Moştenirile vacante revin comunei, oraşului sau, după caz, municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii şi intră în domeniul lor privat. Este considerată nescrisă orice dispoziţie testamentară care, fără a stipula transmiterea bunurilor moştenirii, urmăreşte să înlăture această regulă";

ii) art. 553 alin. (2): „Moştenirile vacante se constată prin certificat de vacanţă succesorală şi intră în domeniul privat al comunei, oraşului sau municipiului, după caz, fără înscriere în cartea funciară". Potrivit art. 55 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a noului Cod civil, dispoziţiile art. 553 alin. (2) din Codul civil se aplică numai moştenirilor deschise după intrarea în vigoare a noului Codului civil (adică moştenirilor deschise după data de 1 octombrie 2011).

În legătură cu aceste dispoziţii legale, câteva *precizări* sunt necesare:

a) *întâi*, bunurile care fac parte din moştenirile vacante pot să revină unor unităţi administrativ-teritoriale diferite. Nu mai contează locul ultimului domiciliu al defunctului, ci locul situării bunurilor;

b) *apoi*, bunurile care fac parte din moştenirile vacante intră în domeniul privat al comunei, oraşului sau municipiului, după caz.

---

[1] Sectoarele municipiului Bucureşti, neavând statutul de unităţi administrativ-teritoriale (şi, pe cale de consecinţă, nefiind persoane juridice), nu pot fi beneficiarele moştenirilor vacante. O asemenea soluţie se impune în lumina art. 20 şi 21 din Legea administraţiei publice locale nr. 215/2001. Aşadar, bunurile care fac parte din moştenirile vacante şi se aflau la data deschiderii moştenirii în raza teritorială a municipiului Bucureşti vor reveni acestuia, indiferent de sectorul Capitalei în care se aflau.

Potrivit art. 553 alin. (4) C. civ., „Bunurile obiect al proprietății private, indiferent de titular, sunt şi rămân în circuitul civil, dacă prin lege nu se dispune altfel. Ele pot fi înstrăinate, pot face obiectul unei urmăriri silite şi pot fi dobândite prin orice mod prevăzut de lege";

c) *în fine*, în situația în care titularul patrimoniului face un testament şi în cuprinsul acestuia nu stipulează cum anume se vor transmite bunurile moştenirii, ci dispune că moştenirea sa nu va reveni comunei, oraşului sau municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii (ori statului, în cazul bunurilor aflate în străinătate), o astfel de clauză nu va produce niciun efect juridic. Cu alte cuvinte, *nu poate fi recunoscută valabilă dispoziția testamentară care cuprinde dezmoştenirea unităților administrativ-teritoriale sau a statului*. Dacă testatorul ar fi voit ca unitățile administrativ-teritoriale sau statul să nu moştenească, putea lăsa să moştenească vreun moştenitor legal sau putea să desemneze un legatar universal (sau mai mulți legatari cu titlu universal, ale căror cote însumate să reprezinte un întreg).

În acest context, menționăm şi faptul că este lipsită în totalitate de efecte atât dispoziția testamentară care prevede că bunurile din moştenirea vacantă nu vor reveni comunei, oraşului sau, după caz, municipiului *în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii* (fără a se menționa cărei unități administrativ-teritoriale urmează să-i revină), cât şi dispoziția testamentară potrivit căreia bunurile din moştenirea vacantă *intră în domeniul public al comunei, oraşului sau, după caz, municipiului*, iar nu în domeniul lor privat.

88. *Natura juridică.* Sub imperiul vechii reglementări, problema naturii juridice a dreptului statului asupra moştenirii vacante era foarte controversată în literatura de specialitate.

Potrivit unei opinii[1] – aşa-numita *teorie a desherenței* – statul culegea bunurile moştenirii vacante (privite *ut singuli*) în temeiul

[1] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 146-148 şi autorii acolo citați; O. Căpățînă, *Notă* la certificatul de moştenitor nr. 217/1972, eliberat de Notariatul de stat al sectorului IV Bucureşti, în RRD nr. 3/1973, p. 126-129; E. Safta-Romano, *op. cit.*, vol. II, p. 148-149.

dreptului de suveranitate (*iure imperii*), după cum culegea orice bun fără stăpân aflat pe teritoriul său[1].

Potrivit celei de-a doua opinii[2] – *teoria dreptului de moştenire* – statul dobândea moştenirea vacantă (ca universalitate) în baza unui drept de moştenire legală (*iure hereditatis*)[3].

În practica judecătorească, predominantă (în fapt chiar exclusivă) a fost soluţia potrivit căreia statul dobândea succesiunea vacantă în calitate de moştenitor. De exemplu, instanţa supremă s-a pronunţat, în mod expres, în sensul că „în cazul succesiunii vacante statul are calitatea de moştenitor potrivit art. 652 C. civ."[4].

În ceea ce ne priveşte, şi sub imperiul vechii reglementări, şi în prezent am împărtăşit şi împărtăşim teza, adoptată şi în practică, potrivit căreia statul sau unităţile administrativ-teritoriale, după caz, culeg succesiunea vacantă *cu titlu de moştenitor*. Argumente:

a) art. 963 alin. (3) C. civ., potrivit căruia, „În lipsa moştenitorilor legali sau testamentari, patrimoniul defunctului se transmite comunei, oraşului sau, după caz, municipiului în a cărui rază teritorială se aflau bunurile la data deschiderii moştenirii", se află situat în Titlul II, intitulat „Moştenirea legală", iar denumirea marginală a art. 963 este „Moştenitorii legali";

b) unităţile administrativ-teritoriale sau statul, după caz, dobândesc moştenirea vacantă nu cu titlu particular (cum se întâmplă în cazul bunurilor abandonate sau la care se renunţă[5]), ci cu caracter universal,

---

[1] De la lat. *deest heres* (vb. *desum, deesse, defui* – a lipsi).

[2] T.R. Popescu, *Curs de drept internaţional privat*, vol. I, Universitatea din Bucureşti, 1954, p. 208; M. Jacotă, *Drept internaţional privat*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976, p. 246; St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 422; D. Macovei, *op. cit.*, p. 64; Gh. Beleiu, *op. cit.*, 1998, p. 423; E. Safta-Romano, *op. cit.*, vol. I, p. 125-127; Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 144-145.

[3] Pentru detalii privind argumentele invocate şi textele de lege aflate atunci în vigoare la care se făcea referire, a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 142-144.

[4] TS, s. civ., dec. nr. 1255/1982, în RRD nr. 8/1983, p. 59-60. A se mai vedea şi Notariatul de stat al sectorului IV Bucureşti, certificat de moştenitor nr. 217/1972, în RRD nr. 3/1973, p. 126.

[5] Potrivit art. 562 alin. (2) C. civ., „Proprietarul poate abandona bunul său mobil sau poate renunţa, prin declaraţie autentică, la dreptul de proprietate asupra bunului imobil, înscris în cartea funciară. Dreptul se stinge în momentul părăsirii

bunurile fiind privite ca elemente ale unui patrimoniu, cuprinzând nu numai activul, dar şi pasivul, ceea ce este specific transmisiunii succesorale. În plus, art. 1.139 alin. (2) C. civ. prevede: „Comuna, oraşul sau, după caz, municipiul suportă pasivul moştenirii vacante numai în limita valorii bunurilor din patrimoniul succesoral";

c) faptul că în cazul moştenirilor vacante notarul public eliberează certificat de „vacanţă" succesorală (iar nu certificat de moştenitor sau de legatar) exprimă în mod adecvat situaţia care urmează să fie atestată, adică „lipsa" altor persoane îndreptăţite să culeagă (total sau parţial) masa succesorală. Cu alte cuvinte, dacă în cazul celorlalţi moştenitori notarul face o constatare pozitivă, în ipoteza moştenirii vacante el trebuie să facă o constatare negativă[1].

89. *Particularităţile drepturilor asupra moştenirilor vacante.* Atari particularităţi, caractere juridice deosebite se analizează, fireşte, în raport cu regulile aplicabile altor moştenitori, legali sau testamentari.

89.1. *Certificatul de vacanţă a moştenirii. Momentul dobândirii moştenirii vacante*

Art. 1.137 C. civ. prevede că „(1) Dacă în termen de un an şi 6 luni de la deschiderea moştenirii nu s-a înfăţişat niciun succesibil, notarul, la cererea oricărei persoane interesate, îi va soma pe toţi succesibilii, printr-o publicaţie făcută la locul deschiderii moştenirii, la locul unde se află imobilele din patrimoniul succesoral, precum şi într-un ziar de largă circulaţie, pe cheltuiala moştenirii, să se înfăţişeze la biroul său

---

bunului mobil, iar dacă bunul este imobil, prin înscrierea în cartea funciară, în condiţiile legii, a declaraţiei de renunţare". Amintim şi art. 553 alin. (2) teza a II-a C. civ., potrivit căruia „Imobilele cu privire la care s-a renunţat la dreptul de proprietate conform art. 562 alin. (2) se dobândesc, fără înscriere în cartea funciară, de comună, oraş sau municipiu, după caz, şi intră în domeniul privat al acestora prin hotărârea consiliului local".

[1] Pentru opinia potrivit căreia din dispoziţiile noului Cod civil rezultă implicit că teoria dreptului de suveranitate este cea care a fost adoptată de legiuitor, a se vedea D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, 2017, p. 65; C. Macovei, M.C. Dobrilă, în *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, p. 1251.

Pentru opinia potrivit căreia „dispoziţiile Codului civil actual nu sunt în măsură nici să tranşeze natura dreptului titularului îndreptăţit la culegerea moştenirii vacante, nici să fundamenteze un interes practic al tezei împărtăşite", a se vedea J. Kocsis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 66.

în termen de cel mult două luni de la publicare. (2) Dacă niciun succesibil nu se prezintă în termenul fixat în publicaţie, notarul va constata că moştenirea este vacantă"[1].

Tot astfel, art. 118 din Legea nr. 36/1995 prevede că „În lipsa moştenitorilor legali sau testamentari, când în masa succesorală există bunuri, notarul public, sesizat în condiţiile art. 103 [«Procedura succesorală notarială se deschide la cererea oricărei persoane interesate, precum şi a secretarului consiliului local al localităţii în raza căreia se aflau bunurile defunctului la data deschiderii moştenirii»], constată că succesiunea este vacantă şi eliberează certificat de vacanţă succesorală, în condiţiile legii. (2) Dacă masa succesorală este formată numai dintr-un drept de concesiune sau folosinţă asupra unui loc de veci/înhumare, fără construcţii funerare, notarul va constata prin încheiere stingerea acestuia, fără să emită certificat de vacanţă succesorală. (3) Un exemplar al încheierii se va comunica concedentului".

Art. 106 alin. (4) din Legea nr. 36/1995 dispune că „În succesiunea ce urmează a fi declarată vacantă, notarul public citează autoritatea administraţiei publice competentă a prelua bunurile". În art. 246 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 se precizează că, în caz de vacanţă succesorală, notarul public citează autoritatea administraţiei publice locale competente, iar pentru bunurile de pe teritoriul municipiului Bucureşti se citează reprezentantul Primăriei Municipiului Bucureşti. Neprezentarea autorităţii administraţiei publice locale, legal citată, la dezbaterea procedurii nu împiedică eliberarea certificatului de vacanţă succesorală şi comunicarea acestuia.

Trebuie subliniat că în doctrină şi în jurisprudenţă s-a statuat în mod constant că şi instanţa de judecată poate constata existenţa unei succesiuni vacante şi a componenţei acesteia, în mod direct, în lipsa certificatului de vacanţă succesorală eliberat de notarul public[2].

---

[1] În practică s-a decis că pentru eliberarea certificatului de vacanţă succesorală nu este obligatorie existenţa unor declaraţii exprese de renunţare la succesiune, făcută de toate persoanele cu vocaţie succesorală, acestea putând fi străine de succesiune fie prin renunţare expresă, fie prin expirarea termenului de opţiune succesorală. TMB, s. a IV-a civ., dec. nr. 490/1997, în *Culegere TMB* 1993-1997, p. 13-14.

[2] A se vedea, în acest sens, Jud. Bistriţa, sent. civ. nr. 369/1982, cu *Notă* de E. Lipcanu, în RRD nr. 11/1983, p. 51 şi urm.; C. Ap. Bucureşti, s. a III-a civ.,

În toate cazurile, indiferent că vacanța moștenirii a fost constatată prin certificatul eliberat de notar sau direct prin hotărârea organului de jurisdicție, comuna, orașul, municipiul sau statul, după caz, dobândește moștenirea *ope legis*, **de la deschiderea ei**, potrivit regulilor generale. Cu alte cuvinte, certificatul de vacanță succesorală ori hotărârea judecătorească pronunțată în această materie, la fel ca și certificatul de moștenitor sau hotărârea judecătorească prin care se constată drepturile succesorale ale altor moștenitori, nu au efect constitutiv, ci numai *declarativ*, dobândirea operând retroactiv de la data morții celui care lasă moștenirea, potrivit regulilor generale. În acest sens, art. 1.139 alin. (1) teza a II-a C. civ. prevede că *moștenirea vacantă se dobândește* ***retroactiv*** *de la data deschiderii sale.* Dacă s-ar susține că certificatul de vacanță a moștenirii sau hotărârea judecătorească are efect constitutiv, ar urma să se admită că între momentul deschiderii succesiunii și data eliberării lui (sau data expirării termenului de opțiune succesorală) moștenirea a rămas fără titular (*hereditas iacens*), ceea ce este inadmisibil (în dreptul nostru).

În sfârșit, încă *trei precizări* în legătură cu certificatul de vacanță a moștenirii:

a) în practica judiciară, anterior intrării în vigoare a noului Cod civil, s-a pus problema dacă în acțiunile având ca obiect constatarea calității de unic moștenitor asupra unei mase succesorale, statul român prin Ministerul Finanțelor Publice sau unitățile administrativ-teritoriale au calitatea procesuală pasivă. Luând în considerare existența unei practici neunitare, a fost formulat un *recurs în interesul legii.* Prin decizia nr. 2 din 4 aprilie 2011[1], completul competent să judece recursul în interesul legii a statuat în sensul că „în situația acțiunilor având ca obiect constatarea calității de unic moștenitor asupra unei mase succesorale, statul nu are calitate procesuală pasivă decât în ipoteza în care pe seama acestuia s-a emis certificat de vacanță succesorală".

---

dec. nr. 912/2009, dec. nr. 1058/2009, dec. nr. 1483/2009, s. a IX-a civ. propr. int., dec. nr. 235/2009 și dec. nr. 444/2009, toate deciziile fiind citate de C. Nica, *Donația și moștenirea. I. Donația. Drepturile statului asupra moștenirii vacante. Moștenirea testamentară. Doctrină și practică judiciară adnotată*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 132-139 și 143-144.

[1] Publicată în M. Of. nr. 365 din 25 mai 2011 și pe *www.scj.ro.*

În motivarea deciziei s-a reţinut, în esenţă, că, „în absenţa unui certificat de vacanţă succesorală (a cărui eliberare ar putea semnifica nesocotirea drepturilor moştenitorilor, în ipoteza în care aceştia există şi nu au fost exheredaţi sau chiar exheredaţi fiind, dacă sunt în acelaşi timp şi moştenitori rezervatari), statului nu-i poate fi justificată prezenţa în proces în asemenea litigii.

O vocaţie succesorală generală, abstractă a statului nu îi poate legitima acestuia calitatea de pârât, întrucât nu are nicio legătură cu dreptul subiectiv care este supus dezbaterii judiciare, iar reclamantul nu poate justifica atragerea în procedura jurisdicţională a unei părţi căreia nu are motive să îi opună dreptul afirmat şi nici aceasta din urmă, motive de a contesta dreptul pretins de către reclamant.

Aşadar, pentru ca statului să i se recunoască legitimare procesuală pasivă în litigii de genul celor analizate este necesar să fi fost eliberat certificat de vacanţă succesorală, fie privitor la întreaga masă succesorală, prin nesocotirea drepturilor moştenitorului legal rezervatar (cel care se pretinde unic succesor), fie să existe vacanţă succesorală pentru parte din moştenire, atunci când defunctul, deşi lasă moştenitori (legali sau testamentari), aceştia nu au vocaţie la întreaga moştenire, ci doar la parte din ea, restul revenind statului cu titlu de moştenire vacantă [...].

În absenţa certificatului de vacanţă succesorală, nu există conflict între părţi aflate pe poziţii de contrarietate juridică şi deci statului nu i se poate opune, în calitate de pârât, pretenţia reclamantului asupra unei moşteniri faţă de care statul este terţ".

Deşi aceste considerente au fost formulate la un moment în care moştenirile vacante reveneau numai statului, ele sunt valabile şi în prezent, aspectele de drept material şi de drept procesual civil reţinute de instanţa supremă fiind de actualitate.

b) după eliberarea certificatului de vacanţă a moştenirii, notarul public nu mai poate elibera un alt certificat (de moştenitor). Aceia care au pretenţii la moştenire (de exemplu, succesibilii care din motive de forţă majoră nu au putut accepta succesiunea în cadrul termenului de opţiune succesorală sau care cer repunerea în termenul de opţiune) ori au fost prejudiciaţi în alt fel prin eliberarea sau cuprinsul certificatului de vacanţă succesorală pot cere prin justiţie anularea lui şi stabilirea

drepturilor lor, după care notarul public va elibera certificatul de moştenitor pe baza hotărârii judecătoreşti definitive.

Considerăm că în privinţa anulării certificatului de vacanţă succesorală se aplică regulile care sunt prevăzute şi pentru anularea certificatului de moştenitor. În acest sens, art. 1.140 C. civ. prevede că „dacă, deşi s-a constatat vacanţa moştenirii, există moştenitori, atunci aceştia pot exercita petiţia de ereditate împotriva comunei, oraşului sau, după caz, municipiului". Este necesară o *precizare importantă*: potrivit art. 120 alin. (2) din Legea nr. 36/1995, cei care se consideră vătămaţi în drepturile lor prin emiterea certificatului de moştenitor pot cere instanţei judecătoreşti anularea acestuia, dar se pot adresa şi notarului public în scopul încheierii unui act autentic care să ateste soluţionarea pe cale amiabilă a diferendului, situaţie în care se eliberează un nou certificat. Această procedură de soluţionare pe cale amiabilă a diferendului *nu se aplică cu privire la certificatul de vacanţă succesorală, fiind obligatorie sesizarea instanţei de judecată.*

Luând în considerare faptul că, potrivit art. 1.130 C. civ., moştenitorul cu vocaţie universală sau cu titlu universal poate obţine **oricând** recunoaşterea calităţii sale de moştenitor, petiţia de ereditate exercitată împotriva comunei, oraşului sau, după caz, municipiului *are un caracter imprescriptibil.*

c) dacă moştenirea nu este vacantă, însă comuna, oraşul, municipiul ori statul a fost gratificat prin testament (ceea ce înseamnă că dobândeşte statutul de *moştenitor testamentar*, având dreptul la anumite bunuri determinate sau la o fracţiune din moştenire ori la întreaga moştenire), urmează să i se elibereze *certificat de moştenitor*, iar nu certificat de vacanţă a moştenirii. Considerăm că această soluţie urmează a fi aplicată şi în cazul în care unitatea administrativ-teritorială ori statul este gratificat prin testament, iar în lipsa acestui legat moştenirea ar fi fost vacantă (deci ar fi revenit, oricum, acestor entităţi). Optăm pentru această soluţie întrucât dobândirea prin legat se poate dovedi mai eficientă decât dobândirea moştenirii vacante (de pildă, în cazul apariţiei unor succesibili care cer repunerea în termenul de prescripţie pentru motive temeinic justificate sau invocă suspendarea lui pentru caz de forţă majoră). Teoretic nu putem exclude nici ipoteza în care unitatea administrativ-teritorială ori statul este gratificat

cu o parte din moştenire (de exemplu, legat cu titlu universal), iar restul moştenirii devine vacantă (de exemplu, prin renunţarea sau predecesul celuilalt legatar sau moştenitor legal). În acest din urmă caz, credem că notarul public urmează să elibereze două certificate: *unul de moştenitor* şi *altul de vacanţă succesorală*.

89.2. *Administrarea provizorie a bunurilor moştenirii.* Art. 1.136 C. civ. conţine câteva prevederi referitoare la administrarea provizorie a bunurilor moştenirii, scopul fiind acela de a proteja drepturile moştenitorului eventual sau ale unităţilor administrativ-teritoriale ori ale statului, după caz. Astfel, cât timp moştenirea nu a fost acceptată sau dacă succesibilul nu este cunoscut, notarul public competent poate să numească *un curator special al moştenirii*, pentru apărarea drepturilor moştenitorului eventual. Acest curator special urmează să conserve şi să administreze bunurile succesorale (cheltuielile urmând a fi făcute cu încuviinţarea notarului), iar la finalizarea procedurii succesorale sau atunci când notarul consideră necesar, acest curator este obligat să restituie bunurile şi să dea socoteală notarului asupra cheltuielilor de conservare sau administrare pe care le-a efectuat[1].

De asemenea, dacă moştenirea nu a fost acceptată sau dacă succesibilul nu este cunoscut, reclamantul din cadrul acţiunilor intentate împotriva moştenirii poate solicita notarului public competent să numească un curator special, împotriva căruia se vor îndrepta aceste acţiuni[2].

În fine, dacă există indicii că moştenirea urmează a fi declarată vacantă, notarul public competent încunoştinţează şi organul care reprezintă comuna, oraşul sau, după caz, municipiul.

---

[1] Potrivit art. 245 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995, înştiinţarea succesibililor şi, după caz, a legatarilor despre deces şi măsurile de conservare se face de către notarul public prin citaţie, potrivit prevederilor din Codul de procedură civilă, procesul-verbal de îndeplinire a procedurii citării făcând dovada înştiinţării.

[2] Potrivit art. 1.523 alin. (3) C. civ., în acele situaţii în care legea prevede că debitorul este de drept în întârziere, dacă obligaţia devine scadentă după decesul debitorului, moştenitorii acestuia nu sunt în întârziere decât după trecerea a 15 zile de la data la care creditorul i-a notificat sau, după caz, de la data notificării curatorului desemnat în condiţiile art. 1.136.

89.3. *Răspunderea pentru pasivul moştenirii numai în limita activului.* Potrivit art. 1.139 alin. (2) C. civ., „Comuna, oraşul sau, după caz, municipiul suportă pasivul moştenirii vacante numai în limita valorii bunurilor din patrimoniul succesoral". Această dispoziţie se aplică, prin analogie, şi statului, pentru moştenirile vacante aflate în străinătate.

Comuna, oraşul, municipiul sau, după caz, statul culege un patrimoniu, o universalitate şi va fi ţinut, prin urmare, de datoriile şi sarcinile moştenirii.

Din caracterul universal al dobândirii moştenirii vacante decurg anumite *consecinţe practice*:

a) deoarece comuna, oraşul, municipiul sau, după caz, statul dobândeşte un patrimoniu, deci o universalitate, fiind un succesor în drepturi al defunctului, dobânditorul patrimoniului succesoral va fi obligat faţă de creditori în condiţiile în care ar fi obligat orice moştenitor legal sau legatar universal ori cu titlu universal acceptant al moştenirii[1].

În practică, problema s-a pus, de exemplu, în legătură cu stabilirea cuantumului dreptului de creanţă al fostei concubine a defunctului, care a contribuit la edificarea unei construcţii, ce a intrat în masa succesorală, dobândită ca moştenire vacantă. În acest caz, statul, comuna, oraşul sau municipiul este obligat să plătească întreaga creanţă, aşa cum orice alt moştenitor, legal sau testamentar, ar fi obligat în calitate de dobânditor al patrimoniului succesoral[2].

De asemenea, dreptul de creanţă al creditorului poate să aibă ca izvor un contract de împrumut încheiat între reclamantul-creditor şi *de cuius*, datoria contractată de acesta din urmă făcând parte din pasivul

---

[1] Art. 260 alin. (2) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 prevede că, în cazul în care există date din care rezultă că succesiunea este vacantă, lichidarea pasivului succesoral se face la cererea oricărui creditor, cu acordul unităţii administrativ-teritoriale care urmează să culeagă moştenirea vacantă.

[2] TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 736/1985, în RRD nr. 3/1986, p. 77. Pentru amănunte, a se vedea şi Fr. Deak, *Drepturile statului asupra moştenirii vacante*, în RRD nr. 3/1986, p. 9-11. Pentru o speţă în care s-a pus problema ca statul român să plătească cheltuielile de întreţinere restante aferente apartamentului care făcea parte dintr-o moştenire vacantă, a se vedea TMB, s. a V-a civ., dec. nr. 1393/2004, citată de C. Nica, *op. cit.*, p. 178-179.

succesoral. Într-o speță recentă soluționată de instanța supremă, a fost admisă acțiunea unui reclamant persoană fizică şi a fost obligat pârâtul Statul Român prin Ministerul Finanțelor Publice la restituirea împrumutului de 500.000 de euro cu dobânzile aferente, în limita activului succesoral cules de stat din succesiunea vacantă rămasă de pe urma defunctului[1].

Tot astfel, există litigii în cadrul cărora asociațiile de proprietari solicită contravaloarea cotelor de întreținere, penalități de întârziere aferente cotelor de întreținere, fond de reparații, contravaloarea reparațiilor şi alte cheltuieli de acest gen al căror debitor era cel care lasă moştenirea vacantă[2].

b) o altă problemă, şi mai frecvent întâlnită în practică, se pune în legătură cu obligațiile asumate de cel care lasă moştenirea prin antecontractul (promisiunea) de vânzare. Întrucât obligația (*de a face*) asumată prin antecontract este o obligație patrimonială transmisibilă prin moştenire[3], obligația de a încheia contractul de vânzare trece asupra statului, comunei, oraşului sau, după caz, municipiului la fel ca şi asupra oricărui alt moştenitor. Dar promitentul-cumpărător poate opta, potrivit principiilor aplicabile în materie, şi pentru rezoluțiunea antecontractului şi restituirea prețului plătit, în condițiile în care ar fi putut cere şi împotriva promitentului-vânzător (decedat).

Dacă defunctul ar fi avut calitatea de promitent-cumpărător, care a plătit – integral sau în parte – prețul, statul, comuna, oraşul sau municipiul ar putea să ceară şi pronunțarea unei hotărâri judecătoreşti care să țină loc de contract de înstrăinare sau restituirea prețului potrivit regulilor aplicabile în materie, dacă promitentul-vânzător nu cere *el* pronunțarea hotărârii judecătoreşti care să țină loc de contract de vânzare.

---

[1] A se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. civ. nr. 1024/2011, publicată pe *www.scj.ro*.

[2] A se vedea, de exemplu, Jud. sect. 2 Bucureşti, sent. civ. nr. 14850/2016, publicată în *Indaco Lege5*.

[3] A se vedea, de exemplu: TS, s. civ., dec. nr. 2390/1972, în CD, 1972, p. 105; dec. nr. 1351/1972, *loc. cit.*; Jud. Bistrița, sent. civ. nr. 369/1982, *loc. cit.*; TMB, s. a III-a civ., dec. nr. 3490/1984, în RRD nr. 4/1985, p. 62; C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a civ. propr. int., dec. nr. 339R/2009, citată de C. Nica, *op. cit.*, p. 180-181; Jud. Giurgiu, sent. civ. nr. 6281/2015, Jud. Botoşani, sent. civ. nr. 11205/2015, ambele publicate în *Indaco Lege5*.

În toate cazurile, statul, comuna, oraşul sau municipiul răspunde de pasivul moştenirii dobândite *numai în limita activului*[1], căci nu este admisibil ca societatea sau o comunitate locală să suporte pasivul din patrimoniul unei persoane fizice.

89.4. *Inexistența dreptului de opțiune succesorală.* Spre deosebire de ceilalți moştenitori, statul, comuna, oraşul sau municipiul – în privința dreptului având ca obiect moştenirea vacantă (iar nu şi eventualele legate lăsate prin testament de către *de cuius)* – nu are un drept de opțiune succesorală[2]. Astfel, nu poate renunța la moştenirea vacantă.

Neavând drept de opțiune, termenul de opțiune succesorală de un an prevăzut de lege pentru exercitarea acestui drept devine inaplicabil. Aşadar, organul competent poate solicita eliberarea certificatului de vacanță a moştenirii, iar notarul public sau instanța judecătorească poate constata vacanța moştenirii *nelimitat în timp.*

89.5. *Problema sezinei.* Sub imperiul Codului civil de la 1864, problema referitoare la calitatea statului de moştenitor sezinar era controversată. Astfel, potrivit unei opinii, „statul nu se bucură de sezină. El va trebui deci să ceară punerea sa în posesiune (art. 653 C. civ. de la 1864) sub forma eliberării de către notarul de stat competent a certificatului constatând vacanța moştenirii (art. 24 din Decretul nr. 40/1953)"[3].

După o altă părere, obligația statului „de a răspunde de datoriile şi sarcinile succesiunii, în limitele activului succesoral, nu pot să atârne

---

[1] A se vedea: TS, col. civ., dec. nr. 1260/1965, în JN nr. 3/1966, p. 158; TS, s. civ., dec. nr. 1351/1972, în CD, 1972, p. 182; TS, s. civ., dec. nr. 1255/1982, în RRD nr. 8/1983, p. 60; ICCJ, s. civ. propr. int., dec. civ. nr. 1024/2011, publicată pe *www.scj.ro*.

[2] A se vedea şi C. Ap. Bucureşti, s. a IX-a civ. propr. int., dec. nr. 339R/2009, citată de C. Nica, *op. cit.*, p. 180-181.

[3] M. Eliescu, *op. cit.*, I, p. 149; a se vedea şi p. 147, precum şi: C. Stătescu, *op. cit.*, p. 152; J. Manoliu, St. Răuschi, *op. cit.*, p. 126; T. Pop. Caracal, sent. civ. nr. 1105/1958, cu *Notă* de D. Galbură, în LP nr. 5/1960, p. 127 şi urm. Referirea este făcută la actele normative aflate atunci în vigoare.

de împrejurarea că el ar înțelege sau nu să ceară punerea sa în posesie prin eliberarea certificatului de vacanță a moștenirii"[1].

Cu ocazia elaborării noului Cod civil, intenția legiuitorului nu a fost aceea de a stabili în mod categoric dacă statul, comuna, orașul sau municipiul au ori nu au calitatea de moștenitori sezinari, ci aceea ca normele adoptate să protejeze cât mai bine drepturile celor care urmează să moștenească bunurile în privința cărora există indicii că ar putea face parte dintr-o moștenire vacantă[2].

Astfel, în privința intrării în stăpânirea de fapt a bunurilor moștenirii, potrivit art. 1.139 alin. (1) C. civ., comuna, orașul sau, după caz, municipiul intră în stăpânirea de fapt a moștenirii de îndată ce toți succesibilii cunoscuți au renunțat la moștenire ori, la împlinirea termenului de un an și 6 luni, dacă niciun moștenitor nu este cunoscut. Moștenirea se dobândește retroactiv de la data deschiderii sale. Din lecturarea acestui text de lege s-ar putea trage concluzia că statul, comuna, orașul sau municipiul nu are calitatea de moștenitor sezinar pentru că lipsește una dintre prerogativele moștenitorilor sezinari propriu-ziși, respectiv stăpânirea de fapt imediată a patrimoniului succesoral. Pe de altă parte, nu se putea stabili că statul și unitățile administrativ-teritoriale au dreptul de a intra imediat după deces în stăpânirea de fapt a bunurilor moștenirii, deoarece de cele mai multe ori există moștenitori legali și/sau testamentari, chiar dacă aceștia nu rezolvă imediat după deces problemele succesorale.

Pe de altă parte, bunurile moștenirii pot fi administrate *în mod provizoriu*; în acest sens, art. 1.136 alin. (3) C. civ. prevede expres că dacă există indicii că moștenirea urmează a fi declarată vacantă,

---

[1] E. Lipcanu, *op. cit.*, p. 54; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p. 128-129 (a se vedea însă contra vol. II, p. 151); Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, p. 153-154. Pentru o soluție „intermediară", potrivit căreia „statul nu are nevoie de o trimitere în posesie propriu-zisă", dar „pentru a putea prelua moștenirea, trebuie să ceară eliberarea de către notariatul de stat a certificatului de vacanță succesorală", a se vedea St. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 423; D. Macovei, *op. cit.*, p. 65.

[2] Potrivit art. 1.125 C. civ., pe lângă stăpânirea de fapt exercitată asupra patrimoniului succesoral, sezina le conferă moștenitorilor sezinari și dreptul de a administra acest patrimoniu și de a exercita drepturile și acțiunile defunctului. Art. 1.126 C. civ. dispune că sunt moștenitori sezinari soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați.

notarul public competent încunoştinţează şi organul care reprezintă comuna, oraşul sau, după caz, municipiul, iar art. 245 alin. (2) din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995 dispune că, în succesiunile ce urmează să fie declarate vacante, notarul public ia măsurile de conservare şi de administrare prevăzute de lege şi solicită autorităţii administrative competente desemnarea custodelui sau, după caz, a curatorului ce va fi numit în acest scop până la încheierea procedurii succesorale. Aşadar, dacă avem în vedere componenta referitoare la administrarea bunurilor moştenirii, deşi mecanismul este în mod firesc ceva mai complicat decât în cazul moştenitorilor sezinari, putem afirma că unităţile administrativ-teritoriale şi statul au drepturi similare cu cele ale unui moştenitor sezinar.

În fine, chiar şi în absenţa eliberării unui certificat de vacanţă succesorală, statul şi unităţile administrativ-teritoriale pot să acţioneze sau să fie acţionaţi direct în justiţie în legătură cu drepturile şi obligaţiile succesorale[1]. Aşadar, drepturile şi acţiunile defunctului pot fi exercitate şi înainte de eliberarea certificatului de vacanţă a moştenirii, ceea ce iarăşi ne conduce cu gândul la ideea că statul şi unităţile administrativ-teritoriale se bucură de prerogative specifice moştenitorilor sezinari.

În concluzie, considerăm că statul şi unităţile administrativ-teritoriale nu pot fi incluşi în categoria moştenitorilor sezinari propriu-zişi – acesta a fost, de altfel, motivul pentru care nu se regăsesc în enumerarea de la art. 1.126 C. civ. – dar se bucură de anumite prerogative care sunt caracteristice moştenitorilor sezinari. De aceea, pot fi consideraţi *moştenitori sezinari atipici.*

[1] A se vedea şi J. Kocsis, P. Vasilescu, *op. cit.*, p. 70.

Bibliografie selectivă

1. I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975;
2. D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, vol. II, Bucureşti, 1926;
3. M. Avram, *Drept civil. Familia*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2013;
4. Fl.A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coordonatori), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2014;
5. Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. a 8-a, revăzută şi adăugită de M. Nicolae, P. Truşcă, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2003;
6. C. Bîrsan, *Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi şi libertăţi*, Ed. All Beck, Bucureşti, 2005;
7. C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2017;
8. M.D. Bob, *Probleme de moşteniri în vechiul şi în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012;
9. G. Boroi, D. Rădescu, *Codul de procedură civilă comentat şi adnotat*, Ed. All, Bucureşti, 1994;
10. G. Boroi, M. Stancu, *Drept procesual civil*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016;
11. M.B. Cantacuzino, *Curs de drept civil*, Ed. Ramuri, Craiova, 1925;
12. D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni şi testamente*, Bucureşti, Ed. Rosetti, 2003;
13. D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile şi liberalităţile*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2017;
14. V.M. Ciobanu, *Tratat teoretic şi practic de procedură civilă*, vol. I, Ed. Naţional, Bucureşti, 1996;
15. V.M. Ciobanu, M. Nicolae (coordonatori), *Noul Cod de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I şi vol. II, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016;

16. *Codul civil al României. Îndrumar notarial* – U.N.N.P.R., vol. I, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2011;
17. A. Colin, H. Capitant, *Cours élémentaire de droit civil français*, Librairie Dalloz, Paris, 1920;
18. M. Costin, *Marile instituţii ale dreptului civil român*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982;
19. Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. I, ed. a V-a (actualizată de R. Popescu), Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2017;
20. Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2002;
21. Fr. Deak, St. Cărpenaru *Drept civil. Contractele speciale. Dreptul de autor. Dreptul de moştenire*, Universitatea din Bucureşti, 1983;
22. Fr. Deak, L. Mihai, R. Popescu, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, vol. III, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2018 (actualizat de R. Popescu) ;
23. I. Deleanu, *Tratat de procedură civilă*, vol. I, ediţie revăzută, completată şi actualizată, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013;
24. R. Dincă, *Varietăţi de vânzare*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016;
25. M. Eliescu, *Moştenirea şi devoluţiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966;
26. M. Eliescu, *Transmisiunea şi împărţeala moştenirii în dreptul RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966;
27. I. Filipescu, *Adopţia şi protecţia copilului aflat în dificultate*, Ed. All, Bucureşti, 1997;
28. I. Filipescu, *Tratat de dreptul familiei*, Ed. All, Bucureşti, 1993;
29. R. Garraud, *Traité théorique et pratique du droit pénal français*, vol. IV, Paris, 1922;
30. I. Genoiu, *Dreptul la moştenire în Noul Cod civil*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012;
31. M. Grimaldi, *Droit civil. Successions*, Litec, 3e éd., Paris, 1995;
32. J. Guinand, M. Stettler, *Droit civil II. Successions*, Ed. Univ. Fribourg Suisse, 1999;
33. C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat*, vol. VI, Bucureşti, 1930;

34. C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Bucureşti, 1928;
35. V. Hanga, M. Jacotă, *Drept privat roman*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1984;
36. Tr. Ionaşcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale principale în RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1978;
37. M. Jacotă, *Drept internaţional privat*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976;
38. J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016;
39. D. Macovei, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Chemarea, Iaşi, 1993;
40. Ph. Malaurie, *Cours de droit civil. Les successions. Les libéralités*, Paris, 1989;
41. J. Manoliu, St. Răuschi, *Drept civil. Succesiuni*, Universitatea „A.I. Cuza" Iaşi, 1983;
42. H. şi L. Mazeaud, J. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, vol. IV, Paris, 1963;
43. Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, ed. a 2-a, revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016;
44. E. Molcuţ, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011;
45. E. Molcuţ, D. Oancea, *Drept roman,* Ed. Şansa, Bucureşti, 1993;
46. C. Nacu, *Drept civil rumân*, vol. II, Ed. I.V. Socecu, Bucureşti, 1902;
47. D. Negrilă, *Moştenirea în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013;
48. C. Nica, *Donaţia şi moştenirea. I. Donaţia. Drepturile statului asupra moştenirii vacante. Moştenirea testamentară. Doctrină şi practică judiciară adnotată*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2011;
49. M. Nicolae, *Tratat de publicitate imobiliară*, ed. a 2-a, revăzută şi adăugită, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011;
50. M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală. Vol. I. Teoria dreptului civil*, Ed. Solomon, Bucureşti, 2017;
51. M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile*, Ed. Solomon, Bucureşti, 2018;

52. M. Nicolae, G.Al. Ilie, V. Bîcu, R. Rizoiu, *Drept civil. Persoanele*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016;
53. *Noul Cod civil – Comentarii, doctrină, jurisprudenţă*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012;
54. V. Papadopol, *Codul penal comentat şi adnotat, vol. II*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977;
55. G.P. Petrescu, *Successiunele*, vol. I, Tipografia Gutenberg, Bucureşti, 1895;
56. G. Plastara, *Curs de drept civil român. Vol. III. Succesiuni şi liberalităţi*, Ed. Cartea Românească, Bucureşti;
57. L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligaţiile*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2015;
58. T.R. Popescu, *Dreptul familiei*, Tratat, vol. II, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1965;
59. Gr. Porumb, *Codul de procedură civilă comentat şi adnotat*, vol. I, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1960;
60. I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Drept civil român*, Ed. Socec & Co S.A.R., Bucureşti, 1947;
61. E. Safta-Romano, *Dreptul de moştenire*, Ed. Grafix, Iaşi, 1995;
62. C. Stătescu, *Drept civil. Contractul de transport. Drepturile de creaţie intelectuală. Succesiunile*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1967;
63. I. Stoenescu, S. Zilberstein, *Drept procesual civil. Teoria generală. Judecata la prima instanţă. Hotărârea*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983;
64. Valeriu Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2013;
65. Veronica Stoica, L. Dragu, *Moştenirea legală în noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012;
66. M. Tăbârcă, *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2016;
67. C.St. Tomulescu, *Drept privat roman*, Universitatea din Bucureşti, 1973;
68. I. Zinveliu, *Dreptul la moştenire în RSR*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975.

Actuala ediţie a *Tratatului de drept succesoral* apare la mai bine de 17 ani de la trecerea în nefiinţă a regretatului profesor Francisc Deak, una dintre cele mai importante personalităţi ale ştiinţei juridice din România, care a format zeci de generaţii de jurişti, pentru care a constituit un model de profesionalism, creativitate, rigurozitate, exigenţă şi onestitate. Tratatele sale consacrate contractelor speciale şi succesiunilor au rămas şi acum opere de referinţă în domeniile respective.

Apariţia noului Cod civil şi a lucrărilor de specialitate ulterioare, adoptarea sau, după caz, modificarea unor acte normative relevante în materia dreptului de moştenire, pronunţarea unor hotărâri importante ale Curţii Constituţionale, ale Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie şi ale celorlalte instanţe judecătoreşti au creat necesitatea actualizării *Tratatului de drept succesoral*, apărut ultima dată sub semnătura exclusivă a profesorului Francisc Deak în anul 2002.

Reunind vechea ediţie scrisă de profesorul Francisc Deak cu actualizarea aparţinând profesorului Romeo Popescu, această lucrare monumentală se constituie într-o veritabilă punte între generaţiile de dascăli de la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti şi rămâne la fel de vie, constituind un instrument juridic util pentru studenţii facultăţilor de drept, pentru teoreticienii şi practicienii dreptului.

ujmag.ro
UNIVERSUL JURIDIC MAGAZIN
Ai tot DREPTUL să alegi!
www.ujmag.ro

ISBN general 978-606-39-0428-8
ISBN vol. I 978-606-39-0429-5